T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMINA FARKLI YAKLAŞIMLAR: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Fulya AKPULAT

2501100668

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Esra NEMLİ ÇALIŞKAN

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	FULYA AKPULAT	**Numarası**	:	2501100668
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	İŞLETME (SİYASAL) ULUSLARARASI İŞLETMECİLİK	**Danışmanı**	:	PROF. DR. ESRA NEMLİ ÇALIŞKAN
Tez Savunma Tarihi	:	04.07.2019	**Saati**	:	10:00
Tez Başlığı	:	" SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMINA FARKLI YAKLAŞIMLAR: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA "			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. ESRA NEMLİ ÇALIŞKAN		Kabul
2- DOÇ. DR. OYLUM KORKUT ALTUNA		Kabul
3- DOÇ. DR. NECLA ÖYKÜ İYİGÜN		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. BAŞAK TURAN İÇKE		
2- DR. ÖĞR. ÜY. AYGÜL TURAN		

Versiyon: 1.0.0.2-61559050-302.14.06

ÖZ

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMINA FARKLI YAKLAŞIMLAR: ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

FULYA AKPULAT

Küreselleşmenin tüm hızıyla devam ettiği günümüz dünyasında, sürdürülebilirlik bilinci ve farkındalığı oluşturulmasının önemi her geçen gün artmaktadır. Her alanda karşımıza çıkan sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma fenomenlerinin geniş bir yelpazede, birçok farklı disiplinle ilişkili tanımlamalarının yapıldığı görülmektedir. Sürdürülebilirliğin temel boyutlarının benimsenmesi ve içselleştirilmesi yoluyla davranışların bu doğrultuda değiştirilmesi, sürdürülebilir bir toplum oluşturulmasının önemli bir basamağını teşkil etmektedir. Bu çerçevede, özellikle 1980 sonrasında doğan ve literatürde farklı şekillerde adlandırılan milenyum kuşağı gençlerinin, yakın gelecekte ekonomiyi yönlendirecek, karar alma süreçlerinde aktif şekilde yer alacak ve sürdürülebilir bir toplum oluşturulmasında sorumluluk üstlenecek bireyler olmaları, sürdürülebilirliği nasıl anlamlandırdıklarının anlaşılmasını değerli kılmaktadır.

Öğrencilerin kişisel kimliğine, dünya görüşüne ve benimsedikleri değerlere katkı sağlayan, tutum ve davranışlarının şekillendirilmesinde yüksek etkisi bulunan üniversitelerin, gerek öğrencilere gerekse topluma sürdürülebilirlik bilgisinin yayılmasında etkin rol oynama potansiyeline ve sorumluluğuna sahip oldukları görülmektedir. Sürdürülebilirlik gündemini her geçen gün daha yakından takip eden üniversitelerin, eğitim ve araştırma faaliyetlerinin yanı sıra sürdürülebilirliği kampüs uygulamalarına yerleştirmelerinin, sürdürülebilir bir geleceğin şekillendirilmesinde yadsınamaz önemi değerlendirilmektedir.

Buradan hareketle çalışmada, üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik konusundaki farkındalıkları ve bilgileri ile kavrama yaklaşımlarının ortaya konulması

amaçlanmıştır. Araştırma yöntemi olarak, odak grup görüşmesi tekniğinden faydalanılmıştır. Üniversiteleri, yürüttükleri sürdürülebilirlik çalışmaları çerçevesinde, uluslararası ölçekte değerlendiren ve sıralayan 'UI GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralamasında' yer alan ve henüz bu sıralamada bulunmayan beş farklı üniversitenin öğrencileri ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin; sürdürülebilirlik bilgileri ve farkındalıkları, sürdürülebilirlik eğitimi ve sürdürülebilir üniversite konularına yaklaşımları, sürdürülebilir yaşam doğrultusundaki aksiyomları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

Çalışmada, sürdürülebilirlik konusunda ders alan ve kampüslerinde sürdürülebilirlik uygulamasına yer verilen üniversitelerde öğrenim gören öğrencilerin farkındalıklarının görece daha yüksek olduğu, konuyu kişisel olarak araştırma eğilimi taşıdıkları ve sürdürülebilirliği anahtar kavramlar çerçevesinde tanımlama bilgisine sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Sürdürülebilir yaşam doğrultusundaki davranışların, konuyla ilgili bilgi seviyesinin yanında kişisel değerler bağlamında değişiklik arz ettiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma, sürdürülebilir üniversite, sürdürülebilir eğitim, UI GreenMetric.

ABSTRACT

DIFFERENT APPROACHES TO THE CONCEPT OF SUSTAINABILITY:

A RESEARCH ON UNIVERSITY STUDENTS

FULYA AKPULAT

In today's world, where globalization takes on full speed, the importance of creating an awareness and consciousness on sustainability increases every day. Sustainability, which can be seen in every field, and the phenomena of sustainable development are defined through interdisciplinarity. The behavioral changes by adopting and internalizing the basis of sustainability constitutes an important step in creating a sustainable society. The millennial youth, born especially after 1980, has many nicknames in terminology, will direct economy in the near future, will be active in decision making processes and will take on responsibility in creating a sustainable society. Therefore, it is crucial to understand how they define sustainability.

Universities, which not only highly contribute to the personalities, world views and the values of students but also shape their manners and behaviors, have the potential and responsibility to circulate the knowledge of sustainability among them, as well as the society. In order to shape a sustainable future, it is undeniably important for the universities that follow the sustainability trend more and more, to focus on sustainability within campus practices, besides their educational and research duties.

Taking these points of departure, this thesis aims to bring forth the university students' awareness, knowledge and approach towards sustainability. The method of research is, focus group discussion. The discussion has been carried out with students from five different universities, which are and are not yet among the 'UI GreenMetric World University Rankings'- it internationally evaluates and ranks universities through their works on sustainability. In this thesis, students' knowledge and awareness on sustainability, their approaches to the subjects of sustainable

education, sustainable universities and the actions through sustainable life have been compared and contrasted.

It has been found out that those who take courses on sustainability and whose universities have sustainability practices have relatively higher awareness, they personally research the subject and have the knowledge to define sustainability among keywords. Behaviors on sustainable life change within the context of personal values, besides the level of knowledge on the subject.

Keywords: Sustainability, sustainable development, sustainable university, sustainable education, UI GreenMetric.

ÖNSÖZ

“ Sürdürülebilirlik Kavramına Farklı Yaklaşımlar: Üniversite öğrencileri Üzerine Bir Araştırma” adlı bu çalışma İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İşletmecilik Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Tez çalışmasının her aşamasında sonsuz yardım ve hoşgörüsü ile daima yanımda bulunan değerli hocam Sayın Prof. Dr. Esra NEMLİ ÇALIŞKAN’a; tezin hazırlık sürecinde değerli fikirlerini paylaşan ve yardımlarını sunan Sayın Doç. Dr. Oylum KORKUT ALTUNA’ya ve vizyonumu geliştiren değerli üniversitemin tüm hocalarına teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışmanın esas unsurunu teşkil eden, başta kendi üniversitem İstanbul Üniversitesi’nin öğrencileri olmak üzere çalışmamda yer alan tüm öğrencilere yardımları ve samimiyetleri için ve kendileriyle buluşmamı sağlayan Arel Üniversitesi, Haliç Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi hocalarına destekleri için teşekkür ederim.

Eğitim hayatımın her bir safhasında yanımda olan ve yol gösteren çok kıymetli annem ve biricik abim A. Burak AKPULAT başta olmak üzere, tüm aileme destekleri ve gösterdikleri sabır için sonsuz teşekkürlerimi ve minnettarlığımı sunarım.

İSTANBUL, 2019

Fulya AKPULAT

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **iii**
ABSTRACT ..... **v**
ÖNSÖZ ..... **vii**
TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**
ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xi**
KISALTMALAR LİSTESİ ..... **xii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1.Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma Kavramlarının Tanımlanması **2**
1.2.Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihsel Süreci **9**
1.3.Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitimin Önemi **21**
1.4.Sürdürülebilir Kalkınmada Üniversitelerin Rolü ve Önemi **32**

İKİNCİ BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMINA ÜNİVERSİTELERİN VE ÖĞRENCİLERİN YAKLAŞIMLARI

2.1.Sürdürülebilir Üniversite Kavramı **41**
2.2.Üniversitelerin Sürdürülebilirlik Deklarasyonları **49**
2.3.Üniversitelerin Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Değerlendirilmesinde Yararlanılan Sistemler **53**
2.3.1. İngiltere'deki Değerlendirme Sistemleri. 55
2.3.2. UI GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralaması Sistemi 56
2.3.2.1. UI GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralamasının Amacı ve Faydaları 56
2.3.2.2. UI GreenMetric WUR Tasarımında Dikkate Alınan Sistemler 58

2.3.2.3. UI GreenMetric WUR Kavramsal Çerçevesinin Değerlendirilmesi..... .65
2.3.3. UI GreenMetric WUR'da Yer Alan Türkiye'deki Üniversiteler..... .72
2.4.Üniversite Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik Kavramına Bakış Açıları Üzerine Literatür İncelemesi. 78

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMINA FARKLI YAKLAŞIMLAR VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

3.1.Araştırmanın Önemi, Amacı, Kapsamı ve Sınırları 92
3.1.1. Araştırmanın Önemi..... .92
3.1.2. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırlılıkları. ..... .94
3.2.Araştırmanın Metodolojisi 95
3.2.1. Araştırmanın Örneklemi..... .95
3.2.2. Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi. ..... .97
3.2.3. Araştırma Sorularının Belirlenmesi. 103
3.2.4. Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem. 105
3.3.Araştırma Bulgularının Analizi 106
3.3.1. Odak Grup Görüşmeleri Süreci..... 107
3.3.2. Odak Grup Görüşmesi Katılımcılarının Demografik Bilgileri. 109
3.3.3. UI GreenMetric WUR'da Yer Alan Devlet Üniversitesi Öğrencileri ile Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmesinin Analizi 112
3.3.4. UI GreenMetric WUR'da Yer Alan Vakıf Üniversitesi Öğrencileri ile Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmelerinin Analizi 122
3.3.5. UI GreenMetric WUR'da Henüz Yer Almayan Devlet Üniversitesi Öğrencileri ile Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmelerinin Analizi. 135
3.3.6. UI GreenMetric WUR'da Henüz Yer Almayan Vakıf Üniversiteleri Öğrencileri ile Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmelerinin Analizi 147
3.4.Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi 153
SONUÇ 163
KAYNAKÇA 167
EKLER 186

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Üniversitelerin Sorumlulukları ve Faaliyet Alanları ..... .35
Tablo 2.1: Sürdürülebilir Üniversite Modeli ..... .44
Tablo 2.2: UI GreenMetric WUR Geliştirilme Aşamaları ..... .59
Tablo 2.3: The Holcim Sürdürülebilirlik Ödülleri Sıralama Sistemi ..... .62
Tablo 2.4: GREENSHIP Değerlendirme Sistemi Kategorileri ..... .63
Tablo 2.5: STARS Değerlendirme Sistemi Kategorileri ve Alt Kategoriler ..... .64
Tablo 2.6: UI GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralaması Kategori ve Göstergeleri ..... .68
Tablo 2.7: 2018 Yılında UI GreenMetric WUR'da Yer Alan Türkiye'deki Üniversitelerin Puanları ve Sıralamadaki Yerleri ..... .74
Tablo 3.1: UI GreenMetric WUR'da Yer Alan Üniversitelerin Öğrencileri ile Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmesi Bilgileri ..... .96
Tablo 3.2: UI GreenMetric WUR'da Henüz Yer Almayan Üniversitelerin Öğrencileri ile Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmesi Bilgileri ..... .96
Tablo 3.3: Odak Grup Görüşmelerine Verilen Kısaltmalar 107
Tablo 3.4: UI GreenMetric WUR'da Yer Alan Üniversitelerin Öğrencilerinin Demografik Bilgileri 110
Tablo 3.5: UI GreenMetric WUR'da Henüz Yer Almayan Üniversitelerin Öğrencilerinin Demografik Bilgileri 111
Tablo 3.6: İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik Konusundaki Yaklaşımları ..... .121
Tablo 3.7: Yeditepe Üniversitesi Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik Konusundaki Yaklaşımları 134
Tablo 3.8: İstanbul Üniversitesi Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik Konusundaki Yaklaşımları 146
Tablo 3.9: Arel Üniversitesi ve Haliç Üniversitesi Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik Konusundaki Yaklaşımları 153

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Sürdürülebilir Kalkınma Tanımları ...7
Şekil 1.2: Sürdürülebilir Kalkınmanın Beş Unsuru Modellemesi .16
Şekil 1.3: Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri .18
Şekil 1.4: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Piramidi .20
Şekil 1.5: 'My World' Küresel Anket Katılımcılarının Demografik Özellikleri .28
Şekil 1.6: 'My World' Anketinde Tüm Katılımcılara Göre Öncelikli Konular .29
Şekil 1.7: 'My World' Anketi Demografik Segmentlere Göre Öncelikli Konular .30
Şekil 1.8: Geleneksel Sürdürülebilirlik Modeli .36
Şekil 2.1: Sürdürülebilirlik Modeli .66
Şekil 2.2: UI GreenMetric WUR Kavramsal Çerçevesi .67

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

ARWU : Academic Ranking of World Universities

BM : Birleşmiş Milletler

BÜYEM : Boğaziçi Üniversitesi Yaşam Boyu Eğitim Merkezi

CECM : Construction Management & Civil Engineering

CSRC : College Sustainability Report Card

DESD : Decade of Education for Sustainable Development

EAQ : Environmental Attitude Questionnaire

EAUC : The Environmental Association for Universities and Colleges

EMR : Estates Management Record

EMS : Environmental Management System

ESR : Environmental and Social Responsibility

GBCI : Green Building Council of Indonesia

GHESP : Global Higher Education for Sustainability Partnership

GRI : Global Reporting Initiative

GULF : Global University Leaders Forum

HESA : Higher Education Statistics Agency

IREG : International Ranking Expert Group

ISCN : International Sustainable Campus Network

IUCN : International Union for Conservation of Nature and Natural Resources

İTÜ : İstanbul Teknik Üniveristesi

LEED : Leadership in Energy and Environmental Design

MDG	**:** Millennium Development Goals
ODTÜ	**:** Orta Doğu Teknik Üniversitesi
ÖzÜ	**:** Özyeğin Üniversitesi
REC	**:** Regional Environmental Center
SCC	**:** Sustainability Centers Community
SPSD	**:** Students' Perception on Sustainable Development
STARS	**:** Sustainability, Tracking, Assessment and Rating System
TBL	**:** Triple Bottom Line
THE	**:** Times Higher Education World University Rankings
TÜSİAD	**:** Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği
UI	**:** Universitas Indonesia
UIGWURN	**:** UI GreenMetric World University Rankings Network
UNCED	**:** United Nations Conference on Environment and Development
UNEP	**:** United Nations Environment Programme
UNESCO CEPES	**:** United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - European Center for Higher Education
UNESCO	**:** United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
WCED	**:** World Commission on Environment and Development
WUR	**:** World University Ranking
WWF	**:** The World Wildlife Fund
ZEV	**:** Zero Emission Vehicles

GİRİŞ

İletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle birlikte, küreselleşmenin tüm hızıyla devam ettiği, dünyanın adeta 'küresel bir köy' haline geldiği günümüz dünyasında, sürdürülebilirlik konusuna verilen önemin de her geçen gün arttığı görülmektedir. Çok çeşitli disiplin alanlarına yayılan ve yüzlerce tanımı yapılan sürdürülebilirlik konusu, bu çalışmada, üniversite öğrencilerinin bakış açısından ele alınmıştır. Literatürde yapılan geçmiş çalışmalarda, üniversite öğrencilerinin sıklıkla tek bir konu üzerinden sürdürülebilirlik algılarının ele alındığı görülmektedir. Söz konusu çalışmada, öğrencilerin sürdürülebilirlik yaklaşımları birçok faktör tarafından incelenmiştir.

Tez çalışmasında, İstanbul'da yer alan Arel Üniversitesi, Haliç Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi öğrencilerinin sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımları; 'sürdürülebilirlik farkındalığı ve bilgisi', 'sürdürülebilirlik eğitimi', 'sürdürülebilirlik ve üniversiteler', 'sürdürülebilir yaşam doğrultusundaki eylemler', 'yeşil ürün satın alma davranışı' ve 'sürdürülebilirliğin iş tercihlerine etkisi' çerçevesinde araştırılmıştır.

Üç bölümden oluşan bu tez çalışmasının birinci ve ikinci bölümü teori kısmını, üçüncü bölümü ise araştırma kısmını oluşturmaktadır. Birinci bölümde; sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınmanın kavramsal çerçevesi, kavramların tarihsel gelişim süreci, sürdürülebilir kalkınma için eğitimin önemi ve üniversitelerin sürdürülebilirlik konusundaki sorumlulukları ve rolleri ele alınmıştır. İkinci bölümde; sürdürülebilir üniversite kavramı, yükseköğretim kurumlarının sürdürülebilirlik yönündeki uluslararası taahhütleri, üniversitelerin sürdürülebilirlik konusundaki çalışmalarının değerlendirilmesi yönündeki uygulamalar ve öğrencilerin sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımları yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise; araştırma konusunun önemi, kapsamı ve sınırları, araştırmanın metodolojisi, araştırma sonuçları bulunmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK VE SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Sürdürülebilirlik kavramı; beşeri, sosyal ve küresel düzeyde 21. yüzyılın en önemli fikirlerinden birini oluşturmaktadır. Bu noktada, gerçekleştirilen bir dizi sürdürülebilir kalkınma konferansı ve sürdürülebilirlik için eğitim deklarasyonu, küresel sürdürülebilirlik yolunda önemli kilometre taşlarını teşkil etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde öncelikle sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınmanın kavramsal çerçevesine yer verilecek ve geçmişten günümüze kavramın gelişimine değinilecektir. Ardından sürdürülebilir kalkınma için eğitimin öneminden, bu noktada üniversitelerin sürdürülebilirlik konusundaki sorumluluklarından ve önemli rollerinden bahsedilecektir.

1.1. Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma Kavramlarının Tanımlanması

'Sürdürülebilirlik' ve yakın meslektaşı 'sürdürülebilir kalkınma' terimlerinin, orijinal tanımlamalarının yapıldığı 80'lerin ortasından itibaren kamusal alanda yer aldıkları görülmektedir. Özgün kavram 'sürdürülebilir kalkınma' olmasına rağmen, süreç içerisinde 'sürdürülebilirlik' tarafından giderek artan oranda yerinin alındığı söylenebilir. Çevre hareketinden ortaya çıktığı belirtilen bu kavramların, başlıca çevre sorunlarının, ekonomik ve sosyal adalet meseleleri ile ilişkili olduğu kabulünü yansıttığı ifade edilebilir (Soyka, 2012: 16).

Türkçede 'sürdürmek, devam ettirmek, desteklemek, çekmek' anlamlarına gelen 'sustain' kelimesinin kökeni, Latince 'sub – aşağıdan, alttan' ve 'tenere – sahip olmak, tutmak' kelimelerinin birleşiminden meydana gelen 'sustinere – aşağıdan desteklemek' kelimesine dayanmaktadır (www.etymonline.com, Erişim Tarihi 20.10.2018). Başka bir kaynakta kelimenin kökeninin, 'korumak' ya da 'aşağıdan desteklemek' anlamına gelen 'subtenir' olduğu belirtilmektedir (Özmehmet, 2008: 2

– 3). Oxford sözlüğünde; ‘belirli bir oranın veya düzeyin devam ettirilebilme becerisi’ ve ‘ekolojik dengenin sürdürülmesi için doğal kaynak tüketiminden kaçınılması’ şeklinde sürdürülebilirliğin kelime anlamına yer verilmiştir (en.oxforddictionaries.com, Erişim Tarihi 20.10.2018). ‘Sürdürülebilir’ sözcüğü, kalkınmanın sürekli hale getirilmesi ve gelecekte de devam etmesinin sağlanması anlamına gelmektedir (Nemli, 2004: 21).

‘Sürdürülebilir kalkınma’ teriminde yer alan ‘kalkınma’, salt ekonomik kalkınma olarak değil, daha geniş perspektifte ele alınmalıdır (Nemli, 2004: 21). Bunun yanı sıra, ‘kalkınma – development’ ve ‘büyüme – growth’ kelimelerinin eş anlam taşımadıkları vurgulanmalıdır. ‘*Believing Cassandra*’ adlı kitabın yazarı AtKisson (2010); kalkınma (daha büyük etkileri olmadan ileriye ve daha iyiye ilerlemek) ve büyüme (büyümek, ham madde miktarının ve çevre üzerindeki negatif etkinin artması) arasında ayrımda bulunmuştur (Hitchcock ve Willard, 2010: 10). Sürdürülebilir kalkınma; nicel anlamda büyümeye değil, niteliksel gelişmeye ve ilerlemeye dayanmaktadır. Başka bir deyişle, büyüme nicelikle ilgiliyken, kalkınmayla nitelik olarak daha iyi hale gelinmesini ifade etmektedir. Bu anlamda, ekonomilerin sayısal göstergeler açısından genişlemesini ifade eden büyüme beraberinde daima kalkınmayı getirmemektedir (IUCN, UNEP ve WWF, 1991: 10; Dunphy vd., 2000: 23; UNEP, 2014: 17). Kalkınma, büyümenin yanı sıra sosyal ve kültürel unsurları da içeren daha geniş bir kavramdır (Nemli, 2004: 21).

Demokrasi ve küreselleşme gibi yaygın, tartışmaya açık ve vazgeçilmez bir kavram olan sürdürülebilirliğin, sürekli genişleyen bir alana sahip olması tanımlamasını güçleştirmektedir. Literatürde, spesifik disiplin ve alanlarla ilgili olarak 500’ün üzerinde sürdürülebilirlik tanımı bulunduğu belirtilmektedir (Young ve Dhanda, 2013: 2). ‘Sapporo Sürdürülebilirlik Bildirgesinde’, sürdürülebilirliğin, geleceğin korunmasına ve insan refahının ve güvenliğinin uzun ömürlü olmasına odaklanan bir kavram olduğu ifade edilmiştir (Sapporo Sustainability Declaration, 2008: 11). Başka bir sürdürülebilirlik tanımlaması; ‘zaman içerisinde, doğal kaynakların kalitesinin ve hizmetlerin korunmasına bağlı olarak, ekonomik kalkınmanın net faydalarının maksimize edilmesi’ şeklindedir (Bell ve Morse, 2008: 10). Bir diğer

kaynakta sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir gelecek, 'sürdürülebilir kalkınma olarak adlandırılan bir sürecin hedefleri veya son noktası' olarak değerlendirilmiştir (Dunphy vd., 2000: 22). Başka bir çalışmada sürdürülebilirlik; 'organizasyonların, toplumun iyileştirilmesine maddi yönden katkıda bulunabileceği ya da katkısı olması gerektiği inancına dayanan bir değer seti, felsefe ya da yaklaşım' olarak tanımlanmaktadır. Buna göre, sürdürülebilir organizasyonların; görev odaklı bakış açısına sahip, paydaşların ve toplumun menfaatlerinin farkında olan ve bunlara karşı duyarlı davranan, sorumlu ve etik, mükemmelliğe adanmış, müşterilerin veya tüketicilerin beklentilerini karşılama konusunda kararlı ve disipline önem veren yapılar şeklinde kavramsal çerçevesi çizilmesi yerinde olacaktır. Organizasyon yapısına ve faaliyet alanına göre bahsi geçen ilkelerin sırası ve ağırlığı değişiklik arz etse de; organizasyonların, faaliyetlerinden kaynaklanan çevre üzerindeki olumsuz etkilerin sınırlandırılması ve tüm paydaşlara eşit yaklaşılması üzerine asgari taahhütte bulunmaları gerekmektedir (Soyka, 2012: 17 – 18).

Sürdürülebilirliğin ve sürdürülebilir kalkınmanın, çeşitli perspektiflerini yansıtan yüzlerce tanım yapılmıştır. Fikir birliğine varılmış net bir yorumlama olmamasına rağmen (UNEP, 2014: 16); sürdürülebilir kalkınma teriminin ilk defa ortaya çıktığı genel kabul gören ve en fazla bilinen, benimsenen ve atıfta bulunulan tanımı, 1987 yılında 'World Commission on Environment and Development (WCED) – Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu' tarafından yapılmıştır (Nemli, 2004: 19; Soyka, 2012: 16). Bu tanıma göre sürdürülebilir kalkınma; '*bugünün ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün verilmemesini sağlayan kalkınmadır'* (UN, 1987: 7). Sembolik hale gelen söz konusu tanımın çok geniş şekilde ifade edilmesi, gizemli ve tam olarak anlaşılamayan yapısı, kavramın uygulamaya nasıl aktarılacağı ile ilgili tartışmalara yol açmıştır (Nemli, 2004: 19; UNEP, 2014: 16). Tanımın genişliği nedeniyle, toplumun devam eden büyümeyi ve refahı sağlamak için davranışlarını ve uygulamalarını nasıl adapte edebileceği ya da bunları nasıl yapması gerektiği üzerine birçok farklı yoruma gidilmiştir (Soyka, 2012: 16). Sürdürülebilirlik kavramının uzun dönemli yönünün vurgulandığı bu tanımda, şimdiki ve gelecek kuşaklar arasında eşitlik sağlamanın etik ilkeleri sunulmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ile ilgili değerli bir bakış açısı

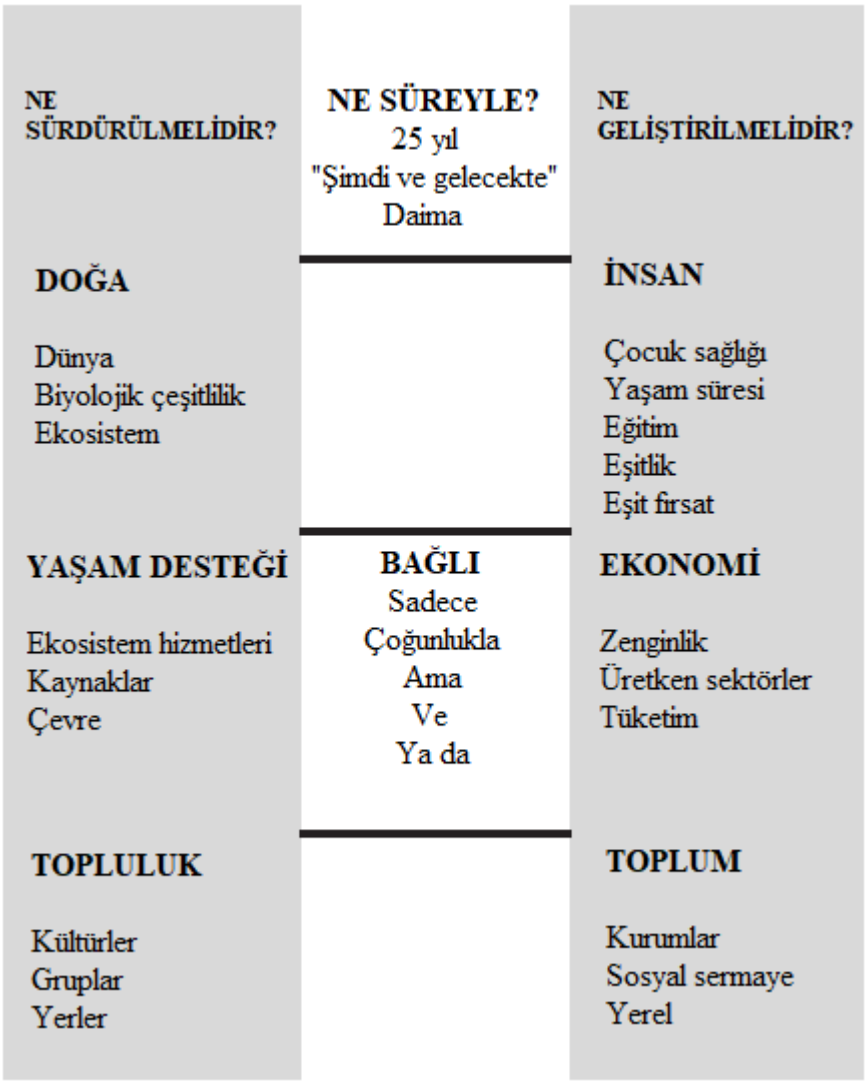
sunan tanımın, kimi yönlerden taşıdığı sınırlılıklar söz konusudur. Özellikle, tanımda doğal çevreye açıkça değinilmediği, sadece insan ihtiyaçlarına ve isteklerine odaklanıldığı, ihtiyaç ve istek ayrımının yapılmadığı ve kapsamının belirtilmediği görülmektedir. Ancak tanımın yer aldığı rapora bir bütün olarak bakılması yoluyla ve tanımın verildiği bağlama göre, 'ihtiyaçların' sağlam bir çevreyi, adil bir toplumu ve sağlıklı bir ekonomiyi içerdiği söylenebilmektedir (Dunphy vd., 2000: 22 – 23; Dresner, 2008: 71).

Daha geniş ölçekli sürdürülebilir kalkınma tanımı; 'doğal çevreyi ve sosyal eşitliği koruyan ve geliştiren, ekonomik ve sosyal kalkınmayı içeren kalkınma' şeklinde yapılmıştır. Bu tanımlamada, sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutuna da açık şekilde yer verilmiştir. Çevrenin ve sosyal eşitliğin korunması ve geliştirilmesi koşuluyla, her türlü sosyal ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilir olduğu ifade edilmiştir. Ekonomi ve toplumun, en nihayetinde biyosferin ve onun içerisinde gelişen ekolojik süreçlerin bütünlüğüne bağlı olmasından hareketle ekolojik sürdürülebilirliğin önemi vurgulanarak, ekonomik ve sosyal kalkınma çeşitlerinin kısıtlayıcısı olarak sunulmuştur (Dunphy vd., 2000: 23).

UNEP, sürdürülebilir kalkınmayı; 'niteliksel gelişmeye odaklanılması, sermayenin diğer biçimleri ile sürdürülebilir şekilde ikame edilemeyecek doğal sermayenin korunması ve geliştirilmesi, şimdiki yaşam kalitesinin arttırılmasında sosyal eşitlik ile gelecek kuşakların ihtiyaçlarının karşılanmasında nesiller arası eşitlik yaklaşımlarının birleştirilmesi, kültürel kalkınmanın ve kültürel çeşitliğin kabul edilmesi, bu konularda değişim gösterilmesi yoluyla sürdürülebilirlik doğrultusunda çaba sarf edilmesi' şeklinde tanımlamıştır (UNEP, 2014: 17). The World Conservation Union; 'ekosistemin taşıma kapasitesi içerisinde yaşarken, dünya sınırlarına saygı göstererek yaşam kalitesinin arttırılması' şeklinde sürdürülebilir kalkınmayı tanımlamıştır (IUCN, UNEP ve WWF, 1991: 10; Nemli, 2004: 19; Brady, 2005: 9). Forum for the Future'da; 'tüm insanların, potansiyellerinin farkına varmasını ve hayat kalitelerini iyileştirmelerini sağlayan, eş zamanlı şekilde dünyanın yaşam destek sistemlerini koruyan ve geliştiren dinamik bir süreç' olarak sürdürülebilir kalkınma tanımlamasına yer verilmiştir (Brady, 2005: 9).

Şekil 1.1'de, 'U.S. National Academy of Sciences Board on Sustainable Development – Birleşik Devletler Ulusal Bilimler Akademisi Sürdürülebilir Kalkınma Kurulu' üyelerinin incelediği geniş sürdürülebilir kalkınma literatürü sonucunda, Kurul tarafından yapılan düzenlemeler yer almaktadır. Burada esas olarak, sürdürülmeye ve geliştirilmeye çalışılan konulara, bunlar arasındaki ilişkinin nasıl olabileceğine ve geleceğe dönük kontrol zamanına odaklanılmıştır. 'Ne sürdürülmelidir' başlığında doğa, yaşam destek sistemleri ve topluluk ana kategorileri ve alt başlıkları tanımlanmıştır. Literatür incelemesinde, genel olarak yaşam destek sistemleri üzerinde durulduğu sonucuna ulaşılmıştır. 'Ne geliştirilmelidir' başlığında insan, ekonomi ve toplum olarak üç ayrı görüşe yer verilmiştir. Erken dönem çalışmalarının ekonomik kalkınmaya odaklandığı, son zamanlarda ise artan yaşam süresi, eğitim, eşitlik ve fırsat gibi değerlerin ve amaçların öneminin vurgulandığı, ilginin insan gelişimine yöneldiği ifade edilmektedir. Kurul, güvenlik ve refah değerleri üzerinde durulan toplumun geliştirilmesi çağrılarını tanımlamıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın, sürdürülmesi gerekenler ile geliştirilmesi gerekenler arasında bir bağa işaret ettiği üzerine literatürde görüş birliği bulunduğu ancak süre ve bağlantı şeklinin çok çeşitli formlarına rastlandığı belirtilmektedir (Kates, Parris ve Leiserowitz, 2005: 11 – 12).

Şekil 1.1: Sürdürülebilir Kalkınma Tanımları

Kaynak: National Research Council: **Our Common Journey: A Transition Toward Sustainability**, Washington, National Academy Press, 1999'dan aktaran; Robert W. Kates, Thomas M. Parris ve Anthony A. Leiserowitz: "What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values and Practice", **Environment: Science and Policy for Sustainable Development,** Vol. 47, No. 3, 2005, p. 11.

Tanımlardaki çeşitlilik ve farklı yaklaşımlarla birlikte, sürdürülebilirlik ya da sürdürülebilir kalkınmanın; ekonomik refah, çevresel kalite ve sosyal adalet amaçlarının eş zamanlı memnuniyetini yansıttığı ve içerdiği konusunda genel bir anlaşma mevcuttur (Soyka, 2012: 16; UNEP, 2014: 16). Söz konusu üç boyut arasında makul bir denge kurulması; bir organizasyonun, topluluğun ya da ekonominin kendi ayakları üzerinde uzun dönemli yaşayabilir durumunun korunmasında ön koşul olarak kabul görmektedir (Soyka, 2012: 16). Öyle ki; bir

toplumda, çevresel kriterler karşılansa da, adalet ve eşitlikle ilgili ekonomik ve sosyal hedeflerin başarıyla yerine getirilememesi durumunda sürdürülebilirlikten söz edilemeyeceğinin altı çizilmelidir (UNEP, 2014: 16). Sağlıklı bir ekonomi olmadan, işsizlik sorununun ve yol açtığı sosyal sorunların çözülemeyeceği; sağlıklı bir çevre olmadan, ekonominin bağlı olduğu ve sağlık sorunlarına yol açan kaynak tüketiminin düzeltilemeyeceği; canlı bir toplum olmadan, çevresel bozulmayla ilgilenilmeyeceği, bu nedenle üç boyut arasındaki bağlantının göz ardı edilmemesi gerektiği önemle vurgulanmalıdır (Hitchcock ve Willard, 2010: 9). Farklı tanımlamalara rağmen sürdürülebilirlik; dünyanın çevresel sınırlarının bulunduğu, insanların kirliliği önleme ve/veya temizleme sorumluluğu taşıdıkları ve ekonomi, çevre ve toplumun birbirine bağlı ve bağımlı olduğu temel prensiplerini içermektedir (Young ve Dhanda, 2013: 2). Yapılan tanımlamalardan yola çıkılarak, sürdürülebilir kalkınma yönünde taahhütte bulunan organizasyonlardan; nesiller arası eşitlik, çevrenin korunması ve iyileştirilmesi, sürdürülebilir ekonomik büyüme, sosyal ilerleme ve küresel anlamda kapsayıcılık konularını faal şekilde teşvik etmelerinin beklendiği söylenebilir (Brady, 2005: 9) .

'Sürdürülebilirlik' ve 'sürdürülebilir kalkınma' kavramları sıklıkla birbirinin yerine kullanılmaktadır. 'Agenda 21 – Gündem 21' adlı eylem planında da, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınmanın, birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanıldığı görülmektedir (Dresner, 2008: 71). Sürdürülebilirlik en temelde, nihai amacı ve varılmak istenilen hedefi işaret etmektedir (UNEP, 2014: 17). Benzer şekilde; sürdürülebilirlik, yalnızca bir gezegene sahip olmanın getirdiği sınırlar içerisinde medeniyetin gelişebileceği son noktayı temsil etmektedir (Kane, 2010: 4). Varlığın durumu ve neyin sürdürülebilir olduğu ile ilgili bilim yol gösteriyor olsa da en nihayetinde bunun kişisel değerlere ve dünya görüşüne bağlı olduğu belirtilmelidir (UNEP, 2014: 17). Sürdürülebilir kalkınma çerçevesi ise, sürdürülebilirliğe ulaşılmasının yolunu çizen bir süreci temsil etmektedir (Kane, 2010: 4). Zira sürdürülebilirlik durumuna ulaşılmasında bir sisteme ya da sürece ihtiyaç duyulmaktadır. Belirli şartların karşılanması ve sürdürülebilirlik sürecinde gerekli adımların atılması beklenmektedir. Dolayısıyla, 'sürdürülebilirlik' amaca atıfta bulunurken, 'sürdürülebilir kalkınma' bunu başarmanın yolunu veya çerçevesini

belirlemektedir. Sürdürülebilirlik kavramında olduğu üzere, sürdürülebilir kalkınmada da izlenmesi uygun görülen yol ve zaman dilimi bireyler ve kurumlar arasında farklılık göstermektedir (UNEP, 2014: 17).

1.2. Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihsel Süreci

Sürdürülebilirlik tartışmalarının öncülleri, 1972 yılında 'The Club of Rome – Roma Kulübünün' yayınladığı 'Limits to Growth – Büyümenin Sınırları' adlı sonraları kitaplaştırılan rapor ve kavramın temellerinin atıldığı Birleşmiş Milletler – BM tarafından 1972 yılında düzenlenen 'Stockholm Konferansı' olarak görülmektedir (UN, 1973; Nemli, 2004: 6; Kaya, Çobanoğlu ve Artvinli, 2011: 409; UNEP, 2014: 16). 'Büyümenin Sınırları' adlı raporda; nüfus artışı, sanayileşme, çevre kirliliği ve yenilenemez doğal kaynakların tükenmesi konularındaki seyrin aynı hızla ilerlemesi durumunda, yüzyıl içerisinde ekonomiyi nasıl bir geleceğin beklediği sorusuna cevap aranmış ve dünyanın taşıma kapasitesinin yüz yıl daha dayanamayacağına ilişkin gerçekçi tahminlerde bulunulmuştur. Raporda, kötü gidişatın, dünya genelinde ekonomi ve çevre arasında sağlanacak denge ile önlenebileceği belirtilerek, adı konmadan sürdürülebilir kalkınmadan bahsedilmiştir (Peşkircioğlu, 2016: 6). Uluslararası düzeyde çevre sorunlarının ele alındığı Stockholm Konferansı ise bu anlamda ilk büyük organizasyon olup, çevre bilincinin küresel anlamda oluşturulmasına önemli katkı sağlamıştır. Konferansta, sürdürülebilir kalkınma terimine yer verilmemiş olsa da, Stockholm Bildirgesi'nin çeşitli maddelerinde çevre ve ekonomi ilişkisine değinildiği ve kavramın alt yapısının oluşturulduğu söylenebilir (Nemli, 2004: 6).

1980 tarihinde 'International Union for Conservation of Nature and Natural Resources (IUCN) – Uluslararası Doğal Hayatı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği', 'United Nations Environment Programme (UNEP) – Birleşmiş Milletler Çevre Programı' ve 'The World Wildlife Fund (WWF) – Dünya Doğal Hayatı Koruma Vakfı' tarafından yayınlanan 'The World Conservation Strategy – Dünyayı Koruma Stratejisi' belgesinde, sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk defa net olarak

tanımlanmış, aynı zamanda sürdürülebilirlik kavramı da insanların biyosferi kullanmaları ile ilişkili olarak tanıtılmıştır (IUCN, 1980: 10 – 11; Nemli, 2004: 6; Kaya, Çobanoğlu ve Artvinli, 2011: 409; UNEP, 2014: 16). 'Dünyayı Koruma Stratejisinin' genel amacı, canlı kaynakların korunması yoluyla sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesine yardım edilmesi olarak verilmiştir (IUCN, 1980: iv; Lele, 1991: 610). Önceleri, 'kalkınma' ve 'koruma' kavramları birbirinden bağımsız olarak tanımlanırken söz konusu çalışmada; yaşam kaynakları korunmadığı takdirde kalkınmanın uzun sürmeyeceği, aynı zamanda asgari düzeyde kalkınma standartları karşılanmadan korumanın gerçekleşemeyeceği belirtilerek, her iki olgunun karşılıklı ilişki içerisinde olduğu üzerinde durulmaktadır (IUCN, 1980: 10 – 11; UNEP, 2014: 16).

1983 yılında BM Genel Kurul kararıyla, dönemin Norveç Başbakanı G. H. Brundtland başkanlığında WCED kurulmuştur. 1987 tarihinde söz konusu komisyon tarafından yayınlanan 'Our Common Future – Ortak Geleceğimiz' adlı rapor ile sürdürülebilir kalkınma dünya gündemine taşınmıştır. Ekonomi ve çevrenin beraber yürütülmesi gerekliliğinin vurgulandığı raporda, dünya nüfusunun ihtiyaçlarının doğal kaynaklara zarar verilmeden karşılanması için sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının benimsenmesi önerisinde bulunulmuştur (Nemli, 2004: 7; Kaya, Çobanoğlu ve Artvinli, 2011: 409). Raporda, sürdürülebilir kalkınmanın literatürde sembolik hale gelen '*bugünün ihtiyaçlarını karşılarken, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneğinden ödün verilmemesini sağlayan kalkınma'* şeklindeki tanımına 27. maddede yer verilmiştir (UN, 1987: 7). Kavram; geçerli uygulamalarla büyümenin sürdürülemeyeceğinden hareketle rasyonel kaynak kullanımının esas alınması, doğal kaynaklardan elde edilen faydanın eşit dağıtılması yoluyla asgari düzeyde yaşam standardının tüm insanlara sağlanması ve yoksulluğun ortadan kaldırılması, gelecek kuşakların refahının güvenceye alınması ve tüm bunları yaparken çevre üzerindeki baskının azaltılması hususlarını içermektedir. Raporda tüm ülkeler için öngörülen kalkınma modeli; kalkınma ve doğa arasındaki dengeyi gözeten bir ekonomi, doğayı tüketmeden kullanan uygulamalar ile uzun vadede sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma ve büyüme şeklinde tanımlanmıştır (Nemli, 2004: 7; Özmehmet, 2008: 1859).

3–14 Haziran 1992 tarihleri arasında Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde gerçekleştirilen 'United Nations Conference on Environment and Development (UNCED) – Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı', resmi olmayan adıyla 'The Earth Summit – Yeryüzü Zirvesi' ya da kaynaklarda sıklıkla anıldığı şekliyle 'Rio Zirvesi', o tarihe kadar yapılan toplantılar arasında en fazla devlet başkanının bir araya gelerek, dünyanın ve insanlığın geleceğinin tartışıldığı toplantı olması bakımından önem taşımaktadır. Çevre ve kalkınma ile ilgili sorunların çözümüne yönelik ortak strateji geliştirilmesi amacıyla düzenlenen Zirveye 172 ülke lideri katılmıştır (Nemli, 2004:8; www.unesco.org, Erişim Tarihi 10.02.2019; www.un.org, Erişim Tarihi 10.02.2019). Zirve sonucunda yayınlanan 'Rio Deklarasyonu' ile çevre ve kalkınmaya ilişkin 27 ilke ilan edilmiştir. Deklarasyon ilkelerinde sürdürülebilir kalkınmanın net bir tanımı bulunmamakla birlikte, çeşitli konular çerçevesinde kavrama yer verilmiştir. Dünya kaynaklarının israf edilmeden kullanılması, ekosistemin muhafazası, korunması ve iyileştirilmesi için küresel ortak çalışmalara yer verilmesi (7. İlke), devletlerin sürdürülebilir olmayan üretim ve tüketim kalıplarını azaltması yoluyla tüm insanlık için kaliteli yaşam çevreleri oluşturulması ve sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması (8. İlke), sürdürülebilir kalkınmanın başarılması ve herkese daha iyi bir gelecek sunulması için gençlerin yaratıcılıklarından yararlanılması (21. İlke) gibi konulara dikkat çekilerek, sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesi ve teşvik edilmesi için ortaklık ruhu ile iş birliği yapılması önemle tekrarlanmıştır (UN, 1992a: 2 – 5).

Rio Zirvesi sonucunda düzenlenen ve benimsenen bir dizi sözleşmenin yanında, önemli çıktılardan birini de 'Gündem 21' adlı eylem planı oluşturmaktadır. Gündem 21, dört temel kısımdan oluşmaktadır (UN, 1992b):

- Sosyal ve ekonomik boyutlar,
- Kalkınma için kaynakların korunması ve yönetimi,
- Ana grupların rolünün güçlendirilmesi,
- Uygulama şekli.

Gündem 21; sosyal, ekonomik ve çevresel açıdan kalkınmanın sürdürülebilirliğini ortaya koyan, tüm ülkelerde çevreye duyarlı ve uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma anlayışını gerçekleştirmeyi hedefleyen genel bir program olarak tanımlanmaktadır (Nemli, 2004: 9). Sürdürülebilirliğe giden birçok yol bulunmakta olup, bunlardan Gündem 21'in 40 bölümünde bahsedilmektedir. Bu yollardan birini teşkil eden 'eğitime' (en.unesco.org, Erişim Tarihi 20.02.2019), Gündem 21 çerçevesinde bir dizi madde içerisinde değinildiği gibi, Madde – 36 doğrudan sürdürülebilirlik ve eğitim konusuna ayrılmıştır.

1997 yılında New York'ta BM Genel Kurulunun özel oturumu olarak düzenlenen Rio +5 Zirvesi, 1992 tarihli Rio Zirvesi'nde alınan kararların geçerliliğini ve uygulanabilirliğini değerlendirmek ve Gündem 21'in uygulanması konusundaki gelişmeleri gözden geçirmek üzere gerçekleştirilmiştir. 165 ülke liderinin yer aldığı Zirvede; çevre koşullarındaki bozulma, sera etkisindeki artış, kimyasal kirlenme gibi olumsuzlukların devam ettiği kabul edilerek, Gündem 21'in sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşılmasındaki önemi tekrar vurgulanmış ve ülkelerin ulusal Gündem 21'lerini oluşturması ve sürdürülebilir kalkınma eylem planlarını hazırlaması gerektiği belirtilmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın küresel çaptaki finansmanı konusunda, Zirveye katılan ülkeler arasında yaşanan fikir ayrılıkları nedeniyle ilerleme kaydedilememiştir (Nemli, 2004: 10; Özmehmet, 2008: 1862).

6–8 Eylül 2000 tarihleri arasında BM'nin New York'taki merkezinde gerçekleştirilen, kalkınma için evrensel bir çerçeve ortaya koyan 'The Millennium Summit – Binyıl Zirvesi', 149 devlet ve hükümet başkanını ve 40'tan fazla ülkeden katılımda bulunan üst düzey yetkilileri ağırlamıştır (www.un.org, Erişim Tarihi 15.02.2019; www.mfa.gov.tr, Erişim Tarihi 15.02.2019). 21. yüzyılın uluslararası gündemine ilişkin değerleri, ilkeleri ve hedefleri içeren ve BM Genel Kurulu'nda oybirliğiyle kabul edilen 'Millennium Declaration – Binyıl Deklarasyonu' Zirvenin ana dokümanını oluşturmaktadır. Bildiride, birçok ortak eylemin gerçekleştirilmesi için hedeflenen son tarihler de belirtilmiştir. Liderler; hem faydaları hem de maliyetleri anlamında eşitsiz paylaşımın olduğunu kabul ettikleri küreselleşmenin, herkes için olumlu bir güç haline getirilmesinin günümüzün temel zorluğu olduğunu

beyan etmişlerdir (www.un.org, Erişim Tarihi 10.02.2019). 21. yüzyılda uluslararası ilişkilerin temel değerlerinin özgürlük, eşitlik, dayanışma, hoşgörü, doğaya saygı ve karşılıklı sorumluluk olduğu belirtilmiştir (UN, 2000: 2; Kates, Parris ve Leiserowitz, 2005: 16). Zirveye katılan liderler, ülkelerinin yeni küresel ortaklıklar kurarak, 'Millennium Development Goals (MDG) – Binyıl Kalkınma Hedefleri' olarak bilinir hale gelen amaçların, 2015 yılına kadar gerçekleştirilmesi için çalışacakları taahhüdünde bulunmuşlardır. 2000 yılında kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri şu şekilde sıralanabilir (www.un.org, Erişim Tarihi 10.02.2019; tr.undp.org, Erişim Tarihi 15.02.2019):

- Aşırı yoksulluğun ve açlığın ortadan kaldırılması,
- Evrensel ilköğretimin herkes için sağlanması,
- Cinsiyet eşitliğinin ve kadınların güçlendirilmesinin desteklenmesi,
- Çocuk ölümlerinin azaltılması,
- Anne sağlığının iyileştirilmesi,
- HIV/AIDS, sıtma ve diğer hastalıklarla mücadele edilmesi,
- Çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması,
- Kalkınma için küresel ortaklık geliştirilmesi.

Yeni binyılın başında yapılan toplantıda oluşturulan Binyıl Bildirisi ve Binyıl Kalkınma Hedefleri, gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelerle ortak gelecek için iş birliği içerisinde faaliyet göstermelerini sağlayan bir araç olarak değerlendirilmektedir (www.mfa.gov.tr).

Rio Zirvesi'nin ardından geçen 10 yıllık süreçteki sürdürülebilir kalkınma çalışmalarının değerlendirilmesi amacıyla, 26 Ağustos–4 Eylül 2002 tarihleri arasında Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde 'World Summit on Sustainable Development – Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi' gerçekleştirilmiştir. Zirvede, Gündem 21 ve Rio +5 Zirvesi'nde alınan kararların uluslararası ve ulusal ölçekte ne derecede uygulandığı, uygulamada karşılaşılan sorunlar ve bunların olası çözüm yolları tartışılmıştır. 1992 Rio Zirvesi'nden itibaren devam etmekte olan sürecin önemli basamaklarından biri olan Johannesburg Zirvesi'nde, sürdürülebilir

kalkınmanın ancak ekonomik, sosyal ve çevresel politikaların birleştirildiği bütünsel bir bakış açısının benimsenmesi ile gerçekleştirilebileceği vurgulanmıştır. Uluslararası düzeyde yoğun katılımın sağlandığı Zirvede, devlet ve hükümet başkanlarının yanı sıra heyetler ve sivil toplum temsilcileri de yer almıştır.

Sürdürülebilir kalkınmanın temel bileşeni olan toplumun her kesiminden; hedef belirleme, strateji geliştirme ve karar alma aşamalarında aktif şekilde yer alan katılımcıların bulunduğu Zirvede, tüm aktörlerin rollerini güçlendirmeleri ve yükümlerini yerine getirmeyi sahiplenmeleri amaçlanmıştır. Johannesburg Zirvesi'nde; *birinci tip çıktılar* olarak değerlendirilen, hükümetlere ortak hedefler doğrultusunda eylem planı sunan ve ortak taahhütlerde bulunulan 'Uygulama Planı' ve sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarına yönelik ortak sözlerin verildiği, devlet ve hükümet başkanları tarafından imzalanan 'Bildirge' ile *ikinci tip çıktılar* olarak adlandırılan paydaşların ortak girişimlerini konu alan iki tür sonuç elde edilmiştir. Rio Zirvesi'nde verilen taahhütlerin etkin şekilde gerçekleştirilmediği belirtilerek, Johannesburg Zirvesi'nde uygulamaya ağırlık verilmesi konusunda mutabık kalınmış ancak kapsamlı taahhütlere rağmen süreç içerisindeki sonuçlar beklentileri karşılamamıştır (Nemli, 2004: 10 – 13; Özmehmet, 2008: 1862 – 1863).

Rio Zirvesi'nin 20. yıldönümünde, Brezilya'nın Rio de Janeiro kentinde 20–22 Haziran 2012 tarihleri arasında 'United Nations Conference on Sustainable Development– Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı, Rio+20' gerçekleştirilmiştir (sustainabledevelopment.un.org, Erişim Tarihi 15.02.2019). Rio +20 Konferansı'nda, ülkelerin geçen 20 yıllık süreçte sürdürülebilir kalkınma doğrultusundaki başarılı uygulamaları ve yetersiz kaldıkları konular tartışılmış, gelecekte insan refahını tehdit etmesi muhtemel sorunlar ve olası çözüm seçenekleri ortaya konulmuştur. Devlet ve hükümetlerin üst düzeyde temsil edildiği Rio +20'de, ülkelerin daha yaşanılabilir bir dünyaya ulaşılması doğrultusunda vermiş oldukları taahhütlerin yer aldığı 'The Future We Want – İstediğimiz Gelecek' sonuç bildirgesi kabul edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma konusundaki politik kararlığın ortaya konulduğu bildirge; ilke ve uygulamaların çerçevesinin belirlendiği, sürdürülebilir

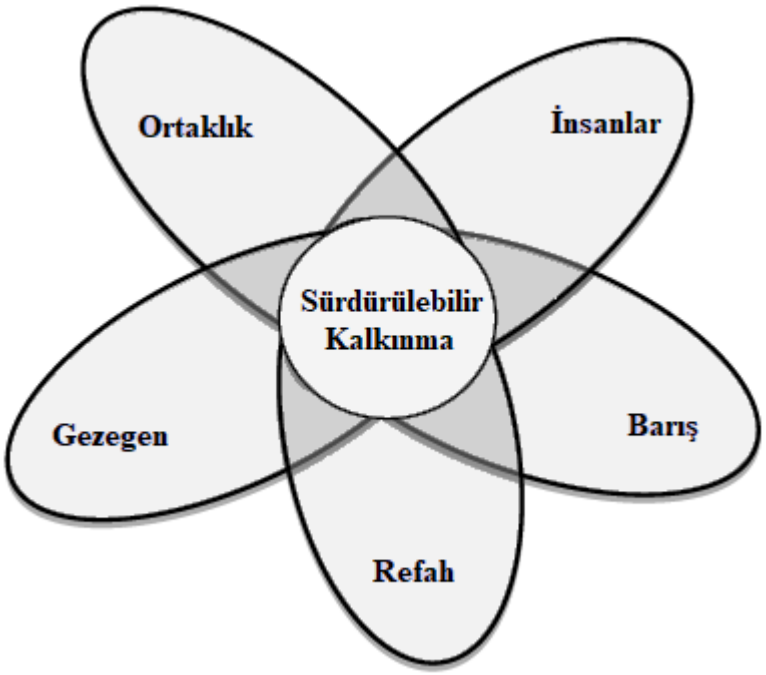
kalkınma için yol haritası niteliği taşıyan, uluslararası düzeyde kabul görmüş bir belge olarak adlandırılmaktadır (The Future We Want, 2012: iii). Bildirgenin ortak vizyonunda; gezegen ve şimdiki ve gelecek nesiller için ekonomik, sosyal ve çevresel açıdan sürdürülebilir bir geleceğin teşvik edilmesi ve sürdürülebilir kalkınma yönündeki taahhütler yinelenmiştir. Sürdürülebilir kalkınmanın tüm boyutları ile başarılabilmesi için ekonomik, sosyal ve çevresel ayakların her seviyede entegre edilmesi ve birbirleriyle bağlantılı olduklarını tanıyarak kavramın daha ileri düzeyde ele alınması gerektiği kabul edilmiştir. Sürdürülebilir kalkınma için gerçekleştirilen önemli zirvelerin sonuçlarını uygulama konusundaki eksiklikler ve yeni zorluklar değerlendirilerek, sürdürülebilir kalkınmayı sağlama yönünde acil eylemde bulunma kararlılığı tekrarlanmıştır (The Future We Want, 2012: 1 – 3).

25–27 Eylül 2015 tarihleri arasında New York'ta düzenlenen 'United Nations Sustainable Development Summit – Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde' (sustainabledevelopment.un.org, Erişim Tarihi 15.02.2019), 'Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development – Dünyamızı Dönüştürmek: 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi' bildirisi BM Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Bildiride, 2000 yılında belirlenen 'Binyıl Kalkınma Hedeflerinin' devamı ve eksikliklerin tamamlayıcısı niteliğindeki (UN, 2015: 1; www.mfa.gov.tr), '2030 Sustainable Development Goals – 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri' doğrultusunda 193 üye ülke taahhütte bulunmuştur (Peşkircioğlu, 2016: 7). 'Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri', 17 temel amaç ve bunlara bağlı 169 alt hedeften oluşmaktadır (UN, 2015: 1). Küresel düzeyde sürdürülebilir kalkınmanın 15 yıllık rotasını belirleyen 2030 hedeflerinin temel çerçevesini 5P olarak adlandırılan (Bokhari, 2017: 12) şu prensipler oluşturmaktadır (UN, 2015: 2):

- *People – İnsanlar:* Tüm insanlar için, yoksulluk ve açlığın tüm formlarının ve boyutlarının son bulması için mücadele edilmesi.
- *Planet – Gezegen:* Sürdürülebilir tüketim ve üretim, sürdürülebilir şekilde doğal kaynakların yönetilmesi ve iklim değişikliği konusunda acil eylem alarak gezegenin yozlaşmadan korunması, bu sayede şimdiki ve gelecek kuşakların ihtiyaçlarının karşılanması.

- *Prosperity – Refah:* Tüm insanların müreffeh ve tatmin edici bir hayat sürdürebilmelerinin ve ekonomik, sosyal ve teknolojik ilerlemelerin doğayla uyumlu şekilde gerçekleşmesinin sağlanması.
- *Peace – Barış:* Barış olmadan sürdürülebilir kalkınma olmayacağı ve sürdürülebilir kalkınma olmadan barış olmayacağı düşüncesiyle; korku ve şiddet içermeyen barışçıl, adil ve kapsayıcı toplumların teşvik edilmesi.
- *Partnership – Ortaklık:* Tüm ülkelerin, tüm paydaşların ve tüm insanların katılımıyla, küresel dayanışmanın güçlendirilmesi ruhunu taşıyarak, Sürdürülebilir Kalkınma için 'Küresel Ortaklığın' canlandırılması yoluyla söz konusu Gündemin uygulanmasında gerekli araçların harekete geçirilmesi.

Şekil 1.2: Sürdürülebilir Kalkınmanın Beş Unsuru Modellemesi

Kaynak: Abla Bokhari: "Universities' Social Responsibility (USR) and Sustainable Development: A Conceptual Framework", **SSRG International Journal of Economics and Management Studies,** Vol. 4, No. 12, 2017, p. 13.

Küresel gündemin yeni hedefleri olarak tanımlanan, üye ülkelerin sahiplenmesi istenilen ve 2030 yılına kadar ulaşılması beklenen 'Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri' şu şekildedir (UN, 2015: 14):

Hedef 1: Yoksulluğun tüm biçimlerinin her yerde bitirilmesi.

Hedef 2: Açlığın bitirilmesi, gıda güvenliğine ulaşılması, beslenme imkanlarının geliştirilmesi ve sürdürülebilir tarımın teşvik edilmesi.

Hedef 3: Sağlıklı yaşamın sağlanması ve herkes için her yaşta refahın geliştirilmesi.

Hedef 4: Herkes için kapsayıcı ve eşit derecede kaliteli eğitimin sağlanması ve herkese yaşam boyu eğitim fırsatının tanınması.

Hedef 5: Cinsiyet eşitliğine ulaşılması ve tüm kadınların ve kız çocuklarının toplumsal konumunun güçlendirilmesi.

Hedef 6: Su ve kanalizasyon hizmetlerinin sürdürülebilir yönetiminin ve herkes için ulaşılabilirliğinin sağlanması.

Hedef 7: Herkes için makul fiyatlı, güvenilir, sürdürülebilir ve modern enerjiye erişimin sağlanması.

Hedef 8: Herkes için uzun süreli, kapsayıcı ve sürdürülebilir ekonomik büyümenin, tam ve verimli istihdamın, saygın bir işin desteklenmesi.

Hedef 9: Dayanıklı altyapının inşa edilmesi, kapsayıcı ve sürdürülebilir sanayileşmenin desteklenmesi ve inovasyonun teşvik edilmesi.

Hedef 10: Ülke içerisinde ve ülkeler arasında eşitsizliğin azaltılması.

Hedef 11: Şehirlerin ve yerleşim yerlerinin kapsayıcı, güvenli, dayanıklı ve sürdürülebilir kılınması.

Hedef 12: Sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarının sağlanması.

Hedef 13: İklim değişikliği ve yol açtığı etkilerle mücadelede acil eylem alınması.

Hedef 14: Sürdürülebilir kalkınma için okyanusların, denizlerin ve deniz kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir şekilde kullanılması.

Hedef 15: Karasal ekosistemlerin korunması, iyileştirilmesi ve sürdürülebilir kullanımının teşvik edilmesi, ormanların sürdürülebilir şekilde yönetilmesi, çölleşmeyle mücadele edilmesi, arazi kaybının durdurulması, tersine çevrilmesi ve biyolojik çeşitlilik kaybının durdurulması.

Hedef 16: Sürdürülebilir kalkınma için barışçıl ve kapsayıcı toplumların teşvik edilmesi, herkesin adalete erişiminin sağlanması ve tüm seviyelerde etkili, hesap verebilir ve kapsayıcı kurumların oluşturulması.

Hedef 17: Uygulama araçlarının güçlendirilmesi ve Sürdürülebilir Kalkınma için Küresel Ortaklığın canlandırılması.

Şekil 1.3: Birleşmiş Milletler 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri

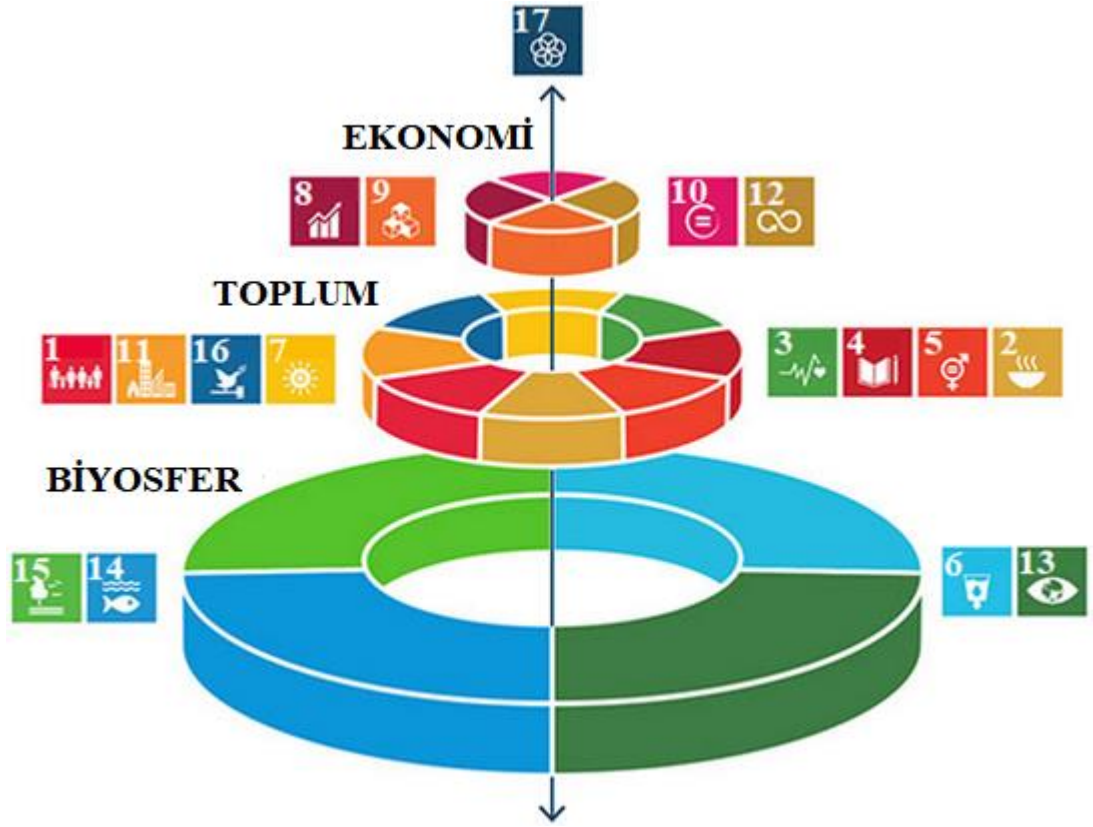

Kaynak: http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 15.02.2019.

Tüm ülkelerin ve paydaşların, bu hedefler doğrultusunda katılımcı ortaklık ile hareket edeceklerine, dünyayı sürdürülebilir kılmak için ihtiyaç duyulan cesur ve dönüştürücü adımların atılmasındaki kararlılıklarına ve bu yolda hiç kimsenin geride bırakılmayacağına vurgu yapılmıştır. Birbiriyle ilişkili, entegre ve bölünemez hedeflerde, sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutu da gözetilmiştir (UN, 2015: 1 – 2). Yeni küresel hedeflerin temel özellikleri şu şekilde verilmektedir (Peşkircioğlu, 2016: 8 – 9):

- Yeni küresel gündemin hedefleri sürdürülebilir kalkınmanın ekonomi, toplum ve çevre boyutları arasında denge gözeterek, birbirleri ile doğrudan ilişkisini kurmuştur. Bu bakımdan 'sürdürülebilirliğin' kalkınmanın merkezinde yer aldığı söylenebilir.
- İklim değişikliği ile mücadele, yeni gündemde yer alan birçok hedefin gerçekleştirilmesinde sürdürülebilirliğin ön koşulu olarak addedilerek, başta çevresel olmak üzere ekonomik ve toplumsal hedeflere de yansıtılmıştır. Böylece yeni gündemde iklim değişikliği sadece çevre meselesi olmaktan çıkarılarak, yeşil büyüme stratejisine vurgu yapılmıştır.
- Ekonomik, sosyal ve çevresel endişelerin, dünyadaki tüm insanların ortak sorunu olduğuna dikkat çekilen ve küresel ortaklığın ön planda tutulduğu yeni gündemde; zengin, yoksul ya da orta gelirli ülkeler ayrımına son verilerek, evrensel bir kalkınma yaklaşımı teşvik edilmiştir.
- Sürdürülebilir kalkınmanın ortak amaç ve hedefleri doğrultusunda, devletler ve sivil toplumun yanı sıra; eğitim, bilim, iş ve teknolojisi dünyasının da iş birliği ve dayanışma içerisinde hareket etmeleri gerektiğine yer verilmiştir.

Şekil 1.4: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Piramidi

Kaynak: Tüzel, Gökçe Bayrakçeken: "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Toplam Faktör Verimliliği", **Toplam Faktör Verimliliği için Politika Çerçevesi Geliştirilmesine Destek Projesi,** Ankara, Kasım 2018, s. 12; "New Way of Viewing the Sustainable Development Goals", www.stockholmresilience.org (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 15.02.2019.

2030 yılına kadar gerçekleştirilmesi amaçlanan 'Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri', adil, sürdürülebilir ve istikrarlı bir dünya için atılması gereken adımların tanımlandığı bir kılavuz niteliğindedir. Toplumsal ve insani kalkınma anlayışı içerisinde, çevre ve çevreyle ilişkili süreçlerin hedeflerde vurgulandığı görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma hedefleri piramidinde, gezegene ilişkin konular, piramidin temelinde yer alan hedefleri oluşturmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın iki boyutunu teşkil eden çevresel ve sosyal konuların, kavramın diğer bir boyutu ekonomik refah üzerinde önemli etkilerinin bulunduğu; sürdürülebilir çevre hedefleri gerçekleştirilmeden, ekonomik kalkınmanın ve refahın söz konusu olamayacağı belirtilmelidir (Tüzel, 2018: 12). İllüstrasyonda, ekonomilerin ve toplumların, biyosferin bütünleşik ve iç içe geçmiş parçaları olarak görüldüğü ve bu sayede; sosyal, ekonomik ve çevresel kalkınmanın birbirinden ayrı olarak addedildiği

paradigmanın yerini, doğrudan ya da dolaylı olarak birbiriyle ilişkili hedeflere bıraktığı dikkat çekmektedir (www.stockholmresilience.org, Erişim Tarihi 15.02.2019).

1.3. Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitimin Önemi

Literatürde; 'sürdürülebilir kalkınma için eğitim', 'sürdürülebilirlik için eğitim' ve 'sürdürülebilirlik eğitiminin' birbirinin yerine geçen ve eş anlamlı kavramlar olarak kullanıldığı görülse de, BM belgelerinde sıklıkla yer aldığı şekliyle 'sürdürülebilir kalkınma için eğitim' kavramı daha çok tercih edilmektedir (Lukman ve Glavic, 2007: 105). Sürdürülebilir kalkınma için eğitim; ekonomik, sosyal ve çevresel konuların, uzun vadeli bakış açısıyla karar alma sürecine nasıl dahil edileceğinin öğrenildiği bir süreç olarak ifade edilmektedir (Kagawa, 2007: 318). UNESCO, sürdürülebilir kalkınma için eğitimi; kültürel çeşitliliğe saygı duyarken, çevrenin bütünlüğü, ekonomik uygulanabilirlik ve şimdiki ve gelecek kuşaklar için adil bir toplum için bilgiye dayalı kararlar alma konusunda herkesin güçlendirilmesi şeklinde tanımlamaktadır (UNESCO, 2014: 20). Sürdürülebilir kalkınma için eğitim vizyonu; tüm bireylerin, sürdürülebilir bir geleceğe ulaşılması ve olumlu yönde toplumsal dönüşüm için ihtiyaç duyulan değerleri, davranışları ve yaşam tarzlarını öğrenme ve kaliteli eğitimden faydalanma fırsatına sahip olduğu bir dünya olarak tasvir edilmektedir (Milutinovic ve Nikolic, 2014: 107). Sürdürülebilir kalkınmanın ancak herkes tarafından farkındalık taşınarak, kavramın günlük hayatta ve ekonomik faaliyetlerde uygulamaya yansıtılması yoluyla gerçekleştirilebileceği belirtilmelidir. Bu bağlamda, şimdiki ve gelecek kuşakları düşünerek, çevreyi göz önünde bulundurarak, faaliyetlerin sürdürülebilirlik yönünde değiştirilmesi gerekmektedir. Sürdürülebilir kalkınma için eğitim de bu amaca hizmet etmektedir. (Sapporo Sustainability Declaration, 2008: 12).

Sürdürülebilir kalkınma için eğitimin önemli karakteristik özellikleri; sürdürülebilir kalkınmanın asli değerleri ve prensipleri üzerine temellendirilmesi, sürdürülebilirliğin her bir boyutunun refahı ile ilgilenmesi, hayat boyu öğrenmeyi

teşvik etmesi, yerel ihtiyaçların karşılanmasının uluslararası etkilerinin ve sonuçlarının olacağının kabul edilmesi, resmi ve yaygın eğitimin bir arada yürütülmesi, sürdürülebilirlik kavramını içerisinde barındırması, küresel sorunların ve yerel önceliklerin dikkate alınması, disiplinlerarası yaklaşımı, katılımcı öğrenmeyi ve üst seviye düşünce becerilerini geliştiren çeşitli pedagojik tekniklerden faydalanılması şeklindedir (UNESCO, 2012: 11).

Sürdürülebilir kalkınma açısından, faal katılım sağlanması yoluyla içinde yaşanılan toplumun geleceğinin değiştirilmesi ve şekillendirilmesi için gerekli genel sürdürülebilirlik yetkinlikleri şu şekildedir (Barth vd., 2007: 418; UNESCO, 2012: 52):

- İleri görüşlü düşünme, belirsizliklerle başa çıkma ve gelecekle ilgili öngörüde bulunma ve plan yapma yetkinliği,
- Disiplinlerarası çalışma yetkinliği,
- Bağlantıları, bağımlılıkları ve ilişkileri görme yetkinliği,
- Yeni fikirlere açık kozmopolit algı, kültürlerarası anlayış ve iş birliği sağlama yetkinliği,
- Katılımcı beceriler,
- Planlama ve uygulama yetkinliği,
- Empati, anlayış ve dayanışma yeteneği,
- Kendisini ve başkalarını motive etme yetkinliği,
- Kültürel ve bireysel kavramları bağımsız olarak yansıtma yetkinliği.

Sürdürülebilirlik yetkinliğinin geliştirilmesinde yükseköğretim kurumlarının; kampüs sınırları içerisinde ve dışarısında yürüttükleri kurslar, mesleki gelişim programları, sosyal yardım faaliyetleri, kamu ve özel sektör eğitimleri yoluyla katkıda bulunmalarının taşıdığı önem belirtilmelidir (UNESCO, 2012: 52). Sürdürülebilir geleceğin ana dinamiği olarak genç insanlara, özellikle ileride yüksek mevkilere gelecek öğrencilere, sürdürülebilir kalkınma için çok boyutlu eğitim verilmesinin oldukça önemli olduğu ifade edilmelidir. Zira sürdürülebilirliğin, doğal çevreden sosyoekonomik sistemlere kadar, birbiriyle ilişkili faktörlerin karmaşık çeşitliliğini

içeren geniş bir alan olması nedeniyle, küresel sürdürülebilirliğe ancak kapsamlı bir yaklaşımla erişilebilecektir. Bu doğrultuda, sürdürülebilirliğin ekonomi, çevre, toplum ve zaman olarak adlandırılan dört boyutunu ve aralarındaki ilişkiyi ele alan, bütünsel ve disiplinlerötesi yaklaşımları anlayan ve sorunları çözmede uygulayan mezunlara ihtiyaç duyulmaktadır (Sapporo Sustainability Declaration, 2008: 3; Dagiliute ve Liobikiene, 2015: 891). Genç kuşaklar, şimdiki faaliyetlerden kaynaklanan çevresel sorunlardan etkileneceklerinden, sürdürülebilir çözümler üretebilmeleri için doğru çevresel bilgi ve beceriler ile donatılmaları oldukça önem taşımaktadır. Bu anlamda, çevre yanlısı davranış ve çözümler geliştirilmesinde; sürdürülebilir bir dünya oluşturulmasına yardımı bulunacak bilgi, beceri ve değerlere sahip, yetkin ve sorumlu bireyler yetiştirilmesini amaç edinen yükseköğretim kurumlarının merkezi rolü bulunmaktadır (Vicente-Molina, Fernandez-Sainz ve Izagirre-Olaizola, 2013: 130).

Gerçek anlamda kapsamlı bir sürdürülebilir toplum vizyonuna ulaşılmasında, disiplinlerarası araştırma faaliyetlerinin hızlandırılması yoluyla, problem çözümünde bütünsel yaklaşımın teşvik edilmesi kritik öneme sahiptir (Sapporo Sustainability Declaration, 2008: 3). UNESCO'nun 1997 yılında organizasyonunu gerçekleştirdiği 'Çevre ve Toplum: Sürdürülebilirlik için Eğitim ve Kamu Farkındalığı' konferansında yer verilen, toplumda sürdürülebilirlik farkındalığı oluşturulmasında eğitimin rolü ile ilgili 40. maddeye değinilmesi yerinde olacaktır. Burada, üniversitelerin en temel odak noktasını teşkil eden eğitimin; daha akıllı, kültürlü, bilgi edinmiş, etik, sorumlu, eleştirel ve öğrenmeye devam edebilme yeterliliği kazandırılmış bireyler yetiştirme amacı taşıdığına vurgu yapılmaktadır. Eğitimin ayrıca, bilinçlendirme ve farkındalık sağlayarak, eleştirel bakış açısını teşvik ederek, yeni vizyon ve kavramları araştırarak, yeni teknikler ve araçlar geliştirerek topluma hizmet ettiği belirtilmektedir. Bilginin yaygınlaşması ve yeteneklerin geliştirilmesi anlamına gelen; davranış, değer ve yaşam tarzlarında arzu edilen değişimleri gerçekleştiren; zorluklara ve felakete neden olan bilinen yolların bırakılması ve sürdürülebilirliğe giden yolda yapılması gereken değişiklikler için halkın desteğinin teşvik edilmesi aracı olarak eğitim, insanlığın en iyi umudu ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlama arayışında en etkili yöntemdir (UNESCO, 1997: 16).

UNESCO'nun tanımlamasından hareketle sürdürülebilir kalkınma için eğitim konseptinin; çevresel konuların yanı sıra, ekonomik ve sosyal kalkınma konularının da entegre edildiği öğrenme odaklı yaklaşımın benimsenmesini, eleştirel düşünceye açık olunmasını ve teşvik edilmesini, takım çalışması ve iş birliği yaparak öğrenmenin gerçekleşeceği koşulların oluşturulmasını içerdiği söylenebilir (Lukman ve Glavic, 2007: 105).

1992 tarihinde gerçekleştirilen Rio Zirvesinin önemli sonuçlarından birini teşkil eden Gündem 21'de, sürdürülebilir kalkınmada eğitim, bir dizi maddede ele alınan bir konu olmuştur. Gündem 21 kapsamında (UN, 1992b); çevre ve kalkınmanın, çeşitli karar alma aşamalarına entegre edilebilmesi için insan kaynağının sağlanması ve disiplinlerarası yaklaşımla teknik ve mesleki eğitimin verilmesi (8. Bölüm 10. Madde); çevre ve sürdürülebilir kalkınma hukuku konularına ilişkin müfredat planlamasında ve yüksek lisans programlarının oluşturulmasında üniversitelerin yetkin kuruluşlar ile iş birliği içerisinde bulunması (8. Bölüm 20. Madde); kaynakların sürdürülebilir şekilde planlanması ve yönetilmesi için gerekli olan insan kaynağının gelişimi teşvik edilerek, okul müfredatlarında ve teknik, mesleki ve üniversite eğitiminde disiplinlerarası ve bütüncül yaklaşımın benimsenmesi (10. Bölüm 16. Madde); üniversite ve teknik enstitü seviyesindeki mevcut eğitim programlarına desteğin arttırılması (16. Bölüm 27. Madde); sürdürülebilir kalkınmanın nihayetinde herkesi kapsaması gerektiğinden hareketle tüm çocukların eğitime erişimi yönündeki çalışmaların hızlandırılması, yetişkinlerde bilgi seviyesinin arttırılması, ders müfredatlarının çevre ve kalkınma konularını içermesi, sürdürülebilir geçim kaynakları hakkında mezunlara yönelik eğitim programları oluşturulması, insanların çevre yönetimi konusunda eğitilmesinde toplumun tüm kesimlerinin teşvik edilmesi (36. Madde) şeklinde sürdürülebilirlik eğitimi verilmesi ve kamu farkındalığı oluşturulması yönünde maddelere yer verilmiştir. Eğitim, öğretim ve kamu farkındalığı başlıklı 36. Maddede, dört kapsayıcı hedeften söz edilebilir (UNESCO, 2012: 8 – 9):

- *Eğitim kalitesini arttırmak ve geliştirmek:* Vatandaşların hayat kalitelerini yükseltmek için ihtiyaç duyulan bilgi, beceriler ve değerlerin edinilmesi anlamında yaşam boyu eğitime yeniden odaklanılması amaçlanmaktadır.

- *Müfredatın yeniden düzenlenmesi:* Okul öncesi dönemden üniversiteye kadar, sürdürülebilir bir dünyanın oluşturulması için gerekli olan bilgi, düşünce kalıpları ve değerler aracı olarak eğitimin, yeniden düşünülmesi ve düzenlenmesi zorunluluğu ifade edilmektedir.
- *Toplumsal farkındalığın arttırılması ve sürdürülebilir kalkınma kavramının anlaşılması:* Bu sayede; entelektüel, faal ve sorumlu vatandaşlığın yerel, ulusal ve uluslararası ölçekte geliştirilmesinin mümkün olacağı belirtilmektedir.
- *İş gücünün eğitilmesi:* Özellikle ticaret ve sanayi sektöründe olmak üzere, yöneticilerin ve çalışanların, sürdürülebilir üretim ve tüketim biçimlerini benimsemelerini sağlamak için teknik ve mesleki eğitimlerin devam etmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır.

BM Genel Kurulu'nun Aralık 2002 tarihinde gerçekleştirilen 57. toplantısında, daha sürdürülebilir bir dünyaya doğru ilerleme kaydedilmesinde, eğitimin kritik önem taşıyan rolünün vurgulanması için 2005–2014 tarihleri arasındaki dönem 'United Nations Decade of Education for Sustainable Development (DESD) – Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim On Yılı' ilan edilmiştir. DESD; farklı biçimlerdeki eğitim, kamu farkındalığı ve öğretim faaliyetleri yoluyla daha sürdürülebilir ve adil küresel toplum vizyonunun teşvik edilmesi için fırsat sunmaktadır (UNESCO, 2012: 8). Yoksulluğun küresel düzeydeki ciddi durumuna, eşitsizliklere, doğal kaynakların tüketilmesine cevaben deklare edilen DESD ile çevresel kalkınma, ekonomik uygulanabilirlik ve şimdiki ve gelecek nesillerin sosyal adalete sahip olabilmeleri için gerekli olan davranışsal değişikliklerin teşvik edilmesi amacıyla, sürdürülebilir kalkınmayı oluşturan ilkelerin, değerlerin ve uygulamaların eğitim ve öğretimin tüm yönlerine entegre edilmesi hedeflenmektedir (UNESCO, 2012: 10, Erişim Tarihi 20.02.2019; www.unesco.org, Erişim Tarihi 20.02.2019). Sürdürülebilir bir geleceğe ulaşılmasında eğitimin tek başına yeterli olmayacağı, bununla birlikte; belirlenen hedeflerin sürdürülebilir kalkınma için eğitim ve öğretime yer verilmeden de asla başarılamayacağı vurgulanmalıdır

(www.unesco.org, Erişim Tarihi 20.02.2019, en.unesco.org, Erişim Tarihi 20.02.2019).

Sürdürülebilir kalkınma için eğitimle amaçlanan; toplumun yönünün sürdürülebilir kalkınma doğrultusunda değiştirilmesine katkıda bulunulması için eğitim sisteminde ve yapısında dönüşümün cesaretlendirilmesidir. İklim değişikliği, afet riskinin azaltılması, sürdürülebilir yaşam, sürdürülebilir tüketim ve üretim, biyolojik çeşitlilik ve yoksulluğun azaltılması gibi belirsiz, karmaşık ve birbiriyle yüksek seviyede bağlantılı olarak karakterize edilen kilit sürdürülebilirlik konularının, eğitim ve öğretime entegrasyonuyla; eleştirel düşünce, gelecek senaryosu oluşturma ve iş birliği içerisinde karar alma özelliklerinin, sürdürülebilir kalkınma için harekete geçme konusunda güç kazanmaları için öğrencilerin edinmesine ihtiyaç duyulmaktadır (UNESCO, 2014: 20).

Sürdürülebilir kalkınma için eğitimin ve DESD'in kökeninin, UNCED sonucunda yayınlanan ve dönüm noktası olarak adlandırılan, insanların çevre üzerindeki etkisini azaltmak için küresel, ulusal ve yerel ölçekte gerçekleştirilecek faaliyetlerin kapsamlı bir planı olan Gündem 21'e kadar uzandığı belirtilmektedir (UNESCO, 2012: 8). Gündem 21'in yanı sıra DESD'in kilometre taşlarını oluşturması bakımından önem taşıyan uluslararası organizasyonlar şu şekilde sıralanabilir (UNESCO, 2014: 18 – 19):

- 2000 yılında gerçekleştirilen Milenyum Zirvesi'nde kabul edilen Milenyum Kalkınma Hedefleri arasında eğitim ve sürdürülebilirliğe yer verilmesi,
- Yine 2000 yılında düzenlenen 'World Education Forum – Dünya Eğitim Forumu' ile kaliteli eğitimin her açıdan geliştirilmesi dahil olmak üzere 'herkes için eğitim' taahhüdünde bulunulması,
- Rio Zirvesi'nin sonuçlarının gözden geçirildiği 2002 tarihli Johannesburg Zirvesi'nde gelecek faaliyetleri önerileri arasında DESD'in 2005'te başlatılmasının gündeme getirilmesi,

- BM Genel Kurulu'nun 2002 yılında düzenlenen 57. toplantısında 2005–2014 yılları arasının DESD ilan edildiğinin duyurulması ve 2005'te resmen DESD'in başlatılması,
- 2012 yılında gerçekleştirilen Rio +20 Konferansı'nda kabul edilen 'İstediğimiz Gelecek' bildirisinde eğitim yönünde verilen önemli taahhütler ile bir dizi küresel ve bölgesel toplantı, konferans, değerlendirme ve raporlama çalışmaları bu kapsamda ele alınabilir.

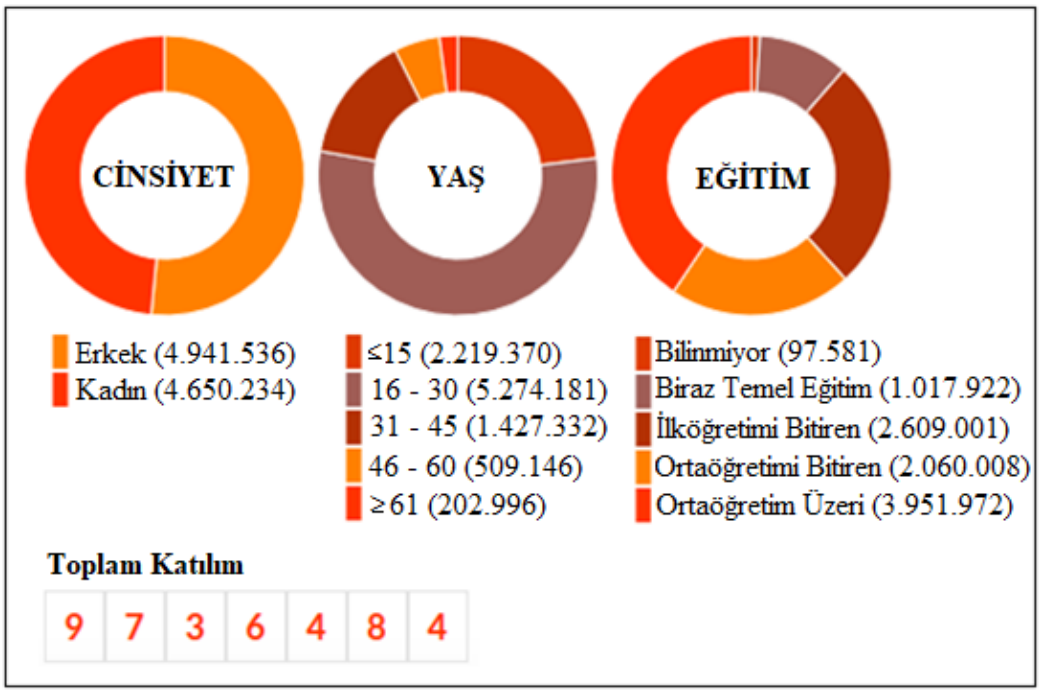
DESD; ulusal hükümetlere, tüm paydaşlarının dünyaya sürdürülebilirlik perspektifinden bakmalarını sağlayacak şekilde eğitimin, öğretimin ve yönetişimin çeşitli boyutlarını yeniden düzenleme fırsatı sunmaktadır. On yılar süren çabaların üzerine inşa edilen DESD ile, sürdürülebilir kalkınma için eğitim konsepti doğrultusunda paydaşlarla ağ kurulması, yüksek kalitede eğitim, öğretim, araştırma ve kapasite geliştirmenin teşvik edilmesi, Milenyum Kalkınma Hedeflerinin farkına varılması, sürdürülebilir kalkınmanın eğitim sistemlerine dahil edilmesi konularında fırsat sunulması ve hedeflenen sonuçlarının elde edilmesi için çalışılmaktadır (UNESCO, 2012: 10).

2012 yılında düzenlenen Rio +20 Konferansı'nda kabul edilen 'İstediğimiz Gelecek' belgesinde, 'Binyıl Kalkınma Hedefleri' de dahil olmak üzere uluslararası kalkınma hedeflerine ulaşılabilmesi için her düzeyde kaliteli eğitime tam erişimin vazgeçilmez olduğu tekraren vurgulanmıştır. Geleceğin varisi olan genç neslin, ilköğretim düzeyinin üzerinde kaliteli eğitim almaları gerektiği, bu anlamda kaliteli eğitime erişimi teşvik etmek için ileri düzeyde iş birlikleri oluşturulması çağrısında bulunulmuştur. Sürdürülebilir kalkınma için eğitimin teşvik edilmesi ve sürdürülebilir kalkınmanın daha aktif bir şekilde eğitime entegrasyonu yönündeki kesin kararlılık belirtilmiştir. Eğitim kurumlarının; öğrencilerin, öğretmenlerin ve yerel ortakların aktif katılımlarını sağlayarak, sürdürülebilirlik yönetiminin iyi uygulamalarına kampüslerinde ve çevrelerinde yer vermeleri ve disiplinlerarası yaklaşımla sürdürülebilir kalkınmayı öğretmede rol almaları için kuvvetle desteklendikleri vurgulanmıştır. Sürdürülebilir kalkınmaya yönelik her alanda araştırma ve inovasyonun yürütülebilmesi ve ulusal sürdürülebilir kalkınma

hedeflerine ayak uydurulabilmesi için gerekli eğitimlerin verilmesinde yükseköğretim programlarını desteklemenin önemi ifade edilmiştir (The Future We Want, 2012: 69 – 71).

Yenilikçi ve dinamik genç bireylerin, sürdürülebilir kalkınmaya ilişkin hedeflerin belirlenmesi, karar alma süreci ve uygulama aşamalarında katılımlarının oldukça önem arz ettiği üzerinde durularak (Tüzel: 2018: 11), 'BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin' hazırlık sürecinde oluşturulan 'My World: The United Nations Global Survey for a Better World – Benim Dünyam: Daha İyi Bir Dünya İçin Birleşmiş Milletler Küresel Anketi' ile bireylerin öncelikli ihtiyaçlarının belirlenmesi ve düşüncelerinin öğrenilmesi amaçlanmıştır (www.unric.org, Erişim Tarihi 17.04.2019). 2012–2015 yılları arasında 9 milyondan fazla kişinin katılımda bulunduğu ankete 30 yaş altının büyük ilgi göstermesi (data.myworld2015.org, Erişim Tarihi 17.04.2019), gençlerin sürdürülebilir kalkınma yönündeki istekliliklerini ortaya koymaktadır (Tüzel, 2018: 11).

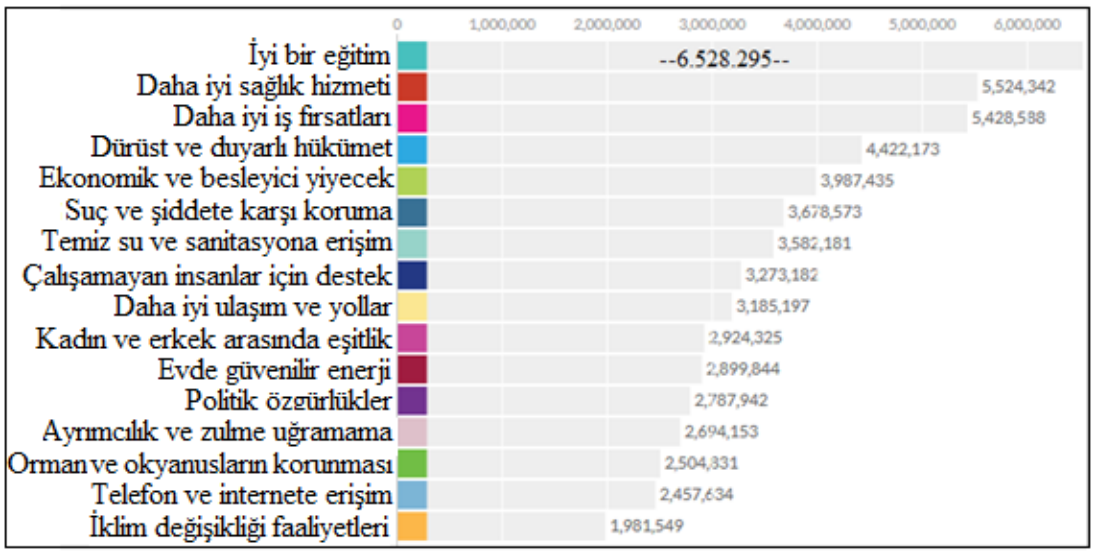
Şekil 1.5: 'My World' Küresel Anket Katılımcılarının Demografik Özellikleri

Kaynak: http://data.myworld2015.org/, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 17.04.2019.

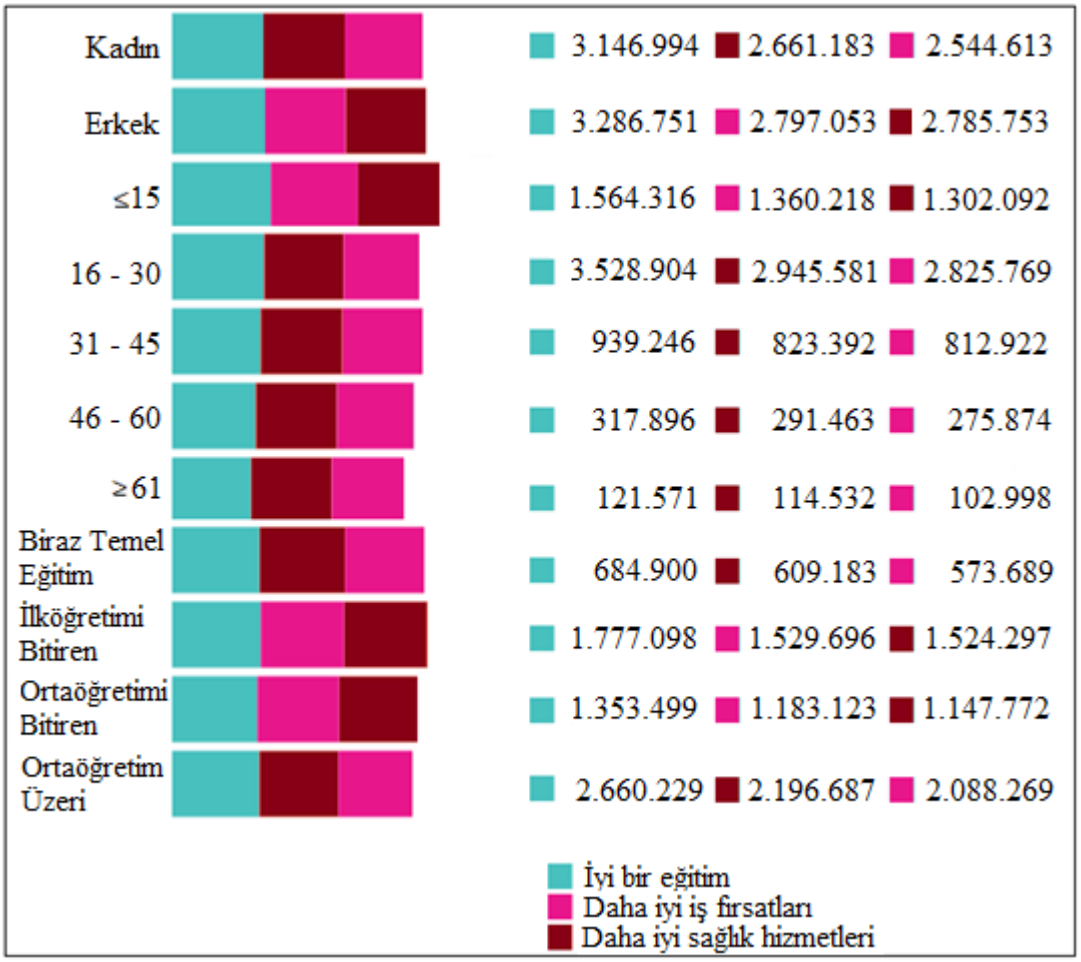
30 yaş altında 7 milyondan fazla gencin katılımda bulunduğu küresel çapta gerçekleştirilen online anketle elde edilen sonuçlar, sürdürülebilir kalkınma gündeminin oluşturulmasında dünya liderleri ile paylaşılmış, karar alma süreçlerine dahil edilmiş ve evrensel sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin şekillendirilmesinde dikkate alınmıştır (www.unric.org, Erişim Tarihi 17.04.2019; sdgactioncampaign.org, Erişim Tarihi 18.04.2019). Anket katılımcılarından, daha iyi bir dünya için 16 başlık içerisinden kendileri ve aileleri için önemli gördükleri ve dünyalarını farklılaştıracağını düşündükleri altı öncelikli konuyu seçmeleri istenmiştir (vote.myworld2015.org, Erişim Tarihi 17.04.2019).

Şekil 1.6: 'My World' Anketinde Tüm Katılımcılara Göre Öncelikli Konular

Kaynak: http://data.myworld2015.org/, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 17.04.2019.

Şekil 1.7: 'My World' Anketi Demografik Segmentlere Göre Öncelikli Konular

Kaynak: http://data.myworld2015.org/, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 17.04.2019.

Şekil 1.6'da verildiği üzere, toplam katılımcılar içerisinde 6 milyondan fazla birey, daha iyi bir dünya ve gelecek için en önemli öncelik konusunun 'iyi bir eğitim' olduğunu belirtmiştir. Şekil 1.7'de demografik özelliklere göre, anket katılımcılarının en önemli gördükleri üç konuya yer verilmiştir. Cinsiyet, yaş, eğitim durumu segmentlerinin her birinde öncelikli önem arz eden konu yine eğitim olmuştur.

BM üyesi ülkeler tarafından 2015 yılında kabul edilen '2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri' arasında yer alan öncelik konularından birisinin de *'Nitelikli Eğitim'* olduğu görülmektedir. 'Herkes için kapsayıcı ve eşit derecede kaliteli eğitimin sağlanması ve herkese yaşam boyu eğitim fırsatının tanınması' şeklinde açıklanan 4. Hedefin, 7 alt prensibi bulunmaktadır (UN, 2015: 17):

- 2030 yılına kadar tüm çocukların, konuyla ilgili ve etkili öğrenim sonuçları sağlayacak ücretsiz, adil ve kaliteli ilk ve orta öğretimi tamamlamalarının sağlanması.
- 2030 yılına kadar tüm çocukların, ilkokula hazırlanmalarını sağlayacak kaliteli erken çocukluk gelişimine, bakımına ve okul öncesi eğitimine erişimlerinin temin edilmesi.
- 2030 yılına kadar tüm kadınların ve erkeklerin, üniversite dahil olmak üzere, düşük maliyetli ve kaliteli teknik, mesleki ve yükseköğretim seviyesinde eğitime eşit şekilde erişimlerinin sağlanması.
- 2030 yılına kadar istihdam, saygın işler ve girişimcilik için teknik ve mesleki yetenekleri de içermek üzere, uygun vasıfları taşıyan genç ve yetişkin sayısının önemli ölçüde arttırılması.
- 2030 yılına kadar eğitimde cinsiyet eşitsizliklerinin giderilmesi ve tüm seviyelerdeki öğretime ve mesleki eğitime engelli bireyler, yerli halk ve korunmasız durumdaki çocuklar dahil olmak üzere herkesin eşit erişiminin sağlanması.
- 2030 yılına kadar kadın ve erkek tüm gençlerin ve önemli orandaki yetişkinin, okuryazarlık ve sayısal beceri kazanmasının temin edilmesi.
- 2030 yılına kadar diğer konuların yanında; sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir yaşam tarzı için eğitim verilmesi, insan hakları, cinsiyet eşitliği, barış kültürünün tesis edilmesi, dünya vatandaşlığı ve kültürel çeşitliliğin değerinin bilinmesi ve kültürün sürdürülebilir kalkınmaya katkısı dahil olmak üzere, sürdürülebilir kalkınmanın teşvik edilmesinde ihtiyaç duyulan bilgi ve becerilerin tüm öğrenciler tarafından kazanılmasının sağlanması.

Sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin hayata geçirilmesinde katılımları büyük önem taşıyan gençler ve tüm paydaşlar arasında güçlü iş birliğine dayanan ortaklıklara yer verilmesi gerekmektedir. Nitekim BM 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi bildirisinde yer alan 53. maddede; insanlığın ve gezegenin istikbalinin, gelecek nesillere meşaleyi taşıyacak şimdiki gençlerin elinde bulunduğu belirtilmektedir

(UN, 2015: 12). 2030 Gündeminde yer alan 169 alt hedefin üçte birinden fazlasında da gençlerin katılımının, iyi halinin ve refahlarının önemi üzerinde durulmuştur (Tüzel, 2018: 11).

Bu çerçevede, 24 Eylül 2018 tarihinde BM tarafından New York'ta düzenlenen 'Youth 2030' üst düzey etkinliğinde, BM Genel Sekreteri tarafından resmi sunumu yapılan 'Youth 2030: The United Nations Youth Strategy – Gençlik 2030: Birleşmiş Milletler Gençlik Stratejisi' ile genç insanların ihtiyaçlarını karşılamak, haklarını gerçekleştirmek, değişim yönünde imkanlarından yararlanmak için küresel, bölgesel ve ulusal düzeydeki faaliyetlerin arttırılmasının amaçlandığı ilan edilmiştir (www.un.org, Erişim Tarihi 17.04.2019). Özellikle gençlerin eğitim, öğretim ve öğrenme süreçleri, istihdam olanakları ve insana yakışır saygın işlere yönelik beceri ve bilgi edinmeleri konularına odaklanılan toplantıda bu anlamda yeni ortaklıklara yer verilmiştir. BM Genel Sekreteri, 2030 yılına gelindiğinde 2 milyara ulaşması beklenilen genç nüfusun, tarihin tanıklık ettiği en geniş gençlik kuşağı olduğunu belirterek; sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin ancak daha iyi bir dünya için geleceğin en büyük umudu olan gençlerin liderlik yapmak üzere güçlendirilmeleri ve potansiyellerini gerçekleştirme imkanına kavuşmaları yoluyla gerçekleşebileceğini vurgulamıştır (www.unicef.org.tr, Erişim Tarihi 17.04.2019).

1.4. Sürdürülebilir Kalkınmada Üniversitelerin Rolü ve Önemi

Üniversiteler, çevre ve toplum üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri bulunan büyük ölçüleri, nüfusları ve kampüs faaliyetleri nedeniyle literatürde 'küçük şehirler' olarak adlandırılmaktadır (Alshuwaikhat ve Abubakar, 2008: 1777; Lauder vd, 2015: 852; Ragazzi ve Ghidini, 2017: 112; Mohammadalizadehkorde ve Weaver, 2018: 11). Geniş etki alanına sahip olması sebebiyle, 21. yüzyılın ikinci on yıllık periyodunda artan oranda üniversite ve yükseköğretim kurumunun topluma ve çeşitli paydaşlara karşı daha sorumlu davranışlar benimsediği ve sürdürülebilir kalkınma gündemini daha yakından takip etmeye başladığı görülmektedir. Üniversiteler artık yalnızca kaliteli eğitim sağlama potansiyelleri temelinde değerlendirilmemektedir; toplumun

ilerlemesi yönündeki taahhütlerini de içeren diğer kriter ve faktörler, üniversitenin gerçek imajını yansıtmada rol oynamaktadır (Nejati ve Nejati, 2012: 101). Bu doğrultuda birçok eğitim kurumu, uluslararası beyanname ve deklarasyon imzacısı olarak sürdürülebilir kalkınma taahhüdünde bulunmaktadır (Weenen, 2000: 21; Wright, 2004: 7). Üniversitelerin; müfredat, araştırma, faaliyet, ilerleme, değerlendirme ve raporlama dahilinde sürdürülebilirlik uygulamalarını giderek artan bir şekilde kurumsallaştırdıkları görülmektedir (Nejati ve Nejati, 2012: 101). Bunun yanı sıra kavramın, üniversite sıralama sistemlerinin önemli parametrelerinden biri haline geldiği de söylenebilir.

Ragazzi ve Ghidini, sürdürülebilirliğin akademik kurumlarca dikkate alınmasına duyulan ihtiyacın iki yönlü olduğunu belirtmişlerdir. Buna göre 'küçük şehirler' olarak üniversiteler, sınırları içerisinde gerçekleşen bilimsel, sosyal ve eğitimsel faaliyetleri göz önüne alındığında atık üretimi, ulaşım, su ve malzeme tüketimi, enerji ve elektrik tüketimi açısından karmaşık yapılar olarak değerlendirilebilmektedir. Bu çerçevede, kampüslerin çevre kalitesi ve bütünlüğü üzerindeki dışsallıklarının görmezden gelinmesinin mümkün olmadığı vurgulanmaktadır. Bir diğer açıdan üniversitelerin, toplumsal ve politik anlamda sürdürülebilirlik yönünde dönüşüm yapılması amacıyla gelecek nesillerin formasyonunda ve geleceğin profesyonellerinin hazırlanmasında toplumda asli rol oynadığı, bu bakımdan sürdürülebilirlik prensiplerini benimsetme ve teşvik etme görevinin bulunduğu ifade edilmektedir (Sapporo Sustainability Declaration, 2008: 3; Ragazzi ve Ghidini, 2017: 112).

Mohammadalizadehkorde ve Weaver, üniversitelerin sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir enerji ile neden ilgilenmeleri gerektiğini üç başlık altında toplamışlardır. Birincisi, eğitim ve araştırma merkezi olarak üniversitelerin sürdürülebilirlik bilimi hakkında önemli bilgiler üretebileceği ve bu bilgilerin yayılmasını sağlayabileceği belirtilmektedir. İkincisi, kanıta dayalı sürdürülebilirlik çalışmalarını uygulama fırsatları bulunduğundan, sürdürülebilirlik uygulamalarına yer verilmesi neticesinde elde edilen kazanımların diğer yerleşim yerleri için örnek teşkil edebileceği ifade edilmektedir. Üçüncüsü, yükseköğretim kurumlarının

topluluklarını ve çevrelerini daha yaşanılabilir hale getirme konusunda özel sosyal sorumlulukları olduğuna dikkat çekilmektedir (Mohammadalizadehkorde ve Weaver, 2018: 4).

Üniversiteler tarafından sürdürülebilirliğin tanıtılması; kavramın anlamı ve önemi konusunda araştırmalar yapılarak elde edilen bilginin, öğretim yoluyla topluma iletilmesi ve çevresel yönetimin geliştirilmesi sayesinde gerçekleşebilecektir (Evangelinos, Jones ve Panoriou, 2009: 1154). Sürdürülebilirlik konusunda; sürdürülebilirlik politikaları geliştirilmesi, kampüs sürdürülebilirliği uygulamaları, çevresel girişimler, müfredat, eğitim ve araştırma alanlarında yapılan düzenlemelerle dahili; yerel paydaşlar ile bilgi paylaşımına olanak sağlayan iletişim ağı kurulması, kamu ve özel sektörle sürdürülebilirlik için öğrenme ve inovasyona imkan tanıyacak iş birliği platformlarının oluşturulması yoluyla çevre bölgesinde oynayacağı rolle harici katkı sağlayabilecek üniversitelerden, her iki yönde de girişimlerde bulunması beklenmektedir (Dagiliute ve Liobikiene, 2015: 892; Adams, Martin ve Boom, 2018: 434; Dagiliute, Liobikiene ve Minelgaite, 2018: 473 – 474). Diğer tüm organizasyonlar gibi üniversitelerin de rolleri ve sorumlulukları konusunda bütüncül bakış açısına sahip olmaları ve kararlarının uzun vadeli etkilerini dikkate almaları gerekmektedir (Nejati ve Nejati, 2012: 101; Dagiliute, Liobikiene ve Minelgaite, 2018: 474).

Tablo 1.1: Sürdürülebilir Kalkınma Bağlamında Üniversitelerin Sorumlulukları ve Faaliyet Alanları

SOSYAL	ÇEVRESEL	EKONOMİK

YÜKSEKÖĞRETİM SORUMLULUK KAPSAMI

ORGANİZASYON OLARAK

Kişisel refah	Atık ve kirlilik	Finansal şeffaflık
Kişisel gelişim	Doğal kaynakların korunması	Kısa ve uzun dönem finansal sürdürülebilirlik
Sağlık ve güvenlik	Enerji	Değer yaratma
İnsan hakları	İklim değişikliği	Toplumsal kalkınma
Sosyal ve kültürel çeşitlilik	Biyo-çeşitliliğin korunması	Yolsuzlukla mücadele
İstihdam edebilirlik		Örgütsel yönetim

EĞİTİM VE ARAŞTIRMA KURUMU OLARAK

Mezunların verdiği yönetsel kararlarda ve davranışlarda sosyal sorumluluk	Mezunlar ve ortaklar tarafından verilen yönetsel kararlara çevresel sürdürülebilirlik konularının dahil edilmesi	Mezunların, toplumun ve şirketlerin ekonomik ve etik gelişimlerine katılımları
Mezunların kişisel ve profesyonel refahı		Mezunların ve ortakların uzun vadeli vizyona sahip olmaları

FAALİYET KOLLARI

ORGANİZASYONDA

Çalışma ve öğrenim koşulları	Şeffaflık politikası	Uluslararası strateji
Farklılık politikası, eşit fırsat planları	Sera gazı emisyon yönetimi, atık vd.	Toplumsal katılım ve kalkınma
Bilgiye erişim	Enerji politikası	Yatırım ve ücret politikası
Entelektüel gelişim	Yapı çözümleri	Kalite ve etkinlik yönetimi
Sosyal iletişim	Biyo-çeşitlilik planları vd.	Risk yönetimi

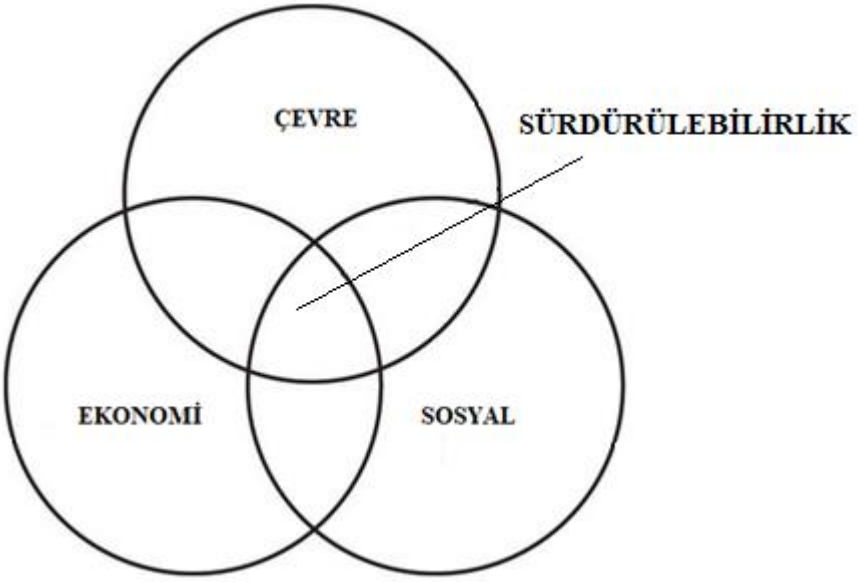
PROGRAM VE ARAŞTIRMALARDA

Pedagojik yaklaşım, müfredat içeriği, yaparak öğrenme, araştırma temaları, çapraz araştırma, örnek davranış, gelişen bilgi kaynakları, standart oluşturulması vd.

Kaynak: UNEP (United Nations Environment Programme): "Transforming Universities into Green and Sustainable Campuses: A Toolkit for Implementers", Greening Universities Toolkit V2.0, 2014, p. 19.

Tablo 1.1'de yükseköğretim kurumları olarak üniversitelerin sosyal, çevresel ve ekonomik olarak adlandırılan, sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutu bakımından taşıdıkları sorumluluklara yer verilmiştir. Üniversitelerin, bir organizasyon olarak ve bir eğitim ve araştırma kurumu olarak sorumlulukları tanımlanırken, organizasyon içerisindeki faaliyetleri ve program ve araştırma anlamındaki sorumlulukları düzenlenmiştir.

Şekil 1.8: Geleneksel Sürdürülebilirlik Modeli

Kaynak: Gareth Kane: **The Three Secrets of Green Business: Unlocking Competitive Advantage in a Low Carbon Economy ,** London, Earthscan, 2010, p. 5.

Şekil 1.8'de yer alan, geleneksel anlamdaki sürdürülebilirlik modelinde görüldüğü üzere, üniversitelerin bir organizasyon olarak tüm boyutlarda sorumluluklarını eş zamanlı olarak yerine getirmesi ve güçlü rollerini gerçekleştirmesi yoluyla sürdürülebilirliği yakalayabileceği söylenebilir. İş yapış süreçlerini bu çerçevede yürütmeleri sonucunda, sürdürülebilirlik doğrultusunda kurumsal değişimi sağlayacak politikalar ve stratejiler geliştirilmesinde pratik bir sistem elde edeceklerdir. Dönüşümün hedeflenmesi durumunda; sürdürülebilir kalkınmayı sağlayan ya da etkisiz kılan kültürel ya da davranışsal normlara, resmi olmayan iletişim ağına, karar alma ve faaliyetlere etki eden ya da bunları tanımlayan,

üniversitenin resmi mevzuatını, yönetimini ve politik sürecini içeren dördüncü bir ayak olarak kontrol/denetimin yer alabileceği belirtilmektedir (UNEP, 204: 17).

Üniversitelerin, sürdürülebilir bir topluma ulaşılmasında entelektüel liderlik yaparak, sürdürülebilirlik yolunda kayda değer yardımları olacağı çeşitli deklarasyonlarda vurgulanan ve kabul edilen bir husustur (Evangelinos, Jones ve Panoriou, 2009: 1154). Nitekim 2008 yılında Japonya'da gerçekleştirilen, G8 Üniversite Zirvesi'nde imzalanan Sapporo Sürdürülebilirlik Deklarasyonu'nda; sürdürülebilirliğin sağlanmasının, kamu bilincinin değiştirilmesine dayanan sosyal bir dönüşüm gerektirdiği ifade edilmiştir. Burada, özellikle üniversitelerin ve araştırmacılarının, sürdürülebilirlikle ilgili yeni bilimsel bilgileri topluma ifade etme ve yayma sorumluluğu taşıdıkları üzerinde durulmuştur. Deklarasyonda, vatandaşların ve politika yapıcıların da dahil olduğu paydaşlar ve bilim insanları arasında iletişim kurulması sayesinde yeni bilginin, sosyal yenilik ve etkili politika yapımında katalizör olabileceğine, bu anlamda sürdürülebilirliğin başarılmasında bilgi transferini sağlayacak iletişimin teşvik edilmesi gerektiğine dikkat çekilmektedir (Sapporo Sustainability Declaration, 2008: 3 – 4).

Gelecek nesillerin eğitilmesi ve sürdürülebilirlik bilgisinin yayılması konularındaki önemli rolünün yanı sıra sürdürülebilirliğe ulaşılması çabalarında üniversitelerin bir diğer potansiyel rolü, kampüslerin sürdürülebilir bir toplum için model olarak kullanılması şeklinde tanımlanmıştır. Bu anlamda, akademik araştırma ve eğitim süreçleri doğrultusunda toplumdaki çeşitli paydaşlar ile etkileşim kurulabileceği gibi, sosyal bağlamda sürdürülebilirlikle ilgili yeni bilgilerin test edilebileceği mekanların sağlanması ve 'yeşil' ya da 'sürdürülebilir' kampüs gelişmelerine yer verilmesi ile sürdürülebilir toplum vitrini oluşturulabileceği ifade edilmektedir. Böylece sürdürülebilir kampüs ortamının, hem devam eden bir deneyim süreci sağlaması hem de sürdürülebilir bir toplum için gelecek nesillere, gerekli tutum ve becerilerin kazandırılması bakımından ideal bir araç olarak hizmet verebileceği belirtilmelidir (Sapporo Sustainability Declaration, 2008: 3 – 4). Sürdürülebilirlik bilgisi ve önemi konusunda, bilginin yayılmasını sağlayacak müfredat düzenlemelerine ve sürdürülebilir kalkınmanın ana prensiplerini içeren araştırma faaliyetlerine yer

verilmesi, çevresel yönetim sistemlerinin kampüste uygulanmasıyla farkındalığın arttırılması ve vatandaşların üniversite faaliyetlerine ya da araştırma programlarına katılmalarına imkan tanınarak bilginin topluma aktarılması yoluyla üniversiteler sürdürülebilir kalkınmaya destek sağlayabilecektir (Evangelinos, Jones ve Panoriou, 2009: 1154).

Öğrencilerin kişisel kimliğine, dünya görüşüne ve değerlerine şekil veren üniversiteler, daha iyi bir gelecek tesis edilmesi için öğrencilere etik değerlerin ve profesyonel yetkinliğin aktarılması sorumluluğunu taşımaktadır (Nejati ve Nejati, 2012: 101). Bu bakımdan, üniversitelerin sürdürülebilirlik yönünde beyan ettikleri taahhütleri müfredat içeriğine dahil etmeleri ile birlikte, çevre dostu davranışların itici gücü olan çevre bilinci ve farkındalığının oluşturulmasına katkıda bulunarak, öğrenci algı ve davranışlarına etki edilebileceği, sürdürülebilirlik yönünde kişiliklerini şekillendirilebileceği söylenebilir (Dagiliute, Liobikiene ve Minelgaite, 2018: 473 – 474). Eğitimli bireylerin çevre kalitesi ile daha çok ilgileneceği ve potansiyel zararların farkına vardıkları için çevreye karşı sorumlu davranışları benimseme konusunda daha motive olacakları ileri sürülebilir. Daha eğitimli bireylerin, daha yüksek seviyede çevresel bilgiye sahip olmaları, zamanla bu bilginin çevre yanlısı davranışa dönüşmesini beraberinde getirecektir. Üniversitelerin; genç bireylerin yaşam tarzlarını ve tutumlarını çevresel eğitimle değiştirerek, sürdürülebilirlik doğrultusunda değişim liderleri olarak kendilerini geliştirmelerinde öncü rol üstlendiği takdirde, toplumun da sürdürülebilirlik yolunda ilerleme kaydedeceği ifade edilmelidir (Vicente-Molina, Fernandez-Sainz ve Izagirre-Olaizola, 2013: 130 – 131).

Sürdürülebilir bir gelecek oluşturulmasında, entelektüel ve kavramsal çerçevenin geliştirilmesi için tüm uzmanlara sahip üniversitelerin; farkındalığın, bilginin, teknolojinin arttırılmasında engin sorumluluğu bulunmaktadır. Bu bağlamda; üniversitelerin ‘varlık sebebinin’ yeniden düşünülmesine ve varoluşlarının ardında yatan amacın tekrar göz önüne alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Eğitim, öğretim, araştırma, politika geliştirilmesi ve toplumsal katılım sağlanması anlamında güçlü ve öncü olma potansiyeline sahip üniversitelerin, sürdürülebilir yaşam tarzının

yaygınlaşmasında ve sürdürülebilir gelecek oluşturulmasında topluma geniş anlamda fayda sağlaması beklenmektedir (Lukman ve Glavic, 2007: 104; Nejati ve Nejati, 2012: 101; Güllü, Köksal ve Şengül, 2012: 26). Üniversiteler, sadece öğretim, araştırma ve operasyonel sürdürülebilirlik konularında değil; kurum sınırları dışarısında da sürdürülebilirliği teşvik ederek, sürdürülebilir kalkınmayla ilgili var olan problemlerle mücadele etmede topluma yardım ederek ve sorumluluk üstlenerek, bölgesel sürdürülebilirlik girişimlerine bilgi ve araştırma desteğinde bulunarak önemli katkı sağlayabilirler (Dagiliute ve Liobikiene, 2015: 891).

Sürdürülebilir bir toplum oluşturulması ve pratik olarak uygulanabilir çözümler geliştirilmesi için üniversitelerin, sivil toplum ve özel sektör ile sürdürülebilirlik araştırması ve politika analizi alanlarında iş birliği yaparak, ortak çalışma gerçekleştirmeleri oldukça önem taşımaktadır (Sapporo Sustainability Declaration, 2008: 3). Sürdürülebilirliğin teknik, bilişsel ve kültürel rol modelleri ve örnek kurumları olarak üniversitelerin, geleceğin karar vericileri olacak öğrenciler ve daha geniş paydaşları için tutum, davranış ve değerler bağlamında sürdürülebilir bir kurum kültürüne ulaşmada bütünsel bir yaklaşımla önemli kültürel değişim ve dönüşüme yer vermeleri gerekmektedir (Adams, Martin ve Boom, 2018: 436). Başta öğrenciler olmak üzere tüm kampüs ortamında yer alan akademik ve idari personelde ortak bir tasarruf bilincinin ve kültürünün yerleştirilmesi neticesinde gelişecek sürdürülebilir davranışların, üniversitelerin sosyal sorumluluğunun gereği olduğu gibi, bu anlamda topluma da liderlik edilmesi konusunda sağlayacağı fayda belirtilmelidir (Güllü, Köksal ve Şengül, 2012: 28).

Genç nüfus oranın yüksek olduğu ve eğitim sektörünün giderek büyüdüğü Türkiye'de, hem üniversitelerin ulusal ve uluslararası alanda rekabet gücü kazanmaları bağlamında, hem de sürdürülebilir kalkınmayı arttırıcı, geliştirici ve ülke geneline yayılması konusundaki etkileri ile yükseköğretimde sürdürülebilirlik, Türkiye için kritik öneme sahiptir. Üniversitelerin; gerek öğrencileri ve mezunları, gerekse akademik ve idari çalışanları anlamındaki paydaşlarının eğitim, iş dünyası ve devlet sacayağını oluşturmaları neticesinde, Türkiye'de sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasındaki hayati önemi çeşitli araştırmalar tarafından vurgulanmaktadır

(Nasır, 2012: 138 – 140). Geleceğin liderlerinin, politika yapıcılarının, bilim insanlarının, araştırmacılarının, girişimcilerinin yetiştirildiği üniversitelerin, sürdürülebilirlik kavramı doğrultusunda politikalarını, vizyon ve misyonlarını, eğitim ve araştırma faaliyetlerini, kampüslerini ve uygulamalarını dönüştürmelerinin sürdürülebilir bir toplum inşasında önemli rolü bulunmaktadır. Zira üniversitelerin en büyük paydaşlarından birini teşkil eden öğrenciler, gelecekte sürdürülebilirlik üzerinde yüksek etkide bulunma potansiyeli taşımaktadırlar.

İKİNCİ BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMINA ÜNİVERSİTELERİN VE ÖĞRENCİLERİN YAKLAŞIMLARI

Günümüzde sürdürülebilirlik konusunda farkındalık oluşturulmasına verilen önem tüm dünyada artarak devam etmektedir. Eğitim yoluyla kamu farkındalığı oluşturulması, sürdürülebilirlik yolundaki önemli adımlardan birini teşkil etmektedir. Bu noktada; sürdürülebilir bir gelecek için, öğrenci davranış ve tutumlarında yüksek etkiye sahip üniversitelerin büyük sorumluluğu olduğu söylenebilir. Çalışmanın bu bölümünde sürdürülebilir üniversite kavramı, yükseköğretim kurumlarının sürdürülebilirlik yönündeki uluslararası taahhütleri, üniversitelerin sürdürülebilirlik konusundaki çalışmalarının değerlendirilmesi yönündeki uygulamalar ve öğrencilerin sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımları ele alınacaktır. Sürdürülebilirlikleri çerçevesinde üniversitelerin değerlendirilmesine verilen önem artış gösteriyor olsa da, öğrencilerin sürdürülebilirliğe bakış açıları ile ilgili literatürün halen sınırlı olduğu ve çeşitli kaynaklarda bu hususun vurgulandığı belirtilmelidir.

2.1. Sürdürülebilir Üniversite Kavramı

Kampüs sürdürülebilirliği konusu, üniversite faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkilerinin fark edilmesiyle birlikte, üniversite politika yapıcıları ve planlayıcıları için küresel anlamda ilgi gösterilen bir konu haline gelmiştir. Bu doğrultuda, sürdürülebilirlik yönündeki taahhütlerini göstermek için bazı üniversiteler, gönüllü olarak sürdürülebilirlikle ilgili deklarasyonları imzalamaktadırlar (Alshuwaikhat ve Abubakar, 2008: 1777; Amaral, Martins ve Gouveia, 2015: 156). Özellikle son 20 yıldır üniversitelerin çevresel performanslarını yönetme konusunda daha sorumlu yaklaşımlar benimsedikleri görülmektedir. Aynı zamanda toplumun gelişmesine önemli katkılar sağlayan üniversitelerin 'örnek teşkil etmesi' yükümlülüğü, sürdürülebilirlikle ilgili geleceğin liderleri olarak betimlenen genç neslin eğitilmesi ve toplumda farkındalık oluşturulması noktasında özel bir sosyal sorumluluğu

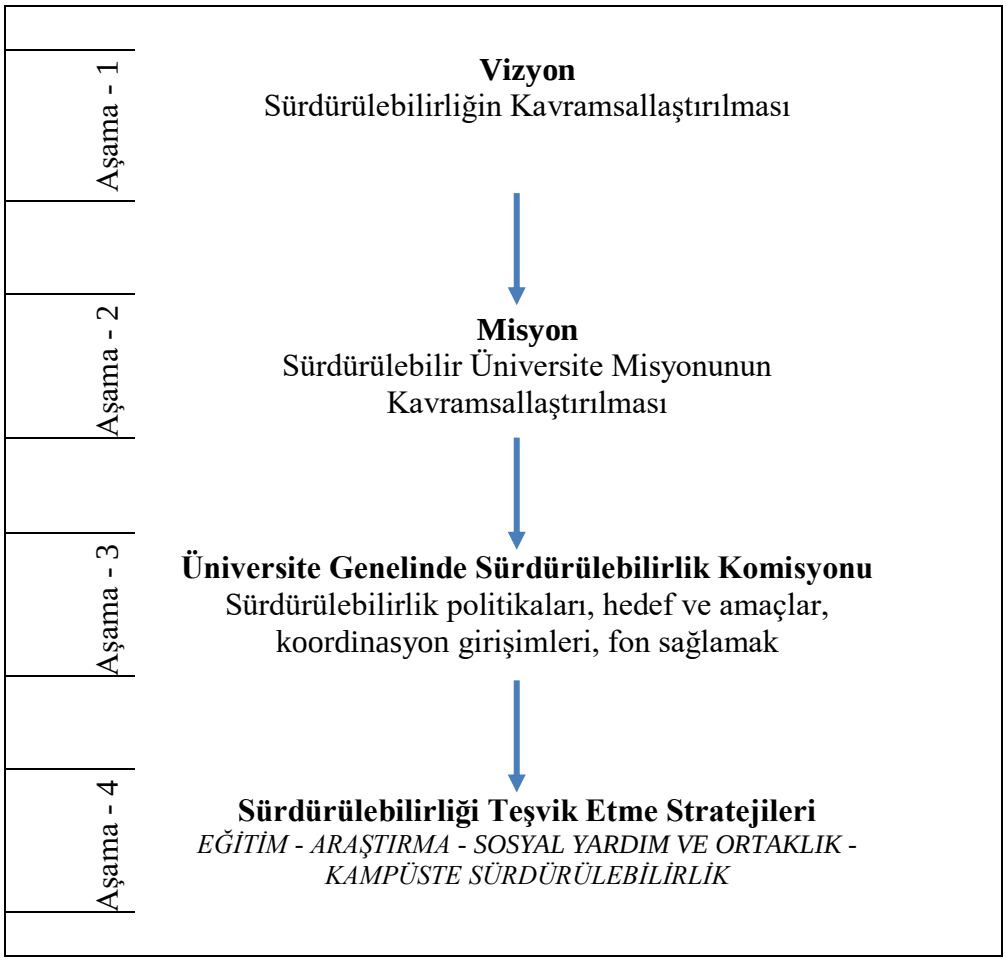
bulunduğu çeşitli araştırmalarda vurgulanmaktadır (Alshuwaikhat ve Abubakar, 2008: 1779; Amaral, Martins ve Gouveia, 2015: 156 – 157).

Literatürde 'yeşil üniversite', 'yeşil kampüs', 'eko–kampüs' olarak da adlandırılan (Alshuwaikhat ve Abubakar, 2008; 1779: Günerhan ve Günerhan, 2016: 55) 'sürdürülebilir üniversite'; üniversitenin tamamının ya da bir kısmının, bölgesel ya da küresel ölçekte öğretim, araştırma, sosyal yardım ve ortaklık fonksiyonlarını yerine getirirken ve toplumun sürdürülebilir yaşam tarzına geçmesine yardımcı olmak için yol gösterirken; kullandığı kaynaklar nedeniyle ortaya çıkan özellikle çevre, ekonomi, toplum ve sağlık üzerindeki negatif etkilerin minimize edilmesini kapsayan ve destekleyen yükseköğretim kuruluşu şeklinde tanımlanmıştır (Velazquez vd, 2006: 812). Alshuwaikhat ve Abubakar'ın çalışmasında sürdürülebilir bir üniversite kampüsü; enerji ve kaynak tasarrufu, atıkların azaltılması ve verimli bir çevre yönetimi yoluyla sağlıklı bir kampüs ortamı tesis edilmesi, üniversite faaliyetlerinde eşitlik ve sosyal adaletin teşvik edilmesi ve bu değerlerin ulusal ve global düzeyde topluma yayılması olarak ele alınmıştır (Alshuwaikhat ve Abubakar, 2008: 1778). Her iki tanıma bakıldığında üniversiteler için sürdürülebilirliğin çevre konusundaki endişelerin ötesine geçtiği, sosyal ve özellikle ekonomik zorluklara da işaret edildiği görülmektedir (Mohammadalizadehkorde ve Weaver, 2018: 5). Nejati ve Nejati sürdürülebilir üniversiteyi; akademik mükemmellik arayışı dışında, beşeri değerleri insanların yaşam dokusuna yerleştirmeye çalışan; daimi şekilde sürdürülebilirlik taahhüdü ve takibi yoluyla öğretim, araştırma, sosyal ilerleme, atık ve enerji yönetimi ile arazi kullanımı ve planlaması konularında sürdürülebilirliği uygulayan ve teşvik eden yükseköğretim kurumu olarak ortaya koymuşlardır. Üniversiteler tarafından bu şekilde bir yaklaşımın benimsenmesinin, hesap verebilirlik tutumunun aşılanmasını ve toplumdaki sürdürülebilirlik uygulamalarının ilerlemesini katalize edeceği ve yeni asırda adil bir toplum oluşturulmasına katkıda bulunacağı söylenebilir (Nejati ve Nejati, 2013: 105). Bu tanımlamalarda sürdürülebilirliğin üç boyutuna da atıfta bulunularak, sürdürülebilir bir kurumun çevreyi koruması, sosyal adaleti sağlaması ve aynı anda ekonomik büyümeyi desteklemesi gerektiği görülmektedir (Amaral, Martins ve Gouveia, 2015: 157; Ragazzi ve Ghidini, 2017: 112).

Üniversitenin, bir organizasyon olarak sürdürülebilirliği, en başta öz kaynak politikasını ve sürdürülebilir kalkınma taahhütlerini; ikinci olarak ise, kampüsün sürdürülebilirliğini ifade etmektedir. Bu bağlamda; öncelikle, sürdürülebilirlik politikası ve taahhütleri yönündeki eksikliğin sıklıkla sınırlı finansmana ve motivasyona neden olduğu, bundan ötürü kurumun vizyon, misyon, amaçları ve stratejik dokümanlarında sürdürülebilirlik konusunda açık bir taahhütte bulunulmasına ihtiyaç duyulduğu belirtilmelidir. Kampüs sürdürülebilirliği ise genel olarak enerji, su tüketimi, emisyon, atık yönetimi, yemek hizmetleri, yeşil alanlar ve ulaşım şeklinde devam eden operasyonel konuları içermektedir (Dagiliute ve Liobikiene, 2015: 892).

Sürdürülebilir üniversite modellerine bakıldığında, kavramın arka yapısında yer alan düşünce, fikir ve değerler daha net anlaşılmaktadır. Velazquez vd.; literatür taraması ve ampirik çalışmalar neticesinde, dört aşamalı sürdürülebilir üniversite modeli geliştirmişlerdir. Bu modelde, sürdürülebilir bir üniversiteye ulaşılması yolunda yer verilen adımların ve stratejilerin, literatürde sürdürülebilir üniversite kavramlaştırmasında sıklıkla bahsedilen hususlar olduğu görülmektedir. Yapısal bir çerçeve sunan model, üniversitelerin sürdürülebilirlik doğrultusundaki ilerleyişlerini hızlandırmasına ve sürdürülebilir bir üniversite sistemine ulaşılmasına yardımcı olunması amacıyla geliştirilmiştir. Modelin; üniversitelerdeki sürdürülebilirlik stratejilerinin ve fırsatlarının belirlenmesi yoluyla üniversitelerin potansiyel veya mevcut sürdürülebilirlik girişimlerinin etkinliğinin geliştirilmesini desteklemek için kullanılabileceği belirtilmektedir (Velazquez vd., 2006: 810).

Tablo 2.1: Sürdürülebilir Üniversite Modeli

Kaynak: Velazquez, Luis, Nora Munguia, Alberto Platt ve Jorge Taddei; "Sustainable University: What Can Be the Matter?", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 14, 2006, p. 814 adlı makaleden sadeleştirilmiştir.

Modelin ilk aşamasını, üniversite için sürdürülebilirlik vizyonunun geliştirilmesi oluşturmaktadır. Teorik anlamda sürdürülebilirlik yönündeki stratejik hamle, üniversitedeki bir ya da birden fazla kişinin ve kurum üyelerinin sürdürülebilir kalkınma felsefesi doğrultusunda hareket etme ihtimalini 'hayal etmesi ya da öngörmesi' ile başlamaktadır. Bu aşamada, üniversitelerin kendilerine özgü ve açık bir şekilde sürdürülebilir üniversitenin ne olduğunu tanımlamaları, kendi kavramlarını belirlemeleri ve master plan, çevre planı ya da çevre bildirisi gibi resmi bir belgede yapmış oldukları tanıma yer vermeleri beklenmektedir (Velazquez vd., 2006: 812 – 813; Lukman ve Glavic, 2007: 108; Alshuwaikhat ve Abubakar, 2008: 1781). Yazılı bir plan ya da vizyon ifadesinin, üniversitenin sürdürülebilirlik çabalarına sağladığı faydalar geniş bir yelpazede çeşitlilik arz etmektedir

(Mohammadalizadehkorde ve Weaver, 2018: 4). Politika geliştirilmesi sürecinin önemli bir adımı olarak adlandırılan vizyonun; öğrenciler ve akademik ve idari personel tarafından paylaşıldığında ve başından itibaren etkin katılımları sağlandığında, başarıya ulaşmak için çalışılmasında motivasyon sağlayacağı belirtilmektedir (UNEP, 2014: 30).

Vizyonun ilhamını ve motivasyonunu taşıması gereken misyonun geliştirileceği ikinci aşamada, öngörülen ideal geleceğin esas alınması gerekmektedir. Vizyona göre daha pragmatik ve gerçekçi oluşturulacak misyon; kurumun varlık sebebini, değerlerini ve inançlarını yansıtmalı, sürdürülebilir bir geleceği nasıl gerçekleştireceğine odaklanmalıdır. Misyon ifadelerinin gelecekteki faaliyetler ve bu faaliyetlerin ardındaki felsefeler için temel oluşturması gerekliliğinden hareketle bu aşamada; sürdürülebilirlik kavramının, üniversitenin esas değerlerden biri addedilerek üniversite misyonuna dahil edilmesi ve bu doğrultuda gerekli değişikliklerin yapılması gelmektedir (Velazquez vd., 2006: 813; Lukman ve Glavic, 2007: 108; UNEP, 2014: 30). Günümüzde, sosyal ve çevresel sorunlar hakkında artan endişeler ile daha iyi başa çıkabilmek ve sürdürülebilir bir toplum yönünde kamunun çoğalan talebine cevap verebilmek için üniversiteler dünya çapında misyon, vizyon ve eğitim uygulamalarını değiştirmektedir (Weenen, 2000, 20 – 21; Nejati ve Nejati, 2012: 101). Sürdürülebilir bir geleceğe ulaşılmasında, vizyon ve misyon ifadelerine benzer şekilde, üst düzey sürdürülebilirlik taahhüdü anlamına gelen bir sürdürülebilirlik deklarasyonunun imzalanması ya da bu yönde uluslararası bir beyanda bulunulması, üniversitelerin kendi sürdürülebilirlik vizyonlarını ve politikalarını geliştirmelerine temel oluşturabilir (UNEP, 2014: 32).

Üçüncü aşamada, sürdürülebilir bir üniversitenin organizasyon yapısının ve politikalarının rutin faaliyetlere dahil edilmesi ve misyonu başarıyla gerçekleştirmek için gerekli araçların tesis edilmesi yoluyla taahhütlerin yansıtılması gelmektedir. Bu noktada, üniversitenin önemli paydaşlarını temsil edecek şekilde bir sürdürülebilirlik komisyonunun kurulması gerektiği, zira böyle bir komisyonun kampüs çapında sürdürülebilirlik konusundaki politikaların, hedeflerin ve amaçların oluşturulmasına ve yerleştirilmesine yardımcı olacağı söylenebilir (Velazquez vd., 2006: 813 – 814).

Benzer şekilde Lukman ve Glavic, sürdürülebilir bir üniversitede; üniversite yönetimi, akademik birimler, diğer üniversiteler, hükümetler ve yerel topluluklar arasında en iyi uygulamaların desteklenmesini, koordine edilmesini ve sürdürülebilir çözümlerin paylaşılmasını sağlayacak, üniversite paydaşlarının içerisinde yer alacağı bir sürdürülebilirlik ofisinin kurulması gerektiğini belirtmişlerdir (Lukman ve Glavic, 2007: 108).

Dördüncü aşamada, sürdürülebilir kalkınmanın etkili olabilmesi için üniversitenin tüm yönlerine yayılması gerektiğinden hareketle dört strateji belirlenmiştir. Söz konusu stratejiler; eğitim, araştırma, sosyal ilerleme ve ortaklık ve kampüste sürdürülebilirlik şeklinde sıralanmış olup, ilk üçünün kampüs içerisinde ve/veya dışarısında yürütülebileceği, sonuncusunda ise kampüsün kendisinde sürdürülebilirliğin uygulanmasının amaçlandığı görülmektedir. Sürdürülebilirlik konusundaki eğitimin; lisans ve sertifika programlarını içeren *resmi eğitim* ile konferanslara, seminerlere, çalıştaylara yer verilen *yaygın eğitim* şeklinde planlanabileceği, hem kampüs içerisinde, hem de *uzaktan eğitim* ile katılımın sağlanabileceği belirtilmiştir. *Resmi olmayan eğitimde* aileye yer verilmiştir. Bireysel ya da araştırma merkezleri ile birlikte çevresel, sosyal ve ekonomik konularda *çok-disiplinli ve disiplinlerarası araştırmalar* yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Bölgesel, ulusal ve uluslararası anlamda eğitim sektörü, hükümet kuruluşları, özel sektör ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar ile *ortak çalışmaların yürütülmesi* hususu vurgulanmıştır. *Kampüste sürdürülebilirlik* için kaynakların etkin kullanılması, atık yönetimi, ulaşım yöntemi, çevresel tedarik, küresel iklim, doğal miras, iş sağlığı ve güvenliği, yemek hizmetleri, eşitlik ve yoksulluk, engelli insanlara erişim ile sürdürülebilirliğin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarına yer verilmiştir (Velazquez vd., 2006: 814 – 815).

Modelin diğer üniversiteler ile iletişim ağı kurulmasını içerdiği; sürdürülebilir girişimlerin performansının izlenmesi, analizi ve kontrolü için sürdürülebilirlik denetimlerinin yapılmasını salık verdiği; devamlı gelişme prensibinden hareketle planlama, gerekli düzenlemeleri yapma, kontrol etme ve harekete geçme döngüsünde tatbik edilmesi gerektiği görülmektedir (Amaral, Martins ve Gouveia, 2015: 162).

Velazquez vd.'nin sundukları modelin yapı ve stratejileri, Lukman ve Glavic'in (2007) Deming döngüsünü temel alarak oluşturdukları sürdürülebilir üniversite modellemesi ile benzerlik taşımaktadır. Lukman ve Glavic'in modellemesinin dört temel ögesini politika, faaliyet, değerlendirme ve optimizasyon oluşturmaktadır. Planlama aşamasında organizasyon, taahhüt ve stratejinin yer aldığı *politikaların* oluşturulması; iş yapış aşamasında eğitim, araştırma ve uygulama *faaliyetlerine* yer verilmesi; kontrol aşamasında, kalite kontrol sistemleri ile *değerlendirmenin* yapılması, harekete geçme aşamasında, raporlama ile *optimizasyonun* sağlanması döngüsüne sürdürülebilir üniversite süreci yerleştirilmiştir (Lukman ve Glavic, 2007: 107).

Velazquez vd. (2006) çalışmasında, 'sürdürülebilir bir üniversite' için çok boyutlu bakış açısına sahip olunmasının önemi ortaya konulmuştur. Eğitim, araştırma, sosyal ilerleme ve ortaklık ve kampüste sürdürülebilirlik stratejilerinin altında yer alan maddelere bakıldığında ekonomik, sosyal ve çevresel sürdürülebilirliğin, üniversitenin tüm yönlerine yayılması gerektiği görülmektedir. Söz konusu çalışmaya benzer bir yaklaşım sunan Alshuwaikhat ve Abubakar'ın (2008), 'kampüs sürdürülebilirliğine' ulaşmak için önerdikleri modelde yer alan; üniversite çevresel yönetim sistemi (Environmental Management System – EMS), kamu katılımı ve sosyal sorumluluk ile sürdürülebilir öğretim ve araştırma stratejilerinin Velazquez vd. modeliyle tutarlılık taşıdığı söylenebilir.

Alshuwaikhat ve Abubakar; üniversitelerin yerel, ulusal ve uluslararası düzeylerde sürdürülebilir kalkınmaya katkıda bulunmak için çevre politikalarını ve uygulamalarını yeniden gözden geçirmesi ve yapılandırması gerektiğini dile getirmiştir. Üniversite çevresel yönetim sistemi dahilinde; faaliyetlerin negatif etkilerinin azaltılması, kirliliğin önlenmesi, enerji verimliliği, kaynak tasarrufu, atıkların azaltılması, geri dönüşüm gibi *çevresel yönetim ve gelişim* ve yeşil bina, yeşil ulaşım, kampüsün korunması olarak sıralanan *yeşil kampüs* uygulamalarına yer verilebileceğini belirtmişlerdir. Kamu katılımı ve sosyal sorumluluk stratejisi; üniversitenin kimi paydaş temsilcileriyle odak grup çalışması ya da görüşme yapılması, üniversitenin araştırma ve geliştirme konularında kamu kurumları ve özel

sektör ile ortaklık kurulması, kar amacı gütmeyen kuruluşlarla çalıştay ve konferans düzenlenmesi konularında çalışılması sayesinde *kamu katılımının* sağlanmasını; üniversite kampüslerinin sürdürülebilirliği teşvik etmede sosyal sorumluluğu arasında yer alan toplumsal farkındalık oluşturulması yönünde *topluluk hizmetlerine* yer verilmesini; engeli bulunanların özel ihtiyaçlarının karşılanması, sosyal sermayeye değer veren faaliyetlerle *sosyal adaletin* tesis edilmesini içermektedir. Sürdürülebilir öğretim ve araştırma; uzmanların ve karar vericilerin yer aldığı, sürdürülebilirlik konularının anlaşılmasını teşvik edecek *konferanslar, seminerler* ve *çalıştaylar* gerçekleştirilmesini; çevrenin korunması, küresel ısınma, sağlık ve güvenlik, yaşanabilir yerleşim gibi sürdürülebilirlik konularının aynı zamanda diğer sosyal ve ekonomik konuların *derslerde ve müfredatta* yer almasını; yenilenebilir enerji, çevrenin korunması, iklim değişikliği gibi alanlarda *araştırma ve geliştirme* çalışmalarına yer verilmesini kapsamaktadır (Alshuwaikhat ve Abubakar, 2008: 1781 – 1783).

Yükseköğretimde sürdürülebilirlik ve enerji kullanımı ile ilgili literatür, çevrenin korunmasının toplumun bir üyesi olarak tüm üniversite paydaşlarının sorumluluğunda olduğunu göstermektedir. Sosyal sorumluluğun ötesinde yeşil uygulamalara kampüste yer verilmesinin üniversiteye ve çevresine, ekonomik ve sosyal kazanımlar sağlayacağı da söylenebilir (Mohammadalizadehkorde ve Weaver, 2018: 13 – 14). Farkındalığı ve bilgi akışını arttıracak üniversite çevresel yönetim sisteminin uygulanması ile kampüs sınırlarının ötesine geçilerek, üniversiteye ev sahipliği yapan bölgenin bütününe 'ekonomik – istihdam olanakları', 'çevresel – sürdürülebilir kaynak kullanımı' ve 'sosyal – daha iyi yaşam kalitesi' sonuçların etkilerinin yayılması söz konusu olacaktır. Literatürde, üniversite kampüsünün sürdürülebilir olması için çevreyi korumasının, ekonomik büyümeyi teşvik etmesinin ve toplumu geliştirmesinin zorunlu olduğu ifade edilerek, üniversite ortamının sürdürülebilir kılınması yoluyla herkesin yararı için küresel sürdürülebilirliğin teşvik edilmesinde merkezi rol oynayabileceği vurgulanmaktadır. (Alshuwaikhat ve Abubakar, 2008: 1784; Evangelinos, Jones ve Panoriou, 2009: 1154).

Bu modellerde üniversitelerin sürdürülebilirlik faaliyetlerinin değerlendirilmesi ve kontrol edilmesi gerektiği belirtilmesine rağmen, söz konusu sürdürülebilir üniversite modellerinin oluşturulduğu tarihler itibari ile global bir değerlendirme enstrümanının olmayışı nedeniyle, her birinin farklı çözüm yolları sunduğu görülmektedir. Uygulama kadar değerlendirme ve karşılaştırma yapmaya imkan tanıyan bir araca sahip olunması gereğinden hareketle, çalışmanın ilerleyen bölümünde, üniversiteler için 2010 yılında geliştirilen uluslararası sürdürülebilirlik sıralama sisteminden ve ölçütlerinden bahsedilecektir.

2.2. Üniversitelerin Sürdürülebilirlik Deklarasyonları

Üniversiteler, araştırma ve yükseköğretim kurumları olarak, daha sürdürülebilir bir gelecek için ihtiyaç duyulan teknolojilerin, stratejilerin, vatandaşların ve liderlerin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Aynı zamanda üniversiteler, sürdürülebilir davranışların teşvik edilmesi ve dünya genelinde sürdürülebilirlik yaklaşımları gündemine katkıda bulunulmasında önemli araçlar olarak da kabul görmektedirler. Özellikle son 30 yılda sürdürülebilir uygulamalara ulaşılmasında eğitim konusu daha belirgin hale gelmiştir (Tuncer, 2008: 223).

Yükseköğretimde sürdürülebilirlik eğitiminin, çevrenin korunmasını ve muhafazasını teşvik etmedeki uluslararası seviyedeki önemli rolü, 1972 yılında gerçekleştirilen Stockholm Konferansında resmi olarak kabul edilmiştir (UN, 1973). Konferansta, insanların daha sürdürülebilir yerleşim alanlarında daha sürdürülebilir hayat yaşayabilme yetilerinin bilgi edinimine bağlı olduğu belirtilerek; eğitimin, 'çevrenin korunması ve muhafazasını teşvik etmede' en önemli kaldıraç noktalarından biri olduğu vurgulanmıştır (UN, 1973: 5; Mohammadalizadehkorde ve Weaver, 2018: 2). Özellikle eğitim kurumlarıyla ilgili olan Stockholm Deklarasyonu, ilkokul çağından yetişkinliğe kadar tüm insanlar için çevre eğitimi verilmesi, bu bağlamda çevrenin korunmasında ve geliştirilmesinde bireyler, şirketler ve topluluklar tarafından entelektüel fikirlerin ve sorumlu davranışların temelinin genişletilmesi çağrısında bulunmuştur (Wright, 2004: 8). Bu tarihten itibaren, birçok yükseköğretim kurumu

sürdürülebilir kalkınma için eğitimi; öğretim, araştırma, kampüs faaliyetleri, sosyal yardım ve değerlendirme ve raporlama sistemlerine yerleştirmeye başlamıştır. Bu çerçevede, üniversiteler sürdürülebilirliği sistemlerine yerleştirmek ve taahhütlerini göstermek için bir dizi deklarasyon, sözleşme ya da girişimin içerisinde yer almışlardır (Alshuwaikhat ve Abubakar, 2008: 1777; Lozano vd., 2015: 1 – 2).

1975 yılında Yugoslavya'da düzenlenen Belgrad Konferansında oluşturulan Belgrad Sözleşmesi ve 1977 yılında Gürcistan'da gerçekleştirilen 'UNESCO/UNEP Hükümetlerarası Çevre Eğitimi Konferansı' sonucunda ortaya çıkan Tbilisi Deklarasyonu ile çevre eğitiminin önemi vurgulanmış; her ikisi de uluslararası çevre eğitimi ve sürdürülebilirlik girişimlerinin gelişmesinde etkili olmuşlardır (Wright, 2004: 8; www.coe.int, Erişim Tarihi 17.03.2019). Yükseköğretimdeki uluslararası sürdürülebilirlik girişimlerinin temelini oluşturan Tbilisi Deklarasyonu, üniversiteleri sürdürülebilirlik konularını dikkate alma yönünde teşvik eden ilk resmi bildirge olduğu için büyük etki yaratmıştır (Grindsted, 2011: 31). Deklarasyonda; insan – çevre ilişkisinin daha iyi anlaşılabilmesi için, her yaştan ve akademik yetenek düzeyinden kişilere resmi ve yaygın çevre eğitimi fırsatının sağlanmasına vurgu yapılmıştır. Bildiride, çevresel sürdürülebilirlik konusundaki ilginin ve endişenin üniversitenin geneline yayılması gerektiği, ulus için nitelikli bireylerin yetiştirildiği araştırma, öğretim ve eğitim merkezleri olarak üniversitelerin, toplumun gelişimi yönünde çevresel eğitimi her branştan öğrencilere vermesinin önemi üzerinde durulmuştur. Tbilisi Deklarasyonu; üniversitelerden, çevresel müfredat geliştirilmesini göz önünde bulundurmalarını, fakülte ve personelinde çevresel farkındalığın oluşturulmasında rol almalarını, uzmanlık eğitimi vermelerini, uluslararası ve bölgesel iş birliği projelerinde yer almalarını ve toplumu çevre meseleleri hakkında bilgilendirmelerini ve eğitmelerini istemiştir. Buradaki konular, Tbilisi Deklarasyonu'nun ardından gelen diğer tüm deklarasyonlarda yankılanmaya devam etmiştir (Wright, 2004: 8).

Özellikle 1987 yılından itibaren üniversitelerin sürdürülebilirlikleri yönündeki akademik deklarasyonlarda ve girişimlerde artış olduğu görülmektedir. Üniversite seviyesinde gerçekleştirilen ve yükseköğretimde çevresel sürdürülebilirliği taahhüt

eden ilk resmi bildiri, 1990 tarihinde Fransa – Talloires 'Tufts European Center'da dünyanın farklı bölgelerinden yirmi üniversite liderinin - rektör, başkan ve başkan yardımcısı – bir araya gelerek ilan ettikleri Talloires Deklarasyonu'dur. Bu deklarasyon ile sürdürülebilirliğin, üniversitelerin eğitim, araştırma ve kampüs operasyonlarına entegre edileceği beyan edilmiştir (Grindsted, 2011: 31; Lozano vd., 2013: 12 – 13; Nejati ve Nejati, 2013: 101; Mohammadalizadehkorde ve Weaver, 2018: 2). Talloires Deklarasyonu'nun genel amacı, parça parça yapılan planlama ve uygulama yerine üniversitelerde geniş çaplı değişimlerin harekete geçirilmesidir (Mohammadalizadehkorde ve Weaver, 2018: 3). Bu deklarasyonu imzalayan üniversiteler operasyonel faaliyetlerinin ve müfredattaki gelişmelerin sürdürülebilir kalkınmaya hizmet edeceğini taahhüt etmektedirler (Tuncer, 2008: 213). Mart 2019 itibari ile 59 ülkeden 507 üniversite deklarasyona imza atarak (ulsf.org, Erişim Tarihi 11.04.2019); sürdürülebilirlik ve çevre okuryazarlığının üniversitelerde öğretim, araştırma, faaliyet ve sosyal yardımlara dahil edilmesi yönündeki on maddelik eylem planı doğrultusunda hareket edeceklerini bildirmişlerdir (Ragazzi ve Ghidini, 2017: 112). Türkiye'den sadece Ankara Üniversitesi'nin imzaladığı (Nasır, 2012: 138; ulsf.org, Erişim Tarihi 11.04.2019) Talloires Deklarasyonunun bağlayıcı olmayan on maddesi şu şekilde verilebilir (Lozano vd., 2013: 13; Mohammadalizadehkorde ve Weaver, 2018: 3):

- Çevresel sürdürülebilir kalkınma farkındalığının arttırılması,
- Kurumsal bir sürdürülebilirlik kültürünün oluşturulması,
- Çevreye duyarlı vatandaş yetiştiren eğitim verilmesi,
- Çevre okuryazarlığının herkes için arttırılması,
- Kurumsal ekoloji uygulamalarına yer verilmesi,
- Tüm paydaşların dahil edilmesi,
- Disiplinlerarası yaklaşımlar için iş birliği yapılması,
- İlkokul ve ortaokulların kapasitelerinin arttırılması,
- Hizmet ve sosyal yardımların ulusal ve uluslararası düzeyde genişletilmesi,
- Hareketin devamlılığının sağlanması.

Talloires Deklarasyonu'nun ardından, yükseköğretimde sürdürülebilirliği teşvik etmek için dünya genelinde bir dizi girişime daha yer verilmiştir. Diğer deklarasyonlar ile karşılaştırıldığında, yapısal olarak Talloires Deklarasyonu'nun ifadelerinin daha basit ve maddelerinin görece daha kısa olduğu görülmektedir. Talloires Deklarasyonu sonrasında yükseköğretimde sürdürülebilir kalkınma için oluşturulan diğer deklarasyonlardan en çok tanınırlığa sahip olanları şu şekilde verilebilir (Emanuel ve Adams, 2011: 81; Grindsted ve Holm, 2012: 33 – 34; Lozano vd., 2015: 2):

- Halifax Deklarasyonu – 1991, Kanada
- Kyoto Deklarasyonu – 1993, Japonya
- Swansea Deklarasyonu – 1993, Galler
- COPERNICUS Üniversite Şartı – 1993
- GHESP (Global Higher Education for Sustainability Partnership) – 2000
- Lüneburg Deklarasyonu – 2001, Almanya
- Barcelona Deklarasyonu – 2004, İspanya
- Graz Deklarasyonu – 2005, Avusturya
- Sapporo Sürdürülebilirlik Deklarasyonu – 2008, Japonya
- Abuja Deklarasyonu – 2009, Nijerya
- Rio +20 Yükseköğretim Sürdürülebilirlik Girişimi – 2012, Brezilya

Söz konusu yükseköğretimde sürdürülebilirlik deklarasyonlarının tümünde, üniversitelerin etik olarak; öğretim, araştırma ve kampüs faaliyetlerinin sürdürülebilirliği teşvik edecek şekilde yürütülmesi konusunda mükellef oldukları beyanında bulunulmuştur (Grindsted ve Holm, 2012: 33). Deklarasyonların; 'sürdürülebilirliği' ders müfredatına dahil etmenin ötesinde, üniversiteler tarafından daha geniş bir kavram olarak ele alınması gerektiğine işaret ettiği söylenebilir. Zira 'sürdürülebilirlik eğitimi' ile ilgili halihazırda değerli bir literatürün bulunduğu, sürdürülebilirliği uygulama gücü ve aynı zamanda sorumluluğu bulunan üniversitelerden bu yönde adım atmalarının beklendiği belirtilmelidir (Mohammadalizadehkorde ve Weaver, 2018: 4). Gönüllülük esasına dayanan ve

hesap verebilirlik mekanizması bulunmayan uluslararası bir deklarasyonun imzalanması ya da bir girişimin onaylanması, söz konusu kurumların sürdürülebilir kalkınma anlayışını kendi sistemlerinde uyguladıkları anlamına gelmemektedir. Bunun yanı sıra, kurumların bir deklarasyonu imzaladıktan sonra sürdürülebilir kalkınmayı kendi sistemlerinde uygulamada başarısız olmaları 'yeşil aklama' ile suçlanmaları sonucunu da beraberinde getirebilmektedir (UNEP, 2014: 32; Lozano vd., 2015: 2; Ragazzi ve Ghidini, 2017: 112; Mohammadalizadehkorde ve Weaver, 2018: 2). Üniversitelerin faaliyetlerinde atık yönetimi, enerji tasarrufu, yer üstü kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı gibi temel sürdürülebilirlik prensiplerini göz ardı etmeleri durumunda, herhangi bir deklarasyona imza atılmasının yeterli olmayacağı söylenebilir. Bu nedenle, üniversitelerin deklarasyonların uygulanmasından sorumlu tutulmaları ve/veya sürdürülebilir kalkınmanın genel olarak izlenmesi ya da değerlendirilmesi gerekmektedir (Nejati ve Nejati, 2013: 105; Dagiliute, Liobikiene ve Minelgaite, 2018: 480). Bununla birlikte, herhangi bir deklarasyon imzalamadığı halde, sürdürülebilirliği kampüslerinde faal şekilde uygulayan kurumlar olduğu da belirtilmelidir.

2.3. Üniversitelerin Sürdürülebilirlik Uygulamalarının Değerlendirilmesinde Yararlanılan Sistemler

Son yıllarda üniversite sıralamaları küresel bir fenomen haline gelerek tüm küreye yayılmış, 40'tan fazla ülkede farklı göstergeleri dikkate alan sıralama sistemleri geliştirilmiştir. Üniversite sıralama sistemi tasarımında önceleri, araştırma - akademik itibar ve eğitim göstergelerine vurgu yapılırken, günümüzde dünya çapında üst sırada yer alan üniversitelerin ajandalarına, iklim değişikliği ve kampüs sürdürülebilirliği konularını dahil etmeleriyle birlikte, sürdürülebilirlik uygulamaları da sıralama ölçütlerinde yer almaya başlamıştır (Suwartha ve Sari, 2013: 46; Tiyarattanachai ve Hollmann, 2016: 2; Ragazzi ve Ghidini, 2017: 112).

Üniversiteler, yenilikçi ve öncü rolleri ile sürdürülebilirlik uygulamalarına yer vererek, toplumda sürdürülebilir yaşam stilinin yaygınlaşmasına etkide bulunma ve

katkı sağlama potansiyeline sahip kurumlardır. Yükselen bir trend olan ve tüm dünyada yaygınlaşan sürdürülebilir üniversite uygulamaları; üniversitelere ve etki çevrelerine ekonomik kazanım sağlarken, küresel iklim değişikliği ve çevresel sorunlar karşısında paydaşlarda ve toplumda farkındalık ve bilinç oluşturulması yoluyla sosyal sorumluluğun yerine getirilmesine imkan vermektedir. Sürdürülebilir üniversite kampüslerine olan ilginin artması, bu uygulamaların değerlendirilmesine olanak tanıyacak araçların geliştirilmesini gerekli kılmıştır.

Üniversiteler, iklim değişikliği ile mücadelede karbon ayak izlerini azaltmak ve bu sayede sürdürülebilirliklerini geliştirmek için yoğun olarak çalışarak, etkili adımlar atmaktadırlar. Bununla birlikte, yalnızca birkaç kuruluş üniversitelerin girişimlerini ölçümleyerek performanslarını dünya çapında sıralamaktadır (Suwartha ve Sari, 2013: 46). Üniversitelerin sürdürülebilirlik, sürdürülebilir kalkınma ve yeşil üniversite olma yolundaki çalışmalarını ölçümlemede, 'GRI - Global Reporting Initiative' gibi iş dünyasında sıklıkla kullanılan raporlama tekniklerinde yer alan kriterler yeterli olmadığından, spesifik olarak üniversiteleri değerlendirmek için oluşturulan göstergelere ihtiyaç duyulmaktadır.

Sürdürülebilir üniversite sıralama ve değerlendirme sistemleri arasında; *'Green League – Yeşil Lig', 'Environmental and Social Responsibility (ESR) Index – Çevresel ve Sosyal Sorumluluk İndeksi'* ve *'Universitas Indonesia GreenMetric World University Rankings (UI GreenMetric WUR) – Endonezya Üniversitesi GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralaması'* yer almaktadır (Grindsted, 2011: 33; Suwartha ve Sari, 2013: 46; Günerhan ve Günerhan, 2016: 55; Kaya, Dal ve Aşkın, 2019: 108). Üniversitelerin dünya çapında sürdürülebilirlik esaslı sıralamasında ilk önce adı anılan ve en yaygın kullanıma sahip, Türkiye'den üniversitelerin de katılımda bulundukları UI GreenMetric WUR; UI GreenMetric Kılavuzları ve eleştirel çalışmalarla birlikte ayrıntıları ile ele alınacak, daha sınırlı alanda kullanılan Green League ve ESR Index'e kısaca değinilecektir.

2.3.1. İngiltere'deki Değerlendirme Sistemleri

'Green League', 2007 yılında öğrenci kampanya ağı 'People and Planet' tarafından oluşturulan, İngiltere'deki üniversitelerin çevresel performansının gösterildiği ilk üniversite lig tablosu olma özelliği taşımaktadır (www.eauc.org.uk, Erişim Tarihi 23.04.2019; Grindsted, 2011: 34). İngiltere'deki üniversiteler her yıl, çevresel ve etik performansları bağlamında, *'University League'* olarak da anılan sıralamada yer almakta ve başarı derecelerine göre (1. Sınıf, 2. Sınıf, 3. Sınıf, Başarısız) kamuoyuna duyurulmaktadırlar. Bilgilerin %50'si üniversitelerin web sitelerinden, geri kalan %50'si ise 'Higher Education Statistics Agency (HESA) - Yüksek Öğrenim İstatistikleri Kurumu', 'Estates Management Record (EMR) - Gayrimenkul Yönetim Kaydı' ve diğer bağımsız kurumlardan derlenmektedir (peopleandplanet.org, Erişim Tarihi 23.04.2019). Önceleri 8 kriter bağlamında değerlendirme yapılırken (Suwartha ve Sari, 2013: 46), günümüzde kriter sayısı 13'e yükseltilmiştir. Bu kriterler şu şekilde sıralanabilir (peopleandplanet.org, Erişim Tarihi 23.04.2019):

- Politika ve strateji,
- Personel,
- Çevre Denetimi ve Yönetim Sistemleri,
- Etik Yatırım ve Bankacılık,
- Karbon Yönetimi,
- Çalışan Hakları,
- Sürdürülebilir Gıda,
- Personel ve Öğrenci Katılımı,
- Sürdürülebilir Kalkınma İçin Eğitim,
- Enerji Kaynakları,
- Atık ve Geri Dönüşüm,
- Karbon Azaltma,
- Su Azaltma.

Bir diğer sıralama sistemi *'Environmental and Social Responsibility – ESR Index',* 'The Environmental Association for Universities and Colleges – EAUC' tarafından

ilk kez 2009 yılında İngiltere üniversitelerini sürdürülebilirliklerine göre sıralamada kullanılmıştır (Grindsted, 2011: 33). İndeks, 5 temel gösterge üzerine inşa edilmiştir (Suwartha ve Sari, 2013: 46):

- Kurumsal Strateji,
- Çevresel İlginin Entegrasyonu,
- Çevre Yönetimi,
- Çevresel Performans,
- Endeks için Toplanan Verilerin Etkisi ve Güvencesi.

Bahsi geçen '*Green League'* ve *'ESR Index'*, üniversiteleri sürdürülebilirlik bağlamında sıralama yöntemlerine katkıda bulunuyor olsalar da, sınırlı sayıdaki ülkede ya da dar bir alanda ve küçük ölçekte uygulanabilirlikleri bulunmaktadır.

2.3.2. UI GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralaması Sistemi

Endonezya Üniversitesi tarafından tasarlanan ve 2010 yılında uygulamaya konulan, üniversiteler için dünyadaki ilk ve tek global sürdürülebilirlik sıralaması 'Universitas Indonesia GreenMetric World University Rankings - UI GreenMetric WUR', aynı zamanda alanının en önemli değerlendirme aracı olarak kabul görmektedir. UI GreenMetric WUR ile üniversitelerde sürdürülebilirlik kültürünü teşvik etmek için yeşil kampüslerin politikalarını ve faaliyetlerini değerlendirmek amaçlanmaktadır. Bunun için, spesifik olarak üniversitelerin sürdürülebilirliklerini ölçmeye yönelik kriterler oluşturulmuştur. Sıralamanın gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin üniversiteleri için uygun oluşu, global bir sıralama sistemi olarak dikkate alınmasının ardındaki nedendir (Ragazzi ve Ghidini, 2017: 113).

2.3.2.1. UI GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralamasının Amacı ve Faydaları

UI GreenMetric WUR sisteminin bir dizi amacı bulunmaktadır. Eğitimde sürdürülebilirlik ve yeşil kampüs uygulamaları konularında akademik alana katkıda bulunulması; üniversitelerin yeşil kampüs uygulamaları ve sürdürülebilirlik ile

ilişkili halihazırdaki durumlarını, güçlü ve zayıf yanlarını görmelerini sağlayacak bir değerlendirme ve karşılaştırma aracı sağlanması; üniversite kampüslerinde yürütülen sürdürülebilirlik programları konusunda paydaşların bilgilendirilmesi ve sürdürülebilirlik konularında sosyal değişim sağlamada üniversitelerin rol oynamasına katkıda bulunulması sıralama sisteminin amaçları arasında yer almaktadır (Grindsted, 2011: 34; Suwartha ve Sari, 2013: 47; UI GreenMetric Guideline, 2018: 3). Bu noktada UI GreenMetric WUR sistemiyle esasen; sürdürülebilirlik konusunda üniversiteler ve paydaşları üzerinde farkındalık yaratılması, bilgi ve deneyimlerin paylaşıldığı bir ortam oluşturulması, üniversitelerin uluslararası seviyede sürdürülebilirlikle ilişkili karşılaştırma yapmalarına imkan tanıyacak bir değerlendirme aracı geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Veri toplama ve iletme işlemlerinin oldukça yalın olduğu ifade edilen UI GreenMetric WUR'a, değerlendirilmek üzere verilerini gönderen üniversiteler, sıralamada yer almaları durumunda çeşitli kazanımlar elde etmektedir. Gönüllülük esasına göre üniversitelerin başvuru yaptıkları UI GreenMetric WUR sistemine geliştirildiği 2010 yılında 35 ülkeden 95 üniversite katılmışken, 2018 yılına gelindiğinde sayı 82 ülkeden 718 üniversiteye yükselmiştir (greenmetric.ui.ac.id, Erişim Tarihi 17.03.2019). UI GreenMetric WUR'da yer almak için tüm dünyadan başvuruda bulanan üniversite sayısının her geçen yıl arttığı görülmektedir. UI GreenMetric WUR'da yer almanın üniversitelere sağlayacağı faydalar şu şekilde sıralanabilir (Tiyarattanachai ve Hollmann, 2016: 16; UI GreenMetric Guideline, 2018: 3-4):

- *Uluslararası Hale Gelme ve Tanınırlık* – UI GreenMetric WUR'a katılım, üniversitelerin sürdürülebilirlik faaliyetlerinin küresel haritada görünürlüğünün sağlanması, internet sitelerinin daha sık ziyaret edilmesi, ilgili kurumların üniversiteler ile irtibata geçmesi konularına imkan tanıyarak, üniversitelerin uluslararası hale gelmeleri ve tanınırlıklarının artması konularına yardımcı olmaktadır.
- *Kampüs Yaşam Kalitesine Bakış Açısı* – UI GreenMetric WUR'da yer alarak, yeşil kampüs uygulamalarına yer verilmesinin, üniversite paydaşlarının

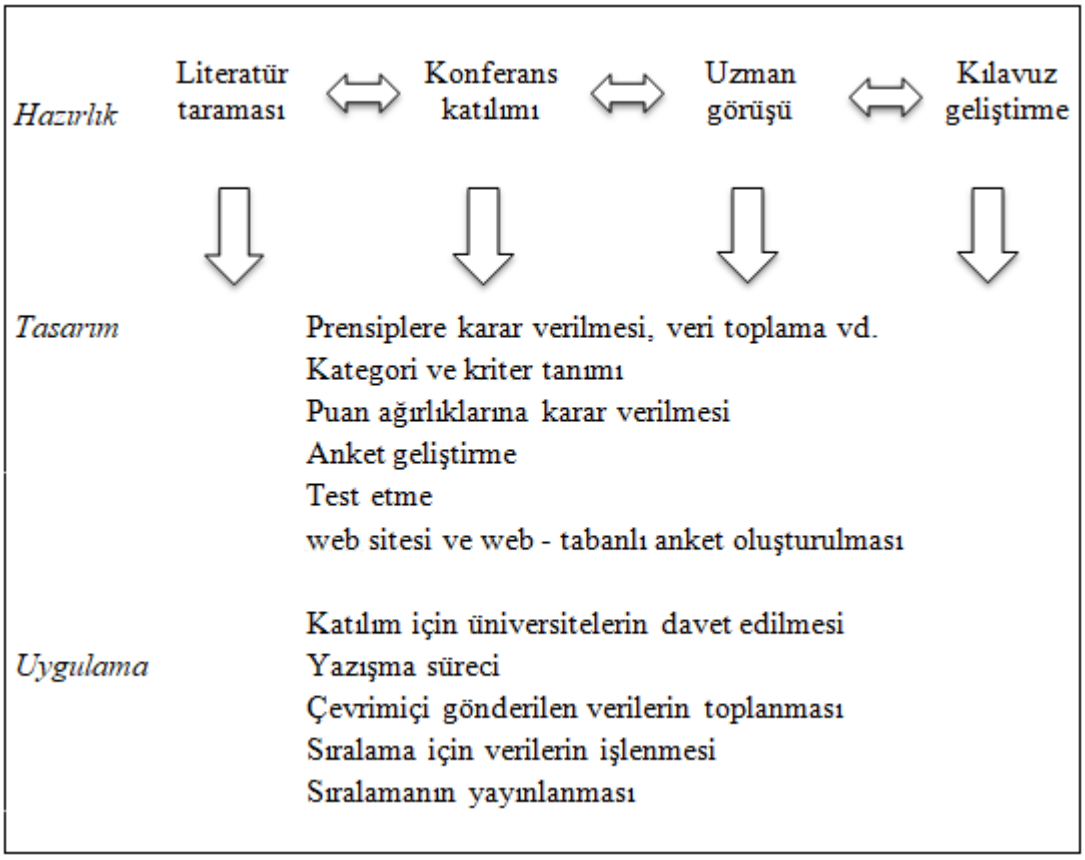
kampüsteki yaşam kalitesine yönelik algıları ve bakış açıları üzerinde olumlu etkide bulunabileceği belirtilmektedir.

- *Sürdürülebilirlik Konularına Yönelik Farkındalığın Arttırılması* - Üniversitelerin sıralamada yer almaları, küresel hale gelen sürdürülebilirlik konularındaki sorunlara ilişkin üniversite ve paydaşlarında farkındalığın arttırılmasında önemli rol oynamaktadır. UI GreenMetric WUR'da, eğitim ve araştırmalarda sürdürülebilir gelişime verilen önem, yeşil kampüs uygulamaları ve sosyal destek konularının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ile üniversitelerin bu rolüne vurgu yapılmaktadır.
- *Pazarlama İletişimi* – UI GreenMetric WUR'da yer alınmasının ve yeşil kampüs uygulamalarına yer verilmesinin, öğrenci kabulünde üniversitelerce pazarlama amacıyla kullanılabileceği ifade edilmektedir.
- *Sosyal Değişim ve Aksiyon* – UI GreenMetric WUR'un esas amacı farkındalık oluşturulmasıdır. Ancak küresel problemler ile mücadelede farkındalıktan faaliyete geçilmesi gerekliliğinden hareketle, uzun vadede değişimin teşvik edilmesi yönünde adaptasyon yapılması hedeflenmektedir.
- *İletişim Ağı Kurma* –UI GreenMetric WUR'da yer alan üniversiteler otomatik olarak 'UI GreenMetric World University Rankings Network (UIGWURN) - UI GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralaması Ağı' üyesi olmaktadırlar. Bu sayede çeşitli çalıştaylarda yer alarak en iyi sürdürülebilirlik uygulamalarını paylaşabilmektedirler.

2.3.2.2. UI GreenMetric WUR Tasarımında Dikkate Alınan Sistemler

UI GreenMetric WUR sistemi, hazırlık aşamasında konunun uzmanları tarafından mevcut birçok uluslararası üniversite sıralama çalışmasının ve sürdürülebilirlik değerlendirme sisteminin literatür taraması yapılarak ve bu konudaki konferanslara katılım sağlanarak geliştirilmiştir.

Tablo 2.2: UI GreenMetric WUR Geliştirilme Aşamaları

Kaynak: Suwartha, Nyoman ve Riri Fitri Sari: "Evaluating UI GreenMetric as a Tool to Support Green Universities Development: Assessment of the Year 2011 Ranking", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 61, 2013, p. 48.

UI GreenMetric için model arayışı aşamasında uzmanlar, en iyi bilinen akademik üniversite sıralama sistemlerini dikkate almışlardır: '*Times Higher Education World University Rankings (THE) - Times Yükseköğretim Dünya Üniversiteler Sıralaması', 'QS World University Rankings - QS Dünya Üniversiteler Sıralaması', 'Academic Ranking of World Universities (ARWU) - Dünya Üniversiteleri Akademik Sıralaması' ve 'Webometrics Ranking of World Universities (Webometrics) - Dünya Üniversiteleri Webometrics Sıralaması'* (Lauder, 2015: 854; UI GreenMetric Guideline, 2018: 5). Endonezya Üniversitesi, 2009 yılında üniversite sıralama alanının tanınmış uzmanlarından konuyla ilgili bilgi ve görüş alabilmek amacıyla 'International Conference on World University Rankings and Quality of Education' etkinliğine ev sahipliği yapmıştır. Konferansta; üniversite sıralamalarının sağladığı faydalar, sıralamaların kategori ve göstergelerindeki farklı gruplar ve kalite anlayışı,

sıralamanın paydaşları gibi bir dizi konu tartışılmış ve buradaki bazı görüşlerin, UI GreenMetric WUR sistemini geliştirme düşüncesinin erken evresinde oldukça uygun olduğu görülmüştür (Lauder, 2015: 854).

UI GreenMetric WUR sisteminin oluşturulması aşamasında ve sonraki değerlendirmelerde, yükseköğretim kurumları sıralamalarına kalite ve iyi uygulama ilkeleri getirilmesi amacıyla oluşturulan *'Berlin Principles – Berlin Prensipleri'* ile yüksek uyumluluğa sahip olduğu belirtilmektedir (Suwartha ve Sari, 2013: 51). '*International Ranking Expert Group (IREG)'* tarafından 2006 tarihinde Berlin'de gerçekleştirilen ikinci toplantıda üniversite sıralama sistemi tasarımlarında dikkat edilmesi gereken 16 prensip belirlenmiştir (UNESCO CEPES, 2006):

Sıralamalarının Amaçları ve Hedefleri Bölümü

1. Yükseköğretim girdilerinin, süreçlerinin ve çıktılarının değerlendirilmesinde çeşitli yaklaşımlardan biri olunması,
2. Amaç ve hedef kitleler hakkında açık olunması,
3. Kurumların çeşitliliği dikkate alınarak, kurumların farklı misyonlarının ve amaçlarının hesaba katılması,
4. Her kaynağın oluşturduğu sıralama ve mesajlar için bilgi kaynaklarının çeşitliliği hakkında netlik sağlanması,
5. Sıralanan eğitim sistemlerinin sözel, kültürel, ekonomik ve tarihi bağlamlarının belirlenmesi.

Göstergelerin Tasarlanması ve Ağırlıklandırılması

6. Sıralamanın oluşturulmasında kullanılan metodoloji hakkında şeffaf olunması,
7. Göstergelerin uygunluk ve geçerliliklerine göre seçilmesi,
8. Mümkün olduğunca girdilerin öncelikle sonuçlara göre ölçülmesi,
9. Farklı göstergelere (eğer kullanılıyorsa) verilen ağırlıkların belirgin yapılması ve değişimlerinin sınırlanması.

Verinin Toplanması ve İşlenmesi

10. Bu prensiplerde eklemlenmiş etik standartlara ve iyi uygulama tavsiyelerine gereken dikkatin gösterilmesi,
11. Mümkün olduğunca denetlenmiş ve doğrulanabilir veri kullanılması,

12. Bilimsel veri toplamaya uygun prosedürlerle toplanan verilerin dahil edilmesi,
13. İşlemlerin kendisine kalite güvencesi ölçütlerinin uygulanması,
14. Sıralamanın güvenirliğini arttıran örgütsel ölçütlerin uygulanması.

Sıralama Sonuçlarının Sunulması

15. Tüketicilerin sıralama geliştirmek için kullanılan tüm faktörleri açık bir şekilde anlamalarının sağlanması ve sıralamanın nasıl gösterildiğiyle ilgili seçenek sunulması,
16. Orijinal verideki hataları giderecek ya da azaltacak şekilde derleme yapılması, hataları ve yanlışları düzeltebilecek şekilde verilerin organize edilmesi ve yayınlanması.

UI GreenMetric WUR'un geliştirilme aşamasında dikkate alınan sürdürülebilirlik değerlendirme sistemleri ise; '*The Holcim Sustainability Awards – The Holcim Sürdürülebilirlik Ödülleri'*, *'GREENSHIP'*, *'Sustainability, Tracking, Assessment and Rating System (STARS) – Sürdürülebilirlik, İzleme, Değerlendirme ve Derecelendirme Sistemi'* ve '*Green Report Card - Yeşil Rapor Kartı'* olarak da anılan *'College Sustainability Report Card – Üniversite Sürdürülebilirlik Rapor Kartı'* şeklinde verilebilir (UI GreenMetric Guideline, 2018: 5; Lauder v.d., 2015: 854 -855).

Söz konusu çalışmanın odağında üniversite sıralama sistemlerinden ziyade, üniversitelerin sürdürülebilirliklerinin değerlendirilmesi yer aldığından ve UI GreenMetric WUR kategorilerinin ve göstergelerinin oluşturulmasında arka plandaki yapının daha iyi anlaşılabilmesi için sürdürülebilirlikle ilişkili dört değerlendirme sisteminden kısaca bahsedilecektir.

The Holcim Awards; bölgesel ve küresel düzeyde yenilikçi projeleri ve geleceğe yönelik kavramları kabul eden para ödüllü uluslararası bir yarışmadır. İsviçre merkezli kuruluş; 'TBL- Triple Bottom Line' konseptinde yer alan çevresel, sosyal, ekonomik performans boyutları arasında denge kuran, aynı zamanda yenilikçi ve estetik mimarlık, kentsel tasarım ve inşaat teknolojisi projelerini ödüllendirmektedir.

The Holcim Awards'te, puanlama sistemine göre sıralama yapmakta olup; bilim, işletme ve sosyal bilimler kökenli, bağımsız ve kalifiye uzmanlar tarafından sistem uygulanmaktadır. Sürdürülebilir yapıların değerlendirildiği sistemin beş hedef konusu bulunmaktadır. Çevre, ekonomi ve sosyal/eşitlik sürdürülebilirlik ayaklarına, 'gelişim' ve 'anlatım' kavramları da eklenmiştir (Lauder v.d., 2015: 854 – 855).

Tablo 2.3: The Holcim Sürdürülebilirlik Ödülleri Sıralama Sistemi

Hedef Konu	*Kriter*	*Sürdürülebilirlik Kavramları*
Yenilik ve aktarılabilirlik	İlerleme	Gelişim
Etik standartlar ve sosyal eşitlik	İnsan	Eşitlik
Çevre kalitesi ve kaynak verimliliği	Gezegen	Çevre
Ekonomik performans ve uygunluk	Refah	Ekonomi
Bağlamsal ve estetik etki	Yeterlik	Anlatım

Kaynak: Lauder, Allan, Riri Fitri Sari, Nyoman Suwartha ve Gunawan Tjahjono: "Critical Review of a Global Campus Sustainability Ranking: Greenmetric", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 108, 2015, p. 855.

2008 yılında 'Green Building Council of Indonesia (GBCI) – Endonezya Yeşil Bina Konseyi' tarafından geliştirilen *GREENSHIP* değerlendirme sisteminin modellemesi, ABD'de geliştirilen, yeşil bina derecelendirme ve sertifikalandırma aracı 'Leadership in Energy and Environmental Design (LEED) - Enerji ve Çevre Tasarımında Liderlik' üzerine yapılmıştır. GREENSHIP tasarımı, yaygın kullanılan bir sistem üzerinde şekillendirilirken, Endonezya'daki yerel kullanıma da adapte edilmiştir. Sistemin tasarımında dört temel prensip göz önünde bulundurulmuştur: Sadelik, kullanım kolaylığı, mevcut teknolojinin kullanımı ve sıralama kategorilerinin ve göstergelerinin yerel bağlama uygunluğu. GREENSHIP'in pratik yapısı, UI GreenMetric WUR'un; site geliştirme, enerji ve su tasarrufu, çevresel yapı yönetimi kategorilerinin tasarımı sürecinde belirgin şekilde göz önünde bulundurulmasını sağlamıştır (Lauder v.d., 2015: 855). GREENSHIP değerlendirme sisteminde, sürdürülebilirliğin özellikle çevresel boyutu üzerine odaklanılmış ve kategoriler bu doğrultuda oluşturulmuştur. Sistemde 'önkoşul kriterleri' ve 'değerlendirme

kriterleri' yer almakta olup, 'önkoşul kriterlerinin' değerlendirmeden önce yerine getirilmesi; 'değerlendirme kriterlerinin' ise binanın durumuna göre düzenlenip – yeni yapılacak ya da var olan binalar – karşılanması gerekmektedir (Purwaningsih v.d., 2018: 2-3).

Tablo 2.4: GREENSHIP Değerlendirme Sistemi Kategorileri

No.	*Kategoriler*	*Kriter Sayısı Önkoşul*	*Kriter Sayısı Değerlendirme*	*Gösterge Sayısı*	*Puan*
1	Uygun Site Geliştirme	2	7	18	16
2	Enerji Verimliliği ve Tasarrufu	2	7	15	36
3	Su Tasarrufu	0	9	11	20
4	Malzeme Kaynağı ve Döngüsü	3	5	9	12
5	İç Mekan Sağlığı ve Konforu	1	7	14	20
6	Çevresel Yapı Yönetimi	1	5	9	13
	Toplam	9	40	76	117

Kaynak: Purwaningsih, Ratna, Heru Prastawa, Novie Susanto, Singgih Saptadi, ve Benraen Pirogo: "Assessment of Green Building Score Based on Greenship Rating of the Green Building Council of Indonesia." **AIP Conference Proceedings**. Vol. 2019, No. 1, AIP Publishing, 2018, p. 3.

2006 yılında oluşturulmaya başlanan ABD merkezli *STARS*, bir sıralama sistemi olarak değil, kampüs değerlendirme sistemi olarak tanımlanmaktadır. Değerlendirmeler sonucu üniversiteler puanları doğrultusunda; platin – asgari 85 puan, altın – asgari 65 puan, gümüş – asgari 45 puan, bronz – asgari 25 puan kategorilerinden birinde yer almaktadırlar (Stars Technical Manual, 2017: 11). STARS; ABD ve Kanada'da yer alan üniversitelere açık olsa da, uluslararası katılım da teşvik edilmeye başlanmıştır. Çevre, ekonomi ve sosyal göstergeler üzerine temellendirilen sistemin, TBL ile benzeştiği söylenebilir. STARS sistemi ile amaçlanan; sürdürülebilirliğin anlaşılması için bir çerçeve sağlanması, sürdürülebilirlik yolunda ilerlemenin devamlılığı konusunda teşvikte bulunulması, yükseköğretim kurumlarının sürdürülebilirlik uygulamaları ve performansları hakkında bilgi paylaşımında bulunmalarının sağlanması ve ölçülebilir yöntemlerden faydalanarak anlamlı karşılaştırmalar yapılabilmesidir (Kamal ve Asmuss, 2013: 457; Urbanski ve Filho, 2014: 212). Zira ölçek tasarımında, 'sadece ölçebildiklerini yönetebilirsin' prensibinden hareket edilmiştir. UI GreenMetric WUR sistemi tasarlanırken, The Holcim Awards ve GREENSHIP'in aksine, spesifik olarak

kampüs sürdürülebilirliği değerlendirmesi için geliştirilen ve diğer ikisinde yer almayan akademik göstergelerinin bulunduğu STARS'a oldukça ilgi gösterilmiştir. Ancak başlangıçta ABD ve Kanada'da kullanılmak üzere geliştirilen STARS'ın bir dizi göstergesinin gelişmekte olan ülkeler için zorlayıcı olduğu da belirtilmektedir (Lauder v.d., 2015: 855).

Tablo 2.5: STARS Değerlendirme Sistemi Kategorileri ve Alt Kategoriler

Kategoriler	*Alt Kategoriler*	*Kriter Sayısı*	*Toplam Puan*
AKADEMİK	Müfredat -40 puan Araştırma -18 puan	11	58
KATILIM	Kampüs Katılımı -21 puan Kamu Katılımı -20 puan	15	41
OPERASYONLAR	Hava ve İklim -11 puan Bina -8 puan Enerji -10 puan Yiyecek ve Yemek-8 puan Zemin/Yer 3-4 puan Satın Alma -6 puan Ulaşım -7 puan Atık -10 puan Su 6-8 puan	23	69-72
PLANLAMA VE YÖNETİM	Koordinasyon ve Planlama -8 puan Çeşitlilik ve Finansman Gücü -10 puan Yatırım ve Finans -7 puan Refah ve İş -7 puan	14	32

Kaynak: "Stars Technical Manual", Administrative Update Three, **Association for the Advancement of Sustainability in Higher Education,** ABD, 2017, p. 18 – 19.

UI GreenMetric WUR'un tasarım sürecinde dikkate alınan diğer bir sistem, 2007 yılında başlatılan 'Green Report Card' olarak da bilinen, 'College Sustainability Report Card - CSRC' değerlendirmesidir. CSRC, ABD ve Kanada'nın tüm eyaletlerde yer alan üniversitelerin sürdürülebilirlik faaliyetlerinin değerlendirildiği bağımsız bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Bu değerlendirmede, 10 kategoride yer alan 52 göstergeden yararlanılmaktadır. Kategoriler 100 puan ağırlığına sahip olup, 10 kategorideki toplam 1000 puan, 4.00 üzerinden not ortalamasına çevrilmekte ve

nihayetinde üniversitelere A, B, C, D ve F olarak not verilmektedir (Lauder v.d., 2015: 856). Söz konusu kategoriler; yönetim, iklim değişikliği ve enerji, yemek ve geri dönüşüm, atık azaltma – 2011 yılından sonra kategorilere dahil edilmiştir, yeşil binalar, öğrenci katılımı, ulaşım, bağış şeffaflığı, yatırım öncelikleri ve paydaş katılımı şeklindedir. 2012 yılında CSRC değerlendirmeleri askıya alınmıştır (Emanuel ve Adams, 2011: 81; Kamal ve Asmuss, 2013: 456; www.greenreportcard.org, Erişim Tarihi 25.04.2019).

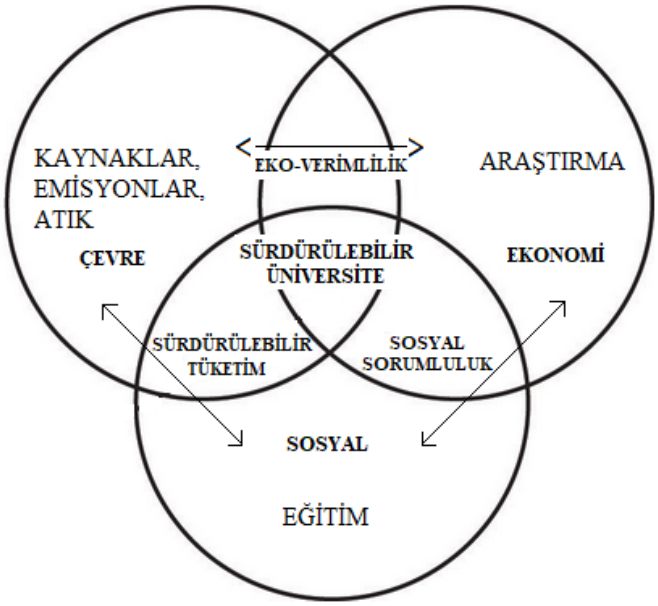
UI GreenMetric WUR hazırlık sürecinde bahsi geçen tüm değerlendirme ve sıralama sistemleri dikkate alınarak ve konuyla ilgili literatür taraması, konferansların takibi, konun uzmanlarının görüşleri çerçevesinde kılavuz oluşturulmuştur. Tasarım sürecinde sürekli gelişime ve değişime açık tutularak kategori ve göstergeler belirlenmiş, anket formu hazırlanmış ve test edilmiştir. Söz konusu anket formu, katılımcıların kolay veri girişi yapılabilmesine imkan tanınarak, tüm dünyadan üniversitelere online olarak erişime açılmıştır. Bu noktada; tüm üniversitelerin katılımına açık bir sıralama sistemi geliştirme çabasının karşısında; kategorileri, göstergeleri ve ağırlıklı puanları tüm ülkeler için adil ve eşit derecede uygunluk taşıyacak şekilde oluşturmanın zorluğu belirtilmelidir.

2.3.2.3. UI GreenMetric WUR Kavramsal Çerçevesinin Değerlendirilmesi

UI GreenMetric WUR kavramsal çerçevesi; çevre, ekonomi, eşitlik ve eğitim konuları üzerine inşa edilmiş ve sıralamada yer alan kategori ve göstergeler bu unsurlarla bağlantılı olarak oluşturulmuştur (Suwartha, ve Sari, 2013: 47; Günerhan ve Günerhan, 2016: 56; UI GreenMetric Guideline, 2018: 3). Sürdürülebilirlik ekonomik, çevresel ve sosyal yönlerin bütünsel ve birbirine bağlı olgularını ifade etmektedir. Sürdürülebilirlik odaklı konular her zaman çok boyutludur ve birbirleri ile etkileşim içerisindedir; öyle ki tek boyutlu bir faaliyet neredeyse yok gibidir. Benzer şekilde Lukman v.d.; bir üniversitenin sürdürülebilirliğini değerlendirirken dikkate alınması gereken araştırma, eğitim ve çevresel koruma olarak adlandırılan

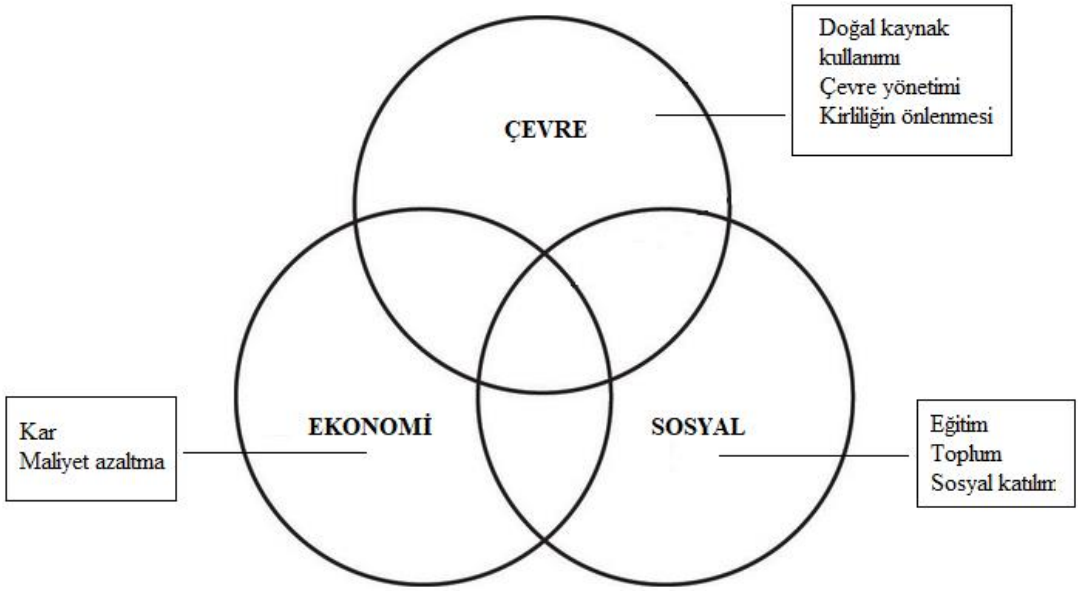
üniversite performans göstergelerinin de birbirlerine bağlı ve çok boyutlu olduklarını belirtmektedirler (Lukman v.d., 2010; 621; Ragazzi ve Ghidini, 2017: 112). Üniversite performansını sürdürülebilirlik kavramı çerçevesinde düzenlerken araştırma, gelişme, yatırım ve öğrenci kaydı hususlarının ekonomik boyutu; eğitim ve öğrenci hizmetlerinin sosyal boyutu; kaynak kullanımı, emisyon ve atık konularının ise üniversite performansının çevre boyutunu temsil ettiği varsayılmıştır (Lukman v.d., 2010; 621). UI GreenMetric WUR tasarımında görüş bildiren Suwartha ve Sari da, sıralamanın geliştirilmesi sırasında Lukman v.d.'nın sürdürülebilirlik modelinin dikkate alındığını belirtmişlerdir (Suwartha, ve Sari, 2013: 47)

Şekil 2.1: Sürdürülebilirlik Modeli

Kaynak: Lukman, Rebeka, Damjan Krajnc ve Peter Glavic: "University Ranking Using Research, Educational and Environmental Indicators", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 18, 2010, p. 621.

Şekil 2.2: UI GreenMetric WUR Kavramsal Çerçevesi

Kaynak: "UI GreenMetric World University Rankings", Guideline 2018, Universitas Indonesia, 2018, p. 5.

Buradan hareketle, UI GreenMetric WUR'da üç boyutu olan bir çevresel sürdürülebilirlik konsepti oluşturulduğu ve bu boyutların kriterlere dahil edildiği söylenebilir. Çevre boyutu; doğal kaynak kullanımını, çevre yönetimini ve kirliliğin önlenmesini, ekonomi boyutu; karlılık ve maliyet azaltmayı, sosyal boyutu ise; eğitim, toplum ve sosyal katılımı içermektedir (UI GreenMetric Guideline, 2018: 5)

Birçok uluslararası üniversite sıralama sistemi ve sürdürülebilirlik değerlendirme aracı dikkate alınarak tasarlanan, üniversitelerin sürdürülebilirlik faaliyetlerini, spesifik olarak oluşturulmuş kategori ve göstergelerden faydalanarak uluslararası ölçekte değerlendiren ve sıralayan, UI GreenMetric WUR'un kategori ve göstergeleri, üniversitelere ve sürdürülebilirlik konusundaki yeni trendlere uygun olarak yıllar içerisinde revize edilmektedir. Sisteme yeni kriterler eklendiği gibi kimi kriterlerin de süreç içerisinde değerlendirmeden çıkarıldığı görülmektedir. 2010 yılında, UI GreenMetric WUR'da 5 kategori ve 23 gösterge yer alırken, 2018 yılı itibari ile üniversitelerin sürdürülebilirliklerini değerlendirmede 6 kategori ve 39 göstergeden yararlanılmaktadır.

Kategori ve göstergelerin yanı sıra, her yıl belirlenen bir tema çerçevesinde hazırlanan özgün sorular sistemde yer almaktadır. 2018 yılı teması olarak 'Üniversiteler, Etkileri ve Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri' belirlenmiş, bir dizi göstergeye detaylı cevap verme seçeneği eklenmiştir (UI GreenMetric Guideline, 2018: 6). Bu gibi eklentiler, sıralama sistemini durağanlaşmaktan kurtarmakta, yeni konulara dikkat çekilerek farkındalık oluşturulmakta, yeni soruların hazırlanması üniversiteleri sürdürülebilirlik konusunda daha fazla gelişmeye zorlamakta ve detaylı bilgi paylaşımında bulunmalarına imkan tanımaktadır.

Tablo 2.6: UI GreenMetric Dünya Üniversiteler Sıralaması Kategori ve Göstergeleri

	KATEGORİLER VE GÖSTERGELERİ	**Puan**	**Yüzde**
1	**Yerleşim ve Altyapı (SI)**		**15%**
SI 1	Açık alanın toplam alana oranı	300	
SI 2	Kampüsteki orman alanı	200	
SI 3	Kampüsteki yeşillendirilmiş alan	300	
SI 4	Kampüste su absorbe eden alan	200	
SI 5	Açık alanın kampüs nüfusuna oranı	300	
SI 6	Sürdürülebilirlik çabaları için üniversitenin bütçesi	200	
	Toplam	1500	
2	**Enerji ve İklim Değişikliği (EC)**		**21%**
EC 1	Enerji verimli cihaz kullanımı	200	
EC 2	Akıllı bina programı uygulaması	300	
EC 3	Kampüsteki yenilenebilir enerji kaynağı sayısı	300	
EC 4	Toplam enerji kullanımı bölü toplam kampüs nüfusu	300	
EC 5	Yenilenebilir enerji üretiminin yıllık toplam enerji kullanımına oranı	200	
EC 6	Yeşil bina uygulamaları	300	
EC 7	Sera gazı emisyonu azaltma programı	200	
EC 8	Toplam karbon ayak izinin kampüs nüfusuna oranı	300	
	Toplam	2100	
3	**ATIK (WS)**		**18%**
WS 1	Üniversite atıkları için geri dönüşüm programı	300	
WS 2	Kampüs içerisinde kağıt ve plastik kullanımını azaltma programı	300	
WS 3	Organik atıkların arıtılması	300	
WS 4	İnorganik atıkların arıtılması	300	
WS 5	Zehirli atıkların arıtılması	300	
WS 6	Kanalizasyon arıtma	300	
	Toplam	1800	

4	**SU (WR)**		**10%**
WR 1	Su tasarrufu programı uygulaması	300	
WR 2	Su geri dönüşümü programı uygulaması	300	
WR 3	Su verimliliği sağlayan cihazların kullanımı	200	
WR 4	Arıtılmış su tüketimi	200	
	Toplam	1000	
5	**ULAŞIM (TR)**		**18%**
TR 1	Toplam araçların (arabalar ve motosikletler) toplam kampüs nüfusuna oranı	200	
TR 2	Servis ulaşımı	300	
TR 3	Kampüste Sıfır Emisyon Taşıt (Zero Emission Vehicles - ZEV) politikası	200	
TR 4	Sıfır Emisyon Taşıtların toplam kampüs nüfusuna oranı	200	
TR 5	Araç park alanının toplam kampüs alanına oranı	200	
TR 6	Kampüsteki araç park alanını son 3 yıldır (2015 - 2017) sınırlayan ya da azaltan ulaşım programı tasarımı	200	
TR 7	Kampüsteki özel araçları azaltan ulaşım girişimlerinin sayısı	200	
TR 8	Kampüsteki yaya politikası	300	
	Toplam	1800	
6	**EĞİTİM VE ARAŞTIRMA (ED)**		**18%**
ED 1	Sürdürülebilirlik derslerinin toplam derslere/ders konularına oranı	300	
ED 2	Sürdürülebilirlik araştırma fonunun toplam araştırma fonuna oranı	300	
ED 3	Sürdürülebilirlik yayınları	300	
ED 4	Sürdürülebilirlik etkinlikleri	300	
ED 5	Sürdürülebilirlikle ilgili öğrenci organizasyonları	300	
ED 6	Sürdürülebilirlikle ilgili web sitesi	200	
ED 7	Sürdürülebilirlik raporu	100	
	Toplam	1800	

Kaynak: "UI GreenMetric World University Rankings", Guideline 2018, Universitas Indonesia, 2018, p. 7 – 9.

UI GreenMetric WUR'un 'yerleşim ve altyapı' kategorisi, üniversitenin kurulduğu alan ile ilgili bilgileri değerlendirmekte ve üniversitenin 'yeşil kampüs' çalışmalarını incelemektedir. Burada önemli olan kriter, üniversitedeki toplam yeşil alan yüzdesinin arttırılması ve var olanların korunması yönündeki çalışmalardır. Değerlendirmede en yüksek yüzdeye sahip 'enerji ve iklim değişikliği' kategorisi, özellikle yenilikçi teknolojilerin kullanımı konusunda güncellenmiştir. Enerji

tasarrufu sağlanması ve zararlı gaz salınımlarının azaltılması kriterlerinin yanı sıra yenilenebilir enerji üretimi ve kullanımı konuları da değerlendirmede öne çıkmaya başlamıştır. Akıllı bina uygulamaları 2015 yılında göstergelerde yerini almış, puan ağırlığı 2016 yılında arttırılmıştır. Göstergelere 2015'te eklenen karbon ayak izi politikası göstergesi, 2016 yılında toplam karbon ayak izinin kampüs nüfusuna oranı şeklinde düzenlenmiş ve puan ağırlığı arttırılmıştır. 'Atık' kategorisindeki göstergeler, üniversitelerin geri dönüşüm programları, arıtma faaliyetleri ile kağıt ve plastik kullanımını azaltma programlarına odaklanmaktadır. 'Su' kategorinde yer alan, su kullanımının azaltılması ve arıtılmış su kullanımı göstergelerine, 2015 yılında suyun geri dönüşümü programları ve su tasarruflu cihaz kullanımına yönelik göstergeler eklenmiştir. Sürdürülebilir bir çevre oluşturulmasına ve korunmasına odaklanan 'atık' ve 'su' kategorisinde yer alan göstergelerde 2015 yılından sonra değişikliğe gidilmediği söylenebilir. Özellikle 'ulaşım' kategorisi altında yer alan göstergelerde yıllar içerisinde ciddi düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. Kampüsteki araç park alanlarının ve özel araç kullanımının azaltılması yönündeki politikalar ve kampüs içi ulaşım çalışmalarına ek olarak 2018 yılında göstergelere 'Sıfır Emisyon Taşıt' kullanımı ve oranı da ilave edilmiş, bisiklet kullanımı ile ilgili kriterler kategoriden çıkarılmıştır. Değerlendirme kategorilerine 2012 yılında dahil edilen 'eğitim' başlığı, 2018 yılında 'eğitim ve araştırma' olarak genişletilmiş, göstergeler arasında sürdürülebilirlik raporlaması da yer almıştır. Burada esas hedeflenen sürdürülebilirlikle ilgili derslere, yayınlara, etkinliklere ve organizasyonlara yer verilmesi suretiyle sürdürülebilirlik farkındalığı ve bilincine sahip bir kuşak oluşturulması yönündeki çalışmaların değerlendirilmesidir.

Kriterler yıllara göre karşılaştırmalı olarak incelendiğinde; yeşil alanların arttırılması ve korunması, su ve enerji tasarrufu, geri dönüşüm politikaları, kampüs içi araç sayısının azaltılması yoluyla karbon salınımının düşürülmesi, sürdürülebilirlikle ilgili eğitim faaliyetleri ile farkındalık oluşturulmasına ek olarak üniversitelerden artık; yenilenebilir enerji üretimi ve kullanımı çalışmalarına yer vermesi, Sıfır Emisyon Taşıt kullanımına geçilmesi, enerji verimli binaların varlığı gibi sürdürülebilirlik yönünde dönüşüm yapmalarının beklendiği görülmektedir. Böylece sürdürülebilirlik kriterlerinin, çevreye verilen zararın azaltılması ve tasarruf yapılması konularından

bir adım öteye taşındığı ve üniversitelerin yenilikçi örnek uygulamalar sunmalarının arzu edildiği, bu sayede çevreci uygulamalar konusunda öğrencilere ve topluma etki edilmesinin amaçlandığı söylenebilir.

UI GreenMetric WUR sistemi; üniversitelerin türleri ve misyonları, sürdürülebilirlik konularındaki duyarlılık ve bağlılıkları, bütçeleri, kampüslerin yerleşim alanı gibi metodolojik anlamda kategorilerin ve göstergelerin hazırlanmasında zorlayıcı pek çok karmaşık ve çeşitli durum göz önünde bulundurularak oluşturulmaya çalışılmıştır (UI GreenMetric Guideline, 2018: 5). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki enerji kullanım kalıplarının farklılığı gibi konular göz önünde bulundurulduğunda, UI GreenMetric WUR'ın tüm standartlarının karşılanmasının mümkün olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla sıralama sisteminin, sosyal anlamda sürdürülebilirlik farkındalığı ve faaliyetlerine katkıda bulunulması ve üniversitelerin bunları gerçekleştirme konusundaki potansiyellerinden faydalanma niyetiyle oluşturulduğu dikkate alınmalıdır (Lauder v.d., 2015; 860).

UI GreenMetric WUR'un metodolojisi üzerine, sıralama sistemin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için kimi eleştiriler de getirilmektedir. UI GreenMetric WUR'un üniversitelerin sürdürülebilirliklerini değerlendirmede faydalı bir araç olduğunu belirten Ragazzi ve Ghidini, yıllara göre karşılaştırmalı olarak UI GreenMetric WUR kılavuzlarını inceleyerek bazı noktalardaki eksiklikleri belirlemiş ve yapıcı olduğunu ifade ettikleri eleştirilerde bulunmuşlardır. Konuyla ilgili sınırlı literatür oluşu çalışmayı önemli kılmaktadır. Söz konusu eleştiriler ve tavsiyeler beş başlık altında sıralanabilir (Ragazzi ve Ghidini, 2017; 113 – 116):

- Bu eleştirilerden ilki katılım için alt sınırın olmayışıdır. Buna göre; asgari seviyede sürdürülebilirlik seviyesini yakalayamayan üniversitelerin sıralamaya girmelerini engelleyecek bir eşik oluşturulması gerektiği belirtilmektedir.
- Puanlama gruplarının olmayışı, sisteme yöneltilen diğer bir eleştiridir. Burada dikkat çekilen konu, katılımcı üniversitelerin aldıkları puanlar doğrultusunda sıralanmalarının, ulaştıkları sürdürülebilirlik seviyeleri hakkında herhangi bir bilgi vermediğidir. 'Yeterli', 'yetersiz', 'iyi', 'mükemmel' gibi diğer

katılımcıların aldıkları puanlar ile karşılaştırmaya gerek kalmadan, her üniversitenin sürdürülebilirlik seviyelerini açık bir şekilde gösterecek gruplar oluşturulması tavsiye edilmektedir.

- Sistemin derecelendirme ve sıralamadaki değişikliklere karşı yüksek duyarlılığa sahip oluşu eleştirinin yöneltildiği bir başka konudur. Toplam puan içerisinde çok küçük puan varyasyonlarının sıralamaya etki ettiği, bu durumun sonuçları yorumlamayı güçleştirdiği belirtilmektedir.
- Sıralamanın özellikle çevre konularına yönelimli olduğu, sosyal ve ekonomik boyutlar ile ilgili gösterge ve kriterlerde düzenleme yapılması gerektiğine dikkat çekilmiştir.
- Berlin Prensipleri çerçevesinde; sisteme katılım için bir alt sınır olmadığından, önemli konularda büyük farklılıklar taşıyan katılımcı üniversitelere yönelik, uluslararası bir sıralama için değerlendirme anketi kullanımının 5. maddeyi; metodolojisinde göstergelerin nasıl hesaplandığına yer verilmeyişinin 6. maddeyi, göstergelerde ve puan ağırlıklarında yapılan sık değişikliklerin 9. maddeyi zorladığı belirtilmektedir.

2.3.3. UI GreenMetric WUR'da Yer Alan Türkiye'deki Üniversiteler

UI GreenMetric WUR sıralamasına Türkiye'den ilgi gösteren ve katılımda bulunan üniversitelerin sayısının her geçen yıl arttığı görülmektedir. İlk sıralamanın yapıldığı 2010 yılında yalnızca Bilkent Üniversitesi listede yer alırken, 2018 yılına gelindiğinde bu sayı 30'a yükselmiştir. UI GreenMetric WUR'un 3. Uluslararası çalıştayı Bülent Ecevit Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi'nin ev sahipliğinde 9–10 Nisan 2017 tarihinde İstanbul Üniversitesi Baltalimanı Sosyal Tesislerinde düzenlenmiştir (greenmetric.ui.ac.id, Erişim Tarihi 17.03.2019). Çalıştaya Tayvan, Kazakistan, Malezya, İran, Endonezya, Türkiye, Brezilya, Rusya Ulusal koordinatörleri; video konferans yoluyla İrlanda ve Suudi Arabistan koordinatörleri, İstanbul Üniversitesi Rektörü, Bülent Ecevit Üniversitesi Rektörü ve Endonezya Üniversitesi'nden temsilciler katılmıştır (iwgm.ui.ac.id, Erişim Tarihi 17.03.2019). Bu çalıştay, UI GreenMetric WUR'a katılan tüm üniversitelerin yer aldığı

UIGWURN ve ilk yönetim kurulunun oluşturulması bakımından önem taşımaktadır. Çalıştayda söz konusu ağın öncelik alanları; araştırmaların şekillendirilmesi, geleceğin sürdürülebilirlik liderlerinin keşfedilmesi ve sürdürülebilirlik sorunlarını çözmede ortaklıkların oluşturulması olarak belirlenmiştir (UI GreenMetric Guideline, 2017: 10). Konferansta, UI GreenMetric'te başarı sağlayan üniversiteler, kampüslerinde yürüttükleri sürdürülebilir çevre geliştirme çabalarıyla ilgili bilgi paylaşımında bulunmuşlardır (greenmetric.ui.ac.id, Erişim Tarihi 17.03.2019).

Tablo 2.7: 2018 Yılında UI GreenMetric WUR'da Yer Alan Türkiye'deki Üniversitelerin Puanları ve Sıralamadaki Yerleri

ÜNİVERSİTE	RANKING	TOPLAM	Yerleşim ve Altyapı	Enerji ve İklim Değişikliği	Atık	Su	Ulaşım	Eğitim ve Araştırma
İstanbul Teknik Üniversitesi	67	7125	1200	1050	1500	600	1450	1325
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	151	5975	950	800	1350	425	1350	1100
Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi	193	5600	1075	975	825	600	1350	775
Erciyes Üniversitesi	243	5375	1250	1075	600	250	950	1250
Ankara Üniversitesi	248	5325	1300	700	675	525	875	1250
Yeditepe Üniversitesi	249	5300	875	1300	1200	250	925	750
Özyeğin Üniversitesi	270	5175	825	875	825	600	1075	975
Ege Üniversitesi	287	5075	1075	650	900	300	1200	950
Sabancı Üniversitesi	320	4900	1075	1075	900	600	800	450
On Dokuz Mayıs Üniversitesi	339	4800	975	825	900	400	1025	675
Bartın Üniversitesi	348	4775	1000	800	825	250	1025	875
Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi	375	4600	625	900	900	425	925	825
Yıldız Teknik Üniversitesi	393	4550	950	675	750	300	900	975
TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi	415	4425	650	1125	750	650	550	700
Boğaziçi Üniversitesi	429	4400	925	675	675	350	800	975
Süleyman Demirel Üniversitesi	430	4375	500	1200	525	300	775	1075
İnönü Üniversitesi	437	4350	1100	1225	450	75	1050	450
Hitit Üniversitesi	451	4300	1075	1200	600	125	850	450
Atatürk Üniversitesi	475	4200	1075	900	975	0	950	300
Başkent Üniversitesi	552	3775	1075	825	375	100	625	775
Bilkent Üniversitesi	556	3750	800	150	825	250	800	925
Düzce Üniversitesi	573	3625	625	525	450	475	575	975
Anadolu Üniversitesi	580	3550	850	700	600	300	700	400
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	584	3475	1125	600	675	0	750	325
Ömer Halisdemir Üniversitesi	601	3300	925	575	450	175	675	500
Selçuk Üniversitesi	607	3250	525	325	975	50	750	625
Karabük Üniversitesi	615	3150	650	575	225	125	775	800
Kilis 7 Aralık Üniversitesi	616	3150	525	450	750	150	800	475
İzmir Ekonomi Üniversitesi	636	2925	600	500	450	150	700	525
Celal Bayar Üniversitesi	662	2675	650	75	525	250	625	550

Kaynak: http://greenmetric.ui.ac.id/overall-ranking-2018/, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 17.03.2019.

UI GreenMetric WUR'da ilk üçte yer alan üniversitelerin puanlarına bakıldığında, sıralamaya ilk kez 2017 yılında katılan ve iki yıldır ilk yüz içerisinde yer alan İstanbul Teknik Üniversitesi'nin – İTÜ; atık, ulaşım ve eğitim ve araştırma kategorilerinde Türkiye'deki en yüksek puana sahip üniversite olduğu görülmektedir. Orta Doğu Teknik Üniversitesi – ODTÜ, sıralamaya ilk kez 2018 yılında katılmıştır. Türkiye'deki üniversiteler arasında sıralamada ikinci sırada yer alan ODTÜ'nün, atık ve ulaşım kategorilerinde İTÜ'nün hemen ardından geldiği görülmektedir. Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi 2014 yılından beri UI GreenMetric WUR sistemine katılımda bulunmaktadır. Ulaşım kategorisinde ODTÜ ile aynı puana sahip üniversitenin, kendi puanları içerisinde en yüksek puan aldığı diğer iki kategoriyi yerleşim ve altyapı ile enerji ve iklim değişikliği oluşturmaktadır. Her bir kategoride ilk üçte yer alan, en yüksek ve eşit puana sahip üniversitelerin puanları tabloda işaretlenmiştir. Sıralamaya girmiş olan üniversitelerden birkaçının en iyi örnek uygulamalarından bahsedilecektir.

İTÜ, UI GreenMetric WUR'da yer aldığı ikinci yılında Türkiye'de 1., Avrupa'da ise 32. sıraya yerleşmiştir. İTÜ'de yeşil kampüs projesi kapsamında, insana ve çevreye saygılı bilinç oluşturulması amacıyla bisiklet kenti, geri dönüşüm farkındalığı için konteyner bölgeleri, 'Atık Yönetim Komisyonu' oluşturulması, açık ve kapalı spor alanları, sürdürülebilir peyzaj anlayışı çerçevesindeki uygulamalar, kampüse nitelikli yetiştirilmiş ağaçların dikilmesi, atık suyunun ve yağmur suyunun kazanılması yönündeki çabalar, engelli birimi, Türkiye'deki ilk üniversite Down kafesinin hizmete açılması gibi uygulamalar farklı disiplinlerden akademisyenlerin katkılarıyla İTÜ Ayazağa kampüsünde gerçekleştirilmektedir. Yeşil Kampüs kapsamında gösterilen çabaların, kampüs dışına çıkarak tüm şehre örnek olmasının amaçlandığı belirtilmektedir (yesilkampus.itu.edu.tr, Erişim Tarihi 18.03.2019). İTÜ, 'Sürdürülebilirlik Atölyesi' gibi uzmanların bilgi ve deneyimlerini öğrenciler ile paylaştıkları, farkındalık yaratma amaçlı çeşitli etkinlikler de aktif olarak düzenlenmektedir (www.tskb.com.tr, Erişim Tarihi 18.03.2019).

2014–2016 yılları arasında UI GreenMetric WUR'da ilk sırada yer alan Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi; ağaçlandırma çalışmaları ile yeşil alanların arttırılması,

emisyon azaltma uygulamaları, tıbbi atıklar da dahil olmak üzere kampüsteki atıkların arıtılması ve ambalajların ayrıştırılması, yaya alanlarının arttırılması ve araç kullanımının azaltılması, çevre ve sürdürülebilirlik konusundaki bilimsel araştırma ve projelere öncelik verilmesi, binalarda enerji tasarrufu sağlayan sistemlerin kullanılması gibi bir dizi sürdürülebilirlik odaklı faaliyete yer vermektedir. Bununla birlikte, üniversite bünyesinde bulunan 'Çevre Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi' sürdürülebilirlik konularında yürüttükleri çalışmalarla hizmet sağlamaktadır (greenmetrics.beun.edu.tr, Erişim Tarihi 19.03.2019).

UI GreenMetric WUR'da ilk kez 2017 yılında yer alan ve Türkiye'deki vakıf üniversiteleri arasında birinci sırada bulunan Yeditepe Üniversitesi aynı zamanda 'International Sustainable Campus Network (ISCN) – Uluslararası Sürdürülebilir Kampüs Ağı' üyesidir (www.international-sustainable-campus-network.org, Erişim Tarihi 22.04.2019). Sürdürülebilirlik raporlaması yapan Yeditepe Üniversitesi, bu yolla sürdürülebilirlik faaliyetleri hakkında tüm paydaşlarını bilgilendirmektedir. Kampüsteki tüm binalarda yeşil bina özelliklerinin bulunması, arboretum oluşturulması yönündeki çalışmalar, kampüste güneş enerjisi sisteminin kullanılması, kampüs binalarında enerji verimli cihaz ve uygulamalara yer verilmesi, geri dönüşüm ve atık azaltma programı ile atıkların ayrıştırılması, kağıt ve plastik kullanımının azaltılması yönündeki uygulamalar, atık sularını arıtma tesisi oluşturulması ve geri dönüşümün sağlanması, yağmur sularının toplanması için depo inşası yönündeki çalışmalar, kampüs içi araç girişlerinin sınırlanması ve ring servisi ile ulaşımın sağlanması, yaya yolu alternatifleri oluşturulması, sürdürülebilirlikle ilgili Fen Bilimleri Enstitüsü bünyesinde açılan yüksek lisans programları, konuyla ilgili farkındalığın arttırılmasını amaçlayan öğrenci organizasyonları, dışarıdan katılıma açık konferans ve sertifika programlarının düzenlenmesi üniversitenin sürdürülebilirlik konusunda yapmış olduğu çalışmalar arasında yer almaktadır (www.yeditepe.edu.tr, Erişim Tarihi 17.03.2019).

2015 yılından beri UI GreenMetric WUR'da yer alan Özyeğin Üniversitesi, kuruluşundaki ve stratejisindeki önemli değerlerden birinin sürdürülebilirlik olduğunu belirtmektedir. Üniversitenin faaliyetleri sırasında çevresel, sosyal, kültürel

ve ekonomik açıdan olumsuz etkilerini minimuma indirme gayretinde olduğu ve sürdürülebilir yaşam tarzı oluşturulması konusunda topluma öncülük etmeyi misyon edindiği ifade edilmektedir. Taşıdığı misyon ve değerler çerçevesinde; sürdürülebilirlik konusunda bilgi üretilmesinin ve yayılmasının, farkındalık oluşturulmasının, akademik alana katkı sağlanmasının amaçlandığı vurgulanmaktadır. Paydaşları arasında sürdürülebilir yaşam tarzı oluşturacak bir üniversite modelinin geliştirilmesi hedefi doğrultusunda; çok disiplinli, kapsayıcı ve entegre yapıdaki 'ÖzÜ Sürdürülebilirlik Platformu' kurulmuştur (surdurulebilirlik.ozyegin.edu.tr, Erişim Tarihi 17.03.2019). 2015 yılında ISCN ağına üye olan Özyeğin Üniversitesi, her yıl üniversitelerdeki en iyi sürdürülebilirlik uygulamalarını seçen ISCN – GULF'un 2016, 2017 ve 2018 yıllarında en iyi uygulama vaka çalışmaları arasında yer alan ilk Türk üniversitesi olmuştur (www.international-sustainable-campus-network.org, Erişim Tarihi 22.04.2019). ÖzÜ'nün sürdürülebilirlik merkezi olan 'TÜSİAD – Özyeğin Üniversitesi Sürdürülebilir Kalkınma Forumu', sürdürülebilirlik çalışmalarına düzenlediği webinarlar ve çalıştaylar ile önemli destek sağlayan 'Sustainability Centers Community (SCC) – Sürdürülebilirlik Merkezleri Topluluğu' üyeliğine 2018 yılında kabul edilmiştir (surdurulebilirlik.ozyegin.edu.tr, Erişim Tarihi 17.03.2019). ÖzÜ 2019 yılında, BM 'Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri' doğrultusunda yaptığı çalışmalar ile 76 ülkeden 550 üniversitenin değerlendirildiği 'THE Impact' dünya sıralamasında 72. sırada yer almış ve 'toplumsal etkisi en yüksek Türk üniversitesi' olmuştur. Sürdürülebilirlik raporlaması yapan ÖzÜ, bu sayede uygulamaları hakkında paydaşlarına bilgi vermektedir. Kampüste LEED sertifikasına sahip binaların bulunması, güneş panellerine ve yeşil çatılı binalara yer verilmesi, su ve atık yönetimi çalışmaları yapılması, özellikle İşletme Fakültesi ve Mimarlık ve Tasarım Fakültesi başta olmak üzere sürdürülebilirlikle ilgi 40'a yakın dersin bulunması, kurulan araştırma merkezlerinde sürdürülebilirlik çalışmaları yürütülmesi, sürdürülebilirlik konusunda konferanslar ve etkinlikler düzenlenmesi, sosyal katkının amaçlandığı çeşitli projelere yer verilmesi ÖzÜ'nün sürdürülebilirlik uygulamalardan bazılarını teşkil etmektedir (surdurulebilirlik.ozyegin.edu.tr, Erişim Tarihi 17.03.2019).

UI GreenMetric WUR'da 2016 yılında yer almaya başlayan Boğaziçi Üniversitesi, sürdürülebilir ve yeşil bir üniversite olma vizyonu ile hareket etmektedir. Üniversitenin yedi stratejik amaç başlığı arasında yer alan 'sürdürülebilirliği olan yeşil bir kampüs olmak' kapsamında stratejik hedefler belirlenmiştir. Üniversite görevlilerinin ve öğrencilerinin bilinçli katılımı ile çevre kirliliğinin önlenmesi, enerji ve doğal kaynak yönetiminin iyileştirilmesi, bu sayede sürdürülebilir bir kampüs yaşamı oluşturulması amaçlanmaktadır. Emisyon ve atık oluşumunun azaltılmasına, geri dönüşüm uygulamalarına, üniversitenin tarihsel, kültürel ve yeşil dokusunun korunması yolundaki çalışmalara ve çeşitli eğitim programlarına yer verilerek 'örnek sürdürülebilir üniversite kampüs yaşamı' olarak anılmak hedeflenmektedir (www.boun.edu.tr, Erişim Tarihi 18.03.2019). Bu doğrultuda farkındalık ve bilinç oluşturmaya yönelik çeşitli konferanslar verilmiş, üniversite kulüplerinde yer alan öğrenciler projeler geliştirmiş ve aktiviteler düzenlemiş, akademik çalışmalar yapılmış, bilimsel araştırma projeleri yürütülmüştür. Boğaziçi Üniversitesi Yaşam Boyu Eğitim Merkezi (BÜYEM) ve REC Türkiye iş birliğinde, uzun yıllardır iş dünyasından ve kamu kurumlarından orta ve üst düzey yöneticilerin katılımına açık olan, uzmanların eğitim verdiği ve yaklaşık 8 hafta süren 'Kurumsal Sürdürülebilirlik Sertifika Programı' gerçekleştirilmektedir (rec.org.tr, Erişim Tarihi 18.03.2019). Ayrıca Unilever iş birliğinde, lisans 3. ve 4. sınıf öğrencilerine yönelik, katılımın ücretsiz olduğu, 8 haftalık 'Sürdürülebilir Kalkınma Sertifikalı Online Eğitim Programı' düzenlenmektedir (sustainabledevelopment.boun.edu.tr, Erişim Tarihi 18.03.2019).

2.4. Üniversite Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik Kavramına Bakış Açıları Üzerine Literatür İncelemesi

Çalışmanın bu bölümünde, üniversitelerin en büyük paydaşlarından birini teşkil eden ve sürdürülebilirlik üzerinde kayda değer derecede etkide bulunma potansiyeline sahip üniversite öğrencilerinin, sürdürülebilirlik kavramına bakış açıları üzerine literatürde yer alan çalışmalar değerlendirilmektedir.

Kagawa'nın (2007) çalışmasında; İngiltere'de yer alan Plymouth Üniversitesi öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili kavramları ve konuları nasıl algıladıklarının ve anlamlandırdıklarının anlaşılması ve bu konudaki tutumlarının açıklanması amaçlanmıştır. Çalışmada yararlanılan online anket 2005 yılında geliştirilmiştir. Anketin tasarımında sürdürülebilirlikle ilişkili çeşitli konulara yer verilmesine dikkat gösterilmiştir. Ankette yer alan konu başlıklarından bazıları çevre, kalkınma, insan hakları, barış, eşitlik, sosyal adalet şeklinde verilebilir. Öğrencilerin görüşlerini tam olarak ortaya çıkarmak için ankette 5 açık uçlu soruya yer verilmiştir. Küçük bir örneklemde anket test edildikten sonra gerekli düzenlemeler yapılmış ve özellikle öğrencilerin görüşlerini yönlendirmemek için sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma tanımlarına ankette yer verilmemesine karar verilmiştir. Online anket, Plymouth Üniversitesi öğrenci portalında 4 hafta boyunca erişeme açık tutulmuş, üniversite mail sistemi ile öğrenciler ankete katılmaya davet edilmiştir. Ankete cevap verme oranı %8 olup, toplamda 1,889 cevap elde edilmiştir. Bu oranın düşük olmasının nedeni çalışmaya katılımın hiçbir baskı olmaksızın, gönüllük esasına dayanmasıdır. Kapalı uçlu kategoride yer alan ifadeler frekans ve yüzde ile analiz edilmiştir. Cevaplar ve sorular arasındaki ilişkiler ve demografik özellikler arasındaki ilişkiler, SPSS kullanılarak keşfedilmiştir.

Çalışmada elde edilen bulgulara göre; sürdürülebilir kalkınma ya da sürdürülebilirlik kavramlarına aşina olma dereceleri ile ilişkili olmaksızın, öğrencilerin çoğunluğu sürdürülebilirliğin 'iyi bir şey' olduğu cevabını vermişlerdir. Erkek öğrencilerin, kız öğrencilere göre daha fazla oranda kavrama aşina olduklarını belirttikleri görülmüştür. Sürdürülebilirlik ya da sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili bir müfredat dersi konulması durumunda öğrencilerin %50'ye yakını dersi alacakları yönünde olumlu görüş bildirmişlerdir. Burada erkek öğrencilerin, 20 yaş altında yer alanların ve sosyal bilimler ve işletme okuyanların daha yüksek yüzde ile olumlu cevap verdikleri görülmüştür. Öğrencilerin verdikleri cevaplarda, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramlarını ekonomik ve sosyal yöne kıyasla, güçlü bir şekilde çevreleri ile bağdaştırdıkları, kavramların sosyal ve ekonomik boyutunun sıklıkla göz ardı edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Sürdürülebilir bir yaşam tarzı için kişisel değişim açısından 'açık yeşil' davranışlar olarak adlandırılan, satın alma davranışlarının

değiştirilmesi, geri dönüşüm, enerji ve/veya su tasarrufu, ulaşım tercihleri en sık dile getirilenler olmuştur. Ankete cevap verenlerin, sürdürülebilirlik odaklı zorluklar karşısında toplumun geleceği ile ilişkili iyimser ve karamsar bakış açılarının bileşimini içeren karmaşık yorumlarda bulundukları görülmüştür.

Tuncer (2008); çevresel bozulma, sürdürülebilirlik ve değişen yaşam tarzları için eğitim konularıyla başa çıkmada üniversitelerin güçlü rollerini nasıl gerçekleştirebileceği sorusu üzerinde durmuştur. Çalışmada, üniversite öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma algılarını, değişen yaşam tarzlarını ve sürdürülebilir kalkınma kavramına bakış açıları üzerinde cinsiyetin ve çevre ile ilişkili derslerin alınmasının etkisini incelemek amaçlanmıştır. Anket yönteminin kullanıldığı çalışmaya; ODTÜ Yönetim, Sanat ve Bilim ile Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören toplam 823 öğrenci katılmıştır. Ankete katılanların: %28'i birinci sınıf, %19'u ikinci sınıf, %29'u üçüncü sınıf ve %23'ü dördüncü sınıf öğrencisidir. Verilerin, iki yönlü varyans analizi – ANOVA ve frekans dağılımı ile istatiksel analizi yapılmıştır. Makalede, sürdürülebilir bir geleceğe ulaşılabilmesi için gençlere çevrenin sosyal, ekonomik ve kültürel boyutlarının tanıtılmasının ve bilinçlendirme çalışmalarının ne denli önemli olduğu vurgulanmıştır.

Üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik konusundaki algıları, 45 madde içeren Çevresel Tutum Anketinin (Environmental Attitude Questionnaire – EAQ, 2005) değiştirilmiş versiyonu ile ölçülmüştür. Anket; dil, batı dünyası ve Türkiye arasındaki kültürel farklılıklar ve milli koşullar dikkate alınarak değiştirilmiştir. Buradan hareketle, 25 maddenin yer aldığı ve öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma algılarının değerlendirilmesi amacıyla makale çalışmasında kullanılan revize anket, 'Sürdürülebilir Kalkınma Konusunda Öğrencilerin Algıları – Students' Perception on Sustainable Development (SPSD)' şeklinde adlandırılmıştır.

Ankete katılan öğrencilerin yüksek yüzdesi, gelecek kuşaklar için doğal kaynakların korunması adına yaşam tarzlarında değişim yapmayı kabul ettiklerini belirtmiş olsa da sonuçlar; yaşam tarzlarına ilişkin daha sürdürülebilir seçimler yapılması konusunda bakış açılarını genişletmeleri gerektiğini ortaya koymuştur. Çalışmanın

bir başka sonucu; cinsiyetin, sürdürülebilir kalkınma konusunda öğrencilerin algılarını etkileyen faktörlerden birisi olduğudur. Kız öğrencilerin, sürdürülebilir kalkınma konusuna erkek öğrencilere göre daha hassas yaklaştıkları tespit edilmiştir. Buna karşın, çevre dersine kayıtlı olmanın, sürdürülebilir kalkınmaya yönelik öğrencilerin algısını etkileyen önemli bir faktör olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin sürdürülebilir kalkınma konularına ilişkin herhangi bir arka planları olmasa da, doğal kaynakları koruma ve yaşam tarzlarında değişim yapma yönünde istekli oldukları ve gelecek kuşaklar için doğal kaynakların korunmasında bireysel sorumluluk almanın öneminin farkında oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Emanuel ve Adams (2011) çalışmalarının amacını; Alabama ve Hawaii'de yer alan üniversitelerin öğrencileri arasında bugün/gelecek hakkında taşıdıkları endişeler, sürdürülebilirlik bilgileri ve sürdürülebilirlikten kimin sorumlu olduğu temel soruları bağlamında farklılık taşıyıp taşımadıklarının anlaşılması olarak tanımlamışlardır. Bu soruların cevabını alabilmek için iki yaklaşım benimsenmiştir. Öncelikle Alabama ve Hawaii'deki üniversitelerin sürdürülebilirlik çabaları, CSRC kaynak alınarak tanımlanmıştır. Ardından Alabama'da yer alan iki üniversitede eğitim gören toplam 406 lisans öğrencisi ve Hawaii'deki bir üniversitenin 148 öğrencisi ile anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Rastlantısal şekilde seçilen öğrenciler gönüllü olarak ankette yer almışlardır. Anket katılımcılarının demografik bilgilerine bakıldığında; %60.1'inin kız öğrenci, %92.8'inin 25 yaşından küçük, 4'te 1'inin ise 19 yaşında olduğu görülmektedir. Anketteki 22 sorunun oluşturulmasında görüşme ve odak grup çalışmasından faydalanılmıştır. İlk 13 soruda katılımcıların sürdürülebilir faaliyetlere ilişkin anlayışları ve taahhütleri araştırılmış, cevaplar Likert ölçeğine göre alınmıştır. Katılımcılardan, sonraki iki soruda verilen toplam on kavram arasından sürdürülebilirlikle bağdaştırdıkları ve bağdaştırmadıkları ifadeleri işaretlemeleri istenmiştir. Takip eden beş soruda katılımcıların demografik bilgileri alınmıştır. Son iki soruda geri dönüşüm, çevreye dost ürün kullanımı, ulaşım tercihleri ile çevresel bir konuda çalışmanın önemi hakkında sorular yöneltilmiştir.

Çalışmada; her iki eyalette öğrenim gören öğrencilerin, doğal kaynakların müsrif tüketimi ve çevre tahribatı/ kirliliği konularında endişe taşıdıkları görülmüştür. Yine,

sürdürülebilirlik bilgilerini değerlendirme ve kavramın kimin sorumluğunda olduğuna ilişkin öğrencilerin benzer bakış açısına sahip oldukları ortaya çıkmıştır. Her iki eyaletteki öğrencilerin 4'te 1'i sürdürülebilirlik hakkında çok şey bildiklerini, 3'te 1'i ise konuyla ilgili pek fazla bilgilerinin olmadığını ifade etmiştir. Öğrenciler; üniversitelerin kampüs planlamasında, gelişmesinde ve günlük faaliyetlerinde sürdürülebilirliği önceliğine alması ve üniversite içerisindeki herkesin sürdürülebilirliği desteklemesi gerektiğini belirtmiştir. Çalışmada, 'bilgi boşluğundan' ziyade 'taahhüt boşluğu' olduğu yönünde tespitte bulunulmuştur. Öğrencilerin çevrenin korunması yönünde kampüs içerisindeki girişimlere katılmaya istekli oldukları görülmüş; üniversite yöneticilerinin, kampüs içerisinde sürdürülebilir uygulamalarla ilgili taahhütte bulunarak, öğrencilere ve diğer paydaşlara fırsat tanımaları gerektiği vurgulanmıştır.

Hill ve Lee (2012); çalışmalarında, hem tekstil sanayi özelinde hem de genel anlamda tüketicilerin sürdürülebilirlik ve çevresel konulardaki gerçek bilgilerini ve düşüncelerini keşfetmeyi amaçlamışlardır. Spesifik olarak, Y kuşağının sürdürülebilirlik kavramına ilişkin bilgilerini araştıran çalışmaların sınırlı olduğu belirtilmektedir. Bu bağlamda; birçok küresel sorunun farkında ve sosyal konularla ilgili, güçlü bir pazar segmenti olan ve internet aracılıyla bilgiye kolay erişim sağlayan Y kuşağı üzerine çalışma gerçekleştirilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak açık uçlu sorulardan oluşturulan anket çalışması seçilmiştir. ABD'de yer alan bir üniversitede öğrenim gören 18–25 yaş aralığındaki, tekstil ve giyim dersi alan 80 kız öğrencisi ankete cevap vermiştir. Açık uçlu 11 soru yöneltilen öğrencilerden kendi kelimeleri ile konuya dair bilgi ve fikirlerini açıklamaları istenmiştir. Öğrencilerin cevaplarına etkide bulunulmaması için çalışma öncesinde açıklayıcı bilgi ya da tanım verilmemiştir. Tematik kodlama yöntemi ile öğrencilerin cevapları kodlanmıştır. Araştırma sonucunda; genel farkındalıklarına, harekete geçme konusundaki istekliliklerine ve küresel konulardaki endişelerine rağmen, sürdürülebilirliğin bütüncül ilkeleri hakkındaki gerçek bilgi seviyelerinin oldukça düşük ve sınırlı olduğu, kavramın detaylı tanımını yapamadıkları görülmüştür. Katılımcıların, sürdürülebilirlik yönünde adım atılması gerektiği, bazı kuşkulara rağmen her bir çabanın bu doğrultudaki gelişmeye yardımcı olacağını düşündükleri sonucuna

ulaşılmıştır. Sonuçlar, daha özlü eğitime ve pazarlama kampanyalarına duyulan ihtiyacı doğrulamıştır.

Nejati ve Nejati (2013); çalışmalarında, üniversitelerin sürdürülebilirlik uygulamalarını değerlendirmek için güvenilir bir ölçek geliştirerek, üniversite öğrencilerinin sürdürülebilir bir üniversitenin faktörlerine yönelik algılarının araştırılmasını amaçlamışlardır. Standart ölçek tasarım sürecinin izlendiği çalışmada öncelikle kapsamlı literatür taramasına, çerçevenin kavramsallaştırılmasına ve 28 maddenin oluşturulmasına yer verilmiştir. Maddelerin sayısının azaltılması ve tutarlı alt ölçekler oluşturulması için Malezya'daki Universiti Sains Malaysia üniversitesinin 125 öğrencisinin katıldığı keşifsel anket çalışması yürütülmüştür. Çalışmada yer verilen ölçek tek bir ülkede geliştirilmiş ve onaylanmış olsa da keşifsel ankete katılanların %33.6'sının uluslararası öğrenci olması, 'sürdürülebilir üniversite' kavramına yönelik geniş öğrenci bakış açısının sağlandığı şeklinde yorumlanmıştır. Söz konusu anket çalışmasının ardından ölçek maddeleri 12'ye indirilmiş, geliştirilen ölçeğin doğrulanması ve faktör yapısının onaylanması için ikinci bir anket çalışması yapılmıştır. Bu doğrultuda 254 anket dağıtılmış, 185 kullanılabilir cevaba ulaşılmıştır. Toplam 379 üniversite öğrencisinin algıları incelenerek, önerilen ölçek onaylanmıştır. 12 maddenin yer aldığı, öğrencilerin bakış açısından sürdürülebilir bir üniversitenin anahtar faktörleri; sosyal yardım, sürdürülebilirlik taahhüdü ve izleme, atık ve enerji, arazi kullanımı ve planlaması başlıkları altında sıralanmıştır. Öğrencilerin algıları temel alınarak geliştirilen bu ölçeğin, sürdürülebilirlik uygulamalarını değerlendirmede üniversiteler tarafından olduğu gibi kurumsal yöneticiler ve politika yapıcıları tarafından da kullanabileceği belirtilmektedir.

Hanson-Rasmussen, Lauver ve Lester (2014); çalışmalarında 'milenyum nesli' olarak adlandırdıkları genç kuşağın, belirli 'yeşil' uygulamaları işletmelerden beklediklerinin bilindiğini, yine de, çevresel sürdürülebilirlik bakımından itibarlı organizasyon ile işe alım çabaları yönündeki başarısı arasındaki gerçek ilişkiyi ortaya koyan yeterli çalışma yapılmadığını belirtmişlerdir. Söz konusu çalışma, bu kanının ampirik olarak test edildiği ilk yazınlardan birini oluşturmaktadır. Çalışmada,

çevreye dost iş uygulamaları algısı ile öğrencilerin iş gücüne katılım niyetleri ve iş arama tutumları arasında ilişki olup olmadığı ve hangi koşullar altında bu ilişkinin ortaya çıkabileceği soruları üzerinde durulmuştur.

Anket yönteminin kullanıldığı çalışmada; çevresel sürdürülebilirlik konusunun önemi, kimin sorumluluğunda olduğu, iş aramadaki rolü hakkında öğrencilerin algıları üzerine kantitatif sorulara ve açık uçlu bir kalitatif soruya yer verilmiştir. Anket, Midwestern Üniversitesi'nin İşletme Fakültesi lisans ve mezun öğrencilerine mail yoluyla ulaştırılmıştır. 365 öğrencinin katıldığı ankette, 309 kullanılabilir cevap alınmıştır. Bu cevapların %59.2'sini erkek öğrenciler ve %40.8'ini kız öğrenciler oluşturmaktadır. Çalışmanın bağımsız değişkenleri; çevresel olarak sürdürülebilir uygulamaların önemi, yeni ekolojik paradigma ve iş sorumluluğudur. Bağımlı değişkenleri; iş çekiciliği ve iş arama olasılığıdır. Kontrol değişkenleri ise; çevresel sürdürülebilirlik deneyimi ve demografik değişkenlerdir. Her bir hipotezin test edilmesinde hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır. Bulgular; çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarına yüksek önem veren ve işletmelere çevresel anlamda sürdürülebilir olma sorumluluğu yükleyen bireylerin, çevresel anlamda itibarlı kuruluşlarda iş arama tutum ve niyetlerinin diğerlerine göre daha pozitif olduğu kanısını destekleyerek, bu kuruluşlarda iş arama olasılıklarının ve iş çekiciliğinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kontrol değişkenleri olan önceki sürdürülebilirlik deneyimi ve cinsiyet bağlamında bakıldığında cinsiyetin, bağımlı değişken olan iş çekiciliğiyle; çevresel sürdürülebilirlik deneyiminin, bağımlı değişken olan iş arama olasılığı ile anlamlı derecede ilişkili olduğu görülmüştür. Çevreyle ilgilenmenin önemli öncelik olduğunu düşünenlerin, çevreye dost kuruluşlarda iş arama niyetlerinin daha fazla olduğu görülmüş fakat işin daha çekici geldiği konusunda bulguya rastlanmamıştır.

Ankette öğrencilere ayrıca çok parçalı, açık uçlu kalitatif bir soru sorulmuştur: *"Çevresel sürdürülebilirlik iş ararken ne kadar önem taşımaktadır ve iş kararınızda muhtemelen etkisi ne olur?"* İki kısımdan oluşan kalitatif soru; 'öğrenciler çevresel sürdürülebilirliği ne kadar önemli görüyor' ve 'öğrenciler, kuruluşun çevresel sürdürülebilir uygulamalarının iş arama kararlarına etkisini nasıl görüyorlar'

konularına içerik analizi ile bakılarak kodlanmıştır. 253 öğrenci soruya cevap vermiş, bunların 246'sı kullanılabilir cevap olarak kabul edilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar; 2: çok önemli, 1: biraz önemli ve 0: önemli değil şeklinde kodlanmıştır. Kalitatif soruya verilen cevaplar; çevresel sürdürülebilirliğin, öğrencilerin %24'ü (n=59) için çok önemli, %36'sı (n=89) için biraz önemli ve %40'ı (n=98) için önemli olmadığını göstermiştir. Çevresel sürdürülebilirliğin, iş aramalarında nasıl bir etkisinin olabileceği konusunda öğrencilerin %13'ü (n=32) kesinlikle etkisinin olacağını, %87'si (n=214) ise muhtemelen etkisinin olmayacağını belirtmiştir. Burada mevcut ekonomik durumun da etkisi görülmektedir. İş tercihinin, 'bir iş bulma ve faturaların ödenmesi' endişeleri tarafından sınırlandığı belirtilmektedir. Ancak, bir kuruluşun çevre konusunda pervasızca davranması ve çok kötü uygulamalarının bulunması durumunda, mevcut ekonomik durumun istisna oluşturacağını ve böyle bir şirkette çalışmak istemeyebileceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar ayrıca, sürdürülebilir uygulamaları olan bir şirkette çalışmanın kariyerlerine başladıktan sonra gelecekteki iş kararlarında daha etkili bir faktör olabileceğini ve daha seçici davranabileceklerini belirtmişlerdir.

Chaplin ve Wyton (2014) tarafından yürütülen çalışmada; İngiltere'de ikamet eden üniversite öğrencilerinin 'sürdürülebilir yaşam' kavramından ne anladıklarının tanımlanması ve davranışsal değişimi teşvik edecek faaliyetlerin desteklenmesinde fayda sağlayabilecek anlayışın kazanılması amaçlanmıştır. Araştırma yöntemi olarak karma metot yaklaşımı benimsenerek, konuları ayrıntılı olarak ele alan yarı yapılandırılmış mülakat ve odak grup yönteminden faydalanılmış, online anket ile çalışma tamamlanmıştır. Literatür taraması sonucunda altı kantitatif soru ve sekiz kalitatif sorudan oluşturulan anketin linki ve çalışmanın amacı hakkındaki kısa açıklama, 1 Nisan 2009 tarihinde İngiltere ve İskoçya'da 105 farklı mülkte yaşayan 5,703 kişiye gönderilmiştir. %7 oranında geri dönüş alınmış ve 396 cevap geçerli kabul edilmiştir.

Ankete cevap veren öğrencilerin demografik bilgilerine bakıldığında, katılımcıların yaklaşık 3'te 2'sini kadınların teşkil etmesinin; kadınların konuya daha fazla ilgi gösterme eğilimi taşıması ve çevre yanlısı davranışlarda bulunma olasılıklarının daha

yüksek olması anlamında literatürü desteklediği belirtilmektedir. Ankete katılan öğrencilerin büyük kısmı sürdürülebilirliğe değer verdikleri, sürdürülebilirliği önemli gördükleri ve kavramı anladıkları yönünde cevap vermişlerdir. Ancak kavramı anladıklarını söyleyenlerin sadece %6'sının tatmin edici bir şekilde 'sürdürülebilir yaşam' tanımı yapabildiği görülmüştür. Öğrencilerin, sürdürülebilirliği tanımlamada kullandıkları terimlerin analiz edilmesiyle, konuyla ilgili anlayış eksiklerinin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sürdürülebilir yaşamın önünde algılanan engeller konusunda iki kategori öne çıkmaktadır. Bunlar; yeterli geri dönüşüm konteynerlerine duyulan ihtiyaç ve 'displacement theory – yer değiştirme teorisi' olarak adlandırılan, kendi sorumluluklarını geçerek, sorumluğun başkasına ait olduğu ya da kendi faaliyetlerinin çok küçük değişimlere yol açtığı yönündeki algılardır. Öğrenciler büyük oranda, sürdürülebilirlikle ilişkili değinilmesi gereken konular olduğunu bildiklerini fakat bunları düzeltmenin kendi sorunları olmadığını, sorumluluğun diğer kurumlara, işletmelere ya da hükümete ait olduğunu belirtmişlerdir. Adil ticaret ürünleri ya da organik gıdaların pahalı olması da öğrencilerin sürdürülebilir yaşam önünde gördükleri engellerdendir.

Çalışmanın sonuçlarının açık bir şekilde, değer – eylem arasında boşluk olduğunu gösterdiği ifade edilmiştir. Öyle ki, öğrencilerin birçoğunun sürdürülebilirlik ile ilişkili konuları önemli algıladıkları ancak kavramı anlamaları veya davranışlarının sürdürülebilirlik değerleriyle uygunluk taşıması bakımından eksiklikler olduğu görülmüştür. Düşük seviyede anlayışın söz konusu olması, açık bir şekilde öğrencilerin gereksinimlerini karşılayacak eğitim ve bilgi yaklaşımlarının geliştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Üniversite öğrencilerinin geri dönüşüm ve sürdürülebilir yaşamı, güçlü bir şekilde birbiri ile ilişkilendirdiği ve birçok durumda tek ve aynı şey olduğuna inandıkları, geri dönüşüm konteynerleri kolay ulaşılabilir değilse, öğrencilerin sürdürülebilir bir yaşam izleyemeyeceklerini düşündükleri görülmüştür. Çalışmada elde edilen diğer bir bulgu, öğrencilerin sürdürülebilir bir faaliyetin önemini 'kolaylıkla' ilişkilendirdikleri yönündedir. Buna göre; eğer bir faaliyet öğrenciler tarafından zor olarak algılanıyorsa, söz konusu faaliyet aynı zamanda önemsiz ve çabalamaya gerek olmadığı yönünde değerlendirilmektedir.

Jeong vd. (2015), Birleşik Devletlerde bulunan iki bölgesel üniversitede öğrenim gören üniversite öğrencilerinin, sürdürülebilirliğin çeşitli yönleri hakkında hâlihazırdaki deneyim seviyelerinin, beklentilerinin ve algılarının anlaşılabilmesi için bir anket çalışması gerçekleştirmişlerdir. Söz konusu anket çalışması; sürdürülebilirlik bilgisi / aşinalık seviyesi, yeşil ürün satın alma davranışı, tutum – davranış ilişkisi ve sürdürülebilirlik eğitimi hakkındaki yapısal sorulardan oluşturulmuştur. Sürdürülebilirliğe bakış açısında eğitim geçmişi, akademik durum ve cinsiyet bakımından herhangi bir farlılık olup olmadığının ayrıca analiz edilmesi için demografik bilgiler toplanmıştır. Çalışmada, günümüz öğrencileri arasında sürdürülebilir davranmanın önemi hususunda artan farkındalığı destekleyen, sosyal olarak sorumlu davranışları teşvik eden bulgulara ulaşılmış, sürdürülebilirlik eğitimi konusunda gelecekteki değişimlerin etkisini ölçmek için kıstas sunulmuş ve sürdürülebilir davranışlar teşvik edilmiştir.

Çalışmada özellikle, İnşaat Yönetimi ve İnşaat Mühendisliği (CECM)[1] öğrencilerinin yeşil bina yaklaşımlarına ilişkin daha ilgili ve bilgili oldukları hipotezinin test edilmesi amacıyla, CECM öğrencileri ile diğer branşlardan ankete katılan öğrenciler arasında sürdürülebilirlik algılarında herhangi bir farklılık olup olmadığının araştırılması ile ilgilenilmiştir. Ankete, rastlantısal olarak seçilen 71 CECM öğrencisi ve diğer branşlardan 171 olmak üzere toplam 242 öğrenci katılmıştır. Anket üç bölümden oluşturulmuştur. 242 öğrenci anketin birinci ve ikinci bölümlerini cevaplandırmışlardır. 47 öğrenci, su tasarruflu duş başlığı kullanma konusunda deneyimli olarak tanımlanmış ve üçüncü bölümdeki sorulara da cevap vermişlerdir. Birinci bölümde, ankete katılanların üniversitedeki yılı, cinsiyeti, branşı, akademik geçmişi ve yaş grubu hakkındaki demografik veriler toplanmıştır. Anketin ikinci bölümü, üç alt bölüme ayrılmıştır; genel sürdürülebilirlik algısı, sürdürülebilirlik eğitimi ve yeşil ürün satın alma davranışını ölçmeye yönelik 11 soruya yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, yurtlarda su tasarruflu duş başlığı kullanım deneyimi edinen öğrencilerin algılarını anlamak için beş soru yöneltilmiştir.

[1] Construction Management & Civil Engineering (CECM)

Araştırmada ulaşılan bulgular ve öneriler yedi başlık altında toplanabilir. İlk olarak; üniversite öğrencilerinin birçoğunun sürdürülebilirlik kavramını daha önce duyduklarını belirtmesine ve konuya aşina olduklarını düşünmesine rağmen, bilgi seviyelerine aynı oranda güvenmedikleri görülmüştür. Bu durumun, sürdürülebilirlik konusundaki resmi eğitim eksikliği ile bağlantılı olabileceği belirtilmiştir. İkincisi; öğrencilerin birçoğu sürdürülebilirlik eğitiminin çevre konusundaki davranış ve tutumlarına etkide bulunma potansiyeline sahip olduğunu belirtmiş, ancak lisans müfredatının sürdürülebilirlik dersi içermesine ilişkin görüşler farklılık göstermiştir. Üçüncüsü; çoğu üniversite öğrencisinin, ürün satın alırken çevreyi düşündüğü ancak satın alma sırasında fazla para ödemeleri gerektiğinde tutum – davranış ikileminin tetiklendiği görülmüştür. Dördüncüsü; öğrencilerin çoğunun enerji tasarruflu ürün kullanma deneyimine sahip olduğu ancak gündelik yaşantılarında su tasarrufu konusuna fazla dikkat etmedikleri ortaya çıkmıştır. Bu sonucun da tutum – davranış ikilemi ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Beşincisi; sürdürülebilirlik bilgisi ve konuya aşinalık bakımından kız öğrencilerin daha iyi oldukları; ürün satın alırken ise erkek öğrencilerin çevreyi daha fazla dikkate alma eğilimde oldukları yönünde bulguya ulaşılmıştır. Altıncısı; eğitimsel arka planın, bilgi seviyesi ve sürdürülebilirlik dersinin lisans müfredatında yer alması hususları haricinde, sürdürülebilirlik konuları için güçlü bir faktör olmadığı görülmüştür. Yedincisi; daha iyi akademik not ortalamasına sahip öğrenciler, sürdürülebilirlik kavramına daha fazla aşina olduklarını ifade etmişler ve ürün satın almada sürdürülebilirliği daha fazla göz önünde bulundurma ve biraz daha fazla para ödeme eğiliminde olmuşlardır.

Shivakumara vd. (2015); çalışmalarında, lisansüstü öğrencilerinin çevresel farkındalıklarında cinsiyetin etkisini keşfetmeyi amaçlamışlardır. Çalışmanın örneklemi, Hindistan'daki Karnataka eyaletinde yer alan iki üniversitenin fen ve sosyal bilimler enstitülerinde öğrenim gören, 22 – 24 yaş arasındaki 605 lisansüstü öğrencisinden oluşturulmuştur. Gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulmak için 't analizi' yapılmıştır. Jha tarafından 1998 tarihli çalışmasında geliştirilen 'Çevresel Farkındalık Yeteneği Ölçeği – Environmental Awareness Ability Measures' göz önüne alınarak, bu ölçekte yer alan 43 olumlu, 8 olumsuz olmak üzere toplam 51 ifade farkındalık derecesinin ölçülmesinde kullanılmıştır. Çalışma sonucunda,

lisansüstü öğrencilerinin çevresel farkındalıklarında, cinsiyetin anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Yapılan dört karşılaştırmalı analizden sadece birinde, kadınların daha yüksek çevresel farkındalığı olduğu bulunmuştur. Bu durum, diğer değişkenlerin kontrol edilmesi yoluyla, konunun daha dikkatli bir doğrulamaya ihtiyaç duyduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Eagle vd. (2015); lisans işletme öğrencilerinin, sürdürülebilirlik konularına ilişkin tutumları, inançları ve algıları hakkındaki boylamsal araştırmanın ilk aşamasından elde edilen bulguları bildirmeyi amaçlamışlardır. Sürdürülebilirlik ve davranışsal değişim konularının entegre edildiği müfredatta yapılan değişimlerin, potansiyel etkilerini anlamak için, yeniden tasarlanan müfredat öncesi akademik yılda kayıt yaptıran işletme öğrencileri incelenmiştir. Çalışmada elde edilen verilerin, revize edilen müfredatın gelecekteki etkilerinin değerlendirilmesinde referans olacağı belirtilmiştir. Anahtar sürdürülebilirlik terimlerine aşinalığın test edilmesi için oluşturulan yarı yapılandırılmış anket, Avustralya'da yer alan James Cook Üniversitesi'nin iki kampüsünde öğrencilere uygulanmış, toplam 224 kullanılabilir cevap elde edilmiştir. Anket örnekleminde yer alanların büyük çoğunluğunu Avustralyalı öğrenciler oluşturmuştur. Çalışmada öğrencilerin bilgisi, tutumları, davranışları ve sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği ile ilgili normatif etkiler konusunda kalitatif anlayış sağlayan açık uçlu sorulara yer verilmiştir. 9 ana başlık altında sıralanan açık uçlu sorulardan, her bir başlık için öğrencilerin en önemli gördükleri soruları seçmeleri istenmiştir.

Çalışmada; sürdürülebilirlik sorunlarına yönelik farkındalık ile davranış biçimleri arasında kopukluk olduğu görülmüş, bu durumun tutum – davranış ikilemi ile tutarlılık taşıdığı ve anlamlı davranış değişikliği önündeki önemli bir engel olduğu belirtilmiştir. Bu duruma, yaşam tarzlarında önemli değişiklikler yapma konusundaki isteksizliklerinin eşlik ettiği eklenmiştir. Sürdürülebilirlikle ilgili temel sorunları, kişisel kontrolün ötesinde görme ve çözüm bulmanın başkasının sorumluluğu olduğu yönündeki eğilim ortaya konulmuştur. Sürdürülebilirlik konusundaki sorumluluğun bireylerden çok hükümete ait olduğu yönünde düşüncelerin hakim olduğu görülmüştür. Bulgular, sürdürülebilirlik eğitiminin

sadece bir reçete olmaktan çıkarılarak, günlük uygulamalara adapte edilmesi ve öğrencilerin 'gerçek dünyada' karşılaştıkları sürdürülebilirlik konusundaki problemlere ve zorluklara yerleştirilmesi ihtiyacını göstermiştir.

Dagiliute, Liobikiene ve Minelgaite (2018); yeşil üniversiteler ile ilgili çalışmaların arttığını ancak daha önceki vaka incelemelerinin hiçbirinin, öğrencilerin bakış açısından 'yeşil' ve 'yeşil olmayan' üniversitelerin sürdürülebilirlik performanslarındaki farklılıkları analiz etmediğini belirtmişlerdir. Çalışmada; Litvanya'daki üniversitelerin taahhütleri ve iletişim kampanyaları dikkate alınarak, yeşil ve yeşil olmayan olarak belirlenen iki üniversitede öğrenim gören öğrencilerin sürdürülebilirlik doğrultusundaki tutumlarının karşılaştırılması amaçlanmıştır. Çalışmada anket yönteminden faydalanılmış ve Şubat – Mart 2015 tarihleri arasında anket gerçekleştirilmiştir. Anket çalışmasında rastlantısal olarak seçilen 415 KTU (yeşil üniversite) öğrencisi ve 389 VMU (yeşil olmayan üniversite) öğrencisi yer almıştır. İki üniversitenin kampüs sürdürülebilirliği, çevre bilgisi, sürdürülebilir kalkınmada üniversitenin rolü, üniversitenin kendisini yeşil olarak tanıtmasına karşı öğrencilerin tutumları ve sürdürülebilirliğe katılımları konularındaki farklılıklar, öğrencilerin bakış açıları dikkate alınarak analiz edilmiştir.

Araştırmanın sonuçları, genel anlamda sürdürülebilirliğe bakış açısında anlamlı bir farklılık olmadığını göstermiştir. Ancak yeşil üniversite öğrencileri daha sık olarak üniversitelerinin kendisini çevreye dost olarak tanıttığı konusunda hemfikir olmuşlardır. Ayrıca yeşil üniversite öğrencilerinin, yeşil olmayan üniversite öğrencileri ile karşılaştırıldıklarında, daha fazla çevre bilgisi aldıkları, bu bilginin ana kaynağının üniversitenin web sitesi olduğu ve sürdürülebilirlikle ilişkili faaliyetlere daha sık katıldıkları görülmüştür. Regresyon analizi uygulandıktan sonra, sadece kampüs sürdürülebilirliği ve çevre bilgisinin, öğrencilerin sürdürülebilirliğe katılımlarını önemli ölçüde belirlediği bulunmuştur. Bazı çevresel davranışlar için cinsiyetin etkili bir faktör olabileceğini belirten çalışmalar olsa da, söz konusu çalışmada cinsiyet faktörü etkili olmamıştır. Sürdürülebilir kalkınmada üniversitelerin rolü hakkında öğrencilerin tutumuna ilişkin sonuçlar, her iki üniversitenin öğrencilerinin de sürdürülebilir bir üniversite için sosyal boyutu (sosyal

refah – hoşgörü, engelli öğrencilerin ihtiyaçları) daha önemli gördüklerini ortaya çıkarmıştır. Öğrencilerin bakış açısından, atıkların ayrıştırılması üniversite için ulaşılması en kolay uygulama olarak görülmüştür. Sürdürülebilirlik taahhütlerinin beyandan ibaret kalmaması için üniversitelerin kampüslerinde, taahhütlerini gerçekleştirme yolunda katkı sağlayacak bir takım faaliyetler ve bilgilendirme kampanyaları düzenlemeleri önerisinde bulunulmuştur.

Aydın ve Tufan (2018); çalışmalarında, Y kuşağının sürdürülebilirlik ve yeşil kavramlarına ilişkin farkındalıklarını anlamayı, bilgi seviyelerini ölçmeyi, bu sayede konuyla ilgili Türkiye'deki güncel bilgilerin elde edilmesini amaçlamışlardır. Y kuşağında yer alanların, sürdürülebilir ve yeşil satın alma davranışlarını incelemek amacıyla kantitatif anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Literatür taramasının ardından 20 derecelendirilmiş sorudan oluşan anket formu, Y kuşağının sosyal medyayı etkin şekilde kullanmalarından yola çıkılarak, çalışmanın hedef kitlesine sosyal paylaşım ağları aracılığıyla ulaştırılmıştır. 105'i kadın ve 146'sı erkek olmak üzere toplam 251 bireyden oluşan örneklem grubunda yer alanların tamamı 1980 sonrası doğmuştur.

Y kuşağında yer alan bireylerin dahil edildiği çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin sayısı belirtilmemiş olsa da, Türkiye'de konuyla ilgili sınırlı literatür mevcut olduğundan araştırmanın bulgularına yer verilmiştir. Çalışmada, tüketim odaklı yaşadığı vurgulanan Y kuşağı bireylerinin, satın alma davranışlarına çevre konusundaki duyarlılıklarını yansıttıkları görülmüştür. Katılımcıların; sürdürülebilirlik konularındaki farkındalıklarının yüksek olduğu, konuyla ilgili genel olarak internetten bilgi edindikleri, gelir durumu ve farkındalık düzeyi arasında bir ilişki saptanamasa da belirli gelir düzeyinde yer alanların yeşil ürün satın alma davranışlarının görece daha yüksek olduğu, yapılan çalışmaları yetersiz buldukları ve gelecekle ilgili karamsarlık taşıdıkları yönünde bulgular elde edilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK KAVRAMINA FARKLI YAKLAŞIMLAR VE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Tez çalışmasının bu bölümünde, araştırma yapılan konunun önemi, araştırmanın amacı, kapsamı ve sınırları hakkında bilgi verilmekte, ardından araştırmanın metodolojisi ve elde edilen sonuçlar ortaya konulmaktadır.

3.1. Araştırmanın Önemi, Amacı, Kapsamı ve Sınırları

Söz konusu bölümde sırası ile araştırma konusunun önemine, araştırmanın amacına, kapsamına ve sınırlarına yer verilecektir.

3.1.1. Araştırmanın Önemi

Teknolojik gelişmelerle birlikte günümüzde hızla devam etmekte olan küreselleşme bağlamında, sürdürülebilirliğin yeniden değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bilgi bolluğunun yaşandığı çağımızda, doğru bilgilerin edinilmesi, her zamankinden daha önemli bir hale gelmiştir. Bu çerçevede, uluslararası platformlarda artan oranda sürdürülebilir kalkınma için eğitim girişimlerine, çalışmalara ve bu konuda yapılabilecek düzenlemelere yer verilmektedir. Her geçen gün daha fazla üniversitenin gündemine aldığı sürdürülebilirliğin; vizyon, misyon ve stratejilere yerleştirildiği ve temel değerlerden biri olarak benimsendiği görülmektedir.

Eğitim, araştırma, teknolojik yenilik ve entelektüel anlamda liderlik etme potansiyeli taşıyan üniversitelerin, ileride önemli mevkilere gelecek öğrencileri yetiştirmesi ve kampüs uygulamalarıyla topluma örnek teşkil etmesi önem arz etmektedir. Bu anlamda, sürdürülebilir bir gelecek oluşturulmasında etkili kurumlar olan üniversitelerin, güçlü rollerini yerine getirme sorumlulukları bulunmaktadır. Bir bütün olarak toplumun karşı karşıya olduğu sürdürülebilirlik sorunlarının mikro

evreni olarak adlandırılan üniversitelerin (UNEP, 2014: 66), araştırma ve eğitim faaliyetlerinin yanında, sürdürülebilirlik uygulamalarına kampüslerinde aktif şekilde yer vermeleri sayesinde sürdürülebilirlik hakkında farkındalık oluşturulmasının ötesine geçilerek, davranışların bu anlamda dönüştürüleceği, literatürde sıklıkla göze çarpmaktadır.

Sürdürülebilir bir geleceğe ulaşılabilmesi için nüfusunun büyük çoğunluğu gençlerden oluşan Türkiye'de, üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik algılarının anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Zira bugünün öğrencileri yakın gelecekte ekonomiyi yönlendirecek ve sürdürülebilir bir toplum oluşturulmasında sorumluluk alacaklardır (Jeong, Jung ve Koo, 2015: 209).

Özellikle; sürdürülebilirliğin içinde doğdukları kabul edilen ve çeşitli isimlerle adlandırılan Y kuşağında yer alan gençlerin, sürdürülebilirlik kavramına ilgi duydukları ve yapılan çalışmaları önemsedikleri görülmektedir. Bu anlamda, gençlerin yenilikçi ve ileri görüşlü fikirlerinden yararlanılması, özel ve kamu sektörlerinin yanı sıra üniversitelerde öğrencilerin ihtiyaçları doğrultusunda düzenlemelere yer verilmesi, sürdürülebilir bir toplum inşasında kritik öneme sahiptir.

Sürdürülebilirlik sorunlarıyla karşı karşıya olan ve gelecekte bu sorunlara çözüm getirmeleri kendilerinden beklenecek gençlerin üniversite eğitimleri ile bilgilendirilmeleri, yeni teknolojileri anlamaları, üniversitenin sürdürülebilirlik uygulamalarını yaşayarak tecrübe etmeleri ve benimsemeleri, bu bağlamda sürdürülebilir bir gelecek için davranışsal dönüşüme gitmeleri sürdürülebilirliğin yaygınlaşmasında atılacak kayda değer bir adımdır.

En büyük paydaşları olan öğrencileri ile birlikte tüm paydaşlarının katılım sağladığı sürdürülebilirlik uygulamalarına kampüslerde yer verilmesi ile, literatürde 'küçük şehirler' olarak adlandırılan, üniversitelerin ekonomik refah, sosyal gelişme ve çevresel iyileşme anlamda sağlayacağı katkıların kampüs sınırlarını aşarak tüm topluma yayılacağı, böylece sürdürülebilir bir geleceğe ulaşılabileceği söylenebilir.

3.1.2. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırları

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın amacının, içeriğinin ve sınırlarının belirtilmesi hedeflenmiştir.

Araştırmanın amacı; sürdürülebilirlik kavramının ekonomik, sosyal ve çevresel boyutları bağlamında, üniversite öğrencilerinin farkındalıkları ve bilgileri ile kavramı nasıl anlamlandırdıklarının karşılaştırmalı şekilde ortaya konulmasıdır. Çalışmanın ikinci bölümde, 'Üniversite Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik Kavramına Bakış Açıları Üzerine Literatür İncelemesi' başlığında ayrıntıları ile yer verilen ve üçüncü bölümde 'Araştırma Sorularının Belirlenmesi' başlığında spesifik olarak belirtilen literatür taraması yapılarak ve uzman görüşü alınarak, 6 ana başlıkta öğrencilerin yaklaşımları incelenmiştir. Keşifsel çalışmanın başlıkları şu şekildedir:

- Sürdürülebilirlik farkındalığı ve bilgisi,
- Sürdürülebilirlik eğitimi,
- Sürdürülebilirlik ve üniversiteler,
- Sürdürülebilir yaşam doğrultusundaki eylemler,
- Yeşil ürün satın alma davranışı,
- Sürdürülebilirliğin iş tercihlerine etkisi.

Araştırma kapsamında üniversite öğrencilerine yer verilmiştir. İstanbul'da yer alan Arel Üniversitesi, Haliç Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi öğrencileri ile araştırma süreci yürütülmüştür.

Veri toplama yöntemi olarak, odak grup görüşmesinden faydalanılan çalışmada, adı geçen beş üniversitede öğrenim gören öğrencilere yer verilmiştir. İleriki bölümlerde detayları ile ele alınan odak grup görüşmelerinin, taşıdığı sınırlılıklar bulunmaktadır. Görüşme sürecinin planlamasındaki ve yönetilmesindeki zorluğun, harcanan zamanın ve veri toplama aşamasında geçirilen sürenin, diğer yöntemlere göre daha fazla olduğu odak grup görüşmelerinde, örnek kitlenin küçük olması genelleme açısından kısıt oluşturmaktadır (Gegez, 2010: 52; Yıldırım ve Şimşek, 2016: 167).

Kreuger, odak grup görüşmelerinin amacının anlam çıkarmak ve genellemeye varmak değil, katılımcıların durumu nasıl algıladıklarının ortaya çıkarılması ve çeşitliliğin tanımlanması olduğunu ifade etmektedir (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011: 98). Anket yöntemine göre daha detaylı bilgi toplanılmasına imkan tanıyan odak grup görüşmeleri neticesinde, sınırlı sayıda katılımcıyla görüşülse de, literatüre katkı sağlayacak ve gelecek çalışmalara yön gösterecek veriler elde edilmiştir.

3.2. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırmanın metodolojisi kapsamında; araştırmanın örneklemi, kullanılan araştırma yöntemi ve araştırma sorularının belirlenmesinde izlenen metot hakkında bilgi verilecektir.

3.2.1. Araştırmanın Örneklemi

Araştırmanın anakütlesi, Arel Üniversitesi, Haliç Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır.

Üniversiteleri sürdürülebilirlik uygulamalarına göre uluslararası ölçekte değerlendiren ve sıralayan UI GreenMetric WUR'da yer alan İstanbul'daki altı üniversite ile irtibata geçilmiştir. Bunun sonucunda, altı üniversite arasından olumlu geri dönüşte bulunan İstanbul Teknik Üniversitesi ve Yeditepe Üniversitesi öğrencileri ile birlikte; kampüslerinde sürdürülebilirlik uygulamalarına yer verilse de henüz GreenMetric'te yer almayan Arel Üniversitesi, Haliç Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi öğrencileri çalışmaya dahil edilmiştir. Çalışmada, devlet ve vakıf üniversitelerinden öğrencilere yer verilmesine özen gösterilmiştir. Odak grup görüşmeleri, 30 Nisan 2019 – 14 Mayıs 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Toplam 7 odak grup görüşmesi yapılmış olup, böylece 42 üniversite öğrencisine ulaşılmıştır.

Tablo 3.1: UI GreenMetric WUR'da Yer Alan Üniversitelerin Öğrencileri ile Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmesi Bilgileri

DEVLET	*İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*	Katılımcı Sayısı	Odak Grup Görüşmesi Tarihi	Görüşmenin Yapıldığı Yer	Görüşmenin Yapıldığı Saat
	ODG-1	6	14.05.2019	Maçka Kampüsü D - 201	16.30 - 18.00
VAKIF	*YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ*	Katılımcı Sayısı	Odak Grup Görüşmesi Tarihi	Görüşmenin Yapıldığı Yer	Görüşmenin Yapıldığı Saat
	ODG-2	6	30.04.2019	426 Nolu Toplantı Odası	11.00 - 12.30
	ODG-3	5	08.05.2019	426 Nolu Toplantı Odası	14.00 - 15.30

Tablo 3.2: UI GreenMetric WUR'da Henüz Yer Almayan Üniversitelerin Öğrencileri ile Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmesi Bilgileri

DEVLET	*İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ*	Katılımcı Sayısı	Odak Grup Görüşmesi Tarihi	Görüşmenin Yapıldığı Yer	Görüşmenin Yapıldığı Saat
	ODG-4	5	09.05.2019	Seminer - 1	14.30 - 16.00
	ODG-5	8	09.05.2019	Seminer - 1	18.00 - 19.30
VAKIF	*AREL ÜNİVERSİTESİ*	Katılımcı Sayısı	Odak Grup Görüşmesi Tarihi	Görüşmenin Yapıldığı Yer	Görüşmenin Yapıldığı Saat
	ODG-6	6	03.05.2019	A3 Araştırma Merkezi	14.15 - 15.15
VAKIF	*HALİÇ ÜNİVERSİTESİ*	Katılımcı Sayısı	Odak Grup Görüşmesi Tarihi	Görüşmenin Yapıldığı Yer	Görüşmenin Yapıldığı Saat
	ODG-7	6	10.05.2019	Mimarlık Proje Odası	14.00 - 15.00

Araştırmaya dahil edilecek bireylere ulaşılmasında zorluk bulunması durumunda kullanılan 'kartopu örnekleme' yer verilmiştir. Bir ya da birden fazla kişinin belirlendiği bu yöntem sayesinde, araştırmanın amacına uygun potansiyel bireylerin çalışmadan haberdar edilmeleri ve bulunmaları kolaylaşmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2017: 133). Çalışmaya katılımda, öğrencilerin gönüllü olmaları esas tutulmuştur.

3.2.2 Araştırmanın Veri Toplama Yöntemi

Çalışmada kalitatif araştırmalar arasında yer alan, katılımcıların bir konuyla ilgili bakış açısı, duygu, düşünce, algı ve eğilimleri ile tutum ve alışkanlıkları hakkında derinlemesine ve detaylı bilgi edinilmesine imkan veren (Seggie ve Bayyurt, 2017: 204) 'odak grup görüşmesinden' faydalanılmıştır. Çalışmanın ilgili başlığında; odak grup görüşmelerinin amacı, önemi, uygulamada dikkat edilmesi gereken noktalar ve yöntemin avantaj ve dezavantajları hakkında bilgiler paylaşılmıştır.

Söz konusu yöntemin atası olarak sıklıkla sosyolog Paul Lazarsfeld anılmakta olup, araştırmacının 1940'lardaki grup mülakatlarının (radyo programları ile ilgili tüketici cevaplarının değerlendirilmesi), pazarlama araştırması ve odak grup arasındaki bağlantıya işaret ettiği belirtilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 159). 1950'lerin başından itibaren, makul maliyete, güvenilir sonuçlar verdiği için yöntem pazar araştırmalarında kullanılmaya başlanmıştır. Bu tarihten 1980'e kadar odak grup görüşmelerinin kullanımı nadiren pazarlama araştırması dışında gerçekleştirilmiştir. Morgan'ın çalışmaları, sosyal bilimlerdeki kalitatif araştırmalar için odak grup yöntemine dikkatleri çekmiş ve günümüzde geniş çeşitlilikteki araştırma alanında kullanılan bir veri toplama yöntemi haline gelmiştir (Colucci, 2007: 1423).

Kalitatif araştırma tekniklerinden en yaygın kullanıma sahip olan 'odak grup' görüşmeleri, önceden belirlenmiş bir konu hakkında, yine önceden belirlenmiş ve araştırma konusuna uygun olarak seçilmiş bir grup katılımcının düşüncelerini öğrenmek için planlanmış bir tartışmalar serisi olarak tanımlanabilir (Baş ve Akturan, 2017: 105). Odak grup görüşmeleri; küçük bir katılımcı grup ve moderatör

eşliğinde, rahat bir ortamda gerçekleştirilen, odaklanılan konunun serbestçe tartışıldığı bir araştırma tekniğidir (Gegez, 2010: 48).

Odak grup görüşmeleri ile farklı bakış açılarının, fikirlerin ve deneyimlerin derlenmesi yoluyla zengin bir içerik elde edinilmesi amaçlanmaktadır (Baş ve Akturan, 2017: 107). Bu araştırma yöntemi, araştırılan konu ile ilgili genel bilgi edinmek ve izlenimleri öğrenmek için de kullanılmaktadır. Özellikle belirli bir grup üzerinde gerçekleştirilen araştırmalarda, grubun araştırma öznesi hakkındaki fikir ve düşüncelerini anlamak ve algılarını ortaya koymak için faydalanılan bir yöntemdir (Kurtuluş, 2010: 45). Kreuger odak grup görüşmelerinin amacının, anlam çıkarma ve genellemeye varmak değil; katılımcıların durumu nasıl algıladıklarının ortaya çıkarılması, düşüncelerinin anlaşılması ve çeşitliliğin tanımlanması olduğunu belirtmiştir (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011: 98).

Odak grup görüşmeleri belirli bir ön hazırlık gerektiren, kontrollü bir ortamda, belirli sayıda katılımcı ve moderatör eşliğinde gerçekleştirilen, çeşitli kayıt cihazlarının kullanıldığı çalışmalar olarak adlandırılabilir. Toplantılar öncesinde araştırmacı tarafından; görüşmelerde yer alacak uygun katılımcıların belirlenmesi, konunun tanımlanması ve sınırlanması, soruların belirli kriterler dahilinde oluşturulması, uygun zaman ve mekanın belirlenmesi gerekmektedir (Baş ve Akturan, 2017: 107). Morgan da odak grup görüşmelerine başlarken; grupta kimlerin yer alacağı, grup yapısının nasıl olacağı, moderatör sayısı, grupların büyüklüğü, toplam grup sayısı konularındaki kararların verilmesi gerektiğini belirtmektedir (Morgan, 1997: 34). Bu noktada odak grup görüşmesi öncesinde ve görüşme sırasında uyulması ve izlenmesi gereken kimi önemli hususlar olup, bunların neler olduğu söz konusu bölümde belirtilecektir.

Odak grup görüşmelerinde yer alacak grupların sayısı ile ilgili kaynaklarda çeşitli bilgiler yer almaktadır. Baş ve Akturan, grupta kişi sayısının 8'i geçmemesi gerektiğini (Baş ve Akturan, 2017: 105); Kurtuluş, en az 8, en fazla 12 kişilik katılımcı grubun oluşturulabileceğini (Kurtuluş, 2010: 43); Morgan, 6 - 10 kişilik gruplara yer verilmesini (Morgan, 1997: 34); Kitzinger ise, ideal sayısının 4 – 6 kişi

arasında olduğunu (Kitzinger, 1995: 301) belirtmektedir. Krueger (1994), katılımcı sayısının 7'den fazla olmasının karışıklıklara sebebiyet verebileceğini belirtmiştir (Seggie ve Bayyurt, 2017: 203). Burada önemli olan husus, sağlıklı tartışma ortamının oluşturulmasını sağlayacak, herkesin eşit söz almasına ve fikirlerini yeterince açıklamasına imkan verecek sayıda katılımcıya görüşmede yer verilmesidir. Bu bağlamda Gegez, gruplar için ideal katılımcı sayısını 6 – 12 kişi olarak belirtmektedir. Çokluk, Yılmaz ve Oğuz da ideal sayıyı tüm görüşleri kapsayacak şekilde 4 – 10 kişi arasında vermişlerdir (Çokluk, Yılmaz ve Oğuz, 2011: 102). Odak gruplar için ideal bir oturum sayısı bulunmamakla birlikte, en az iki odak grup görüşmesi gerekliliği belirtilmektedir (Gegez, 2010: 49 - 51).

Odak grup görüşmesi için seçilecek katılımcılar, belirli bir demografik profili temsil etmeli ve incelenen konu açısından olabildiğince homojen olmalıdır. Grup kompozisyonu, gruptaki herkesin birbirleri ile konuşabilmesini, konuyla ilgili söyleyeceklerinin olmasını ve bunları yaparken, kendilerini rahat hissetmelerini sağlamalıdır. Bunun için sosyal geçmiş ve yaşam tarzı bakımından homojen grup oluşturulmasına gereksinim duyulmaktadır (Morgan, 1997: 36). Homojen grup oluşturmaya dikkat edilmesinin sebebi, kişilerin düşüncelerini özgürce ifade etmelerini engelleyecek bir hiyerarşi oluşmasının önünü almak içindir. Görüşmeler sırasında homojenlikten kaynaklanan tekdüzeliğin önüne geçmek için moderatör grubun ifade ettiği düşüncelerin tersini sunabilir (Gegez, 2010: 49). Esas istenen, sonuca bağlanmayan uzun tartışmaların önünü alacak homojenlikte, farklı fikirlerin tartışılmasına imkan verecek heterojenlikte bir görüşme grubu oluşturulmasıdır. Morgan, odak grup katılımcılarının birbirini tanımayan kişilerden oluşturulması gerektiği nosyonunun tam anlamı ile bir mit olduğunu ifade etmekte ve sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan odak grup ve diğer çalışmalarda yer alan katılımcıların tanışıklığının kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir (Morgan, 1997: 38).

Odak grup görüşmelerinde dairesel masa düzeni, katılımcıların eşit olduklarının vurgulanması ve herkesin birbirini görebilmesi bakımından önem taşımaktadır. Görüşmeler fikirlerin açıkça ifade edilebilmesini sağlamak için rahat ve sıcak bir atmosferde, resmiyetten uzak gerçekleştirilmelidir. Kişilere sadece isimleri ile hitap

edilmesi resmi havanın yumuşatılmasına yardımcı olacaktır (Kitzinger, 1995: 301; Gegez, 2010: 49 – 50).

Oturumun süresi ile ilgili çeşitli kaynaklarda farklı zaman aralıkları verilmektedir. Gegez ideal oturum süresini 1 - 3 saat aralığı olarak vermektedir (Gegez, 2010: 50). Burada dikkat edilmesi gereken, konunun tüm yönleri ile tartışılmasına imkan verecek uzunlukta, aynı fikirlerin tekrar edilmeye başlanmasını ve konuşmacıların sıkılarak konudan uzaklaşmasını önleyecek kısalıkta görüşmelerin süresinin planlanmasıdır. Görüşme sırasında gerekli notlar alınmalı, daha verimli not alınabilmesi için her soru için önceden ayrı çizelgeler hazırlanmalı ve çeşitli kayıtlar yapılmalıdır.

Odak grup görüşmesinde moderatörün oldukça hassas ve önemli bir rolü bulunmaktadır. Bireyler arasında iletişim ve etkileşimi sağlayacak moderatörün; sıcak ve saygılı, farklı yorumlara karşı esnek ve hoşgörülü, konuya ve verilen cevaplara karşı ilgili, net, sorgulayıcı, katılımcıları cesaretlendirici olması beklenmektedir (Kurtuluş, 2010: 44). Moderatörün; konu hakkında bilgili olması, önceden hazırlanmış olması, sabırlı ve iyi bir dinleyici olması, konudan uzaklaşılmasını engellemesi, tartışmanın tıkandığı noktalarda farklı konulara yönelmesi, herkese eşit söz hakkı tanıması ve gruptan bir kişinin lider rol oynamasını engellemesi, anlık cevapları teşvik etmesi ve verilen cevapları eleştirmemesi oldukça önem taşımaktadır.

Moderatör, fikirlerin eşit olarak ifade edilmesi ve çalışmanın hedefinden sapmadan ilerlemesi amacıyla, görüşme esnasında kimi roller üstlenebilir. Görüşmenin gidişatına göre değiştirilerek kullanılabilecek roller şu şekilde sıralanabilir (Baş ve Akturan, 2017: 105 – 106):

- Yeni fikirlere ulaşmayı, katılımcının konu hakkındaki görüşlerini ve bakış açılarını anlamayı amaçlayan *'fikirleri araştırma rolü',*
- Konu ile ilgili detaylı bilgiye ihtiyaç duyulduğunda kullanılan *'akıllı ama bilgisiz moderatör rolü,*

- Katılımcıları fikirlerini ifade etmeye, örnek vermeye ve görüşlerini savunmaya zorlayan *'zorlayıcı moderatör rolü'*,
- Katılımcılara eşit uzaklıkta olan, her görüşün eşit ifade edilmesini amaçlayan, karşıt görüşler ortaya çıktığında denge kurmaya çalışan *'hakem yönetici rolü'*,
- Cevapların herkesin görebileceği şekilde sistematik olarak not edildiği *'Katip moderatör rolü'*,
- Neden, nasıl soruları ile katılımcıların belirli bir konu hakkındaki fikirlerinin sebeplerini anlamaya çalışan *'terapist moderatör rolü'*.

Odak grup katılımcılarına; söz konusu çalışmanın yapılma gayesini kavramaları için çalışmaya başlamadan önce, araştırmanın amacının ve kapsamının açıklanması gerekmektedir. Ayrıca odak grup görüşmesinin ne olduğu ve nasıl yürütüleceği ile ilgili kısaca bilgilendirme yapılması da yerinde olacaktır (Baş ve Akturan, 2017: 107). Moderatörün katılımcıları anlık cevap ve tepkiler için teşvik etmesi, verdikleri cevaplar ya da yaptıkları yorumlar nedeniyle eleştirmemesi ve yönlendirici sorulardan kaçınması gerektiği belirtilmelidir (Gegez, 2010: 50). Görüşme öncesinde soruların belirlenmesi, konudan sapmaları önleyecektir. Yöneltilecek soruların şu özellikleri taşımasının, elde edilecek verilerin kalitesini arttıracağı söylenebilir (Baş ve Akturan, 2017: 108):

- Açık uçlu ve yorum gerektirecek soruların belirlenmesi ve seçilmesi,
- Soruların katılımcılara yöneltilmesinde genelden özele giden bir sıranın takip edilmesi,
- 'Neden' sorusunun dikkatli yöneltilmesi ve yargılayıcı bir tutumdan kaçınılması,
- Soruların, araştırma konusunu katılımcıların zihinlerinde canlandırmasına imkan tanıyacak şekilde hazırlanması.

Odak grup analizinde kullanılan yöntemler *debriefing* ve *içerik analizidir.* Debriefing yönteminde, aynalar arkasından görüşmeyi izleyen araştırmacı, araştırma yapılmasını isteyen kişiler ve moderatör, görüşme hakkındaki düşünce ve fikirlerini paylaşır ve

birbirleriyle tartışırlar. İçerik analizi yönteminde ise araştırmacı, katılımcıların her bir soruya verdikleri cevapları sistematik olarak organize ederek, ana başlıklar altında kategorize etmektedir (Gegez, 2010: 51). Odak grup verileri analiz edilirken dikkat edilmesi gereken konular şu şekilde sıralanabilir (Baş ve Akturan, 2017: 110 – 111):

- Katılımcıların kullandıkları *kelimeler,*
- Katılımcıların birbirlerini etkilemesinin mümkün olmasından hareketle, cevabın verildiği *bağlam ve* önceki konuşmacının *yorumu,*
- Katılımcıların verdikleri cevaplardaki *tutarlılık,*
- Katılımcılar tarafından konu ile ilgili *yorum yapma sıklığı,*
- Konu ile ilgi benzer yorumun *kaç farklı katılımcı* tarafından yapıldığı.

Odak grup görüşmesi, katılımcıların kendilerini ve düşüncelerini ifade ediş şekilleri, beden dilleri, kararlılıkları gibi konuların gözlemlenmesine imkan tanıyan bir araştırma yöntemi olması bakımından, veri analizinde kullanılan sözcüklerin yanında, bu hususların da göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Baş ve Akturan, 2017: 110).

Odak grup görüşmesi yönteminin her araştırma yönteminde olduğu gibi araştırmacıya sağladığı avantajlar ve dezavantajlar söz konusudur. Odak grup görüşmesinde katılımcıların kullandıkları sözcükler kadar, bunları hangi bağlamda nasıl söyledikleri de irdelenebilmektedir. Araştırmacı, katılımcıların mimiklerini, ses tonu değişimlerini, beden dilini gözlemleyebilmektedir. Yöntemin esnek bir yapıya sahip oluşu, araştırmacının, konunun istediği yönüne odaklanarak soru sormasına imkan tanımaktadır (Gegez, 2010: 51). Araştırma için özellikle çalışılması gereken bir grup söz konusu olduğunda, bu gruba yönelik, ikincil kaynak verilerin taranması ile ulaşılamayacak derinlikte bilgi, kısa zamanda ve hızla toplanabilmektedir. Odak grup görüşmesinde katılımcılar arasındaki etkileşimle gerçekleşen fikir alışverişi ve tartışmanın sağladığı sinerjik ortam, tek tek gerçekleştirilecek görüşmelerden daha fazla bilgi elde edilmesini sağlamakta, bir kişinin yaptığı yorum bile konuyla ilgili önemli ipuçları verebilmektedir (Kurtuluş, 2010: 44). Belirtilen bu noktalar, odak grup görüşmesinin araştırmacıya sağladığı avantajları oluşturmaktadır.

Odak grup görüşmesinde araştırmacının yetkinliğinin, emeğinin, veri toplama aşamasında geçirilen sürenin, anket gibi yöntemlere kıyasla, daha fazla olduğu söylenebilir. Bu yöntemde, katılımcılardan elde edilen bilgilerin doğru yorumlanması, en önemli noktalardan birini teşkil etmektedir. Bu yorumu yapacak bilgi donanımına sahip olunması ve objektifliğin korunması önem taşımaktadır (Kurtuluş, 2010: 45). Yine de, sonuçların analizi ve yorumu aşamasında konuya sübjektif yaklaşma ihtimali bulunmakta olup, bu durum sonuçlardan sapma olasılığını arttırmaktadır. Odak grup görüşmeleri küçük bir örnek kitle içerdiği için sonuçlar genelleme için uygun değildir. Katılımcıların birbirlerini etkileme olasılığı, katılımcılardan bir ya da bir kaçının baskın tavır sergileyerek lider rolüne bürünmesi sakınca oluşturmaktadır (Gegez, 2010: 52). Bu noktalar yöntemin zayıf ve dezavantajlı kısımlarını oluşturmaktadır.

3.2.3. Araştırma Sorularının Belirlenmesi

Odak grup görüşmesinde katılımcılara yöneltilen soruların oluşturulmasında ikincil kaynak taraması yapılmış ve oluşturulan soruların sıralanmasında ve kontrol edilmesinde uzman görüşü alınmıştır. Böylece, demografik özelliklere yönelik soruların yanında, yapısal olarak hazırlanan ve kılavuz olarak kullanılan bir soru formu (EK–1) oluşturulmuştur. Sorular, 'Funnel – Huni Yöntemi' olarak adlandırılan genelden özele takip eden bir sıra ile düzenlenmiştir. Huni yönteminin kullanıldığı görüşmelerde, geniş ve açık başlangıç, dar ve kontrollü bitiriş yapılmaktadır. Bu yöntem, tartışmanın erken aşamalarında katılımcıların konuyla ilgili bakış açılarının genel çerçevesini çizerken, sonraki aşamalarda spesifik araştırma konusundaki cevapların alınmasına imkan sağlamaktadır (Morgan, 1997: 41).

Yapısal soruların oluşturulmasında ikincil kaynak taraması ile ulaşılan makalelerden faydalanılmıştır. Bu çalışmalar; *'College Students' Perceptions of Sustainability: A Regional Survey'* isimli, ABD'de yer alan iki bölgesel üniversitenin çeşitli branşlarında öğrenim gören öğrencilerin sürdürülebilirlik kavramının farklı yönleri hakkındaki deneyimleri, beklentileri ve algılarını anlamaya yönelik gerçekleştirilen

çalışma (Jeong, Jung ve Koo, 2015: 212); Türkiye'deki üniversite öğrencilerinin sürdürülebilir kalkınma algılarını ve değişen yaşam tarzlarını araştırmak amacıyla, ODTÜ öğrencileri üzerinde yapılan ve 'Sürdürülebilir Kalkınma Konusunda Öğrencilerin Algıları – Students' Perception on Sustainable Development (SPSD)' olarak adlandırılan anket çalışmasının yer aldığı *'University Students' Perception on Sustainable Development: A Case Study from Turkey'* adlı makale (Tuncer, 2008: 218 – 219); kantitatif ve kalitatif soruların yer aldığı, sürdürülebilir iş uygulamaları algısı ile öğrencilerin iş gücüne katılım niyetleri ve iş arama tutumları arasında ilişki olup olmadığı ve hangi koşullar altında bu ilişkinin ortaya çıkabileceği sorularını irdeleyen *'Business Student Perceptions of Environmental Sustainability: Examining the Job Search Implications'* adlı makale (Hanson-Rasmussen, Lauver ve Lester, 2014); İngiltere'deki üniversite öğrencilerinin 'sürdürülebilir yaşam' kavramından ne anladıklarının tanımlanmasını amaçlayan ve bu doğrultuda odak grup görüşmesinin yürütüldüğü *'Student Engagement with Sustainability: Understanding the Value–Action Gap'* adlı makale (Chaplin ve Wyton, 2014: 409); İngiltere'deki bir sınıfta yer alan 12 – 13 yaşlarındaki coğrafya öğrencilerinin, sürdürülebilirlik kavramını nasıl anladıklarını inceleyen, yarı yapısal görüşme sorularının kullanıldığı *'Understanding Students' Conceptions of Sustainability'* isimli çalışma (Walshe, 2008: 542); İngiltere'deki bir üniversitenin öğrencilerinin, sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili kavramları ve konuları algılamalarının, anlamlandırmalarının ve bunlara karşı tutumlarının açıklanmasının amaçlandığı *'Dissonance in Students' Perceptions of Sustainable Development and Sustainability: Implications for Curriculum Change'* adlı makale (Kagawa, 2007); yükseköğrenim kuruluşlarının ne kadar yeşil olduğu, yeşil kampüsün önündeki engellerin ve bunların nasıl aşılacağının araştırıldığı *'Overcoming Barriers to Campus Greening: A Survey Among Higher Educational Institutions in London, UK'* adlı makale (Dahle ve Neumayer, 2001: 145); Türkiye'de Y kuşağında yer alan bireylerin sürdürülebilirlik konusundaki bilgilerini ve farkındalıklarını keşfetmeyi, ayrıca satın alma davranışlarında sürdürülebilirliği ne derecede göz önünde bulundurduklarını ortaya koymayı amaçlayan *'Sürdürülebilirlik ve Yeşil Kavramları Bağlamında Y Kuşağının Satın Alma Davranışları'* (Aydın ve Tufan, 2018: 408) şeklinde sıralanabilir.

Araştırmalara dahil edilen katılımcıların bilinçaltındaki duygu ve düşüncelerini harekete geçirecek sözel ve görsel uyarıcıların kullanıldığı çeşitli projektif teknikler bulunmaktadır. Bu teknikler şu şekilde sıralanabilir (Gegez, 2010: 56 – 59; Colucci, 2007: 1428):

- Kelime çağrıştırma,
- Kolaj çalışması,
- Resim yorumlama testi,
- Cümle tamamlama testi,
- Üçüncü kişi tekniği,
- Rol oynanması,
- Karikatür tekniği,
- Analoji – Sembolik analoji tekniği,
- Gelecek senaryosu hazırlanması.

Çalışmada, kimi sorular katılımcıların kendilerini daha rahat hissederek cevap vermelerini sağlamak için üçüncü kişi tekniğine göre hazırlanmıştır. Sürdürülebilirlik kavramının katılımcıların akıllarına hangi kelime, fikir ve kavramları getirdiğini anlamaya yönelik kelime çağrıştırma ve analoji projektif tekniklerinden faydalanılmıştır. Projektif teknikle yöneltilen sorular EK–2'de, elde edilen sonuçlar ise EK–3 ve EK–4'te yer almaktadır.

3.2.4. Verilerin Analizinde Kullanılan Yöntem

Kalitatif veri analizi, kantitatif araştırmalarda olduğu gibi sınırları tam anlamıyla belirgin ve standart aşamaları olan bir süreç olmayıp; her kalitatif çalışma, yeni bir analiz süreci ortaya koymaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 358). Araştırma soruları çerçevesinde, önceden belirlenen temalara göre verilerin özetlendiği ve yorumlandığı 'Betimsel Analiz' yönteminden, tez çalışmasında faydalanılmıştır. Bu yöntemde, görüşmenin gerçekleştirildiği bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilmektedir. Bu tür bir analizde amaç, elde edilen bulguların düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde aktarılmasıdır.

Elde edilen veriler öncelikle sistematik ve açık bir biçimde betimlenir, ardından bu betimlemeler açıklanır, yorumlanır ve neden – sonuç ilişkileri irdelenir, bu sayede bir takım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 239 – 240). Betimsel analizin dört aşaması söz konusu olup, aşamaların her biri çalışma sürecinde takip edilmiştir. Betimsel analizin dört aşaması şu şekilde verilebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 240):

1. *Betimsel analiz için çerçeve oluşturulması:* Araştırma sorularından ve araştırmanın kavramsal çerçevesinden yola çıkılarak, veri analizi için bir çerçeve oluşturulur. Çalışmada, bu çerçeve dikkate alınarak, verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenir.
2. *Tematik çerçeve doğrultusunda verilerin işlenmesi:* Daha önceden oluşturulmuş çerçeve doğrultusunda veriler okunur ve düzenlenir. Veriler tanımlama amacıyla seçilir, anlamlı ve mantıklı şekilde bir araya getirilir, çerçeve dışarısında kalan veriler ayrılır ve sonuçların yazılması sırasında kullanılacak doğrudan alıntılar seçilir.
3. *Bulguların tanımlanması:* Son aşamada düzenlenen veriler tanımlanır ve gerekli yerlerde doğrudan alıntılarla çalışma desteklenir.
4. *Bulguların yorumlanması:* Ulaşılan bulguların açıklanmasına ve anlamlandırılmasına yer verilir.

3.3. Araştırma Bulgularının Analizi

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle odak grup görüşmeleri sürecinde dikkat edilen prensiplerden bahsedilecek, odak grup görüşmelerinde yer alan katılımcıların demografik bilgileri paylaşılacak ve elde edilen veriler karşılaştırmalı olarak analiz edilecektir.

Verilerin karşılaştırmalı analizinde; UI GreenMetric WUR'da yer alan üniversite öğrencileri ile yapılan odak grup görüşmeleri ve UI GreenMetric WUR'da bulunmayan üniversite öğrencileri ile yapılan odak grup görüşmeleri olarak ayrım yapılmıştır. Bunlar; devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi öğrencileri ile yapılan odak grup görüşmeleri olarak tekrar ikiye ayrılmıştır.

Böylece dört bölüm altında; 'Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Sınırlılıkları' başlığında, oluşturulma sürecinden bahsedilen altı başlık çerçevesinde, verilerin analizi gerçekleştirilmiştir. Keşifsel araştırmanın başlıklarının tekrar belirtilmesinde yarar görülmektedir. Belirlenen başlıklar; 'sürdürülebilirlik farkındalığı ve bilgisi', 'sürdürülebilirlik eğitimi', 'sürdürülebilirlik ve üniversiteler', 'sürdürülebilir yaşam doğrultusundaki eylemler', 'yeşil ürün satın alma davranışı' ve 'sürdürülebilirliğin iş tercihlerine etkisi' şeklindedir.

Verilerin analizi sırasında, odak grup görüşmesi katılımcılarının isimleri gizli tutularak, isim ve soyadlarının baş harfleri ile anılacaklardır. 'Odak Grup Görüşmesi Katılımcılarının Demografik Bilgileri' bölümünde yer alan Tablo 3.4'te ve Tablo 3.5.'te söz konusu kısaltmalar yer almaktadır. Odak grup görüşmeleri de Tablo 3.3'te verildiği gibi adlandırılacaktır.

Tablo 3.3: Odak Grup Görüşmelerine Verilen Kısaltmalar

Odak Grup Görüşmesi Yapılan Üniversiteler	*Birinci Grup*	*İkinci Grup*
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	**ODG-1**	----------
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ	**ODG-2**	**ODG-3**
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	**ODG-4**	**ODG-5**
AREL ÜNİVERSİTESİ	**ODG-6**	----------
HALİÇ ÜNİVERSİTESİ	**ODG-7**	----------

3.3.1. Odak Grup Görüşmeleri Süreci

Çalışma kapsamında 5 ayrı üniversitede, toplam 7 odak grup görüşmesi yapılmıştır. Odak grup görüşmelerinin özelliklerinin paylaşıldığı bölümde yer alan prensiplere uyularak çalışmalar yürütülmüştür. Odak grup görüşmeleri sürecinin başarıyla gerçekleştirilebilmesi için dikkat gösterilen konular şu şekilde sıralanabilir:

- **Katılımcı Sayısı:** Sağlıklı ve verimli bir tartışma ortamı oluşturulabilmesi için literatür çalışmalarında önerilen katılımcı sayısına dikkat edilerek, 5 ila 8 kişiden oluşan gruplarla araştırma süreci yürütülmüştür.
- **Katılımcıların Belirlenmesi:** Öğrencilerin, sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımlarının keşfedilmesini amaçlayan bu çalışmaya; sürdürülebilirlik sıralamasında yer alan devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi öğrencileri ile henüz herhangi bir sürdürülebilirlik sıralamasında yer almayan devlet üniversitesi ve vakıf üniversitesi öğrencileri dahil edilmiştir. Gerek sosyal bilimlerden gerekse fen bilimlerinden, farklı branşlarda öğrenim görmekte olan öğrencilerin çalışmada temsil edilmesi gözetilmiştir.
- **Görüşme Ortamı:** Odak grup çalışmasının önemli noktalarından birini, katılımcıların rahatlıkla fikirlerini ifade edebilmeleri oluşturmaktadır. Bu anlamda sıcak ve samimi bir atmosfer oluşturulmasına, resmiyetten uzak durulmasına dikkat edilmiştir. Çalışmalar, herkesin eşit pozisyonda olmasına imkan tanıyan yuvarlak masa etrafında gerçekleştirilmiştir. Görüşmenin başında herkesin kendisini tanıtması rica edilmiş, katılımcılara sadece isimleriyle hitap edilmiştir. Böylece oluşturulan resmiyetten uzak ortam desteklenmiştir.
- **Ses Kaydı Alınması:** Çalışmanın başında katılımcıları bilgilendirerek ve izinlerini alarak, görüşme boyunca ses kaydı alınmıştır. Bu sayede veri kaybının minimuma indirilmesi sağlanmıştır.
- **Görüşme Süresi:** Odak grup görüşmesi süresi kaynaklarda sıklıkla 1 – 3 saat olarak verilmektedir. Tüm soruların yöneltilmesine ve verimli bir tartışma ortamı oluşturulmasına imkan tanıyacak, aynı zamanda katılımcıların sıkılarak konudan uzaklaşmalarını önleyecek optimal süre belirlenmeye çalışılmıştır. Görüşmenin yaklaşık ilk bir saati önceden belirlenen araştırma sorularının tartışılmasına ayrılmış, sonrasında katılımcıların eklemek istedikleri alınmış ve projektif tekniklerle çalışma sonlandırılmıştır. Odak grup görüşmeleri yaklaşık 1.30 saat sürmüştür.
- **Moderatör:** Odak grup görüşmelerinin en kritik noktalarından birini moderatör oluşturmaktadır. Öncelikle tartışmayı yönetecek kadar konuya

hakim ve bilgi sahibi olunması, görüşmelere önceden hazırlanılması, belirli bir soru formu oluşturulması gerekmektedir. Odak grup görüşmeleri öncesinde gerek literatür taramasıyla gerekse görsel materyallerden yararlanılarak moderatörlük hakkında bilgi sahibi olunmaya çalışılmıştır. Her görüşme öncesinde katılımcılara odak grup görüşmesi ile ilgili kısaca bilgi verilmiş, düşüncelerini açıkça ifade etmeleri konusunda teşvik edilmişlerdir. Bunu desteklemek için rahat, samimi, esprili bir ortam oluşturulmasına gayret gösterilmiştir. Yönlendirici sorulardan kaçınılmış, konunun tıkandığı noktalarda başka sorulara geçilmiştir. Kimi zaman tekdüzeliği kırmak için grubun ifade ettiği düşüncelerin tersi sunulmuştur. Sorgulayıcı ve eleştirel tavırdan uzak durulmuştur. Anlık cevaplar teşvik edilmiş ve katılımcılar bu konuda cesaretlendirilmiştir. Herkese eşit söz hakkı tanınmasına gayret gösterilerek, grupta lider rolüne bürünmenin önü alınmıştır.

- **Katılımcıların Ödüllendirilmesi:** Çalışma bitiminde katılımcılara vakit ayırdıkları için teşekkür edilerek, kendilerine küçük birer hediye verilmiştir.
- **Soru Tekniği:** Odak grup görüşmesi için hazırlanan sorular, 'Funnel Yöntemine' uygun olarak genelden özele takip eden bir sıra ile düzenlenmiştir. Görüşmelere daha az yapısal sorular ile başlanarak, katılımcıların fikir ve düşüncelerini özgürce sunmalarına imkan tanınmış, ardından daha spesifik bilgi edinilmesini amaçlayan yapısal formdaki sorulara geçilmiştir. Görüşmeler projektif tekniklerin uygulanmasıyla sonlandırılmıştır. Odak grup görüşmelerinde yöneltilen araştırma soruları ve faydalanılan projektif teknikler, Ekler bölümünde yer almaktadır.

3.3.2. Odak Grup Görüşmesi Katılımcılarının Demografik Bilgileri

Odak grup görüşmelerinde, eğitim görülen branş doğrultusunda homojen gruplara yer verildiği gibi, daha geniş perspektifte konunun tartışılması ve öğrencilerin bakış açılarının anlaşılması için farklı disiplinlerden öğrencilerin yer aldığı görüşme grupları da oluşturulmuştur. Katılımcıların demografik bilgileri Tablo 3.4'te ve Tablo 3.5'de sınıflandırılarak verilmiştir.

Tablo 3.4: UI GreenMetric WUR'da Yer Alan Üniversitelerin Öğrencilerinin Demografik Bilgileri

ODG-1 İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Katılımcı	Branş	Sınıf	Yaş	Cinsiyet
E.İ.E.	İşletme Mühendisliği	2	21	Kız
S.B.	İşletme Mühendisliği	2	21	Kız
O.S.	İşletme / Jeoloji Mühendisliği	3	21	Erkek
E.H.K.	İşletme Mühendisliği	2	21	Kız
E.A.	İşletme / Endüstri Mühendisliği	1	20	Erkek
E.Ş.K	İmalat Mühendisliği	2	20	Erkek

ODG-2 YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ

Katılımcı	Branş	Sınıf	Yaş	Cinsiyet
Y.O.A	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	3	22	Erkek
S.A.	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	3	22	Kız
G.Ş.A	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	3	21	Kız
Ö.A.D.	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	3	23	Erkek
M.İ.M	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	3	22	Kız
A.U.F	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	3	22	Erkek

ODG-3 YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ

Katılımcı	Branş	Sınıf	Yaş	Cinsiyet
N.G	İşletme	4	24	Kız
Z.E.	İşletme	4	24	Kız
K.A.	İşletme	4	24	Erkek
S.E.	İşletme	4	23	Kız
B.D.	İşletme	4	23	Erkek

Tablo 3.5: UI GreenMetric WUR'da Henüz Yer Almayan Üniversitelerin Öğrencilerinin Demografik Bilgileri

ODG-4 İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Katılımcı	Branş	Sınıf	Yaş	Cinsiyet
S.Ş.	İşletme	4	22	Kız
Ş.Y.	İşletme	3	21	Kız
E.S.	İşletme	3	22	Erkek
I.C.	İşletme	3	21	Kız
R.A.	İşletme	3	20	Kız

ODG-5 İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Katılımcı	Branş	Sınıf	Yaş	Cinsiyet
E.G	Kamu Yönetimi	3	22	Erkek
M.S.A.	Kamu Yönetimi	3	23	Erkek
A.Y.	Kamu Yönetimi	3	24	Erkek
B.E.	Uluslararası İlişkiler	3	23	Kız
M.B.S.	Uluslararası İlişkiler	3	24	Erkek
N.H.	Uluslararası İlişkiler	3	21	Erkek
A.H.T.	Uluslararası İlişkiler	3	23	Kız
F.A.	Uluslararası İlişkiler	3	21	Erkek

ODG-6 AREL ÜNİVERSİTESİ

Katılımcı	Branş	Sınıf	Yaş	Cinsiyet
Ü.H.	Elektronik Mühendisliği	4	26	Erkek
M.S.F.	Biyomedikal Mühendisliği	3	23	Kız
F.S.	Bilgisayar Mühendisliği	4	24	Erkek
E.B.	Bilgisayar Mühendisliği	4	23	Erkek
D.S.	Biyomedikal Mühendisliği	4	22	Kız
D.I.	Biyomedikal Mühendisliği	4	24	Kız

ODG-7 HALİÇ ÜNİVERSİTESİ

Katılımcı	Branş	Sınıf	Yaş	Cinsiyet
A.N.T.	Endüstri Ürünleri Tasarımı	4	24	Kız
B.K.	Endüstri Ürünleri Tasarımı	3	23	Kız
K.K.	Endüstri Ürünleri Tasarımı	4	23	Erkek
C.G:	Endüstri Ürünleri Tasarımı	4	22	Kız
Y.B.	Endüstri Ürünleri Tasarımı	4	24	Kız
A.Y.	Endüstri Ürünleri Tasarımı	3	22	Erkek

3.3.3. UI GreenMetric WUR'da Yer Alan Devlet Üniversitesi Öğrencileri ile Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmesinin Analizi

Odak grup görüşmesi, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin (ODG-1), 6 öğrencisi ile 14 Mayıs 2019 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

Sürdürülebilirlik Farkındalığı ve Bilgisi:

Tüm katılımcılar 'sürdürülebilirlik' kavramını duyduklarını ve böyle bir kavrama aşina olduklarını ifade etmiştir. Kavramı daha çok çevre konuları ile ilişkili olarak duyduklarını ancak çok farklı alanlarla sürdürülebilirliğin birlikte düşünülebileceğini belirtmişlerdir. Sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyeleri konusunda kendilerini ortalama/ortalamanın altında olarak değerlendirmişlerdir.

O.S., sürdürülebilirliğin kendisi için öncelikle çevre, doğa ve enerji ile ilgili kavramları çağrıştırdığını ancak aldıkları dersler sayesinde, ekonomi, üretim yönetimi gibi birçok alanda sürdürülebilirlikten bahsedebileceğini belirtmiştir.

Sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanılmasının önemine değinen,

> E.İ.E., *"İhtiyaçlarımızı karşılamaya imkan veren ancak doğaya zararı minimum olan yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanılması"*

olarak sürdürülebilirliği tanımlamıştır. E.H.E. de,

> *"Doğa ile insan ihtiyaçları arasında dengenin gözetilmesi ya da kelime anlamından yola çıkarsam, çevreyi koruma amacının sürdürülmesi"*

şeklinde kavramın tanımlamasına yer vermiştir.

O.S., sürdürülebilirlik gibi kavramların çok genel tabirler olduğuna dikkat çekmiştir. Ders kapsamında, çalışanların iş yerindeki memnuniyetlerinin ve motivasyonlarının sürdürülmesi gibi çok spesifik konularda sürdürülebilirliği tartıştıklarını belirtmiştir. Bu noktada,

E.İ.E.: *"Bence sürdürülebilirlik hem somut hem de soyut kavramları tartışmamıza olanak veriyor. Müşteri memnuniyetini de enerji kaynaklarını da sürdürülebilirlik çerçevesinde tartışabiliriz. Bu nedenle çok boyutlu bir kavram olduğunu düşünüyorum"*

diyerek sürdürülebilirliğin, bir dizi kavramın tartışılmasındaki önemine işaret etmiştir.

Sürdürülebilirlik konusundaki bilgileri seminerler, sosyal medya, google aramaları, dersler ve bilimsel makalelerden edindiklerini belirtmişlerdir. Sürdürülebilirlik bilgisi edinmede sosyal medyaya başvursalar da, güvenilir bir kaynak olmadığını, kaynağın bu konuda oldukça önemli olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. S.B., sadece bilimsel kaynakların güvenilir olduğunu dile getirmiştir. E.A., E.H.E, E.Ş.K. ve O.S., işin uzmanından bilgi alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak E.Ş.K. ve O.S., bilgiyi uzman bir kişi de paylaşıyor olsa, manipülasyona açık bir mecra olarak tanımladıkları sosyal medyada yer alan bilgilere güvenmediklerini vurgulamışlardır.

<u>Sürdürülebilirlik Eğitimi:</u>

Spesifik olarak sürdürülebilirlikle ilgili herhangi bir ders almadıklarını, diğer derslerin içerisinde konudan bahsedildiğini belirtmişlerdir. İşletme öğrencileri özellikle üretim, yönetim, ekonomi derslerinde sıklıkla kavrama yer verildiğini ifade etmişlerdir.

Sürdürülebilirlikle ilgili müfredatlarına bir ders konulması durumunda, E.İ.E., S.B. ve E.H.E. kesinlikle dersi alacaklarını belirtmişlerdir. Bunun nedenini,

S.B.: *"Her zaman bir amacımız var ve o amaç doğrultusunda hareket ediyoruz. Sürdürülebilirlik dediğimiz, aslında bir amacın devam ettirilmesidir. Bu nedenle, sürdürülebilirlikle ilgili bir dersin oldukça yararlı olacağını düşünüyorum"*

şeklinde açıklamıştır. E.H.E., özellikle işletme bölümü için sürdürülebilirlik dersi alınmasının çok önemli olduğunu belirtmiştir.

İşletme öğrencileri, müfredatlarında kesinlikle sürdürülebilirlik dersinin olması gerektiğini, dersin seçmeli olarak tasarlanabileceğini belirtmişlerdir. E.H.E. ve E.İ.E., sürdürülebilirliğin zorunlu ders olarak verilmesinin önemini ve işletme öğrencilerinin bu konuyu detaylı ve teknik anlamda öğrenmeleri gerektiğini vurgulamışlardır. S.B., konunun, mühendislik bölümleri için seçmeli ders olarak düzenlenebileceğini ama işletme bölümünde mutlaka zorunlu ders olarak yer alması gerektiğini belirtmiştir.

Moderatör tarafından yöneltilen, *"sürdürülebilirlikle ilgili bir ders alınmasının tutum ve davranışlara olumlu bir katkısı olur mu?"* sorusuna, kelime çağrıştırma projektif tekniğinde 'sürdürülebilirlik' için 'gelecek' kavramına yer veren,

> E.İ.E.: *"Gelecek odaklı düşünmenin ve geniş perspektiften olaylara yaklaşmanın geliştirilmesinde yardımı olacağını düşünüyorum"*

şeklinde cevap vermiştir. Bu soruya;

> E.H.E.: *"Çok büyük değişiklik oluşturacağını düşünmüyorum ama sürdürülebilirlik konusunda genel kültür katabilir"*

olarak cevap vermiştir.

S.B., alınan derslerin, özellikle çevresel anlamda davranışlara etkisi olacağını, E.İ.E. ise; çevrenin, insanların ve doğanın daha iyi tanınması anlamında, sürdürülebilirlik derslerinin katkısı olabileceğini belirtmiştir.

Çalışmanın bu aşamasında, moderatör tarafından öğrencilere, *"sürdürülebilirliğin üç boyutu hakkındaki bilgileri*" sorulmuştur. Öğrencilerin beden dilinden, sürdürülebilir kalkınmanın boyutları ile ilgili bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmıştır. Ancak herkesin katılımda bulunduğu kısa bir tartışmanın ardından, ekolojik, sosyal/toplumsal ve ekonomik olarak sürdürülebilirliğin boyutları sıralamışlardır.

<u>Sürdürülebilirlik ve Üniversiteler:</u>

Tüm öğrencilerin sürdürülebilirlik konusunda farkındalık oluşturulması gerektiği noktasında hemfikir oldukları görülmüştür. Moderatörün, *"sürdürülebilirlik*

konusunda farkındalık oluşturulmasında sizce sorumluluk kime aittir?" sorusuna, öğrenciler, akıllarına ilk olarak devletin geldiğini, alanında uzman kişileri bir araya getirerek, bireysel bilinç oluşturulmasını sağlayacak projeler, eğitimler, kampanyalar düzenlenebileceğini belirtmişlerdir. Devletin hem topluma yönelik hem de sektörel anlamda eğitimler verilmesinde önayak olması gerektiğini belirten E.A., seminer gibi küçük eğitimlerin düzenlenmesine destek sağlanabileceğini ifade etmiştir. Ancak yine üniversitede verilen derslerin, farkındalık oluşturulmasında daha yüksek etkisi olacağını dile getirmişlerdir.

> E.Ş.K.: "*Seminer olarak düzenlendiğinde, katılımın az olması durumunda istenilen sonuç elde edilemeyecektir. Üniversitelerde verilen derslere katılım zorunlu olduğu için daha fazla kişiye hitap edileceğini düşünüyorum"*

şeklinde bu konudaki düşüncesini açıklamıştır.

> S.B.: "*Devlet tarafından organize edilen seminerlere katılanların bu konuda bilinçlenmeyi önemli görüp görmediklerini bilmiyoruz. Bu nedenle okullarda eğitim verilmesinin daha mantıklı olduğunu düşünüyorum"*

şeklinde konuya yaklaşırken, O.S., üniversitede sürdürülebilirlikle ilgili bilgi birikimi daha yüksek olan öğrencilerde, verilecek derslerin daha yüksek etkisi olacağını belirtmiştir. E.A., üniversitelerin öncelikle, okul içerisinde kampanya, seminer, etkinlik düzenlemesi gerektiğini, sonrasında topluma açılmanın daha doğru olacağını ifade etmiştir.

Moderatör tarafından *"sürdürülebilir bir kampüsün kendileri için ne ifade ettiği ve İTÜ Ayazağa Kampüsü'nü nasıl değerlendirdikleri"* yönündeki soruya;

> E.H.E.: *"Az önce sürdürülebilirliğin üç boyutundan bahsetmiştik. Sosyal olarak, kampüste kafelerin olması verilebilir, ekolojik olarak kampüsümüzde bisiklet yolları var, göl çevresinde birçok ağaç var"*

derken;

> S.B.: *"Ekolojik olarak yeşil çevre anlayışı doğrultusunda bisiklet kullanımı daha çok teşvik ediliyor ve yeşil kampüs anlayışı doğrultusunda, arabayla girişler çok sınırlandırıldı"*

diyerek, E.H.E.'ye katkıda bulunmuştur.

Öğrenciler, İTÜ'nün 'yeşil kampüs' yaklaşımını bildiklerini belirtmişlerdir. Hazırlık sınıfından itibaren duyurular, broşürler, ilanlar, küçük hediyelerle 'yeşil kampüs' vurgusunun yapıldığını dile getirmişlerdir. Bu konuda,

> *S.B.: "Lisede okurken, İTÜ'nün kampüsüne geldiğimde, yeşil kampüsle ilgili faaliyetleri beni çok etkilemişti hatta tercihimde etkisinin olduğunu bile söyleyebilirim"*

şeklinde üniversiteye başlamadan önce, İTÜ'nün yeşil kampüs faaliyetlerinden haberdar olduğunu aktarmıştır.

Öğrenciler, üniversitelerinin sürdürülebilirlik konusundaki çalışmalarından tam anlamıyla haberdar olmadıklarını ifade etmişlerdir. E.İ.E., son olarak etkinlik afişlerinin sayısının azaltılması ve dijitale geçilmesi yönündeki çalışmaları duyduğunu ancak ne kadar hayata geçirildiğini bilmediğini belirtmiştir. O.S. bunun, kağıt israfının önlenmesi anlamında çok önemli olduğunu dile getirmiştir. Öğrenci kulüplerinin yürüttüğü sosyal projeler olduğunu, bunların bazılarından haberdar olduklarını anlatmışlardır. Bu konuda,

> E.A.: *"Sadece ekolojik anlamdaki çalışmalarını biliyorum, sosyal ve ekonomik sürdürülebilirlik konularında ne tür çalışmalar yürütüldüğü ile ilgili bilgim yok"*

diyerek katılımda bulunmuştur.

Moderatör tarafından yöneltilen "*daha önce GreenMetric'i duydunuz mu?",* sorusuna sadece iki öğrenci duydukları, okul tarafından böyle bir paylaşımda

bulunulduğunu hatırladıkları ama ne olduğunu bilmedikleri şeklinde cevap vermiştir. Diğer katılımcılar ise GreenMetric'i ilk kez duyduklarını açıklamışlardır.

E.İ.E., sürdürülebilir bir üniversite için binaların kendi enerjisini karşılayacak şekilde tasarlanmasının önemli olduğunu belirterek, Teknokent'te bu tip çalışmalar yapıldığını, çok fazla enerjinin tüketildiği fakültelerde de bu uygulamalara yer verilmesi gerektiğini ifade etmiştir. O.S., Ayazağa kampüsünde elektrikli araçların kullanılması önerisinde bulunmuştur. Kampüs içerisinde plastik, cam, kağıt, pil gibi toplama kutularının olduğunu ancak tam anlamıyla etkin kullanılmadıklarını belirtmişlerdir. E.Ş.K., burada bilinçlendirmenin önemine ve sonrasında konteynerler içerisinden ayrıştırma yapılmasının daha zor olacağına dikkat çekmiştir. Ayazağa kampüsünde ringlerinin sayısının oldukça az olduğunu belirten E.İ.E.,

> *"Karbon salımı azalıyor ancak ring seferlerinin azlığı, kampüs içerisindeki yurtlarda yaşayan benim gibi öğrencilerin hayatını zorlaştıran bir durum. Elektrikli araçlara yer verilerek, kampüs içi ulaşım sorunu giderilebilir"*

şeklinde O.S.'nin önerisine katılmıştır.

<u>Sürdürülebilir Yaşam Doğrultusundaki Eylemler:</u>

Sürdürülebilir yaşamı; yeni bir anlayışın hayatın içine alınması, belirli amaçlara ulaşmak için çaba sarf edilmesi, alınan kararların kesintiye uğramadan devam ettirilmesi, sağlıklı yaşam prensiplerinin benimsenmesi, zamanın gereksiz uğraşlarla tüketilmemesi çerçevesinde değerlendirmişlerdir.

Sürdürülebilir bir yaşam benimsenmesinde doğaya dost, daha az ambalaj içeren ürünlerin satın alınmasına değinen S.B., bunu;

> *"Örneğin, plastik şişeli su yerine cam şişeli olan tercih edilebilir. Ancak burada maddi durumun belirleyici olduğunu düşünüyorum"*

şeklinde örneklendirmiştir. E.İ.E., yüksek fiyatının yanı sıra cam şişenin ağırlığından dolayı taşınmasının güçlük oluşturduğunu ifade etmiştir.

Moderatörün, *"sürdürülebilir bir yaşamın benimsenmesinde sizi ne teşvik eder?"* şeklindeki sorusuna, 'sürdürlebilirlik' kavramına yönelik kelime çağrıştırma tekniğinde 'doğa' ve 'çaba' kelimelerine yer veren,

> O.S.: *"Ayazağa kampüsüne çıkan metroya, plastik şişe atıp, karşılığında akbil yüklenen makinalar yerleştirildi. Poşetlerde biriktirdiklerini buraya taşıyıp, tek tek atmak için bekleyen birçok kişi gördüm"*

diyerek konuya örnek vermiştir. E.H.E., paranın en iyi motivasyon ve teşvik kaynağı olduğunu belirtmiştir.

> E.İ.E.: *"Enerji konusunda da buna benzer bir teşvik var. Mecidiyeköy metrobüs durağında, bisiklet pedalı çevirerek telefon şarj edilebiliyor"*

şeklinde başka bir örnek vermiştir.

Bu gibi teşviklerin yanı sıra, toplumsal anlamda sürdürülebilir bir yaşamın benimsenebilmesi için bilinçlendirme çalışmaları yapılmasına ve örnek sürdürülebilirlik pratiklerinin medya yoluyla yayılması gerektiği konularına da değinmişlerdir. E.A., kendi sokaklarında, sadece kağıt geri dönüşüm kutusu olduğu için kağıt atıkları ayrıştırdığını, diğer atık toplama kutularının yaygınlaştırılmasının, evsel atıkları ayrıştırmada teşvik sağlayabileceğini belirtmiştir. E.H.E., sürdürülebilir yaşam pratiği olarak, yıl sonuna kadar bütün kağıtları, kitapları topladığını, sonrasında geri dönüşüm konteynerlerine götürdüğünü, sokaklarında cam toplama kutusu olduğu için bunları da ayrıştırdığını ifade etmiştir. Diğer katılımcılar, yakın çevrelerinde, geri dönüşüm kutuları bulunmadığı için ayrıştırma yapmadıklarını belirtmişlerdir.

Yeşil Ürün Satın Alma Davranışı:

Öğrenciler, günlük hayatlarında enerji ve su tasarrufuna dikkat gösterdiklerini belirtmişlerdir. Moderatör tarafından yöneltilen "*ürün satın almada sürdürülebilirliğe dikkat ediyor musunuz?"* sorusuna,

E.İ.E.: *"Yeşil temelli olduğu belirtilen ürünler benim dikkatimi çekiyor"* şeklinde cevap vermiştir.

Kimyasalı az olan kozmetik ürünleri tercih ettiğini belirten S.B., sürdürülebilirliklerinden ziyade sağlık açısından bu ürünleri satın aldığını açıklamıştır. S.B., 'sürdürlebilirlik' kavramına yönelik kelime çağrıştırma tekniğinde, 'sağlık' kavramına yer vermiştir. E.İ.E., maddi durumunun iyi olması durumda sürdürülebilir temelli ürünler için daha fazla para ödeyeceğini aktarırken; diğer öğrenciler, fiyatı düşük olan ürünü tercih edeceklerini ifade etmişlerdir. O.S. ve E.Ş.K., sürdürülebilir ürünlerin aynı zamanda kaliteli olduğunu düşündüklerini belirtmişlerdir.

Moderatörün, *"çevreye zararlı ama kaliteli bir ürünü satın alma kararınız ne yönde olur?"* sorusuna tüm katılımcılar, bu tarz bir ürünü kesinlikle almayacakları, muadilini arayacakları yönünde cevap vermişlerdir.

Sürdürülebilirliğin İş Tercihlerine Etkisi:

Moderatörün *"işletmelerin/kurumların sürdürülebilirlik uygulamalarına yer vermelerinin, böyle bir işte çalışma kararınıza ne yönde etkisi olur?"* sorusuna,

> O.S.: *"Sürdürülebilir ve sürdürülebilir olmayan iki iş tercihi arasında karar verecek olsam; sürdürülebilir olmayan ama beni maddi ve manevi memnun edecek, daha motive çalışacağım bir iş pozisyonu varsa, tercihimi bu yönde kullanırım"*

diyerek önceliklerini belirtmiştir. O.S., kelime çağrıştırma tekniğinde 'motivasyon' kelimesine yer vermiştir. E.H.E. de, işletmelerin sürdürülebilirlik uygulamalarının, kariyer kararını etkileyecek çok büyük bir paya sahip olmadığını ifade etmiştir.

İşletmelerin sürdürülebilirlik çalışmalarının mutlaka dikkatini çekeceğini belirten S.B., yine de kararını buna göre vermeyeceğini eklemiştir. Bu konuda,

> E.İ.E.: *"Staj yapmak istediğimde dahi, başvuracağım yerlerin vizyonuna, misyonuna, değerlerine bakıyorum, benim karar vermemde işletmelerin sürdürülebilirlik uygulamalarının etkisi yüksek olur"*

şeklinde bakış açısını belirtmiştir.

E.Ş.K., kariyerinin başında ilk dikkat edeceği konunun bu olmayacağını, iş tercih kararında, kariyer planlaması ve maddi kaygıları doğrultusunda hareket edebileceğini dile getirmiştir. E.H.E., kariyerinin başında, işletmelerin sürdürülebilirlik uygulamalarından ziyade iş bulmaya odaklanacağını ifade etmiştir. Belirli bir kariyer edindikten sonra, sürdürülebilirlik konusunun karar verme aşamasında daha yüksek etkiye sahip olacağını belirtmiştir.

> E.İ.E.: *"Özellikle çevresel anlamda, sürdürülebilirliğin etik bir yanı da var. Şirketin, doğanın ve bu anlamda dünyanın iyiliğine çalışıyor olması, benim için önemli. Maddi getirisi ne kadar yüksek olursa olsun, çevreye verdiği zarara dikkat göstermeyen bir şirkette çalışmak istemem"*

şeklindeki açıklaması üzerinde herkesin hemfikir olduğu görülmüştür. E.İ.E., ancak bir şeyleri değiştirebilecek bir pozisyonda işe başlayacaksa, çevreye zararı olduğu bilinen bir şirkette çalışmayı düşünebileceğini eklemiştir. E.H.E., böyle bir şirkette işe başlamanın, kariyer anlamında da prestij kaybettireceğini belirtmiştir.

Tablo 3.6: İstanbul Teknik Üniversitesi Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik Konusundaki Yaklaşımları

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	
Sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyelerini kendilerinin nasıl değerlendirdiği	Ortalama - vasat
Nelerin sürdürülmesinden bahsedilebilir?	Çevrenin korunması, yenilenebilir enerji kaynakları, doğaya saygı
Sürdürülebilirlik bilgisinin alındığı kanallar	Seminerler, sosyal medya, google aramaları, dersler, bilimsel makaleler
Sürdürülebilirlik konularının ders içeriklerinde yer alması	Sınırlı sayıda
Sürdürülebilirlikle ilgili bir ders alma konusundaki düşünceleri	Müfredatta kesinlikle yer almalı
Sürdürülebilirlik farkındalığı oluşturulmasında sorumluluk alması gerekenler	Devlet, eğitim kurumları, üniversiteler
Sürdürülebilir bir üniversitede olması gerekenler	Atık yönetimi, enerji kullanımı, israfın önlenmesi, bisiklet yolları
Sürdürülebilir yaşam kavramı	Ürün satın alma tercihleri, amaçlarını gerçekleştirme kararlılığı, devamlılık, atıkların azaltılması ve ayrıştırılması
Sürdürülebilir bir yaşam konusundaki teşvikler	Ödül - maddi motivasyon
Su/elektrik tasarrufu	Önemli
Markaların sürdürülebilirlik çalışmaları hakkında bilgi alınan kaynaklar	Markaların tanıtımları, kurumsal web sayfaları, sosyal medya

3.3.4. UI GreenMetric WUR'da Yer Alan Vakıf Üniversitesi Öğrencileri ile Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmelerinin Analizi

Yeditepe Üniversitesi'nde iki odak grup görüşmesi yürütülmüştür. ODG-2, 30 Nisan 2019 tarihinde 6 öğrencinin katılımıyla; ODG-3, 8 Mayıs 2019 tarihinde 5 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Farklı zamanlarda gerçekleştirilen çalışmalar ile ilgili bulgular karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Sürdürülebilirlik Farkındalığı ve Bilgisi*:*

Tüm katılımcılar 'sürdürülebilirlik' kavramını duyduklarını ve böyle bir kavrama aşina olduklarını belirtmiştir. ODG-2'de yer alan G.Ş.A.; sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyesinin yüksek olduğunu ve bilgisine güvendiğini ifade ederken, diğer uluslararası ilişkiler öğrencileri kavramla ilgili yeterli bilgiye sahip olup olmadıkları hakkında şüphe taşıdıklarını, konuya hakimiyetleri anlamında kendilerini vasat bulduklarını beyan etmişlerdir. ODG-3'te yer alan işletme öğrencilerinin her biri sürdürülebilirliği, anahtar kavramlara yer vererek tanımlayabileceklerini ifade etmişlerdir. Öyle ki,

> N.G.: *"Sürdürülebilirlik çeşitlerini, sürdürülebilir iş yapış süreçlerini, çevre ile ilişkisini, şirketler için ne ifade ettiğini tanımlayabilirim ancak teknik anlamda sadece 1 – 2 örnek verebilirim"*

diyerek sürdürülebilirlik kavramına işletme bazında yaklaşmıştır.

ODG-3'te yer alan B.D.; kavramın daha çok çevreye duyarlılık ve çevre bilinci ile ilgili olduğunu düşündüğünü belirterek,

> *"Şu anki işletmelerin, bugünkü insanların ihtiyaçlarını karşılarken, gelecekteki insanların da düşünülmesi, doğaya zarar vermeyecek teknolojilerin kullanılması"*

diyerek Brundtland raporunda yer alan sürdürülebilir kalkınma tanımına yakın bir çerçeve çizmiştir. Benzer şekilde ODG-2'de yer alan Ö.A.D., sürdürülebilirliği,

"Gelecek kuşakları düşünerek, kaynakların yeterli ve tasarruflu şekilde kullanılması"

olarak tanımlamıştır.

ODG-3'te yer alan K.A.; sadece işletme açısından değil, başka birçok anlamda sürdürülebilirlikten bahsedebileceğini belirterek,

"Sürdürülebilirlik denildiğinde kavramın işletmenin sürdürülebilirliği kadar insan ilişkilerinin, yaşamın, çevrenin sürdürülebilirliği anlamına geldiğini de düşünüyorum"

şeklinde daha geniş perspektiften kavrama yaklaşmıştır.

ODG-2'de yer alan uluslararası ilişkiler öğrencisi Y.O.A. sürdürülebilirliğin,

"Herhangi bir plan, program ve istikrarın sürdürülmesi ile ekonomik büyümenin devam ettirilmesi"

şeklinde ekonomik açıdan tanımlamasını yapmıştır. Y.O.A., projektif teknik sorusunda 'istikrar' kavramına yer vermiştir.

Moderatörün, *"nelerin sürdürülmesinden bahsedildiğini düşünüyorsunuz?"* sorusuna işletme öğrencileri; çevrenin, işletmenin, inovasyonun, devamlılığın, dönüşümün sürdürülmesi olarak, uluslararası ilişkiler öğrencileri ise; verimliliğin, sistemlerin devamlılığının, istikrarın sürdürülmesi şeklinde cevap vermişlerdir. ODG-3'te yer alan K.A.; 'devamlılığın' sürdürülmesine katılmadığını çünkü 'devamlılık' için daha fazla kaynak tüketimine gidilebileceğini belirtmiştir.

Moderatörün *"sürdürülebilirlik ile ilgili hangi kanallardan bilgi alıyorsunuz?"* sorusuna uluslararası ilişkiler öğrencileri özellikle sosyal medya olmak üzere, konferanslar, kamu spotları, reklamlar ve haberler şeklinde yanıt vermiş; benzer şekilde işletme öğrencileri de sosyal medya, google arama motoru, belgeseller, televizyon olarak bilgi kaynaklarını sıralamışlardır.

Moderatörün *"hangi kanallardan bilgi almak daha güvenilir?"* sorusuna verilen cevaplarda farkı görüşler ortaya çıkmıştır. ODG-2'de yer alan üç öğrenci;

> S.A.: *"Sosyal medyayı güvenilir bulmuyorum. Uluslararası kuruluşların resmi sitelerinde yer alan bilgileri takip etmeye çalışıyorum"*

şeklinde görüşünü belirtirken;

> A.U.F.: *"Hiçbir bilgi kanalı tam olarak güvenilir değil. Ancak sosyal medyada yapılan farklı yorumlar karşılaştırma imkanı tanıyor."*

diyerek, sosyal medyayı bilgi almada tercih ettiğini belirtmiştir. Sosyal medyadan araştırma yapmayı oldukça sevdiğini ifade eden G.Ş.A.;

> *"Sosyal medyada özellikle uluslararası haber kanallarını takip ediyorum. Bu anlamda sosyal medyayı daha güvenilir buluyorum"*

diyerek düşüncesini açıklamıştır.
G.Ş.A.'nın bu düşüncesine benzer şekilde, ODG-3'te yer alan işletme öğrencisi Z.E.;

> *"Sosyal medyada emin olmadığım bir bilgi olduğunda, başka kanallara bakıyorum. Bu nedenle bilginin kontrol edilebilirliği yüksek. NatGeo gibi hesapları takip ederek bilgi alabiliyorum"*

şeklinde görüşünü sunmuştur.

<u>Sürdürülebilirlik Eğitimi:</u>

Her iki bölümün öğrencileri de spesifik olarak 'sürdürülebilirlik' ile ilgili herhangi bir ders almadıklarını belirtmişlerdir. Uluslararası ilişkiler öğrencileri, üniversitelerinde düzenlenen sürdürülebilirlik konularındaki konferanslara katılım gösterdiklerini ifade etmişlerdir.

Özellikle işletme bölümü öğrencilerinin en fazla etkileşimde bulundukları başlıklardan birisini 'sürdürülebilirlik ve eğitim' oluşturmuştur. İşletme bölümü öğrencileri 'Kurumsal Sosyal Sorumluluk', 'Yenilik Yönetimi', 'Pazarlama

Yönetimi', 'Stratejik Yönetim', 'İşletmeye Giriş', 'Marka Yönetimi' gibi birçok ders kapsamında sürdürülebilirlikten bahsedildiğini belirtmişlerdir. Öyle ki ODG-3'te yer alan;

> K.A.: "*Ders adı olarak geçmese de, birinci sınıftan itibaren yoğun olarak derslerimizde sürdürülebilirlik konuları yer alıyor."*

diyerek konuyu açıklamıştır. ODG-3'te yer alan N.G. de işletme ve küreselleşme kavramları ile birlikte sürdürülebilirliğin derslerinde adeta bitişik kelime olarak kullanıldığına dikkat çekmiştir.

Uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerinin her biri müfredatta yer alması durumunda, sürdürülebilirlikle ilgili bir dersi kesinlikle seçeceklerini belirtmişlerdir. Dersin verileceği sınıfın da önemli olduğunu,

> Y.O.A.: *"Dersin hangi sırada konulduğu da önemli. 'Sosyal Sorumluluk ve Etik' adıyla aldığımız ders, birinci sınıfta verilirse, davranışlara yansıması anlamında daha aktif geri dönüş alınabileceğini düşünüyorum"*

şeklinde dile getirmiştir. ODG-2'de yer alan G.Ş.A. da üniversite öğreniminin başında sürdürülebilirlik dersinin verilmesinin, kişisel hayatlarına daha fazla etkisi olacağını ifade etmiştir.

ODG-3'te yer alan işletme bölümü öğrencisi S.E.:

> *"Sürdürülebilirliğin farklı boyutları işlenecekse, çevresel sürdürülebilirlikten ziyade, konu bütün yönleriyle ele alınacaksa konulabilir"*

şeklinde kavramın bütüncül bir yaklaşımla ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. ODG-3'te yer alan N.G., Z.E. ve B.D., konuyla ilgili deneyim sahibi, üniversite içerisinde ve dışarısında eğitim veren uzmanlardan bilgi alınmasının faydalı olacağını belirtmişlerdir. Sürdürülebilirliğe pratikte de yer verilmesi gerektiğini,

N.G.: "*Üniversitenin kapıları üç gün boyunca kapatılarak, kampüsün bize ne kadar yettiğine bakılabilir"*

şeklinde bir öneri getirerek ifade etmiştir.

Sürdürülebilirlik konusundaki eğitimin, tutum ve davranışlara etkisini ODG-3'te yer alan,

Z.E.: "*BM'nin açıkladığı 17 maddeye bakıldığında, sürdürülebilirliğin dünya için en önemli konulardan biri haline geldiği görülüyor. Çağımızın bu kadar önemli bir konusu ve sorunu, üniversitelerde detaylı olarak işlenirse ve zorunlu ders haline getirilirse, bilinç oluşturulmasına büyük katkısı olacaktır. Böylece sürdürülebilir davranışların geliştirileceğini düşünüyorum"*

diyerek bu konudaki düşüncesini açıklamıştır. S.E.; sürdürülebilirlik eğitiminin, tutum ve davranışlara etki etmesinin ne şekilde mümkün olabileceğini açıklamıştır:

S.E.: "*Sürdürülebilirlikle ilgili hayata dair bilgilerin ilkokuldan başlayarak verilmesi gerekir. Üniversiteye gelindiğinde belli bir bilincin olması durumunda, eğitimin, tutum ve davranışlara etkisi olacaktır".*

<u>Sürdürülebilirlik ve Üniversiteler:</u>

Uluslararası ilişkiler öğrencilerinin en fazla etkileşimde bulundukları başlık 'sürdürülebilirlik ve üniversiteler' olmuştur. Moderatörün *"sürdürülebilirlik konusunda farkındalık oluşturulmasında kimin sorumluluğu bulunmaktadır"* sorusuna uluslararası ilişkiler öğrencileri devlet, hükümetler, STK'lar cevaplarını vermiştir. İşletme öğrencileri ise ebeveynler, aile, devlet, medya olarak farkındalık oluşturulmasında sorumluluk alması gerekenleri tartışmışlardır. B.D., eğitimin önemine dikkat çekerek,

B.D.: "*Sürdürülebilirlik ilkokulda verilen aşılardan biri olmalı. Çünkü gelecek jenerasyonların, bizim çocuklarımızın, torunlarımızın yüz yüze*

kalacağı bir sorun bu. Küçük yaşlardan itibaren sürdürülebilirlik değerlerimizden biri haline getirilmeli"

şeklinde düşüncesini ifade etmiştir.

Moderatörün *"sürdürülebilirlik konusunda farkındalık oluşturulmasında üniversiteler rol almalılar mı?"* sorusuna tüm öğrenciler olumlu yönde yanıt vermişlerdir. ODG-2'de yer alan, projektif teknikte 'farkındalık' ve 'inovasyon' kavramlarına yer veren,

A.U.F.: *"Toplumsal dönüşümde en büyük etkiyi yaratacak olan bence üniversiteler. Üniversiteler, devlet ile ortak projeler yürütebilir. Kampüslerde sürdürülebilirlik uygulamalarına yer verilebilir. Mesela bizim üniversitemizde güneş panellerinden enerji sağlanıyor. Bu bizim için de örnek oldu"*

şeklinde üniversitelerin sürdürülebilirlik konusundaki etkilerini açıklarken, ODG-2'de yer alan S.A. da bu düşüncelere,

S.A.: "*Gelecek neslin yetiştiği yer üniversiteler. Üniversiteden bir bilinç kazanılarak mezun olunduğunda, sürdürülebilirlik konusunda daha aktif ve etkin bireyler olarak hayata devam edilecektir"*

diyerek katkıda bulunmuştur.

ODG-3'te yer alan işletme öğrencisi N.G. de üniversitelerindeki güneş panellerinin yapım aşamasını gördüklerini, bu faaliyetlerin oryantasyonla yeni gelen öğrencilere de aktarılması gerektiğini belirtmiştir. Güneş panellerine yer verilmesinin yanında, ODG-3'te yer alan,

K.A.: "*Özellikle üniversitelerde çok fazla kağıt israfı var, tonlarca kağıt ziyan ediliyor, bunun ortadan kaldırılması için elektronik ortamdan ders içerikleri paylaşılabilir"*

şeklinde üniversitelerdeki kağıt kullanımının azaltılmasına dikkat çekmiştir. Projektif tekniklerde 'farkındalık' kavramına değinen, ODG-3'te yer alan,

> M.İ.M.: *"YÖK tabanlı, tüm üniversitelerde, hatta meslek liselerinde sürdürülebilirlik konusunda zorunlu ortak ders konulması gerektiğini düşünüyorum. Böylece tüm gençlere sürdürülebilirlik bilgisi sağlanmış olur"*

diyerek herkes için sürdürülebilirlik eğitiminin önemini vurgulamıştır.

'Sürdürülebilir üniversite' denildiğinde uluslararası ilişkiler öğrencileri sıklıkla çevreye zararın azaltılması, atık toplama konteynerlerine yer verilmesi, çöplerin ayrıştırılması, bisiklet ve yaya yollarının yaygınlaştırılması, elektrikli kampüs içi servis araçlarının kullanılması gibi çevresel sürdürülebilirlik uygulamalarından bahsetmişlerdir. Üniversitede, öğrencilerin düzenlediği bir etkinliğe katıldığını belirten, ODG-2'de yer alan G.Ş.A.:

> "*Etkinlik kapsamında gözlerimiz bağlı olarak bastonla kampüste yürümeye çalıştık. O zaman fark ettik ki, üniversitemizin düzenlemeleri ve zemini, engelli öğrenciler için çok uygun değil, bu açıdan üniversitelerde bazı iyileştirilmelere gidilebilir"*

diyerek sürdürülebilirliğin sosyal açıdan ele alınması gerektiğine dikkat çekmiştir. ODG-2'de yer alan M.İ.M.; 'Sosyal Sorumluluk ve Etik' dersi kapsamında başladıkları bu gibi etkinliklerde, öğrenci projelerine yer verildiğini ve gönüllülük esasına dayandığı için halen öğrenciler tarafından projelerin geliştirilmesine devam edildiğini ifade etmiştir.

İşletme öğrencileri de benzer şekilde sürdürülebilir üniversite ile ilgili rüzgar ve güneş enerjisinden faydalanılması, kendi kendine yetebilen bir sistem oluşturulması, atık yönetimi ve atıkların ayrıştırılması, müfredatta sadeleştirilmeye gidilmesi gibi konulara dikkat çekmişlerdir. ODG-3'te yer alan S.E., sürdürülebilirlik konusunda herkesin sorumluluk alması gerektiğini belirterek,

"*Sürdürülebilirliğin kurum kültürü haline dönüştürülmesi gerekmektedir"*

şeklinde düşüncesini dile getirmiştir.

Sürdürülebilir Yaşam Doğrultusundaki Eylemler:

'Sürdürülebilir yaşamı' düzenli, planlı ve programlı, bireysel anlamda minimalist bir yaşam olarak tanımlayan uluslararası ilişkiler öğrencileri, tüketimin azaltılmasının önemini belirtmişlerdir. Bu bağlamda, ODG-2'de yer alan,

Ö.A.D.: "*Her insanın hayatı boyunca çıkarttığı inanılmaz miktarda atık var. Sürdürülebilir yaşam bence bunun en aza indirilerek yaşamın devam ettirilmesi. Bu kaynaklar bize karşılıksız olarak veriliyor, bizden sonra gelecek olanları da düşünerek tüketimimizi azaltmalıyız"*

şeklinde konuya açıklık getirmiştir. ODG-2'de yer alan S.A. ve Y.O.A., tüketimin artmasında reklam sektörünün etkisini vurgulamışlardır. Bu konuda,

G.Ş.A.: "*Sürekli gördüğüm, ambalajlı ürün kullanımının tercih edilmesi yönünde bir reklam var. Bu reklam nedeniyle bazen, ambalajlı ürünleri tercih edersem daha iyi olabilir diye düşünüyorum. Ardından çevreye vereceğim zarar aklıma geliyor. Bu nedenle reklamların kesinlikle etkisi olduğunu düşünüyorum"*

şeklinde düşüncesini ifade etmiştir.

ODG-3'te yer alan işletme öğrencisi K.A., konuya şu şekilde yaklaşmıştır:

K.A.: "*Ben sürdürülebilirliğin kendisinin bir yaşam tarzı olduğunu düşünüyorum. Tatil için bavulumu hazırlarken bile yanıma olabildiğince az ve işlevli eşya almaya çalışıyorum. Bence sürdürülebilir yaşam hayatın her alanına yansıtılmalı. Elektrik ve su kullanımına çok dikkat ederim. Zaman yönetimimi bile sürdürülebilirlik doğrultusunda yaparım. İki yere uğrayacaksam, ortadaki yeri yolumun*

üzerine denk getiririm ve hem yolumu hem harcadığım zamanı kısaltmış olurum"

diyerek sürdürülebilir yaşam doğrultusundaki düşüncelerini ve davranış kalıplarını paylaşmıştır. ODG-3'te yer alan S.E., gereksiz ve kullanmadığı çok fazla kıyafeti olduğunu ve bu konuda sürdürülebilir bir yaşama sahip olmadığını aktarmıştır. ODG-3'te yer alan N.G. ve S.E., evsel atık miktarını azaltmak için ambalajsız ve cam ürün tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Tüketim kültürünün giderek yaygınlaştığını belirten ODG-3'te yer alan B.D.;

"*Çoğu insan kendisinde olmasına rağmen kıyafet, araba, gayrimenkul almaya devam ediyor. Ben kıyafet konusunda ya da evdeki eşya konusunda farkına vardığımdan beri minimal bir yaşam sürdürüyorum. İki ayakkabım varsa, üçüncü ya da dördüncüyü kesinlikle almam, ihtiyacım varsa alıyorum"*

diyerek sürdürülebilir yaşam pratiklerini açıklamıştır.

Her iki bölümün öğrencileri de sürdürülebilir bir yaşamın benimsenmesinde en önemli motivasyon kaynağının maddi karşılık olduğunu ve ödüllendirme sistemine yer verilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Pet şişelerin makinaya atılıp karşılığında para ya da ulaşım bileti alınması gibi uygulamaların yaygınlaştırılması gerektiğini belirtmişlerdir. ODG-2'de yer alan G.Ş.A., tüm ev atıklarını ayrı ayrı topladıklarını dile getirerek, bunun yaygınlaşması için geri dönüşüm konteynerlerinin sayısının arttırılması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Yeşil Ürün Satın Alma Davranışı:

Her iki bölümün öğrencileri de elektrik ve su tasarrufuna dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. ODG-2'de yer alan Y.O.A., NatGeo'da izlediği bir belgeselin ardından su tasarrufuna daha fazla dikkat etmeye başladığını aktarmıştır.

Moderatörün *"ürün satın alırken, sürdürülebilirlik konusuna dikkat ediyor musunuz?"* sorusuna ODG-3'te yer alan Z.E.:

"Diş macunu ya da herhangi bir ürün alırken kutusuz ürünleri tercih ediyorum. Bu kutuların ne miktarda atığa sebep olduğu ile ilgili izlediğim bir videodan sonra, genel olarak bir şey alıyorsam en az kutuda, en az ambalajlı şekilde almaya çalışıyorum"

şeklinde yanıt vermiştir. Z.E., projektif teknikle yöneltilen soruda, 'çevreye duyarlılık', 'uyum' ve 'farkındalık' kavramlarını kullanmıştır. ODG-3'te yer alan N.G. ambalajlı bir ürün alması gerekirse,

N.G.: "*Hızlı tüketimde şu hoşuma gidiyor; paketli hızlı tüketim ürünlerinde, paketini tekrar kullanabileceğim markaları tercih ediyorum. Cam su şişesi gibi ya da makyaj malzemesi kutusu, takı kutusu yapabileceğim ve tekrar kullanabilmeme imkan tanıyan kutulara sahip ürünler gibi"*

şeklinde satın alma tercihini etkileyen unsurları belirtmiştir.

ODG-2'de yer alan Y.O.A.; internet haberi, reklam, sosyal medya gibi kanallarla, markaların sürdürülebilirlik çalışmalarından haberdar olması durumunda, ürün satın alırken bu markalara dikkat gösterdiğini belirtmiştir. Her iki bölümün öğrencileri de markaların kendi yürüttükleri reklam kampanyaları ve sosyal sorumluluk çalışmaları ile sürdürülebilirlik faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olduklarını ifade etmişlerdir.

ODG-2'de yer alan Ö.A.D., ürünün sürdürülebilir olması kadar kalitesine de dikkat ettiğini belirtmiştir. ODG-2'de yer alan A.U.F. de ürün satın alma kararı verirken, parametresinin sürdürülebilirlik ya da fiyattan ziyade kalite olduğunun altını çizmiştir. Ürün hem kaliteli hem de sürdürülebilir ise, bu koşullarda daha fazla para ödeyebileceklerini belirtmişlerdir. ODG-2'de yer alan G.Ş.A., S.A. ve Y.O.A., sürdürülebilir ürünleri tercih ettiklerini; sürdürülebilir bir ürünün aynı zamanda kaliteli olmasını beklediklerini ifade etmişlerdir. Özellikle sık kullanılan bir ürün çeşidinde, ODG-2'de yer alan A.U.F., Ö.A.D. ve M.İ.M., ucuz olan ürünü alacaklarını belirtmişlerdir. Sürdürülebilir bir ürünün; aynı kaliteye sahip, daha ucuz ancak sürdürülebilir olmayan bir muadili olması durumunda yine ucuz olanı tercih edeceklerini dile getirmişlerdir. İşletme öğrencileri için sürdürülebilir özellikteki

ürünlerin, fiyat ve kaliteye göre satın alma davranışlarını ilk etkileyen faktör olduğu görülmektedir. ODG-3'te yer alan S.E., satın alma sürecinde sürdürülebilir ürünleri tercih etmeye çalıştığını belirterek bunu;

> *S.E.: "Ürünün yapım aşamasına özellikle, hayvanlar üzerinde test edilip edilmediğine çok dikkat ederim. Sürdürülebilir ürünlerin, üretim aşamaları daha masraflı olduğu için daha fazla para verilmesini kabul edebiliyorum*"

şeklinde açıklamıştır. ODG-3'te yer alan Z.E., belli bir maddi durumun üzerinde olduğu için ürünlerin organik olması, geri dönüştürülebilir materyale sahip olması, az kimyasal içermesi gibi özelliklere dikkat ettiğini belirtmiş, aksi halde sadece ihtiyacını gidermeye odaklanacağını ifade etmiştir.

Moderatör tarafından *"ürünün niteliğinin iyi ancak çevreye zararı olduğunu biliyorsunuz, bu durum satın alma kararınızı nasıl etkiler?"* sorusu yöneltilmiştir. Uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerinin her biri, çevreye zararı olduğu bilinen ve isteğe bağlı bir ürünü kesinlikle almayacaklarını belirtmişlerdir. İhtiyaç duyulan bir ürün ise muadilini arayacaklarını ifade etmişlerdir. İşletme bölümü öğrencileri bu konuda tereddüt yaşamışlardır. ODG-3'te yer alan Z.E. ve N.G., isteğe bağlı bir ürün olsa dahi, o ürünü ne kadar arzu ettiklerine bağlı olarak satın alma kararlarının değişebileceğini belirtmişlerdir. ODG-3'te yer alan K.A. ve B.D., isteğe bağlı bir ürün ise ve çevreye zararı olduğundan haberdar iseler, bu ürünü ve markanın diğer ürünlerini satın almayacaklarını; S.E. ise ürünün muadilini bulmaya çalışacağını ifade etmişlerdir.

<u>Sürdürülebilirliğin İş Tercihlerine Etkisi:</u>

Moderatörün, *"işletmelerin/kurumların sürdürülebilirlik uygulamalarına yer vermelerinin, çalışma kararınıza ne yönde etkisi olur?"* sorusunu, ODG-2'de yer alan A.U.F. ve Ö.A.D., önemli bir nokta olmasına rağmen, ilk iş tecrübesinde kriterleri arasında bulunmayacağı şeklinde cevaplamıştır. İş bulma kaygısı taşınmaması durumunda, herkes sürdürülebilir bir işletmede çalışmayı tercih edeceğini dile getirmiştir. Sadece, ODG-2'de yer alan G.Ş.A.;

"İş bulma kaygım olsa dahi, çalışacağım yerin sürdürülebilirlik faaliyetlerine bakarım. Özellikle sosyal medyada şirketlerin sürdürülebilirlikle ilgili çalışmaları dikkatimi çok çekiyor. Her halükarda sürdürülebilirliğe önem veren bir şirkette çalışmak isterim"

diyerek, sürdürülebilirliğe önem veren bir şirkette çalışmayı, kariyer kaygısının önüne almıştır.

ODG-3'te yer alan Z.E., işletmelerin sürdürülebilirlik uygulamalarının ilgisini oldukça çektiğini ve bu tür işletmelere iş başvurusunda bulunduğunu ifade etmiştir. ODG-3'te yer alan N.G. ve Z.E., şu an iş kaygısı yaşadıkları için işletmelerin sürdürülebilirlik uygulamalarının kendileri için ön planda olmadığını belirtmişlerdir. N.G., böyle bir işyerinde çalışmanın kuruma olan bağlılığını arttıracağını ancak kariyer olarak yükselebileceği iş fırsatlarını takip edeceğini açıklamıştır. ODG-3'te yer alan K.A., maddi kaygıların kendisi için ön planda olduğunu dile getirmiştir. Z.E., kariyer kaygısı taşımaması durumunda, kesinlikle çalışacağı yerin sürdürülebilirlik faaliyetlerine dikkat edeceğini belirtmiştir. ODG-3'te yer alan S.E.'nin konuya yaklaşımı şu şekilde olmuştur:

"Maddi ya da kariyer anlamında kaygı taşımıyorsam, bir sonraki iş basamağımda bu konuda bilgili olduğumu söyleyebilmek için, sürdürülebilir bir şirkette tecrübe kazanmamın faydası olacaktır".

ODG-3'te yer alan B.D., sürdürülebilirlik konusunda herhangi bir uygulaması ve tecrübesi bulunmayan bir işletmede çalışmaya başlayarak, sürdürülebilirlik konusundaki ilk adımları atmayı tercih edeceğini belirtmiştir.

Tablo 3.7: Yeditepe Üniversitesi Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik Yaklaşımları

YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ	**İŞLETME ÖĞRENCİLERİ**	**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ÖĞRENCİLERİ**
Sürdürülebilirlik konusunda bilgi seviyelerini kendilerinin nasıl değerlendirdiği	Ortalama/ Ortalama üstü	Ortalama
Nelerin sürdürülmesinden bahsedilebilir?	Çevre, inovasyon, devamlılık, dönüşümün sürdürülmesi	Verimlilik, devamlılık, istikrarın sürekliliği
Sürdürülebilirlik bilgisinin alındığı kanallar	Sosyal medya, google, belgeseller, televizyon	Sosyal medya, konferanslar, kamu spotları, reklamlar ve haberler
Sürdürülebilirlik konularının ders içeriklerinde yer alması	Birçok ders kapsamında konuyu görüyorlar	Sınırlı sayıda
Sürdürülebilirlikle ilgili bir ders alma konusundaki düşünceleri	Farklı boyutlarıyla, pratiğe ağırlık verilen, bu konuda deneyim sahibi hocaların yer alması durumunda dersin faydalı olacağını belirtiyorlar	Kesinlikle böyle bir dersi seçeceklerini belirtiyorlar
Sürdürülebilirlik farkındalığı oluşturulmasında sorumluluk alması gerekenler	Ebeveynler, aile, devlet, medya	Devlet, hükümetler, STK'lar
Sürdürülebilir bir üniversitede olması gerekenler	Rüzgar ve güneş enerjisi kullanımı, kendine yetebilen sistem oluşturulması, atık yönetimi, atıkların ayrıştırılması, müfredatta sadeleştirmeye gidilmesi	Çevreye zararın azaltılması, sürdürülebilir enerji kullanımı, çöplerin ayrıştırılması, bisiklet ve yaya yollarının genişletilmesi, elektrikli servis araçlarının kullanılması
Sürdürülebilir yaşam kavramı	Tüketimin azaltılması, minimal yaşam, tasarruf	Düzenli, planlı ve programlı yaşam, minimalist yaşam
Sürdürülebilir bir yaşam konusundaki teşvikler	Ödül -maddi motivasyon	Ödül -maddi motivasyon
Su/elektrik tasarrufu	Önemli	Önemli
Markaların sürdürülebilirlik çalışmaları hakkında bilgi alınan kaynaklar	Sosyal medya	Markaların reklam kampanyaları ve sosyal sorumluluk çalışmaları

3.3.5. UI GreenMetric WUR'da Henüz Yer Almayan Devlet Üniversitesi Öğrencileri ile Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmelerinin Analizi

İstanbul Üniversitesi'nde iki odak grup görüşmesi yürütülmüştür. ODG-4, 9 Mayıs 2019 tarihinde 5 öğrencinin katılımıyla; ODG-5, 9 Mayıs 2019 tarihinde 8 öğrencinin katılımıyla gerçekleştirilmiştir. Farklı saatlerde gerçekleştirilen çalışmalar ile ilgili bulgular, karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Sürdürülebilirlik Farkındalığı ve Bilgisi:

Tüm katılımcılar 'sürdürülebilirlik' kavramını duyduklarını ve böyle bir kavrama aşina olduklarını belirtmiştir. İşletme bölümü öğrencileri, sürdürülebilirlik konusundaki bilgilerinin ortalama düzeyde olduğu şeklinde kendilerini değerlendirirken; uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencilerinin her biri, sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyesinin ortalamanın altında ve oldukça zayıf olduğunu ifade etmiştir.

Moderatörün, *"nelerin sürdürülmesinden bahsedildiğini düşünüyorsunuz?"* sorusuna işletme bölümü öğrencileri; işletmenin varlığını sürdürebilmesi, doğanın korunması, doğal kaynakların korunması, biyolojik çeşitlilik, ekolojik devamlılık şeklinde, işletme bakış açısıyla ve sürdürülebilirliğin çevresel boyutuyla yaklaşırlarken, uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencileri; tarım, doğal kaynak kullanımı, doğal kaynaklar, devamlılık, ekonomik istikrar cevaplarını vermişlerdir.

İşletme öğrencileri, sürdürülebilirlik konusundaki bilgileri sosyal medya, konferanslar, belgeseller, dersler ve makaleler yoluyla elde ettiklerini belirtmişlerdir. ODG-4'te yer alan E.S., sürdürülebilirlik hakkında bilgi sahibi olmak için özel bir çaba göstermediğini dile getirmiştir. ODG-4'te yer alan I.C., Ş.Y. ve S.Ş., akademik yayınları ve konferanslarda verilen bilgileri güvenilir bulduklarını belirtmişlerdir. I.C. sosyal medya ile ilgili,

"Sosyal medyada insanlar çok kolay manipüle edilebiliyor. Çok fazla bilgi kirliliğinin olduğu bir mecra, bu nedenle bilgi almak için güvenilir bulmuyorum"

şeklinde düşüncesini açıklamıştır. S.Ş., sosyal medyada uzun bir başlığı hemen hemen hiç okumadığını, bu nedenle sürdürülebilirlik gibi konuların, daha uzun vakit ayrılabilecek alanlarda ele alınması gerektiğini ifade etmiştir. Ş.Y., sosyal medyada, konunun ciddiyetini kaybettiğine dikkat çekmiştir. Uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencileri ise, sürdürülebilirlik bilgisini sosyal medyadan ve kamu spotlarından edindiklerini belirtmişlerdir. Uzman ve akademisyenleri en güvenilir bilgi kaynağı olarak gördüklerini dile getirmişlerdir.

Sürdürülebilirlik Eğitimi:

Uluslararası ilişkiler, kamu yönetimi ve işletme bölümü öğrencileri, sürdürülebilirlikle ilgili herhangi bir ders almadıklarını ifade etmişlerdir. ODG-5'te yer alan B.E., kavramı sadece işletme derslerinde duyduğunu, A.Y. ise çevre hukuku dersinde konuya kısmen değinildiğini dile getirmiştir. Diğer uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencileri, bu konudan bahsedilen herhangi bir derslerinin olmadığını belirtmişlerdir. ODG-4'te yer alan işletme bölümü öğrencisi I.C. ve E.S., 'Stratejik Yönetim' ve 'Üretim Yönetimi' dersleri kapsamında sürdürülebilirliğe değinildiğini ifade etmişlerdir.

Moderatör tarafından yöneltilen *"müfredatta sürdürülebilirlikle ilgili bir ders olsa, katılımda bulunur musunuz?"* sorusuna, ODG-5'te yer alan B.E. ve M.S.A. olumlu yanıt vermişlerdir. Diğer uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencileri, böyle bir dersi seçmeyeceklerini belirtmişlerdir. Bu durumu,

A.H.T.: "*Başlı başına bir ders açılmalı mı emin değilim. 'Çevre Sorunları' gibi bir dersin içerisine sürdürülebilirlik dahil edilebilir, bir hafta konuya değinilebilir"*

şeklinde, spesifik bir sürdürülebilirlik dersine gerek olmadığını açıklamıştır. Ancak A.H.T.'nin, projektif tekniklerinde, 'bilinç' ve 'eğitim' kelimelerine yer verdiği görülmektedir.

İşletme bölümü öğrencilerinin her biri sürdürülebilirlikle ilgili spesifik bir dersin mutlaka olması gerektiğini belirtmiştir. Burada ODG-4'te yer alan,

> R.A.: "*Dersin içeriğinin mutlaka teoriden öteye taşınması gerekiyor. Hepimiz bir şekilde toplumsal hafızada sürdürülebilirliği, doğanın korunmasının önemini biliyoruz ama kirlilikle mücadele yöntemleri, sürdürülebilirliği nasıl icra edeceğimize dair aksiyon gösterecek bir motivasyonu çoğu zaman bulamıyoruz, teoride kaldığı için bu yöntemi de bilmiyoruz"*

diyerek, dersin pratik anlamda uygulamalar içermesinin önemine dikkat çekmiştir. İşletme öğrencileri, üniversitelerde sürdürülebilirlikle ilgili verilecek derslerin, farkındalık oluşturulmasına katkıda bulunacağını düşünmektedirler.

Uluslararası ilişkiler öğrencileri, derslerin, sürdürülebilirlik temelinde ilerlediğini belirtmişlerdir. Bu durumu ODG-5'te yer alan,

> M.S.A.: *"'Uygarlık Tarihi' dersi görüyorsun, sonrasında 'Siyasi Tarih' dersi geliyor, sonrasında 'Türk Siyasal Hayatı' dersi geliyor. Aslında her şey birbirini tamamlayıcı şekilde ilerliyor ve dördüncü sınıfa kadar bu sürdürülebilir şekilde devam ediyor, en sonunda da diplomayı alıyoruz. Yani buradaki temel ilke aslında sürdürülebilirlik"*

şeklinde açıklamıştır. Bu yorumdan yola çıkarak, ODG-5'te yer alan B.E., dersi görmeseler de kavramı yaşadıklarını belirtmiş; M.S.A., sürdürülebilirliği yaşadıklarını sadece kavramı bilmediklerini eklemiştir. B.E. ve M.S.A. ile birlikte ODG-5'te yer alan F.A. ve A.Y. de kavramı 'devamlılık' olarak görerek, tanımlamalarını bu çerçevede yapmışlardır. Sürdürülebilirliği,

> F.A.: "*Bir dönem içerisinde yapılması gerekenlerin, o sürecin sonuna kadar daimi bir şekilde, bozulmadan devam etmesi"*

olarak tanımlamıştır. B.E., sık değişimlerin sürdürülebilirliği engellediğini belirtmiştir. Tartışma esnasında sessiz kaldığı gözlemlenen E.G.'ye söz verildiğinde,

"Sürdürülebilirlik denildiğinde benim aklıma 'sürdürülebilir kalkınma' kavramı geliyor. Sürdürülebilirliğin bana çağrıştırdıkları daha çok çevre ile alakalı konular. Bilmiyorum alakalı mıdır ama sürdürülebilirlik denildiğinde benim aklıma geri dönüşüm, bir ürünün tekrar kullanılabilmesi geliyor"

açıklamasıyla arkadaşlarından farklı bir noktaya konuyu getirmiş ancak bu açıdan fikir beyan eden başka öğrenci olmamıştır. Burada, sürdürülebilir kalkınmanın, neleri içeren bir kavram olduğunu düşünmeleri istenmiş ancak yorumda bulunan bir öğrenci olmadığı görülmüştür.

Sürdürülebilirlik ve Üniversiteler:

Moderatörün *"sürdürülebilirlik konusunda farkındalık oluşturulmasında kimin sorumluluğu bulunmaktadır"* sorusuna işletme bölümü öğrencileri eğitmenler, aile ve işletmeler cevabını vermişlerdir. Bunu ODG-4'te yer alan,

I.C.: *"Bu sorumluluk en başta ailelere ait, daha sonra ilkokuldan başlayarak farkındalık oluşturulması gerekiyor"*

şeklinde açıklamıştır. S.Ş., üniversite öğrencilerinde farkındalık oluşturulmasının çok geç ve zor olduğunu belirterek I.C.'ye katılmıştır. ODG-5'te yer alan,

R.A.: *"Bu noktada biraz daha işletmelere sorumluluk yüklenebilir. İşletmelerde atık yönetimleriyle ilgili denetimler sıklaştırılabilir. Böylece işletmeler başta zaruri olarak sürdürülebilir uygulamalara yer verseler de, bir süre sonra bunlar işletme etiği haline gelebilir. Sosyolojik anlamda da değişim ailede başlayacaktır, ailenin bu konulardaki bilincini oluşturmada ise devletin kurumları etkili olacaktır"*

şeklinde bu konudaki düşüncesini açıklamıştır.

Uluslararası ilişkiler öğrencileri sürdürülebilirlik farkındalığı oluşturulmasında sorumluğun aile ve okullarda olduğunu belirtmişlerdir. Moderatörün "*farkındalık*

oluşturulmasında üniversitelerin sorumlulukları sizce nelerdir" sorusuna, ODG-5'te yer alan,

> M.S.A.: *"Bilimsel çalışmaların ana merkezi olarak işin bütün teorisini üniversitelerin üretmesi gerekir"*

şeklinde yanıt vermiştir. ODG-5'te yer alan M.B.S., bilinç oluşturulması konusunda üniversitelerin ilk sırada yer alması gerektiğini belirtmiştir.

Üniversitelerin farkındalık oluşturulmasındaki sorumluluğunu, ODG-4'te yer alan işletme öğrencisi,

> E.S.: *"Üniversiteler sürdürülebilirlik etkinliklerinin ve uygulamalarının en rahat yapılabileceği yerler ve bu rollerini gerçekleştirmeleri önemli*"

diyerek ifade etmiştir. Üniversitelerin gerçekleştirdiği faaliyetleri duyurmasının, en az uygulamalar kadar önemli olduğu konusunda hemfikirdirler. Bu konuda E.S., pazarlama yapılmasının önemli olduğuna dikkat çekerken I.C.,

> *"Uygulamalar ile ilgili bilgilerin, sadece öğrenciler ile değil, tüzel/tikel fark etmeksizin tüm toplumla paylaşılması gerekir. Halkla ilişkiler faaliyetlerine ağırlık verilmesi gerektiğini düşünüyorum"*

diyerek konuya açıklık getirmiştir.

İşletme öğrencileri, sürdürülebilir bir üniversitenin; atık yönetimine ve kaynakların etkin kullanımına önem vermesi gerektiğini, sürdürülebilirlik konusunda farkındalık oluşturulması için üniversite bünyesinde merkezlerin oluşturulmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir. I.C. sürdürülebilir üniversiteye,

> *"Somut olarak düşünülürse, üniversite binasının örnek teşkil etmesi adına sürdürülebilir şekilde yapılması göz önüne alınabilir"*

şeklinde yaklaşmış, E.S. de enerji kullanımı ile ilgili çalışmalara yer verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öğrenciler sürdürülebilir bir kampüs ortamının, üniversitedeki yaşam kalitesine olumlu etkisinin olacağını belirtmiştir. Bu durumu,

R.A.: "Şehir gibi bir kampüs ortamının oluşturulması, bisiklet yolları, ağaçlık alanlar aynı zamanda, öğrencilerin yaşam kalitesine değer verildiğini de hissettiriyor"

diyerek açıklamıştır.

E.S.: *"Sürdürülebilirlik gibi konuların empoze edilerek değil, daha çok ortamın içerisinde bulunarak, yaşayarak öğrenilmesi ve benimsenmesi gerektiğini düşünüyorum. Üniversiteler bunun için ideal ortamlar"*

şeklinde düşüncesini ifade etmiştir. Benzer şekilde S.Ş.,

"*Örneğin, normalde yere çöp atan birisi olsam dahi, sürdürülebilirliği benimseyen bir üniversitenin kültürüne uygun davranırım, asla yere çöp atmam"*

diyerek, davranışların sürdürülebilir üniversite kültürü doğrultusunda değişeceğini ifade etmiştir.

Uluslararası ilişkiler öğrencileri; mezun olduktan sonra iş imkanı tanıyan, kariyer sürecine yardımcı olan, kaliteli ve düzenli müfredata sahip, öğrencilerin ders dışında da kampüse gelmelerini motive edecek aktivite alanları bulunan, yaşam alanı haline getirilmiş üniversiteleri, sürdürülebilir üniversite olarak değerlendirmişlerdir. Öğrencilerin kampüse gelmesinin devamlılığı, derslerin devamlılığı, üniversitenin etkisinin mezun olduktan sonra da devam etmesi, sürdürülebilir bir üniversite için, üzerinde durdukları başlıklardır. Bu durumu ODG-5'te yer alan,

M.S.A.: *Sürdürülebilir bir üniversitenin, kampüsü yaşam alanı haline getirilmesi gerekiyor. Kampüsün canlı olması ve sürdürülebilir bir hayatı olması isteniyorsa, içerisinde yaşanmalı, yurtlar kampüs içerisinde bulunmalı"*

şeklinde açıklamıştır. N.H., yaşam alanı haline getirilmiş, içinde her şeyi barındıran üniversitelerin, öğrencilerin dersleri olmasa da kampüse gelme sürdürülebilirliklerini devam ettireceğini belirtmiştir.

Sürdürülebilir Yaşam Doğrultusundaki Eylemler:

İşletme bölümü öğrencileri, sürdürülebilir yaşam kavramının; evde atıkların ayrıştırılmasını, mevsiminde gıdaların tüketilmesini, satın aldıkları ürünlerin geri dönüştürülebilir özellik taşımasına dikkat gösterilmesini, tasarrufa önem verilmesini içerdiğini belirtmişlerdir. Bu düşüncelere katılmakla birlikte, ODG-4'te yer alan

> R.A.: "*Kişisel anlamda sosyal olarak da sürdürülebilir bir hayat yaşamak çok önemli. Çünkü insanın çok yalnızlaştırıldığı bir dönemdeyiz. İnsanlarla ilişkimizi sürdürülebilir kılmamak ya da sosyal yaşantımızdaki pek çok parametreyi iş hayatımız yüzünden ikinci plana atmak, mutsuz insanlar ortaya çıkartıyor. Bu noktada mutsuz olan, dünyaya dair umut beslemeyi bırakmış insanların, doğayı korumak ve dünyayı sürdürülebilir kılmak isteyeceğini, böyle bir motivasyon besleyeceğini düşünmüyorum.*"

şeklinde kavrama farklı bir yaklaşım getirmiştir.

Uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri, sürdürülebilir yaşam kavramını; organik ürün kullanımı, sağlıklı beslenme alışkanlıklarının benimsenmesi, yeşil alanların arttırılması, su kullanımında tasarrufa dikkat edilmesi olarak değerlendirmişlerdir. Sürdürülebilir bir yaşamın teşvik edilmesinde, geri dönüşüm konteyner ve çöp kutusu sayısının arttırılması, tek kullanımlık plastik kullanımlarının sınırlanması gibi çalışmalara yer verilebileceğini belirtmişlerdir.

İşletme bölümü öğrencileri, sürdürülebilir yaşamın teşvik edilmesinde, geri dönüşüm kutularının sayısının etkisi olacağını düşünmediklerini, var olan az sayıdaki kutunun da etkin şekilde kullanılmadığını belirtmişlerdir. Bu konuda ODG-4'te yer alan,

> Ş.Y.: "*Davranışlar, finansal ya da toplumsal bir amaca bağlanmalı, böylece motivasyon sağlanmalı. Örneğin, plastik karşılığında akbillere belli bir ücret dolumu yapılacağı duyurulmuştu ve proje ilk açıklandığında insanların bunu çok konuştuğuna şahit olmuştum. Bu gibi uygulamalara yer verilebilir"*

diyerek maddi teşvikten faydalanılabileceğini belirtmiştir. Benzer şekilde, ODG-4'te yer alan,

> I.C.: "*Avrupa'da cam, plastik ve alüminyum şişelerin ayrıştırıp atıldığı, karşılığında para alınan makineler var. İnsanlar paradan tasarruf etmek için de bunu kullanıyorlar ve atıklarını ayrıştırıyorlar. Çöplerin ayrıştırılmaması durumunda cezai yaptırım da uygulanabilir"*

şeklinde önerilerini sıralamıştır. ODG-4'te yer alan S.Ş. ise,

> "*Bu gibi uygulamaların yanı sıra, ünlülerin yer aldığı kamu spotlarında, sürdürülebilirlik konularına yer verilmesi akılda kalıcılık sağlayacaktır. Bu tanıtım filmleri toplu taşıma araçlarında yayınlanabilir"*

şeklinde konuya katkıda bulunmuştur.

<u>Yeşil Ürün Satın Alma Davranışı:</u>

Her iki bölümün öğrencileri de elektrik ve su tasarrufuna dikkat ettiklerini belirtmişlerdir. ODG-4'te yer alan R.A., kuraklık ile ilgili izlediği bir belgeselin ardından, su tasarrufuna daha fazla dikkat etmeye başladığını aktarmıştır.

Moderatörün, "*ürün satın alırken sürdürülebilirliğe dikkat ediyor musunuz?"* sorusuna, ODG-4'te yer alan,

> I.C.: "*Kozmetik ürün alışverişlerimde, hayvanlar üzerinde test edilip edilmediğine dikkat ediyorum. Deri ya da kürk içeren kıyafetlerden uzak duruyorum"*

şeklinde cevap vermiştir. Ürün satın alma davranışlarında,

> R.A.: "*Çok büyük perakende giyim mağazalarının üretim sürecinde, kötü çalışma koşullarına yer verilen 'The True Cost' adlı belgeseli*

izledikten sonra, burada bahsedilen firmalardan alışveriş yapmayı bıraktım"

diyerek değişikliğe gittiğini belirtmiştir. Ürün satın alma sırasında, sürdürülebilirlik konularına özellikle dikkat gösterdiğini belirten ODG-4'te yer alan Ş.Y.,

"Ekolojik ve çevresel konularla ilgili okumalar yaptığımda, gelecek nesillere neler bıraktığımız üzerinde çok fazla durulduğunu gördüm. Bunun üzerine oldukça düşündüm ve kullandığımız kaynakların giderek azaldığını göz önüne alarak, bireysel olarak elektrik/su tasarrufuna, çöplerin ayrıştırılmasına önem veriyorum"

şeklinde davranışlarının ardındaki nedeni açıklamıştır. Ş.Y.'nin projektif teknikle yöneltilen soruya; 'doğa', 'çevre' ve 'koruma' kelimeleri ile cevap verdiği görülmektedir.

Uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencileri, ürünün sağlayacağı marjinal faydaya bakacakları, fiyatın önemli bir kriter olduğu, sağlıklı ürünleri tercih etmeye çalışacakları, sürdürülebilir ürünlerin aynı zamanda kaliteli olduğunu düşünerek bir kere alıp fazla para verebilecekleri şeklinde farklı düşüncelere yer vermişlerdir. Ürünün üretim koşullarına dikkat etmeyeceğini belirten ODG-5'te yer alan A.Y., sadece ürünün kendisine sağladığı faydayı göz önünde tutarak, satın alma kararı verdiğini belirtmiştir. ODG-5'te yer alan M.S.A. ise, sürdürülebilir bir ürünün, aynı zamanda kaliteli olduğu gibi bir düşüncesinin olmadığını, maddi durumu çerçevesinde satın alma kararını verdiğini belirtmiştir. ODG-5'te yer alan A.H.T., özellikle kozmetik ürün alışverişlerinde, hayvanlar üzerinde test edilip edilmediği konusuna özen gösterdiğini ifade etmiştir. Ancak ODG-5'te yer alan öğrencilerin her biri, çevreye zararlı bir ürünü, ihtiyaçları olmaması halinde kesinlikle almayacaklarını aktarmışlardır.

Sürdürülebilir temelli ürünlere, belirli maddi standartlara sahip insanların ilgi gösterebileceğini belirten, ODG-4'te yer alan S.Ş. gibi R.A da, maddi kaygı taşımaması durumunda, sürdürülebilir ürünleri tercih edeceğini ifade etmiştir. Bu konuya ODG-4'te yer alan,

E.S.: "*Topluma, sürdürülebilir temelli ürün kullanımının kendilerine maddi anlamda sağlayacağı faydalar anlatılırsa, 'verdiğim para değiyor' diye düşünerek, insanlar sürdürülebilir ürünleri alabilir"*

şeklinde yaklaşmıştır. ODG-4'te yer alan I.C., toplumda enerji tasarrufu sağlayan, teknolojik ürünlerin aynı zamanda kaliteli olduğu yönünde bir algının bulunduğunu, satın alma davranışında bu durumun da etkisinin olduğunu belirtmiştir.

Moderatör tarafından yöneltilen "*çevreye zararlı, ancak kaliteli bir ürünü satın alma davranışınız ne yönde olur?"* sorusuna,

E.S.: *"Örneğin ben şu an bir araç alacak olsam, emisyon krizi ile adı anılan Volkswagen'i tercih etmem ve emisyon değerlerine mutlaka dikkat ederim. Hatta maddi durumum el veriyorsa, elektrikli araç tercih ederim"*

şeklinde cevap vermiştir. Bu noktada R.A., uzun yıllar almak için birikim yaptığı bir arabayı, bu gibi bir nedenle satın almaktan vazgeçmeyeceğini dile getirmiştir. S.Ş. ise, araç pazarında seçenekler çok fazla olduğu için çevreye daha az zararlı olanı seçmeye yöneleceğini ifade etmiştir.

<u>Sürdürülebilirliğin İş Tercihlerine Etkisi:</u>

Moderatörün, *"işletmelerin/kurumların sürdürülebilirlik uygulamalarına yer vermelerinin, çalışma kararınıza ne yönde etkisi olur?"* sorusuna, seçme şansları olması durumunda, mutlaka sürdürülebilir olanı tercih edecekleri şeklinde cevap vermişlerdir. ODG-4'te yer alan E.S., sürdürülebilirlik konusunda çalışmaları olan işletmelerin, çalışanları üzerinde daha motive edici etkisi olduğunu belirtmiş ancak kariyerinin başında iş bulma kaygısının daha baskın olacağını, kariyerinin ilerleyen dönemlerinde, sürdürülebilirliğe daha çok dikkat gösterebileceğini aktarmıştır. Konuyla ilgili, ODG-4'te yer alan,

S.Ş.: "*Yaşam standartlarıma uygun ama sürdürülebilirlik çalışması olmayan bir işletmeyse, tercih ederim. Özellikle iş hayatımın başlarında ön planda tutacağım bir kriter olmaz"*

diyerek konuya yaklaşımını aktarmış ve iki türlü iş ortamında da çalışma fırsatı bulduğunu, doğaya zarar veren şirketlerin, çalışanlarına da değer verdiklerini düşünmediğini eklemiştir.

Uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencileri, buradaki sürdürülebilirliği, iş yerinin kısa dönemde iflas etmemesi ya da iş yerinde uzun süreli çalışma imkanı bulunması olarak değerlendirmişlerdir. ODG-5'te yer alan F.A., B.E., N.H. ve E.G., kısa dönemde işsiz kalmayacakları, devamlılığı olan bir işletmede çalışmayı tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Diğer bir kriterin ise maddi kazanç olduğu görülmektedir. ODG-5'te yer alan A.Y., M.S.A. ve A.H.T., maddi kazancı ön planda tutacaklarını ifade etmişlerdir. Çevreye zararları ile anılan bir işletmede, ODG-5'te yer alan M.S.A., M.B.S., B.E., A.H.T., F.A. ve N.H. kesinlikle çalışmayı düşünmeyeceklerini dile getirmişlerdir. A.Y., maddi kazancı ön planda tutacağını tekrarlamış, diğer öğrenciler ise kararsız kalmışlardır.

Tablo 3.8: İstanbul Üniversitesi Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik Konusundaki Yaklaşımları

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ	**İŞLETME ÖĞRENCİLERİ**	**ULUSLARARASI İLİŞKİLER/KAMU YÖNETİMİ ÖĞRENCİLERİ**
Sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyelerini kendilerinin nasıl değerlendirdiği	Ortalama - vasat	Ortalamanın altında - zayıf
Nelerin sürdürülmesinden bahsedilebilir?	İşletmenin varlığını sürdürebilmesi, doğanın korunması, doğal kaynakların korunması, biyolojik çeşitlilik, ekolojik devamlılık	Tarım, doğal kaynak kullanımı, doğal kaynaklar, devamlılık, ekonomik istikrar
Sürdürülebilirlik bilgisinin alındığı kanallar	Sosyal medya, konferanslar, belgeseller, dersler ve makaleler	Sosyal medya, reklamlar, kamu spotları
Sürdürülebilirlik konularının ders içeriklerinde yer alması	Sınırlı sayıda	Hiç yer almıyor
Sürdürülebilirlikle ilgili bir ders alma konusundaki düşünceleri	Müfredatta kesinlikle yer almalı	Gruptakilerin büyük bölümü, spesifik bir ders konulmasının gereksiz olduğunu düşünüyor
Sürdürülebilirlik farkındalığı oluşturulmasında sorumluluk alması gerekenler	Eğitmenler, aile ve işletmeler	Aile ve okullar
Sürdürülebilir bir üniversitede olması gerekenler	Atık yönetimi, kaynakların etkin kullanımı ve farkındalık oluşturacak merkezlerin varlığı	Kampüsün yaşam alanı haline getirilmesi, derslerin devamlılığı, mezun olduktan sonra iş bulmalarını sağlaması
Sürdürülebilir yaşam kavramı	Atıkların ayrıştırılması, mevsiminde gıda tüketimi, geri dönüştürülebilir ürünlerin tercih edilmesi, sosyal ilişkilerin kuvvetlendirilmesi	Organik ürün kullanımı, sağlıklı beslenme, yeşil alanların arttırılması ve su tasarrufu
Sürdürülebilir bir yaşam konusunda ki teşvikler	Ödül - maddi motivasyon / ceza	Toplumsal bilinçlendirme
Su/elektrik tasarrufu	Önemli	Önemli
Markaların sürdürülebilirlik çalışmaları hakkında bilgi alınan kaynaklar	Kurumsal internet sayfaları, reklamlar, sosyal medya	Sosyal medya, internet haberleri

3.3.6. UI GreenMetric WUR'da Henüz Yer Almayan Vakıf Üniversiteleri Öğrencileri ile Gerçekleştirilen Odak Grup Görüşmelerinin Analizi

IU GreenMetric WUR'da henüz yer almayan Arel Üniversitesi'nin (ODG-6) 6 öğrencisi ile 03 Mayıs 2019 tarihinde; Haliç Üniversitesi'nin (ODG-7) 6 öğrencisi ile 10 Mayıs 2019 tarihinde odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir.

Sürdürülebilirlik Farkındalığı ve Bilgisi:

Her iki üniversitede öğrenim gören öğrenciler, sürdürülebilirlik kavramını daha önce duyduklarını ve kavrama aşina olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, sürdürülebilirlikle ilgili bilgi seviyelerinin ortalama düzeyde olduğunu ifade etmişlerdir. Sürdürülebilirlik kavramının ne anlama geldiğini tartışmaları istendiğinde, Arel Üniversitesi öğrencileri; sürdürülebilir enerji, devamlılık arz eden, ürünün/hayatın/kavramın sürdürülebilirliği, işlerin yarıda bırakılmaması olarak, özellikle 'devamlılık' ekseninde konuyu ele almışlardır.

Haliç Üniversitesi öğrencileri, sürdürülebilirliğin; doğal kaynakların verimli kullanımı, ekolojik dengenin korunması, ürünlerin çevreye uyumlu olması, geri dönüşümlü ürünlere ağırlık verilmesi anlamlarını taşıdığını ifade etmişlerdir. Bu konuda ODG-7'de yer alan,

> A.N.T.: *"Doğal kaynaklardan sürdürülebilirlik yoluyla en verimli şekilde faydalanabilmek, böylece tüketimi en aza indirmek"*

şeklinde sürdürülebilirlik tanımına yer vermiştir. ODG-7'de yer alan *B.K.* ise,

> *"Sürdürülebilirlik bir şeyin devamlı olmasıdır. Bu anlamda, ekolojik dengenin, çeşitliliğin, doğal kaynakların, doğal dengenin sürdürülebilir olmasından bahsedilebilir"*

şekilde sürdürülebilirlik tanımlamasını yapmıştır. ODG-7'de yer alan K.K., ise sürdürülebilirliğin, çevre ile uyumluluk taşınması anlamına geldiğini ifade etmiştir.

Arel Üniversitesi öğrencileri, sürdürülebilirlikle ilgili bilgileri internetten, sosyal medyadan, hayatın içinden, popüler kültürden edindiklerini aktarmışlardır. ODG-6'da yer alan Ü.H. ve F.S., kavramı bilmeseler bile kelime anlamından ne olduğunun anlaşıldığını belirtmişlerdir. Haliç Üniversitesi öğrencileri de bilgi kaynaklarının sosyal medya ve internet olduğunu ifade etmişlerdir.

Sürdürülebilirlik Eğitimi:

Öğrenciler, daha önce sürdürülebilirlikle ilgili herhangi bir ders almadıklarını belirtmişlerdir. ODG-6'da yer alan E.B., böyle bir ders olması durumunda,

> *"Bir iş kurmak istediğimizde devamlılığını nasıl sağlayacağımızı bilmemiz gerekiyor, bu nedenle teknik bilgiye ihtiyacımız olacaktır"*

şeklinde dersi almak isteyeceğini; Ü.H., kişisel hayatına katkı sağlaması için dersi alacağını ifade etmiştir. ODG-6'da yer alan D.I. ve D.S., dersi kimin vereceğine ve kapsamına bağlı olarak sürdürülebilirlikle ilgili bir dersi seçebileceklerini belirtmişlerdir. F.S.,

> *"Herkes kavramı daha önce duyduğunu ve ortalama bilgi sahibi olduğunu belirtiyor, bu durumda böyle bir dersin üniversitelerde verilmesini gerekli görmüyorum"*

şeklinde düşüncelerini açıklamıştır. D.I. ise,

> *"İş hayatında mutlaka herkesin karşılaşacağı bir kavram olduğunu düşünüyorum. Bu nedenle herkesin konuyla ilgili asgari bilgi sahibi olması gerekiyor. Bence zorunlu olarak son sınıfta böyle bir dersin, iş hayatına hazırlık anlamında verilmesi gerekir"*

diyerek görüşlerini paylaşırken; D.S., 'İnsan Kaynakları', 'İş Hukuku' gibi dersleri aldığını, bu dersi almayı da düşünebileceğini belirtmiştir. Ü.H., sektöre hazırlık anlamında son sınıfta dersin alınabileceğini dile getirmiştir. M.S.F., sadece iş hayatına hazırlık için değil kişisel anlamda fayda sağlamak için rehberlik dersi gibi, sürdürülebilirlikle ilgili bir dersin olması gerektiğine dikkat çekmiştir.

Haliç Üniversitesi öğrencisi ODG-7'de yer alan B.K.,

> "*Teknoloji ne kadar gelişirse gelişsin doğaya ve doğal kaynaklara ihtiyacımız bitmeyecek. Tüketimin çok fazla olduğu günümüzde bilinçlenmemiz oldukça önem taşıyor. Bölümümüzde sürdürülebilir tasarımlar yapılabilmesi için böyle bir dersin olmasını isterdim"*

şeklinde, üniversite eğitiminin önemine dikkat çekmiştir. ODG-7'de yer alan K.K. da sürdürülebilir tasarımlar yapılabilmesi için böyle bir derse ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. ODG-7'de yer alan Y.B. ise, başlı başına bir derse gerek olmadığını, bir dersin içerisinde konunun anlatılabileceğini aktarmıştır. A.N.T., özellikle kağıt türevi atıkların fazla olduğu bölümlerinde, atıkların nasıl değerlendirilebileceğinin öğretilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Sürdürülebilirlik konusundaki derslerin, çevresel davranışlar benimsenmesinde olumlu etkisinin olacağını aktaran Haliç Üniversitesi öğrencileri, bu konuda farkındalık, bilinç ve duyarlılık oluşturulmasına katkı sağlayacağını belirtmişlerdir.

<u>Sürdürülebilirlik ve Üniversiteler:</u>

Sürdürülebilirlikle ilgili bilinç oluşturulması gerektiğini belirten ODG-6'da yer alan E.B., asıl sorumluluğun eğitim kurumlarında olduğunu belirtmiştir. ODG-6'da yer alan M.S.F. ise, öncelikle ailenin sorumluluğunda olan bir konu olduğunu ifade etmiştir.

Haliç Üniversitesi öğrencileri; bireylerin, ailenin, üniversitelerin, hükümetlerin ve devletlerin sürdürülebilirlik konusunda sorumluluk almaları gerektiğini belirtmişlerdir. Bu konuda ODG-7'de yer alan B.K.,

> *"Sürdürülebilirlik konusunda devlet tarafından büyük projelerin başlatılması ve halkı bilinçlendirici kampanyalar yürütülmesi gerekiyor. Böylece bireylerde farkındalık oluşacağına, bunun davranışlarına yansıyacağına inanıyorum"*

şeklinde düşüncesini aktarmıştır.

Haliç Üniversitesi öğrencileri, sürdürülebilir üniversiteyi; doğaya dost, çevreye duyarlı, geri dönüştürülebilen malzemeler kullanan, atıkları ayrıştıran, kaliteli eğitim sağlayan şeklindeki anahtar kavramlarla tanımlamışlardır. Burada, projektif soruda 'yenilenebilir enerji' kavramını kullanan, ODG-7'de yer alan A.Y.,

> *"Yenilenebilir enerji kullanımına ağırlık veren bir üniversitenin, sürdürülebilir olduğunu söyleyebiliriz. Ben olsam, güneş enerjisi kullanan, karbon salınımını en aza indirmiş bir üniversite oluşturmak isterdim "*

şeklinde sürdürülebilir üniversite tanımına ve bu yöndeki beklentisine yer vermiştir.

ODG-6'da yer alan M.S.F., sürdürülebilir bir üniversitenin teoriden ziyade pratiğe odaklanması gerektiğini paylaşırken, D.S. ise, üniversitede kariyer merkezinin bulunmasının oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. ODG-6'da yer alan E.B., üniversitenin konumunun, şehrin gürültüsünden uzak, yeşil alan içerisinde olmasının, daha verimli çalışma ortamı sağlayacağını ifade etmiştir. Bunların yanı sıra ODG-6'da yer alan Ü.H.;

> "*Üniversitenin eğitim imkanlarının, akademik kadrosunun, araştırma merkezlerinin güçlü olması gerekir. Sadece yeşil alanlar sürdürülebilir olmasını sağlamaz"*

şeklinde görüşünü açıklarken, ODG-6'da yer alan D.I., üniversite sonrası sağlanan iş imkanlarının önemli olduğunu; F.S. de bu anlamda öğrencilere staj imkanları tanınabileceğini belirtmiştir. Ü.H., sürdürülebilirlik kapsamında, mezunlarla ilişkilerin devam ettirilmesinin öneminden bahsetmiştir.

<u>Sürdürülebilir Yaşam Doğrultusundaki Eylemler:</u>

Arel Üniversitesi öğrencisi ODG-6'da yer alan E.B., sürdürülebilir yaşam anlamında, evsel atıkları ayrıştırdığını dile getirmiştir. Bu konuda, ODG-6'da yer alan,

> M.S.F.: "*Sürdürülebilir bir yaşamın benimsenebilmesi için mutlaka bilinçlendirme konusunda çalışmalar yapılması gerektiğini*

düşünüyorum. Atık toplama faaliyetleri sonucunda elde edilen faydalar konusunda bilgi paylaşılırsa, insanlar daha çok dikkat gösterebilirler"

şeklinde görüşlerini aktarmıştır. ODG-6'da yer alan Ü.H., geri dönüşüm konteynerlerinin arttırılmasının, atık ayrıştırılmasında insanları teşvik edebileceğini belirtmiştir. ODG-6'da yer alan D.S., de bilinçlendirme çalışmalarına yer verilmeden, bu uygulamalarla herhangi bir sonuç alınamayacağını dile getirmiştir. ODG-6'da yer alan D.I. ise,

"Atıkların ayrıştırılması gibi davranışların benimsetilmesinde maddi teşviklerin etkili olabileceğini düşünüyorum. En etkili sonucun maddi teşvikle alınacağını düşünüyorum"

şeklinde düşüncesini paylaşmış; Ü.H. de, ödüllendirme yapılmasının etkili sonuç alınmasını sağlayacağını belirtmiştir.

Haliç Üniversitesi öğrencisi ODG-7'de yer alan K.K., sürdürülebilir yaşamı doğa dostu davranışlara yer verilmesi şeklinde tanımlarken, A.Y.;

"Yenilenemeyen enerji kaynaklarını en az şekilde kullanma konusunda bilinçli, kullanılan ürünlerin dönüştürülmesini alışkanlık haline getirilmiş bir yaşam biçimi"

şeklinde kavramı tanımlamıştır. A.N.T. ise;

"*Doğal kaynakları dikkatli ve tasarruflu kullanma alışkanlığının kazanılması"*

şeklinde sürdürülebilir yaşam tanımını yapmıştır. A.N.T., projektif teknikle yöneltilen soruya cevaben 'tasarruf', 'tüketim' ve 'israf' kelimelerine yer vermiştir.

Haliç üniversitesi öğrencileri, sürdürülebilir bir yaşam konusunda, maddi ödüllendirmelerin yanı sıra, çevreye duyarlı insanların sayısının artmasının ve sürdürülebilir şekilde yaşayan insanların topluma örnek oluşturmasının, sürdürülebilir yaşamın teşvik edilmesinde önemli olduğunu ifade etmişlerdir.

Yeşil Ürün Satın Alma Davranışı:

Tüm öğrenciler elektrik ve su tasarrufuna dikkat ettiklerini ifade etmişlerdir. ODG-6'da yer alan D.I., ürün satın alma davranışında sürdürülebilirliğe dikkat edilmesi gerektiğini ancak kendisinin etmediğini dile getirmiştir. Benzer şekilde, ODG-7'de yer alan B.K. da markaların sürdürülebilirlik uygulamalarını, ürün satın alırken göz önünde bulundurmadığını ancak bu alışkanlığın kazanılması gerektiğini ifade etmiştir. ODG-6'da yer alan M.S.F., kozmetik ürün satın alırken, hayvanlar üzerinde test edilip edilmediğine dikkat ettiğini aktarmıştır. Bu konuda, ODG-7'de yer alan A.N.T. de özellikle kozmetik ürünlerinde, daha çevreci ve hayvanlar üzerinde test edilmemiş markaları tercih ettiğini belirtmiştir. ODG-6'da yer alan Ü.H., enerji tasarrufu sağlayan ürünlere fazla ödeme yapabileceğini söylemiştir. Çevreye zararlı bir ürünün, alternatifini arayacaklarını ancak alternatifin yüksek fiyatlı olması durumunda ucuz ürüne yöneleceklerini belirtmişlerdir. ODG-7'de yer alan C.G. ve B.K., sürdürülebilir ancak yüksek fiyatlı ürünleri almayacaklarını belirtmişlerdir. Çevreye zararlı bir ürünün önce muadilini araştıracaklarını ancak fiyatın, satın alma davranışlarında önemli bir faktör olmaya devam ettiğini ifade etmişlerdir.

Sürdürülebilirliğin İş Tercihlerine Etkisi:

Arel Üniversitesi öğrencilerinin hepsi, ilk iş tecrübelerinde sürdürülebilirliğin öncelikli kriterleri olamayacağını belirtmişlerdir. Bu konuda net bir tavır sergileyerek, kariyer odaklı ve maddi kazancı en yüksek yerde çalışacaklarını ifade etmişlerdir. Bu konu başlığında tartışma ortamı oluşmamıştır.

Haliç üniversitesi öğrencileri işletmelerin sürdürülebilirlik uygulamalarının dikkatlerini çekeceğini ancak iş tercihlerine bir etkisinin olmayacağını belirtmişlerdir. C.G.;

> *"Yeni mezun bireylerin iş aramaları durumunda, kriterlerinden en önemlisi, kurum ve kuruluşun iş vermesinden ibarettir"*

diyerek düşüncesini ifade etmiştir. Diğer öğrenciler de kariyerlerinin ilk yıllarında, sürdürülebilirliğin iş tercihleri için bir kriter olmayacağını belirtmişlerdir.

Tablo 3.9: Arel Üniversitesi ve Haliç Üniversitesi Öğrencilerinin Sürdürülebilirlik Konusundaki Yaklaşımları

	AREL ÜNİVERSİTESİ	HALİÇ ÜNİVERSİTESİ
Sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyelerini kendilerinin nasıl değerlendirdiği	Ortalama - vasat	Ortalama
Nelerin sürdürülmesinden bahsedilebilir?	Sürdürülebilir enerji, devamlılığı olan, ürünün/hayatın/kavramın sürdürülebilirliği	Doğal kaynakların verimli kullanımı, ekolojik dengenin korunması, ürünlerin çevreye uyumlu olması, geri dönüşüm
Sürdürülebilirlik bilgisinin alındığı kanallar	İnternet, sosyal medya, hayatın kendisi, popüler kültür	Sosyal medya ve internet
Sürdürülebilirlik konularının ders içeriklerinde yer alması	Hiçbir derste konu işlenmemiş	Sınırlı sayıda
Sürdürülebilirlikle ilgili bir ders alma konusundaki düşünceleri	Seçmeli/zorunlu ders olarak verilebilir	Zorunlu olması daha yararlı olacaktır/ bir dersin kapsamı içerisinde de verilebilir. Dersi alacaklarını belirtmişlerdir.
Sürdürülebilirlik farkındalığı oluşturulmasında sorumluluk alması gerekenler	Devlet, eğitim kurumları, aile	Bireyler, aile, üniversiteler, hükümet ve devlet
Sürdürülebilir bir üniversitede olması gerekenler	Uygulamaya ağırlık verilmesi, endüstriye yakın konumda olunması, kariyer merkezi bulunması, öğrenciye iş imkanı sağlanması	Doğa dostu uygulamalar, çevreye duyarlılık, geri dönüşüme önem verilmesi, kaliteli eğitim
Sürdürülebilir yaşam kavramı	Atıkların ayrıştırılması, planlı ve programlı yaşam	Doğa dostu yaşam, tüketimin azaltılması, atıkların ayrıştırılması, sürdürülebilir enerji kaynaklarının kullanımı
Sürdürülebilir bir yaşam konusundaki teşvikler	Ödül - maddi motivasyon	Ödüllendirme, örnek davranışlar
Su/elektrik tasarrufu	Önemli	Önemli
Markaların sürdürülebilirlik çalışmaları hakkında bilgi alınan kaynaklar	Sosyal medya	Sosyal medya, internet

3.4. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Bu tez çalışmasında, üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik konusundaki yaklaşımlarının keşfedilmesi amaçlanmıştır. Bunun için, UI GreenMetric WUR'da yer alan devlet ve vakıf üniversiteleri ile henüz UI GreenMetric WUR'da

bulunmayan devlet ve vakıf üniversiteleri öğrencileri ile odak grup görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Tez çalışmasının konusu ve odak grup görüşmesi yönteminin özelliği gereği, amaç genellemeye gitmek değil, farklı yaklaşımların ortaya konulmasıdır. Çalışmanın bu bölümünde, elde edilen bulgular karşılaştırmalı olarak değerlendirilmektedir.

Sürdürülebilirlik Farkındalığı ve Bilgisi

Yeditepe Üniversitesi işletme bölümü öğrencileri, sürdürülebilirliğin tanımlamasında, üniversitelerinin uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerine göre daha fazla etkileşimde bulunarak, kavramın çeşitli açılardan tanımlarına yer vermişlerdir. Her iki bölümün öğrencilerinin de genel anlamda konuyu kendi okudukları bölüm perspektifinden değerlendirdikleri görülmüştür.

İstanbul Üniversitesi işletme bölümü öğrencileri de, kavramı, çevre ve işletme ile bütünleştirerek tanımlamışlardır. İTÜ işletme mühendisliği öğrencilerinin, Yeditepe Üniversitesi işletme bölümü öğrencilerine benzer şekilde, kavrama çok boyutlu yaklaştıkları ve geniş perspektifte tanımlama yapabildikleri görülmüştür. Bu yetkinliğin kazanılmasındaki asıl parametrenin, sürdürülebilir kampüs uygulamalarından ziyade, işletme bölümü dersleri kapsamında sürdürülebilirliğin farklı açılardan ele alınarak incelenmesi olduğu söylenebilir. Yine de, UI Green Metric WUR'da yer alan Yeditepe Üniversitesi ve İTÜ işletme öğrencilerinin, İstanbul Üniversitesi işletme öğrencilerine göre kavramın çerçevesini daha net çizmeleri, derslerin yanında kampüs faaliyetlerinin bilgiyi ve davranışları pekiştirici etkide bulunduğunu göstermektedir (Vicente-Molina, Fernandez-Sainz ve Izagirre-Olaizola, 2013: 130; Dagiliute, Liobikiene ve Minelgaite, 2018: 473 – 474).

İstanbul Üniversitesi işletme bölümü öğrencileri, sürdürülebilirlik konusundaki bilgilerinin ortalama düzeyde olduğu; uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencileri ise, ortalamanın altında ve oldukça zayıf olduğu şeklinde kendilerini değerlendirmişlerdir. Her iki grupta yer alan öğrencilerin, ilk bölümde sürdürülebilirliği tanımlamada yetersiz kaldıkları ve konuyla ilgili sınırlı fikre sahip oldukları görülmüştür. Yeditepe Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi

öğrencilerinin aksine kendi bakış açılarından sürdürülebilirlik tanımlaması ortaya koyamamışlardır. Bu sebeple, sürdürülebilirlik kavramının ne olabileceği ile ilgili bir tartışma ortamı yakalanamamıştır. Konuyla ilgili fikir yürütmeleri istendiğinde uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencileri, sınırlı sayıda çevresel başlık belirtirken; işletme bölümü öğrencileri, çevresel başlıkların yanında işletmelerin devamlılığı olarak kavramı anlamlandırdıklarını ifade etmişlerdir. İstanbul Üniversitesi uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencileri ile karşılaştırıldığında, işletme öğrencilerinin, kavramın anahtar kavramları hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukları görülmüştür. Bu konuda, aldıkları derslerle birlikte, konuya merak duyup yaptıkları araştırmaların etkisi olduğu söylenebilir. Sürdürülebilirlik konusunda özellikle belgesellerin davranış değişimine gitmelerinde yüksek etkisi olduğu görülmektedir. Bilgi seviyesinin artmasına bağlı olarak, sürdürülebilirlik yönünde davranış değişikliği yaşandığı belirtilmelidir.

Odak grup görüşmelerinde, soru formundan bağımsız olarak, tartışmanın daha sağlıklı ilerlemesi için, gerek görüldüğü noktada öğrencilere, sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutu hakkında bilgileri olup olmadığı sorulmuş, ne olabileceğini tartışmaları istenmiştir. Yeditepe Üniversitesi öğrencilerinin, sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutunu da bildikleri ve hızla cevapların verildiği görülmüştür. İTÜ'de ise, öncesinde sürdürülebilir kalkınmanın boyutlarını bilmediklerini belirten öğrenciler, kısa bir tartışma ortamının ardından, doğru sonuca ulaşmışlardır. İstanbul Üniversitesi işletme bölümü öğrencileri de, sürdürülebilir kalkınmanın üç boyutuyla ilgili yakın cevaplar vermişlerdir. İstanbul Üniversitesi uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi ve Arel Üniversitesi öğrencilerinden bu konuda cevap alınamamıştır. Haliç Üniversitesi öğrencileri ise ancak çevre boyutundan bahsedebilmişlerdir.

İşletme öğrencilerinin, sürdürülebilirlik kavramını çeşitli derslerin içerisinde farklı açılardan görmeleri neticesinde çok boyutlu tartışma yapabilme becerisine sahip oldukları görülmüştür. Ancak bilgi katan, farklı yaklaşımlar getiren, sürdürülebilirlik konusunda önerilerde bulunanların, UI GreenMetric'te yer alan ve kampüslerinde sürdürülebilirlik faaliyetlerine yer verilen üniversitelerin, işletme bölümü öğrencileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İşletme bölümü öğrencileri kadar ders içeriklerinde

sürdürülebilirlik kavramını görmeyen Yeditepe Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri de İstanbul Üniversitesi uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencilerine göre konuyu daha verimli ve çok boyutlu tartışmışlardır.

İstanbul üniversitesi uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencileri; sürdürülebilirliği, her bir başlık altında 'devamlılık' ve 'sürdürmek' açısından değerlendirmişlerdir. Sürdürülebilirliğin boyutları ile ilişkili yorum yapılamadığı görülmüştür. Benzer bir durum Arel Üniversitesi öğrencilerinde de söz konusu olmuştur. Çevre ile ilgili değerlendirmelerin yapıldığı birkaç yorum dışında, sürdürülebilirlik 'devamlılık' şeklinde anlamlandırılmış, bu çerçevede fikir beyan edilmiştir. Söz konusu üniversitelerin öğrencilerinin, daha önce ders kapsamında sürdürülebilirliğe hiç değinilmediğini belirtmeleri önem taşımaktadır. Teknik bilgi eksikliği, kelime anlamı etrafında, zayıf tanım ve yorum yapılmasına yol açmıştır.

Yeditepe Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri, sosyal medyanın, sürdürülebilirlik bilgisi edinmede, en güvendikleri kanal olduğunu belirtmişler, bununla birlikte; konferanslar, makaleler, kitaplar, dergiler gibi bilgi kaynaklarına değinmedikleri görülmüştür. Yeditepe Üniversitesi işletme bölümü öğrencilerinde de benzer bir yaklaşımın mevcut olduğu söylenebilir. Ancak İTÜ öğrencileri sosyal medyayı, bilgi kaynağı olarak güvenilir bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Seminer ve bilimsel makalelerden bilgi alınmasının daha sağlıklı olacağı yönündeki görüşleri, İstanbul Üniversitesi işletme bölümü öğrencileri ile benzerlik taşımaktadır. İstanbul Üniversitesi uluslararası ilişkiler ve kamu yönetimi öğrencileri, sosyal medya ve kamu spotları sayesinde sürdürülebilirlikle ilgili bilgi sahibi olduklarını belirtirken, işletme bölümü öğrencileri sosyal medyayı bilgi kaynağı olarak güvenilir bulmadıklarını açıklamışlardır. Arel Üniversitesi öğrencileri, sürdürülebilirlikle ilgili özellikle bilgi arayışında olmadıklarını ifade etmişler, bazı öğrenciler de sosyal medya ve konuşma ortamlarından kavramı duyduklarını belirtmişlerdir.

Haliç Üniversitesi endüstri ürünleri tasarımı bölümü öğrencileri, bazı dersler kapsamında sürdürülebilirliğe değinildiğini ifade etmişlerdir. Haliç Üniversitesi öğrencilerinin doğa, yenilenebilir enerji, ekolojik denge gibi sürdürülebilirliğin

çevresel boyutuna yoğun vurgu yapmaları, tasarım bölümü öğrencisi olmalarının bir uzantısı olarak değerlendirilebilir. Ancak odak grup görüşmesi süresince, çevresel boyuttan ileriye gidemedikleri ve sürdürülebilirliğin diğer boyutlarına değinmedikleri görülmüştür.

Sürdürülebilirlik Eğitimi

Yeditepe Üniversitesi işletme bölümü öğrencilerinin en fazla etkileşimde bulundukları başlık 'sürdürülebilirlik ve eğitim' olmuştur. Buradaki etkinin, spesifik olarak müfredatlarında sürdürülebilirlik dersi bulunmamasına rağmen; birçok ders kapsamında, farklı açılardan sürdürülebilirlik konusunun işlenmesi olduğu söylenebilir. Bu sayede öğrenciler, sürdürülebilirliği farklı açılardan değerlendirebilmekte ve konuları tartışabilmektedirler. İşletme bölümü öğrencilerinin güncel sürdürülebilirlik konularından haberdar oldukları belirtilmelidir. Yeditepe Üniversitesi işletme bölümü ve uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri karşılaştırıldığında, işletme bölümü öğrencilerinin her birinin konunun temel kavramlarına hakim olduğu, farklı fikirler üretebildiği, öneri sunabildiği ve çözüm geliştirebildiği görülmektedir. Burada yine aynı kampüs ortamında eğitim alınsa da ders kapsamında sürdürülebilirlikten bahsedilmesinin yüksek etkisi olduğu vurgulanmalıdır.

Sürdürülebilirlikle ilgili spesifik derslere, müfredat kapsamında yer verilmesine çekimser yaklaşan iki grup söz konusu olmuştur. Yeditepe üniversitesi işletme bölümü öğrencileri, birçok ders kapsamında sürdürülebilirliği gördükleri için, kendilerine farklı bir bakış açısı kazandıracak şekilde planlanmadığı takdirde, böyle bir derse gerek duymadıklarını belirtmişlerdir. Sürdürülebilirlikle ilgili spesifik bir derse gerek olmadığını belirten bir diğer çalışma grubu İstanbul Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri olmuştur. Ancak buradaki durum, herhangi bir ders kapsamında daha önce sürdürülebilirlik konusunu görmeyen, konuya özel ilgi duyarak kişisel araştırma yapmayan ve sürdürülebilirlik konusundaki bilgi seviyelerini ortalamanın altında değerlendiren öğrencilerin, kavrama salt 'devamlılık' çerçevesinde yaklaşmalarından dolayı, önemsiz görmelerinden kaynaklanmaktadır. Aynı duruma, Arel Üniversitesi öğrencilerinde de rastlanmıştır.

Kavramla ilgili yorum yapabilecek düzeyde bilgiye sahip olmadıkları, "devamlılık" bağlamında sürdürülebilirliği değerlendirdikleri görülmüştür. Haliç Üniversitesi öğrencileri de sıklıkla, sürdürülebilirliğin çevresel boyutuyla bağdaştırarak 'devamlılık' vurgusu yapmışlardır.

İstanbul Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerine benzer şekilde, sürdürülebilirlikle ilgili spesifik bir ders almadıklarını, diğer derslerin içeriğinde de sürdürülebilirlikten çok az bahsedildiğini belirten Yeditepe Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri, müfredatlarında sürdürülebilirlikle ilgili bir ders olması durumunda kesinlikle bu dersi seçeceklerini belirtmişlerdir. Yine karşılaştırmalı olarak bakıldığında, Yeditepe Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerinin, İstanbul Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerine oranla sürdürülebilirliği, temel kavramlar etrafında değerlendirebildikleri görülmüştür. Buna göre, sürdürülebilirlik faaliyetlerine yer verilen aynı kampüsün öğrencileri olan Yeditepe Üniversitesi işletme bölümü ve uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri arasındaki farkı yaratan hususun kampüs faaliyetleri değil, ders kapsamında konunun ne sıklıkta ele alındığı oluştururken; sınırlı sayıda sürdürülebilirlik dersi aldığını belirten iki farklı üniversitenin uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri arasındaki bilgi dengesini Yeditepe Üniversitesi lehine çeviren konunun, kampüs faaliyetleri yoluyla edinilen bilgi olduğu söylenebilir.

Farklı üniversitelerin, farklı bölümlerinden öğrencilerle yapılan odak görüşmelerinin hiçbirisinde, 'sürdürülebilirlikle' ilgili spesifik bir ders aldığını belirten olmamıştır. Literatür taramasında sıklıkla vurgulandığı üzere; eğitim, farkındalık oluşturmanın ötesinde, sürdürülebilir davranışlar geliştirilmesinin en önemli unsurunu oluşturmaktadır. Zira daha bilgili bireylerin, sürdürülebilirlik doğrultusunda davranışlarında daha sık olumlu değişime gittikleri belirtilmektedir. Bu bağlamda, üniversite müfredatlarına sürdürülebilirlikle ilgili ders yerleştirilmesinin önemi vurgulanmalıdır. Öğrenciler de, sıklıkla müfredatlarında böyle bir dersin olmasına ihtiyaç duyduklarını aktarmışlardır. Özellikle İTÜ işletme öğrencileri, sürdürülebilirlikle ilgili bölümlerinde teknik bilgilerin verilmesinin oldukça önemli

olduğunu, Haliç Üniversitesi öğrencileri ise tasarımlarını sürdürülebilirlik esasında geliştirmelerine katkı sağlayacak böyle bir derse gerek duyduklarını belirtmişlerdir.

Sürdürülebilirlik ve Üniversiteler

İTÜ işletme mühendisliği öğrencileri, İTÜ'nün, 'yeşil kampüs' vizyonundan, hazırlık sınıfından itibaren haberdar olduklarını, hatta üniversite tercih sürecinde, kampüse gerçekleştirdikleri ziyaretlerde bu konuda bilgilendirici broşürlerin dağıtıldığını, yeşil kampüsün sıklıkla üniversite tarafından vurgulandığını belirtmişlerdir. Literatürde sıklıkla yer aldığı üzere sürdürülebilirliğin, temel değerlerden biri haline getirilmesi ve tüm kampüsün bu vizyona katılımı yönünde faaliyetlere yer verilmesi önem taşımaktadır (Velazquez vd., 2006; Lukman ve Glavic, 2007; Alshuwaikhat ve Abubakar, 2008). İTÜ'nün bu doğrultuda aktif uygulamalarının olduğu ancak sürdürülebilirlik faaliyetlerinin yeterince duyurulmadığı söylenebilir. İnternet sayfasında yer verilen bir dizi sürdürülebilirlik faaliyetinden öğrencilerin haberdar olmadıkları ve üniversitenin iki yıldır ilk 100'de yer aldığı UI GreenMetric WUR'u daha önce hiç duymadıkları görülmüştür. Literatürde, üniversiteler tarafından sürdürülebilirlik faaliyetlerine yer verilmesi kadar; faaliyetler hakkında paydaşların bilgilendirilmesi, yeni bilgilerin aktarılması ve sürdürülebilirlik farkındalığının oluşturulması konularının taşıdığı önem de vurgulanmaktadır (Evangelinos, Jones ve Panoriou, 2009; Dagiliute, Liobikiene ve Minelgaite, 2018).

Benzer şekilde Yeditepe Üniversitesi'nde sürdürülebilirlikle ilgili kampüs faaliyetlerinin, yürütülen projelerin, düzenlenen etkinliklerin ve konferansların olumlu etkilerine karşın, sürdürülebilirlik çalışmaları ile ilgili yeterli duyuru ve bilgilendirme yapılmadığı söylenebilir. Zira UI GreenMetric WUR'u uluslararası ilişkiler bölümünden üç öğrenci hariç herkes ilk defa duyduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca; öğrencilerin, kampüslerinde uygulanan sürdürülebilirlik çalışmalarından gözlemleyebildikleri kadarıyla haberdar olduklarını ifade etmeleri, tanıtım ve bilgilendirme faaliyetlerine daha fazla ağırlık verilmesine işaret etmektedir. UI GreenMetric WUR'da yer almayan İstanbul Üniversitesi'nin gerçekleştirdiği sürdürülebilirlik çalışmaları ile ilgili öğrencilerinin bilgi sahibi olmadıkları da belirtilmelidir. Benzer şekilde Arel Üniversitesi ve Haliç Üniversitesi öğrencileri,

sürdürülebilirlikle ilgili üniversitelerinde ne gibi faaliyetler yürütüldüğü konusunda bilgilerinin olmadığını ifade etmişlerdir.

Sürdürülebilir üniversite denildiğinde sıklıkla; yeşil kampüs faaliyetleri, doğal enerji kaynaklarından faydalanılması, özellikle kağıt atıklarının azaltılması, kampüs içi ulaşım tercihleri, üniversite tarafından sunulacak iş imkanları ve kariyer merkezlerinin oluşturulması konularına odaklanıldığı görülmektedir. Sürdürülebilirliğin tüm boyutları birbiri ile ilişkili olmakla beraber, sınıf içi etkileşimde, öğrencilerin sürdürülebilir kampüsü sıklıkla çevresel açıdan değerlendirdikleri belirtilmelidir.

Sürdürülebilir Yaşam Doğrultusundaki Eylemler

Yeditepe Üniversitesi işletme bölümü ve uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri, sürdürülebilir bir yaşam izleme konusunda gayret ettiklerini belirtmişlerdir. Farkındalık ve bilgi sahibi oldukları konularda davranış değişikliğine gittiklerini vurgulamışlardır. Bu durum, bilgi sahibi oldukça, sürdürülebilir davranışların benimsenmesi anlamındaki literatürü desteklemektedir (Vicente-Molina, Fernandez-Sainz ve Izagirre-Olaizola, 2013: 131). Markaların sürdürülebilirlik çalışmalarından, yürüttükleri reklam kampanyaları yoluyla haberdar olduklarını ifade eden öğrenciler, bu anlamda markaların sosyal sorumluluk çalışmalarına ağırlık vererek, kendilerini ve ürünlerini daha fazla tanıtmaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Bu yaklaşımları, İstanbul Üniversitesi ve İTÜ öğrencileri de paylaşmaktadır. Markaların sürdürülebilirlik konusundaki çalışmalarını merak ederek araştırdığını belirten bir öğrenci olmamıştır. Öğrencilerin sürdürülebilir yaşam pratikleri olarak sıraladıkları davranışların, literatürde sıklıkla yer alan konuları içerdiği görülmüştür (Kagawa, 2007: 335).

Yeşil Ürün Satın Alma Davranışı

Sürdürülebilir ürün satın alma davranışının öğrencilerin kişisel değerlerine yakından bağlı olduğu görülmüştür. Yeditepe Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerinin bir kısmı, muadilleri arasından sürdürülebilir temelli ürünü tercih edeceklerini belirtirken, diğerleri kalitenin ve fiyatın öncelikli kriterleri olduğunu

ifade etmiştir. İşletme bölümü öğrencileri ise, sürdürülebilir bir ürünün aynı zamanda kaliteli olduğu varsayımını taşımaktadırlar. Sürdürülebilir temelli ürünler için maddi durumlarına bağlı olmak kaydıyla, yüksek fiyat ödemeye gönüllü olduklarını belirtmişlerdir.

İstanbul Üniversitesi işletme bölümü öğrencileri, sürdürülebilir ürünlerin aynı zamanda kaliteli olduğu algısına sahipken, uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerinin çoğunluğu, bir ürünün sürdürülebilir olmasının, kaliteli olduğu anlamına gelmediğini belirtmişlerdir. Yine aynı öğrenciler, sürdürülebilir temelli ürünler için daha fazla para ödemeyeceklerini ifade etmişlerdir. Yüksek fiyatla ilgili aynı durum Arel Üniversitesi ve Haliç Üniversitesi öğrencilerinde de görülmüştür. Bununla birlikte, Haliç Üniversitesi öğrencileri, ürün satın almada sürdürülebilirliğin göz önünde bulundurulması gerektiğinin farkında olduklarını belirtmişlerdir. İTÜ öğrencileri maddi durumları el vermesi durumunda pahalı da olsa sürdürülebilir ürün tercihinde bulunacaklarını aktarmışlardır. Çevreye dost ürünleri satın alma davranışının önündeki en büyük engelin yüksek fiyat olduğu konusundaki literatürü destekleyen sonuçlar elde edilmiştir (Hill ve Lee, 2012: 484).

Çevreye zararlı bir ürünü, Yeditepe Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü öğrencilerinin hepsi, isteğe bağlı olması durumunda kesinlikle almayacaklarını; işletme bölümü öğrencileri ise, isteğe bağlı bir ürün olsa dahi koşullara göre davranışlarının değişiklik gösterebileceğini açıklamışlardır. Bu durum İstanbul Üniversitesi öğrencileri ile benzerlik taşımaktadır. İstanbul Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri çevreye zararlı olduğunu bildikleri bir ürünü almayacaklarını kesin bir dille belirtirken, işletme bölümü öğrencileri bunun koşullara ve ürünü ne kadar istediklerine bağlı olarak değişebileceğini belirtmişlerdir. Sürdürülebilirlik konusunda bireysel sorumlulukların farkında olmalarına rağmen işletme öğrencilerinin, çevreye zararlı bir ürünü satın alma davranışında bulunabilecekleri görülmüştür. Öyle ki; kötü çalışma koşullarına sahip giyim markalarından alışveriş yapmayı bıraktığını belirten bir katılımcı, maddi durumdan bağımsız olarak, araba satın alma kararı verirken, çevreye verilen zararı

göz ardı edebileceğini belirtmiştir. İTÜ işletme öğrencileri de çevreye zararlı bir ürünü satın almayacaklarını ifade etmişlerdir.

Sürdürülebilirliğin İş Tercihlerine Etkisi

Yeditepe Üniversitesi uluslararası ilişkiler bölümü öğrencileri, işletmelerin sürdürülebilirlik çalışmalarının önemli olduğunu, böyle bir işte çalışmayı önemsediklerini ancak ilk iş tecrübelerinde kariyer odaklı hareket edeceklerini belirtmişlerdir. Yeditepe Üniversitesi işletme bölümü öğrencileri de kariyerin kendileri için daha önemli olduğu, sürdürülebilirlik tecrübesinin kendilerine iş hayatında fayda sağlaması durumunda, iş tercihlerinde öncelik sıralarında bulunacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Bu anlamda, İTÜ ve İstanbul Üniversitesi öğrencilerinin de benzer yaklaşım sergiledikleri söylenebilir. Haliç Üniversitesi öğrencileri de, işletmelerin sürdürülebilirlik uygulamalarının dikkatlerini çekeceğini ancak ilk tercih kriterinin bu olmayacağını aktarmışlardır. Arel Üniversitesi öğrencileri de ilk iş tecrübelerinde sürdürülebilirliğin öncelikli kriterleri arasında yer almayacağını belirtmişlerdir. Özellikle yeni mezun oldukları dönemde iş tercihlerinde maddi kaygıların ve kariyer planlamasının yanında, sürdürülebilirliğe dikkat etmeyecekleri yönünde bildirilen görüş literatürü desteklemektedir (Rasmussen, Lauver ve Lester, 2014: 184). Üniversitelerden ve bölümlerden bağımsız olarak öğrenciler, çevreye zararlı uygulamaları olduğu net bir şekilde bilinen bir kuruluşta/işletmede çalışmayı arzu etmeyeceklerini bildirmiştir.

SONUÇ

Küreselleşme olgusu, yüzyılımızın en önemli kavramlarından birisi haline gelmiş, birçok disiplin içerisindeki olayları ve süreçleri açıklamada kullanılmış ve halen kullanılmaktadır. Özellikle iletişim ve ulaşım teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle etkisi giderek artan küreselleşmeyle aynı dönemlerde, sürdürülebilirlik kavramının önemi de tüm kürede hızla yayılmaya başlamıştır. Sürdürülebilirlik sorunlarına yönelik çözüm geliştirmek ve önlem almak için uluslararası düzeyde girişimlerin yanı sıra ulusal ölçekte de sürdürülebilirliğe verilen önemin her geçen gün arttığı görülmektedir.

1990'ların başlarından itibaren, üniversitelerin güçlü bir şekilde sürdürülebilirlik yönünde taahhütlerde bulundukları ve her geçen gün daha fazla üniversitenin sürdürülebilirliği gündemine alarak, temel değerlerinden biri haline getirdiği görülmektedir. Sürdürülebilir bir gelecek oluşturulmasında üniversitelerin vazgeçilmez önemi, araştıma ve entelektüel birikim merkezleri olarak, geleceğin liderleri ve karar vericileri gençlerin yetiştirildiği ve topluma örnek uygulamaların sunulduğu kurumlar olmalarından ileri gelmektedir. Hem küreselleşmenin hem de sürdürülebilirlik kavramının hızlı yükselişi içerisine doğan, literatürde farklı isimlerle adlandırılan milenyum kuşağının, sürdürülebilirlik yönündeki değerlere ve davranışlara sahip olarak, gelecekte sürdürülebilirlik sorunlarını çözecek şekilde eğitilmeleri için üniversitelere büyük sorumluluk düştüğü literatürde sıklıkla yer almaktadır. Konunun öneminden hareketle, söz konusu tez çalışmasında, farklı üniversitelerde ve farklı bölümlerde okuyan üniversite öğrencilerinin sürdürülebilirlik kavramına yaklaşımlarının araştırılması amaçlanmıştır.

İşletme bölümünde okuyan öğrencilerin, sürdürülebilirlik kavramı hakkındaki bilgi seviyelerinin, yorum yapma ve çıkarımda bulunma yetilerinin, diğer bölümlerde okuyan öğrencilere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Farklı dersler kapsamında sürdürülebilirlik konusuna yer verilmesinin, disiplinlerarası bakış açısı kazanılmasında etkisi olduğu görülmektedir. Sürdürülebilirlik konusunda teknik ve

pratik eğitim almalarının zorunluluk olduğunu belirten işletme öğrencilerinin, bu konuda dersler dışında da katıldıkları konferanslar ve etkinlikler ile bilimsel yayınları incelemeleriyle kendilerini geliştirdikleri ve güncel sürdürülebilirlik konularını takip ettikleri görülmektedir. Sürdürülebilirlik bilgisi ve farkındalığı yüksek öğrencilerin, sürdürülebilir davranışları daha fazla benimsedikleri belirtilmelidir.

Araştırmaya dahil edilen üniversitelerin öğrencileri, sürdürülebilirlikle ilgili müfredat dersleri olmadığını ifade etmişlerdir. Bu durumun bir sonucu olarak, sınırlı düzeyde bilgiye sahip olmaları, kavramla ilgili özellikle eleştirel yaklaşım benimsemelerini, sorunlara çözüm yolları ve öneri sunmalarını olanaksız kılmıştır. Üniversitede aldıkları dersler kapsamında, sürdürülebilirlik konusuna sınırlı yer verilen öğrencilerin, kavramı kelime anlamından yola çıkarak dar bir açıdan tanımlamaya çalıştıkları görülmüştür. Söz konusu öğrencilerin, sürdürülebilirlik konusundaki bilgileri nereden alabilecekleri ile ilgili tereddüt yaşadıkları gözlenmiştir. Bu noktada, öğrencilerin konuya meraklarının olduğu ancak bilgi alabilecekleri kanalları bilmedikleri ya da sürdürülebilirlik bilgisinin paylaşıldığı ortamlarda bulunmadıkları için, bilgi seviyelerinin yükselme kaydedemediği belirtilebilir. Konuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmaları durumunda, sürdürülebilirlik doğrultusunda, davranışlarında değişikliklere gidebilecekleri söylenebilir.

Çalışmada yer alan öğrenciler, sürdürülebilirliği sıklıkla ‘çevre’ boyutu çerçevesinde değerlendirmişlerdir. Sosyal ve ekonomik boyuta neredeyse hiç değinilmediği görülmüştür. Sürdürülebilirliğin tüm boyutlarını bilseler de, sosyal ve ekonomik boyutu örneklendirmede güçlük yaşadıkları belirtilmelidir. Kampüs uygulamaları kadar, müfredat yönünde düzenlemelere yer verilmesiyle, sürdürülebilirliğe bütüncül yaklaşımın söz konusu olabileceği vurgulanmalıdır. Sürdürülebilir kampüs uygulamalarına yer verilmesi, öğrencilerin sürdürülebilirliği içselleştirmelerine, konuyla ilgili çıkarımda bulunmalarına yardımcı olmaktadır.

Araştırma sonucu, öğrencilerin, üniversitelerinin sürdürülebilirlik faaliyetlerinden yeteri kadar haberdar olmadıklarını göstermiştir. Üniversitelerin bu anlamda, gerek öğrencileri ile gerekse diğer tüm paydaşları ile sürdürülebilirlik uygulamaları

hakkında bilgi paylaşımında bulunulmasına ağırlık vermeleri gerektiği belirtilmelidir. Zira sürdürülebilirliğe uygulamada yer verilmesi kadar, sürdürülebilir bir topluma ulaşılmasında, bilginin yayılması sorumluluğunu taşıyan üniversitelerin, bu rollerini gerçekleştirmeleri de büyük önem taşımaktadır.

Konuyla ilgi sınırlı bilgiye sahip olduklarını belirten öğrencilerin yoğun bulunduğu odak grup görüşmelerinde, fikirlerin karşılıklı olarak tartışılması mümkün olmamıştır. Ders kapsamında sürdürülebilirliğe çok az değinilen ve aynı zamanda kampüsünde sürdürülebilirlik faaliyetlerine yer verilmeyen ya da üniversitenin faaliyetlerinden haberdar olmayan öğrencilerin, kavramı tanımlamada ve anlamlandırmada yetersiz kaldıkları görülmüştür. Yine ders kapsamında sürdürülebilirlik konusunu sınırlı gören ancak kampüsünde sürdürülebilirlik faaliyetlerine yer verilen ve bu faaliyetlerde aktif olarak yer alan öğrencilerin, bilgilerinin olmadığı noktada konuyla ilgili düşünce geliştirebildikleri gözlemlenmiştir.

Odak grup görüşmelerinde en verimli tartışmaların ve fikir alışverişlerinin; kampüslerinde sürdürülebilirlik uygulamalarına yer verilen, etkinlik ve konferanslar düzenlenen, aynı anda dersleri kapsamında sürdürülebilirliği farklı açılardan ele alan işletme bölümü öğrencileriyle gerçekleştirildiği aktarılmalıdır. Bu görüşmelerde yer alan öğrencilerin, kavramın literatürde geçen tanımlarına yer verdikleri, güncel gelişmeleri takip ettikleri, sürdürülebilirlik eğitimini önemli gördükleri ve sıklıkla sürdürülebilir davranış eylemlerinde bulundukları görülmüştür.

Moderatör tarafından hiçbir yönlendirilmenin yapılmadığı odak grup görüşmelerinin başında, sürdürülebilirlik kavramını tanımlamakta zorlanan öğrencilerin, çalışmanın son periyodunda uygulanan projektif tekniklerde, literatürde yer alan kavramlara yer vermeye başladıkları görülmüştür. Burada, odak grup görüşmeleri neticesinde gerçekleşen tartışma ortamı içerisinde, özellikle konuyla ilgili sınırlı bilgiye sahip olduğunu belirten öğrencilerin, kavramı tanımlayabilecek kadar bilgi edindikleri söylenebilir.

Tez çalışmasında elde edilen bulgular doğrultusunda, ileriki araştırmalar için üç konuda araştırma yapılması önerisinde bulunulabilir. İlk öneri; kampüs sürdürülebilirliği uygulamaları, sürdürülebilirlikle ilişkili müfredat dersi alınması, faal olarak kampüs içerisindeki sürdürülebilirlik çalışmalarına dahil olunması konularından hangisinin, tutum ve davranışları sürdürülebilir bir gelecek doğrultusunda dönüştürmede daha yüksek etkiye sahip olduğunun araştırılmasıdır.

İkinci olarak; ürün satın alma davranışında, fiyat – kalite – sürdürülebilirlik kriterleri anlamında, çeşitli ve çelişkili cevaplar olduğu görülmüştür. Buradaki tutum ve davranış ikilemine, farklı ürün çeşitleri bağlamında odaklanılmasının, literatüre katkı sağlayacağı belirtilebilir.

Son olarak; araştırmaya katılan üniversite öğrencilerinin büyük bölümü, sosyal medyada yer alan bilgilere güvenmediklerini belirtmişlerdir. Ancak yine en fazla başvurulan bilgi alma kaynağının sosyal medya olduğu görülmektedir. Buradaki değerlendirme kriterlerinin neler olduğu konusunda araştırma gerçekleştirilmesinin literatürü destekleyeceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Adams, Richard, Stephen Martin ve Katy Boom: "University Culture and Sustainability: Designing and Implementing an Enabling Framework", **Journal of Cleaner Production,**Vol. 171, 2018, p. 434 – 445.

Alshuwaikhat, Habib M. ve Ismaila Abubakar: "An Integrated Approach to Achieving Campus Sustainability: Assessment of the Current Campus Environmental Management Practices", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 16, 2008, p. 1777 – 1785.

Amaral, Luis P., Nelson Martins ve Joaquim B. Gouveia: "Quest For a Sustainable University: A Review", **International Journal of Sustainability in Higher Education**, Vol. 16, No. 2, 2015, p:155-172.

Aydın, Salih ve Fırat Tufan: "Sürdürülebilirlik ve Yeşil Kavramları Bağlamında Y Kuşağının Satın Alma Davranışları", **Selçuk İletişim Dergisi,** S. 11, No. 2, 2018, s. 397 – 420.

Barth, Matthias, Jasmin Godemann, Marco Rieckmann ve Ute Stoltenberg: "Developing Key Competencies for Sustainable Development in Higher Education", **International Journal of Sustainability in Higher Education,** Vol. 8, No. 4, 2007, p. 416 – 430.

Baş, Türker ve Ulun Akturan: **Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri,** 3. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2017.

Bell, Simon ve Stephen Morse: **Sustainability Indicators Measuring the Immeasurable?,** Second Edition, London, Earthscan, 2008.

Bokhari, Abla: "Universities' Social Responsibility (USR) and Sustainable Development: A Conceptual Framework", **SSRG International Journal of Economics and Management Studies,** Vol. 4, No. 12, 2017, p. 8 – 16.

Brady, Kristjan O.: **The Sustainability Effect: Rethinking Corporate Reputation in the 21st Century,** New York, Palgrave Macmillan, 2005.

Chaplin, Gareth, ve Paul Wyton: "Student Engagement with Sustainability: Understanding the Value–Action Gap", **International Journal of Sustainability in Higher Education,** Vol. 15, 2014, p. 404 – 417.

Colucci, Erminia: "Focus Groups Can Be Fun: The Use of Activity-Oriented Questions in Focus Group Discussions" , **Qualitative Health Research,** Vol. 17, No. 10, 2007, p. 1422 – 1433.

Çokluk, Ömay, Kürşad Yılmaz ve Ebru Oğuz: "Nitel Bir Görüşme Yöntemi: Odak Grup Görüşmesi", **Kuramsal Eğitimbilim,** S. 4, 2011, s. 95 -107.

Dagiliute, Renata ve Genovaite Liobikiene: "University Contributions to Environmental Sustainability: Challenges and Opportunities from the Lithuanian Case", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 108, 2015, p. 891 – 899.

Dagiliute, Renata, Genovaite Liobikiene ve Audrone Minelgaite: "Sustainability at Universities: Students' Perceptions from Green and Non-Green Universities", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 181, 2018, p. 473 – 482.

Dahle, Marianne ve Eric Neumayer: "Overcoming Barriers to Campus Greening: A Survey Among Higher Educational Institutions in London, UK", **International Journal of Sustainability in Higher Education,** Vol. 2, No. 2, 2001, p. 139 – 160.

Darcy Hitchcock ve Marsha Willard: **The Business Guide to Sustainability,** Second Edition, London, Earthscan, 2010.

Dresner, Simon: **The Principles of Sustainability,** Second Edition, New York, Earthscan, 2008.

Dunphy, Dexter, Jodie Benveniste, Andrew Griffiths ve Philip Sutton: **Sustainability: The Corporate Challenge of the 21st Century,** Sydney, Allen & Unwin, 2000.

Eagle, Lynne, David Low, Peter Case ve Lisa Vandommele: "Attitudes of Undergraduate Business Students Toward Sustainability Issues", **International Journal of Sustainability in Higher Education,** Vol. 16, No. 5, 2015, p. 650 – 668.

Emanuel, Richard ve J.N. Adams: "College Students' Perceptions of Campus Sustainability", **International Journal of Sustainability in Higher Education,** Vol. 12, No. 1, 2011, p. 79 – 92.

Evangelinos, Konstantinos I., Nikoleta Jones ve Eugenia M. Panoriou: "Challenges and Opportunities for Sustainability in Regional Universities: A Case Study in Mytilene, Greece", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 17, 2009, p. 1154 – 161.

Gegez, Ercan: **Pazarlama Araştırmaları,** 3. bs., İstanbul, Beta Basım Yayım Dağıtım, 2010.

Grindsted, Thomas S. ve Tove Holm: "Thematic Development of Declarations on Sustainability in Higher Education", **Environmental Economics,** Vol. 3, No. 1, 2012, p. 32 – 40.

Grindsted, Thomas S.: "Sustainable Universities – From Declarations on Sustainability in Higher Education to National Law", **Environmental Economics,** Vol. 2, No. 2, 2011, p. 29 – 36.

Güllü, Gülen, Merih Aydınalp Köksal ve Hatice Şengül: "Dünyada ve Türkiye'de Sürdürülebilir Kampüs Uygulamaları", **Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi,** S. 284, 2012, s. 24 – 30.

Günerhan, Sibel Ağı ve Hüseyin Günerhan: "Türkiye İçin Sürdürülebilir Üniversite Modeli", **Mühendis ve Makine,** C. 57, S. 682, 2016, s. 54 – 62.

Gürbüz, Sait ve Faruk Şahin: **Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Felsefe, Yöntem ve Analiz,** 4. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2017.

Hanson-Rasmussen, Nancy, Kristy Lauver ve Scott Lester: "Business Student Perceptions of Environmental Sustainability: Examining the Job Search Implications", **Journal of Managerial Issues,** Vol. 26, No. 2, 2014, p. 174 – 193.

Hill, Jessica ve Hyun-Hwa Lee: "Young Generation Y Consumers' Perceptions of Sustainability in the Apparel Industry", **Journal of Fashion Marketing and Management,** Vol. 16, No. 4, 2012, p. 477 – 491.

IUCN (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources): "World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development", First Published, 1980.

IUCN, UNEP ve WWF: **Caring for the Earth: A Strategy for Sustainable Living,** David A. Munro ve Martin W. Holdgate Eds., Switzerland, Earthscan, 1991.

Jeong, Michael Myung, Younghan Jung ve Dan Daehyun Koo: "College Students' Perceptions of Sustainability: A Regional Survey", **Journal of Building Construction and Planning Research,** Vol. 3, 2015, p. 209-220.

Kagawa, Fumiyo: "Dissonance in Students' Perceptions of Sustainable Development and Sustainability: Implications for Curriculum Change", **International Journal of Sustainability in Higher Education,** Vol. 8, No. 3, 2007, p. 317 – 338.

Kamal, Abu Sayed ve Margret Asmuss: "Benchmarking Tools for Assessing and Tracking Sustainability in Higher Educational Institutions: Identifying an Effective Tool for the University of Saskatchewan", **International Journal of Sustainability in Higher Education,** Vol. 14, No. 4, 2013, p. 449 – 465.

Kane, Gareth: **The Three Secrets of Green Business: Unlocking Competitive Advantage in a Low Carbon Economy,** London, Earthscan, 2010.

Kates, Robert W., Thomas M. Parris ve Anthony A. Leiserowitz: "What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values and Practice", **Environment: Science and Policy for Sustainable Development,** Vol. 47, No. 3, 2005, p. 8 – 21.

Kaya, Niyazi, Mehmet T. Çobanoğlu ve Eyüp Artvinli: "Sürdürülebilir Kalkınma için Türkiye'de ve Dünya'da Çevre Eğitimi Çalışmaları", **6. Ulusal Coğrafya Sempozyumu Bildiri Kitapçığı,** 2011, s. 407 – 417.

Kaya, Sema Kayapınar, Murat Dal ve Ali Aşkın: "Türkiye'deki Devlet ve Vakıf Üniversite Kampüslerinin Sürdürülebilir Ekolojik Parametreler Açısından Karşılaştırılması", **BAUN Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi,** S. 21, No. 1, 2019, s. 106 – 125.

Kitzinger, Jenny: "Introducing Fokus Groups", **British Medical Journal,** Vol. 311, 1995, p. 299 – 302.

Kurtuluş, Kemal: **Araştırma Yöntemleri,** İstanbul, Türkmen Kitabevi, 2010.

Lauder, Allan, Riri Fitri Sari, Nyoman Suwartha ve Gunawan Tjahjono: "Critical Review of a Global Campus Sustainability Ranking: Greenmetric", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 108, 2015, p. 852 – 863.

Lele, Sharachchandra M.: "Sustainable Development: A Critical Review." **World Development,** Vol. 19, No. 6, 1991, p. 607 – 621.

Lozano, Rodrigo, Kim Ceulemans, Mar Alonso-Almeida, Donald Huisingh, Francisco J. Lozano, Tom Waas, Wim Lambrechts, Rebeka Lukman ve Jean Huge: "A Review of Commitment and Implementation of Sustainable Development in Higher Education: Results from a Worldwide Survey", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 108, 2015, p. 1 – 18.

Lozano, Rodrigo, Rebeka Lukman, Francisco J. Lozano, Donald Huisingh ve Wim Lambrechts: "Declarations for Sustainability in Higher Education: Becoming Better Leaders, Through Addressing the University System", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 48, 2013, p. 10 – 19.

Lukman, Rebeka ve Peter Glavic: "What Are the Key Elements of a Sustainable University?", **Clean Technologies and Environmental Policy,** Vol.9, No. 2, 2007, p. 103 – 114.

Lukman, Rebeka, Damjan Krajnc ve Peter Glavic: "University Ranking Using Research, Educational and Environmental Indicators", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 18, 2010, p. 619 – 628.

Milutinovic, Slobodan ve Vesna Nikolic: "Rethinking Higher Education for Sustainable Development in Serbia: An Assessment of Copernicus Charter Principles in Current Higher Education Practices", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 62, 2014, p. 107 – 113.

Mohammadalizadehkorde, Milad ve Russell Weaver: "Universities as Models of Sustainable Energy-Consuming Communities? Review of Selected Literature", **Sustainability,** Vol. 10, No. 9, 2018, p. 1 -17.

Morgan L. David: **Focus Groups as Qualitative Research,** Second Edition, USA, Sage Publications, 1997.

Nasır, Aslıhan: "Sürdürülebilir Kalkınma için Yükseköğretim Politika ve Stratejileri", **Yükseköğretim Dergisi,** C. 2, S. 3, 2012, s. 137 – 141.

Nejati, Mostafa ve Mehran Nejati: "Assessment of Sustainable University Factors from the Perspective of University Students", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 48, 2013, p. 101 – 107.

Nemli, Esra: **Sürdürülebilir Kalkınma: Şirketlerin Çevresel ve Sosyal Yaklaşımları,** İstanbul, Filiz Kitabevi, 2004.

Özmehmet, Ecehan: "Dünyada ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları", **Journal of Yaşar University,** S. 12, 2008, s. 1853 – 1875.

Peşkircioğlu, Nurettin: "2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri: Küresel Verimlilik Hareketine Doğru", **Kalkınmada Anahtar Verimlilik Dergisi,** S. 335, 2016, s. 4 – 9.

Purwaningsih, Ratna, Heru Prastawa, Novie Susanto, Singgih Saptadi, ve Benraen Pirogo: "Assessment of Green Building Score Based on Greenship Rating of the Green Building Council of Indonesia", **AIP Conference Proceedings,** AIP Publishing, 2018.

Ragazzi, Marco ve Francesca Ghidini: "Environmental Sustainability of Universities: Critical Analysis of a Green Ranking", **Energy Procedia,** Vol. 119, 2017, p. 111 – 120.

"Sapporo Sustainability Declaration": **Reported by Secretariat of Sustainability Weeks,** G8 University Summit, Hokkaido, Japan, 2008.

Seggie, Fatma Nevra ve Yasemin Bayyurt: **Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları,** 2. bs., Ankara, Anı Yayıncılık, 2017.

Shivakumara, K., Sangeetha R. Mane, J. Diksha ve O. Nagaraj: "Effect of Gender on Environmental Awareness of Post-graduate Students", **British Journal of Education, Society & Behavioural Science,** Vol. 8, No. 1, 2015, p. 25 – 33.

Soyka, Peter: **Creating a Sustainable Organization: Approaches for Enhancing Corporate Value Through Sustainability,** New Jersey, Pearson Education Inc., 2012.

"Stars Technical Manual": Administrative Update Three, **Association for the Advancement of Sustainability in Higher Education,** USA, 2017.

Suwartha, Nyoman ve Riri Fitri Sari: "Evaluating UI GreenMetric as a Tool to Support Green Universities Development: Assessment of the Year 2011 Ranking", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 61, 2013, p. 46 – 53.

Tiyarattanachai, Ronnachai ve Nicholas M. Hollmann: "Green Campus Initiative and Its Impacts on Quality of Life of Stakeholders in Green and Non-Green Campus Universities", **SpringerPlus,** Vol. 5, 2016, p. 1 – 17.

Tuncer, Gaye: "University Students' Perception on Sustainable Development: A Case Study from Turkey", **International Research in Geographical and Environmental Education,** Vol. 17, No. 3, 2008, p. 212 – 226.

Tüzel, Gökçe Bayrakçeken: "Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve Toplam Faktör Verimliliği", **Toplam Faktör Verimliliği için Politika Çerçevesi Geliştirilmesine Destek Projesi,** Ankara, Kasım 2018.

UI GreenMetric Guideline: "UI GreenMetric World University Rankings", Guideline 2017, Universitas Indonesia, 2017.

UI GreenMetric Guideline: "UI GreenMetric World University Rankings", Guideline 2018, Universitas Indonesia, 2018.

UN (United Nations): "Agenda 21", **United Nations Conference on Environment and Development,** Rio de Janeiro, Brazil, 3 – 14 June 1992b, Outcome of Conference.

UN (United Nations): "Millennium Declaration", **United Nations General Assembly,** Fifty-fifth Session, Agenda Item 60, 18 September 2000.

UN (United Nations): "Our Common Future", **World Commission on Environment and Development Report,** 11 December 1987.

UN (United Nations): "The Future We Want", **United Nations Conference on Sustainable Development (Rio+20),** Çev. Sürdürülebilir Kalkınma Türkiye, Rio de Janeiro, Brazil, 20 – 22 June 2012, Outcome of Conference.

UN (United Nations): "The Rio Declaration on Environment and Development", **United Nations Conference on Environment and Development,** Rio de Janeiro, Brazil, 3 – 14 June 1992a, Outcome of Conference.

UN (United Nations): "Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development", **United Nations General Assembly,** Seventieth Session, Agenda Items 15 and 116, 25 September 2015.

UN (United Nations): **Report of the United Nations Conference on the Human Environment,** New York, United Nations Publication, 1973.

UNEP (United Nations Environment Programme): "Transforming Universities into Green and Sustainable Campuses: A Toolkit for Implementers", **Greening Universities Toolkit V2.0,** 2014.

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization): "Educating for a Sustainable Future: A Transdisciplinary Vision for Concerted Action", International Conference, Thessaloniki, 8-12 December 1997, **United Nations Educational, Scientific and Cultural Organisation,** 1997.

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization): "Shaping the Education of Tomorrow", **United Nations Decade of Education for Sustainable Development,** Full-length Report, DESD Monitoring & Evaluation, 2012.

UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization): "Shaping the Future We Want", **United Nations Decade of Education for Sustainable Development,** Final Report, DESD Monitoring & Evaluation, 2014.

UNESCO CEPES (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization - European Center for Higher Education): "Berlin Principles on Ranking of Higher Education Institutions", **Institute for Higher Education Policy,** 2006.

Urbanski, Monika ve Walter L. Filho: "Measuring Sustainability at Universities by Means of the Sustainability Tracking, Assessment and Rating System (STARS): Early Findings From STARS Data", **Environment, Development and Sustainability,** Vol. 17, No. 2, 2015, p. 209-220.

Velazquez, Luis, Nora Munguia, Alberto Platt ve Jorge Taddei: "Sustainable University: What Can Be the Matter?", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 14, 2006, p. 810 – 819.

Vicente-Molina, Maria A., Ana Fernandez-Sainz ve Julen Izagirre-Olaizola: "Environmental Knowledge and Other Variables Affecting Pro-environmental Behaviour: Comparison of University Students from Emerging and Advanced Countries", **Journal of Cleaner Production,** Vol. 61, 2013, p. 130 – 138.

Walshe, Nicola: "Understanding Students' Conceptions of Sustainability", **Environmental Education Research,** Vol. 14, No. 5, 2008, p. 537 – 558.

Weenen, Hans van: "Towards a Vision of a Sustainable University", **International Journal of Sustainability in Higher Education,** Vol. 1, No. 1, 2000, p. 20 – 34.

Wright, Tarah: "The Evolution of Sustainability Declarations in Higher Education", **Higher Education and the Challenge of Sustainability,** Peter Blaze Corcoran ve Arjen Wals Eds., Dordrecht, Springer, 2004.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek: **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri,** 10. bs., Ankara, Seçkin Yayıncılık, 2016.

Young, Scott T. ve K. Kathy Dhanda: **Sustainability: Essentials for Business,** USA, Sage Publications, 2013.

İnternet Kaynakları

"Binyıl Kalkınma Hedefleri", (Çevrimiçi): http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/mdgoverview/overview/mdg1.html, Erişim Tarihi 15.02.2019.

"Decade of Education for Sustainable Development", (Çevrimiçi): http://www.unesco.org/new/en/santiago/education/education-for-sustainable-development/decade-of-education-for-sustainable-development-desd/, Erişim Tarihi 20.04.2019.

"Green Report Card Indicators", (Çevrimiçi): http://www.greenreportcard.org/report-card-2011/indicators.html, Erişim Tarihi 25.04.2019.

"Greenmetric International Workshop Istanbul University", (Çevrimiçi): https://iwgm.ui.ac.id/gallery-photos/the-1st-steering-committee-meeting-of-ui-greenmetric-university-ranking-network-at-istanbul-university/, Erişim Tarihi 17.03.2019.

"Greenmetric International Workshop", (Çevrimiçi): http://greenmetric.ui.ac.id/the-3rd-international-workshop-on-ui-greenmetric-world-university-rankings/, Erişim Tarihi 17.03.2019.

"Greenmetric Overall Ranking", (Çevrimiçi): http://greenmetric.ui.ac.id/overall-ranking-2018/, Erişim Tarihi 16.03.2019.

——: https://en.oxforddictionaries.com/definition/sustainability, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 20.10.2018.

——: http://greenmetrics.beun.edu.tr/, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 19.03.2019.

——: https://surdurulebilirlik.ozyegin.edu.tr/tr/hakkimizda, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 17.03.2019.

——: https://surdurulebilirlik.ozyegin.edu.tr/tr/ozude-surdurulebilirlik/odullerimiz, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 17.03.2019.

——: https://surdurulebilirlik.ozyegin.edu.tr/tr/ozude-surdurulebilirlik/uyeliklerimiz, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 17.03.2019.

——: http://sustainabledevelopment.boun.edu.tr/, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 18.03.2019.

——: http://www.boun.edu.tr/tr_TR/Content/Kampus_Yasami/KampusYesilKampus/YKampusYonetimsel, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 18.03.2019.

——: https://www.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/images/yeditepe_universitesi_surdurulebilirlik_raporu_.pdf, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 17.03.2019.

——: https://www.yeditepe.edu.tr/tr/haber/uluslararasi-surdurulebilir-kampus-aginda-iscn-yeditepe, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 17.03.2019.

——: http://www.yesilkampus.itu.edu.tr/yesil-kampus, (Çevrimiçi), Erişim Tarihi 18.03.2019.

"International Sustainable Campus Network", (Çevrimiçi): https://www.international-sustainable-campus-network.org/, Erişim Tarihi 22.04.2019.

"Millennium Goals", (Çevrimiçi): https://www.un.org/millenniumgoals/, Erişim Tarihi 15.02.2019.

"Millennium Summit", (Çevrimiçi): https://www.un.org/en/events/pastevents/millennium_summit.shtml, Erişim Tarihi 15.02.2019.

"My World Survey Data", (Çevrimiçi): http://data.myworld2015.org/, Erişim Tarihi 17.04.2019.

"My World Survey", (Çevrimiçi): http://vote.myworld2015.org/, Erişim Tarihi 17.04.2019.

"New Way of Viewing the Sustainable Development Goals", (Çevrimiçi): https://www.stockholmresilience.org/research/research-news/2016-06-14-how-food-connects-all-the-sdgs.html, Erişim Tarihi 15.02.2019.

"Online Etymology Dictionary" (Çevrimiçi): https://www.etymonline.com/word/sustain, Erişim Tarihi 20.10.2018.

"Regional Environment Center, Kurumsal Sürdürülebilirlik Sertifika Programı", (Çevrimiçi): https://rec.org.tr/projeler/kssp/, Erişim Tarihi 18.03.2019.

"Sustainable Development Goals Action Campaign, My World 2015 Survey", (Çevrimiçi): https://sdgactioncampaign.org/category/my-world-2015/, Erişim Tarihi 18.04.2019.

"Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri", (Çevrimiçi): http://www.tr.undp.org/content/turkey/tr/home/sustainable-development-goals.html, Erişim Tarihi 15.02.2019.

"Talloires Declaration", (Çevrimiçi): http://ulsf.org/report-and-declaration-of-the-presidents-conference-1990/, Erişim Tarihi 11.04.2019.

"The Earth Summit and Agenda 21", (Çevrimiçi): http://www.unesco.org/education/pdf/RIO_E.PDF, Erişim Tarihi 10.02.2019.

"The Environmental Association for Universities and Colleges – Green League", (Çevrimiçi): https://www.eauc.org.uk/the_green_league_2007, Erişim Tarihi 23.04.2019.

"The Tbilisi Declaration", (Çevrimiçi): https://www.coe.int/en/web/sport/text-of-the-tbilisi-declaration, Erişim Tarihi 17.03.2019.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Sürdürülebilir Kalkınma" (Çevrimiçi): http://www.mfa.gov.tr/surdurulebilir-kalkinma.tr.mfa, Erişim Tarihi 15.02.2019.

"Türkiye Sınai Kalkınma Bankası Sürdürülebilirlik Atölyesi", (Çevrimiçi): http://www.tskb.com.tr/tr/hakkimizda/kurumsal-sosyal-sorumluluk/surdurulebilirlik-atolyesi, Erişim Tarihi 18.03.2019.

"UN Conference on Environment and Development", (Çevrimiçi): https://www.un.org/geninfo/bp/enviro.html, Erişim Tarihi 10.02.2019.

"UN Conference on Sustainable Development, Rio +20", (Çevrimiçi): https://sustainabledevelopment.un.org/rio20, Erişim Tarihi 14.02.2019.

"UN Decade of Education for Sustainable Development", (Çevrimiçi): https://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development/what-is-esd/un-decade-of-esd, Erişim Tarihi 20.04.2019.

UNICEF, "Basın Haberleri" , (Çevrimiçi): http://www.unicef.org.tr/basinmerkezidetay.aspx?id=32881, Erişim Tarihi 17.04.2019.

United Nations Regional Information Centre for Western Europe, "My World Global Survey", (Çevrimiçi): https://www.unric.org/en/campaigns/28255-my-world-global-survey, Erişim Tarihi 17.04.2019.

"United Nations Sustainable Development Summit 2015", (Çevrimiçi): https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/summit, Erişim Tarihi 15.02.2019.

University Leaders for a Sustainable Future, "Talloires Declaration Signatories List", (Çevrimiçi): http://ulsf.org/96-2/, Erişim Tarihi 11.04.2019.

"University League Methodology", (Çevrimiçi): https://peopleandplanet.org/university-league-methodology, Erişim Tarihi 23.04.2019.

"Youth2030: The United Nations Strategy on Youth", (Çevrimiçi): https://www.un.org/youthenvoy/youth-un/, Erişim Tarihi 17.04.2019.

EKLER

EK 1: Odak Grup Görüşmelerinde Üniversite Öğrencilerine Yöneltilen Sorular

Kısım 1. Sürdürülebilirlik Farkındalığı ve Bilgisi

1. Sürdürülebilirlik kavramını daha önce hiç duydunuz mu? Kavrama aşina mısınız?
2. Sürdürülebilirlik kavramı hakkındaki bilgi seviyenizi nasıl buluyorsunuz?
3. 'Sürdürülebilirlik' kelimesinin ne anlama geldiğini düşünüyorsunuz? Sizce ne tür gelişmelerin sürdürülmesinden bahsedilmektedir?
4. Sürdürülebilirlik bilgisini hangi kanallardan edindiniz/ediniyorsunuz?
5. Sürdürebilirlik bilgisi almada hangi kaynakları daha güvenilir buluyorsunuz?

Kısım 2. Sürdürülebilirlik Eğitimi

6. Sürdürülebilirlikle ilgili üniversite içerisinde ya da dışarısında herhangi bir ders aldınız mı?
7. Sürdürülebilirlik ile ilgili bir müfredat dersiniz olsa katılır mıydınız?
8. Sizce üniversitelerde eksiksiz müfredat için sürdürülebilirliğin öğretilmesi gerekli mi?
9. Sizce sürdürülebilirlik derslerinin, çevre ve sürdürülebilirlik bağlamında kişilerin tutumları üzerinde nasıl bir etkisi olur?

Kısım 3. Sürdürülebilirlik ve Üniversiteler

10. Sürdürülebilirlik konusunda farkındalık oluşturulması gerektiğine inanıyor musunuz? Bu konuda sorumluluk sizce kime aittir?
11. Sizce üniversiteler sürdürülebilirlik farkındalığı oluşturulmasında rol almalılar mı?
12. 'Sürdürülebilir üniversite' sizin için ne ifade ediyor?
13. Sizden 'sürdürülebilir bir üniversite' oluşturmanız istense neler yapardınız?
14. Kampüsünüzde sürdürülebilirlikle ilgili yapılan çalışmalardan haberdar mısınız?

15. Yeşil kampüs uygulamalarının, yaşam kalitenize nasıl bir etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

Kısım 4. Sürdürülebilir Yaşam Doğrultusundaki Eylemler

16. Sürdürülebilir bir yaşam tarzınız olduğunu düşünüyor musunuz?
17. Sizce 'sürdürülebilir yaşam tarzı' ile ne kastedilmektedir? Sizce hangi yollar ile sürdürülebilir bir yaşam tarzı benimsenebilir?
18. Sürdürülebilir yaşam uygulamalarını izlemede sizi ne teşvik eder ya da sürdürülebilir şekilde davranmanızın önündeki engeller sizce nelerdir?
19. Sizce kişisel tüketim kalıpları/yaşam tarzı ile sürdürülebilirlik arasında nasıl bir ilişki vardır?

Kısım 5. Yeşil Ürün Satın Alma Davranışı

20. Günlük aktivitelerinizde su/enerji tasarrufuna dikkat ediyor musunuz?
21. Sizce sürdürülebilir temelli ürünler için daha fazla para ödenmesi gerekli midir?
22. Ürün satın almada sürdürülebilirliği ya da markaların sürdürülebilirlik uygulamalarını göz önünde bulunduruyor musunuz?
23. Ürünün niteliği çok iyi ancak çevreye zararlı satın alma kararınıza etkisi ne olur?

Kısım 6. Sürdürülebilirliğin İş Tercihlerine Etkisi

24. Bir kuruluşun/işletmenin sürdürülebilirlik uygulamalarına yer vermesinin, bu konuda itibarlı olmasının, söz konusu kuruluşta iş aramanıza etkisi olur mu?
25. Bir/kuruluşun/işletmenin sürdürülebilirlik konusunda kötü şöhrete sahip olması, iş tercihinizi ne yönde etkiler?

EK 2: Projektif Teknik ile Yöneltilen Sorular

*Lütfen kartta yer alan ifadelerin karşısına, sürdürülebilirlik denildiğinde aklınıza ilk gelen örneği yazınız.

ÜLKE :	
ÜNLÜ:	
MARKA:	
YİYECEK:	
İÇEÇEK:	
RENK:	
HAYVAN:	

*Lütfen sürdürülebilirlik ile ilgili aklınıza gelen 5 anahtar kelime, kavram ya da fikri yazınız.

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK		SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK

EK 3: Anoloji Projektif Tekniği ile Elde Edilen Cevapların Tablo ve Görselle Sunumu

		ÜLKE	ÜNLÜ	MARKA	YİYECEK	İÇECEK	RENK	HAYVAN
ODG-1	İSTANBUL TEKNİK ÜNİ.	İsveç Finlandiya Norveç Hollanda Hollanda	Tarkan Ajda Pekkan Ajda Pekkan	Victoria's Secret Coca Cola İTÜ İTÜ Coca Cola H&M	Ekmek Sebzeler Ekmek Ispanak Ekmek Karpuz	Süt Su Su Su Su Su	Siyah Yeşil Yeşil Mavi Mavi Mavi	Kedi Arı Arı Karınca Arı Kuş
ODG-2	YEDİTEPE ÜNİ.	Hollanda Almanya Hollanda Almanya Almanya Almanya	Leonardo Di Caprio Leonardo Di Caprio GökhanÖzoğuz	Lipton Unilever Coca Cola P&G Finish P&G	Çikolata Meyveler Fasulye Salata Ekmek Sebzeler	Su Su Çay Su Su Çay	Yeşil Yeşil Yeşil Sarı Mavi Mavi	Balık Kuzu Maymun İnek Balina Balık
ODG-3	YEDİTEPE ÜNİ.	İsveç Norveç Norveç	Bono Steve Jobs	Body Shop Body Shop Body Shop Google	Salatalık Tahıl Sebzeler Semizotu Tuz	Su Su Su Süt Su	Yeşil Yeşil Yeşil Beyaz Sarı	Kuş İnek Arı Arı Karınca
ODG-4	İSTANBUL ÜNİ.	İsviçre Almanya Almanya Kanada İsviçre	M. Zuckerberg Derya Baykal Elon Musk	P&G Body Shop Simple P&G	Ekmek Sebzeler Fast Food Sebzeler	Su Su Su Su Su	Yeşil Yeşil Mavi Yeşil Yeşil	Flamingo Arı Tilki Arı Porsuk
ODG-5	İSTANBUL ÜNİ.	Amerika Çin Amerika Japonya Japonya Norveç Çin İsveç	Madonna Kemal Sunal Michael Jackson Angelina Jolie Ronaldo Tarkan Messi	Mercedes Apple IKEA Mercedes Toyota	Ekmek Ekmek Ekmek Yumurta Hamburger Elma Sebze Ekmek	Su Su Su Su Çay Su Su Su	Yeşil Siyah Beyaz Siyah Yeşil Yeşil Yeşil Yeşil	Kedi Kedi Kedi Balık Tavşan Köpek Kuş
ODG-6	AREL ÜNİ.	Finlandiya Finlandiya Türkiye Kanada Türkiye İzlanda	Nil Karaibrahimgil Tarkan Ajda Pekkan AzizSancar Ajda Pekkan Leonardo Di Caprio	Zara Bim Google Simple	Buğday Ekmek Ekmek Ekmek Soya Meyve	Su Su Su Su Su Su	Yeşil Mavi Beyaz Siyah Sarı Yeşil	Panda Tırtıl İnek At Böcek
ODG-7	HALİÇ ÜNİ.	Kanada İsveç Japonya İsveç Küba	S. Sarıkaya Tarkan	Versace Lipton Elidor Adidas Simple	Patates Buğday Kayısı Ekmek Sebze Sebze	Su Su Süt Ayran Su Çay	Beyaz Yeşil Beyaz Mavi Yeşil Yeşil	Tavuk Geyik Balık Köpek Arı Arı

Anoloji Projektif Tekniği ile Elde Edilen Cevaplarda Öne Çıkanlar

EK 4: Kelime Çağrıştırma Projektif Teknik Sonuçları

ODG-1	*ODG-2*	*ODG-3*	*ODG-4*	*ODG-5*	*ODG-6*	*ODG-7*
İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ	**YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ**	**YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ**	**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ**	**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ**	**AREL ÜNİVERSİTESİ**	**HALİÇ ÜNİVERSİTESİ**
E.İ.E	**Y.O.A.**	**N.G.**	**S.Ş.**	**E.G.**	**Ü.H.**	**A.N.T.**
İlgi, gelecek, yönelim, devamlılık, tutum	Enerji, güneş panelleri, istikrar, mevsim değişimi, sıfır atık	İnovasyon, devamlılık, planlama, ekoloji, sosyal bilinç	Tasarruf, gereksiz harcama, yeşil alan	Çevre, geri dönüşüm, sağlık	Devam, güç, ilerleme, düzen, sorumluluk	Tasarruf, tüketim, israf, doğal kaynaklar, atık
S.B.	**S.A.**	**Z.E.**	**Ş.Y.**	**M.S.A.**	**M.S.F.**	**B.K.**
Doğa, devamlılık, tasarruf, sağlık, yeşil	Yaşam, enerji, üretim, kurumsallaşma, inovasyon	Devamlılık, verimlilik, çevreye duyarlılık, uyum, farkındalık	Doğa, yenilik, çevre, korumak	Zaman yönetimi, sağlıklı yaşam, çevre, planlama	İlerleyen, tekrarlanabilir, yaşayan, gelecek, yineleyen	Yenilenebilir Enerji, yeşil, fosil, yakıt, doğal kaynaklar, ekolojik denge
O.S.	**G.Ş.A.**	**K.A.**	**E.S.**	**A.Y.**	**F.S.**	**K.K.**
Doğa, hayat, su, motivasyon, çaba	Geri dönüşüm, çevre, yenilenebilir, enerji, yapay zeka	Toprak, et, av, israf, depo	Atık yönetimi, yenilenebilir kaynak, enerji tasarrufu, plan	Hayatta kalmak, para, sevgi, sağlık, aile	Yeşil, doğa, kaynak	Hava, doğa, çam, ahşap, kağıt
E.H.E.	**Ö.A.D.**	**S.E.**	**I.C.**	**B.E.**	**E.B.**	**C.G.**
Çevre, toplum, bilinç, doğa, geri dönüşüm	Yeterlilik, verimlilik, enerji, iklim değişimi, küresel ısınma	Çevre, organik üretim, geri dönüşüm, enerji, tasarruf	Geri dönüşüm, atık yönetimi, çevre, işletme, bilinç	İstikrar, gelenek, sağlık, topluluk	Yenilik, merak, duygu, bilinçlilik, maliyet	Doğa, fosil, bakteri, solucan, vitaminler
E.A.	**M.İ.M.**	**B.D.**	**R.A.**	**M.B.S.**	**D.S.**	**Y.B.**
Çevresel, ekonomik, politik, toplumsal, kentsel	Devamlılık, çizgi film, teknoloji, enerji, farkındalık	Enerji, tasarruf, bilinç, korumak, geri dönüşüm, farkındalık	Sıfır atık, tasarruf, koruma, fabrika	Çevre, ekonomi, toplumsal, devamlılık, tamamlayıcı	Enerji, rüzgar, güneş, yaşam, canlı	Çevre, temiz, gelecek, sağlık, mutluluk

E.Ş.K.	A.U.F.			N.H.	D.I.	A.Y.
Yaşam, kolaylaştırma, verimlilik, çevre, insan	İleriye dönük, akılcı, inovatif, yararlı, farkındalık			Gelişim, devamlılık, Yenilikçilik, başarı, politika	Enerji, tarım, hayvancılık, endüstri, hava	Yenilenebilir enerji, atık, geri dönüşüm, bilinç, yenilik
				A.H.T.		
				Doğa, bilinç, insan, yeşil, eğitim		
				F.A.		
				Yenilenebilir, sağlıklı, faydalı		